

Analyse van de huidige en toekomstige ruimtebehoefte voor land- en tuinbouw en de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen binnen land- en tuinbouw

2006-2007

Opdrachtgever:

Departement Landbouw en Visserij
afdeling Monitoring en Studie

Uitvoerders:

Prof. Xavier Gellynck, Prof. Guido Van Huylenbroeck, Valerie Vandermeulen en Kathleen Bervoets, Vakgroep Landbouweconomie van de Universiteit Gent

Prof. Georges Allaert, Hans Leinfelder en David Verhoestraete, Vakgroep Civiele Techniek – Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent

Prof. Jos Van Orshoven en Kirsten Bomans, R&D Divisie voor Ruimtelijke Informatieverwerking van de Katholieke Universiteit Leuven

Prof. Hubert Gulinck, Afdeling Bos, Natuur en Landschap van de Katholieke Universiteit Leuven

Guy Vloebergh, Gwen Laureys, Johan De Greef en Paul Wuillaume, Studiegroep Omgeving cvba

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	11
2	MATERIAAL EN METHODEN	13
2.1	UITGANGSPUNTEN EN BEGRIPPEN	13
2.1.1	<i>Uitgangspunten .....</i>	<i>13</i>
2.1.2	<i>Begrippen .....</i>	<i>15</i>
2.2	METHODEN	21
2.2.1	<i>Stroomschema .....</i>	<i>21</i>
2.2.2	<i>Evolutie in het verleden .....</i>	<i>22</i>
2.2.3	<i>Identificatie van de belangrijkste drijvende krachten .....</i>	<i>23</i>
2.2.4	<i>Toekomstbeelden en streefbeeld 2013 op basis van interne en externe drijvende krachten .....</i>	<i>24</i>
2.2.5	<i>Streefbeeld 2020 op basis van potenties .....</i>	<i>25</i>
2.2.6	<i>Bepalen van Ruimtebehoefte 2013 en 2020 .....</i>	<i>32</i>
2.2.7	<i>Vergelijking van de ruimtebehoefte 2020 met het huidige ruimtegebruik door de landbouw .....</i>	<i>33</i>
3	EVOLUTIE VAN HET RUIMTEGEBRUIK DOOR DE LANDBOUW IN VLAANDEREN	37
3.1	TOTALE EVOLUTIE IN VLAANDEREN	37
3.2	EVOLUTIE PER SECTOR	41
3.2.1	<i>Akkerbouw .....</i>	<i>41</i>
3.2.2	<i>Tuinbouw .....</i>	<i>42</i>
3.2.3	<i>Graasdieren .....</i>	<i>45</i>
3.2.4	<i>Niet-graasdieren .....</i>	<i>46</i>
3.2.5	<i>Vergelijking met studie uit 1996 (Viaene, et al., 1996) .....</i>	<i>47</i>
4	DRIJVENDE KRACHTEN	49
4.1	INTERNE DRIJVENDE KRACHTEN	49
4.1.1	<i>Economische structuur .....</i>	<i>49</i>
4.1.2	<i>Sociale structuur .....</i>	<i>50</i>
4.2	EXTERNE DRIJVENDE KRACHTEN	50
4.2.1	<i>Hulpbronnen .....</i>	<i>50</i>
4.2.2	<i>Economische krachten .....</i>	<i>51</i>
4.2.3	<i>Sociale krachten .....</i>	<i>52</i>
4.2.4	<i>Politieke krachten .....</i>	<i>53</i>
4.3	TOETSING VAN DE DRIJVENDE KRACHTEN AAN VIER CASE STUDIES	55
4.3.1	<i>Roeselare-Tielt .....</i>	<i>55</i>
4.3.2	<i>Leie-Schelde .....</i>	<i>57</i>
4.3.3	<i>Het gebied Boechout-Mortsel-Borsbeek .....</i>	<i>58</i>
4.3.4	<i>Haspengouw-Voeren .....</i>	<i>59</i>
5	DOORWERKING RSV 1997-2006	61
5.1	LANDBOUW IN HET INFORMATIEF GEDEELTE	61
5.2	UITSPRAKEN IN HET RICHTINGGEVEND GEDEELTE EN HUN DOORWERKING	62
5.2.1	<i>Landbouw in de stedelijke gebieden .....</i>	<i>62</i>
5.2.2	<i>Beroepslandbouw versus hobbylandbouw .....</i>	<i>63</i>
5.2.3	<i>Afbakening van de gebieden van de agrarische en natuurlijke structuur .....</i>	<i>64</i>
5.2.4	<i>Verweving in het agrarisch gebied beschouwd vanuit een ruime begripsinvulling .....</i>	<i>64</i>
5.2.5	<i>Differentiatie van het agrarisch gebied en de agrarische macrostructuur .....</i>	<i>65</i>
5.2.6	<i>Bouwvrije gebieden .....</i>	<i>65</i>
5.2.7	<i>De ontwikkeling van specifieke gebundelde concentraties .....</i>	<i>66</i>
5.3	AANDACHTSPUNTEN VOOR HET RSV 2020	66
5.3.1	<i>Kwantitatieve invulling van de bindende bepalingen .....</i>	<i>66</i>
5.3.2	<i>Conclusies .....</i>	<i>67</i>
6	TOEKOMSTBEELDEN EN KEUZE VAN STREEFBEELD 2013	71
6.1	AKKERBOUW	72
6.2	TUINBOUW	74
6.3	GRAASDIEREN	77
6.4	NIET-GRAASDIEREN	78

7	STREEFBEELDEN 2020.....	81
7.1	AKKERBOUW	82
7.2	TUINBOUW.....	85
7.3	GRAASDIEREN	87
7.4	NIET-GRAASDIEREN.....	89
8	RUIMTEBEHOEFTE IN 2013 EN 2020.....	91
8.1	VERWACHTE PRODUCTIVITEIT IN 2013 EN 2020	91
8.1.1	<i>Akkerbouwteelten</i>	91
8.1.2	<i>Tuinbouwproducten</i>	92
8.1.3	<i>Graasdieren</i>	93
8.1.4	<i>Niet-graasdieren</i>	93
8.2	NETTO-RUIMTEBEHOEFTE.....	93
8.2.1	<i>Akkerbouwteelten</i>	95
8.2.2	<i>Tuinbouwproducten</i>	97
8.2.3	<i>Graasdieren</i>	99
8.3	BRUTO-RUIMTEBEHOEFTE	99
8.3.1	<i>Vraag naar ruimte voor gebouwen voor varkens en pluimvee</i>	99
8.3.2	<i>Totale bruto-ruimtebehoefte</i>	100
8.4	VERGELIJKING VAN DE RUIMTEBEHOEFTE IN 2020 MET HET RUIMTEGEBRUIK IN 2005	102
8.4.1	<i>Referentiescenario</i>	103
8.4.2	<i>Regionaal scenario</i>	104
8.4.3	<i>Globaal scenario</i>	105
9	BESLUIT.....	107
9.1	LANDBOUWPOTENTIEEL EN RUIMTEBEHOEFTE	107
9.2	BRUIKBAARHEID IN HET KADER VAN RSV 2020.....	109
10	REFERENTIES.....	111
11	BIJLAGEN.....	I
BIJLAGE 1	STUURGROEPLEDEN, DEELNEMERS INTERVIEWS EN WORKSHOP.....	I
BIJLAGE 2	KRITISCHE LEZING RSV EN VRAGENLIJST TER VOORBEREIDING VAN DE GESPREKKEN MET BEVOORRECHTE GETUIGEN	III
BIJLAGE 3	PROXIES GEBRUIKT IN DE STRUCTURELE VERGELIJKING	XV
BIJLAGE 4	SWOT'S PER PRODUCTIEACTIVITEIT.....	XVI
BIJLAGE 5	VOORBEELD SOR-MATRIX: GRAANTEELT	LIV

LIJST VAN FIGUREN

FIGUUR 1-1 FASEN EN TAKEN VAN DE STUDIE.	11
FIGUUR 2-1 GEOBSERVEERDE TARRA VS GEFITTE TARRA PER GEMEENTE, IN ARE. BRON: NIS (2005) EN EIGEN BEREKENING.....	18
FIGUUR 2-2 STROOMSCHEMA VAN DE GEBRUIKTE METHODEN MET VERWIJZING NAAR DE RESPECTIEVELIJKE HOOFDSTUKKEN.	21
FIGUUR 2-3 CONCEPTUEEL KADER VOOR DE ANALYSE VAN DE DRIJVENDE KRACHTEN DIE OP DE VLAAMSE LANDBOUW INSPELEN. BRON: GEBASEERD OP PORTER (1995), SCHERER & ROSS (2001) EN BAIN (1968)...	23
FIGUUR 2-4 METHODOLOGIE FASE 2: DE WERKELIJKE EVOLUTIE VAN DE EINDPRODUCTIEWAARDE VAN DE VLAAMSE LANDBOUW 1990-2004 (LIJN 1), DE TRENDBEREKING 2004-2013 (LIJN 2), AANPASSING VAN DE TRENDBEREKING VOLGENS DE WORKSHOP 2004-2013 (LIJNEN 3) EN RESULTAAT VAN DE STRUCTURELE ANALYSE 2013 (PUNT 4).....	25
FIGUUR 2-5 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE 4 EURURALIS-SCENARIO'S. BRON: WWW.EURURALIS.NL.	26
FIGUUR 3-1 EVOLUTIE VAN HET AANTAL VLAAMSE LANDBOUWBEDRIJVEN, DE OPPERVLAKTE CULTUURGROND EN DE GECORRIGEEERDE TOTALE OPPERVLAKTE, 1990-2005, IN AANTAL EN HA. BRON: 15 MEITELLING NIS. ...	37
FIGUUR 3-2 EVOLUTIE VAN DE EINDPRODUCTIEWAARDE VAN DE VLAAMSE LAND- EN TUINBOUW (TEGEN LOPENDE PRIJZEN (EWTOT) EN CONSTATE PRIJZEN (EWTOTCST)), 1990-2004, IN 1000 EUR. BRON: EWBL, AFDELING MONITORING & STUDIE.....	38
FIGUUR 3-3 TOTALE EINDPRODUCTIEWAARDE IN VLAANDEREN PER ACTIVITEIT, 2003, IN %. BRON: AMS 38	38
FIGUUR 3-4 EVOLUTIE EN VERDELING VAN HET INTERMEDIAR VERBRUIK, 1990-2004, IN LOPENDE PRIJZEN (MILJOEN EUR). BRON: AMS.	40
FIGUUR 3-5 EVOLUTIE VAN HET AKKERBOUWAREAAL (GRANEN, SUIKERBIETEN, AARDAPPELEN, KORRELMAÏS EN ANDERE AKKERBOUWTEELTEN) TUSSEN 1990-2005, IN HA. BRON: NIS.....	41
FIGUUR 3-6 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN AKKERBOUWTEELTEN, IN 2005. BRON: NIS.....	42
FIGUUR 3-7 EVOLUTIE VAN HET TUINBOUWAREAAL (GROENTEN IN OPEN LUCHT, GROENTEN ONDER GLAS, LAAGSTAMBOOMGAARDEN EN NIET-EETBARE TUINBOUWPRODUCTEN) TUSSEN 1990-2005, IN HA. BRON: NIS.	42
FIGUUR 3-8 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN GROENTEN IN OPEN LUCHT, IN 2005. BRON: NIS.....	43
FIGUUR 3-9 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN DE GROENTEN ONDER GLAS, IN 2005. BRON: NIS.	43
FIGUUR 3-10 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN FRUITTEELT IN LAAGSTAMBOOMGAARDEN, IN 2005. BRON: NIS.	44
FIGUUR 3-11 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN NIET EETBARE TUINBOUWPRODUCTEN, IN 2005. BRON: NIS.....	44
FIGUUR 3-12 EVOLUTIE VAN HET AANTAL GRAASDIJREN (MELKVEE, VLEESVEE, ANDERE DIJREN), TUSSEN 1990- 2005, IN HA. BRON: NIS.	45
FIGUUR 3-13 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN GRAASDIJREN, IN 2005. BRON: NIS.....	45
FIGUUR 3-14 EVOLUTIE VAN HET AANTAL NIET-GRAASDIJREN (VLEESKALVEREN, BRAADKIPPEN, LEGHENNEN EN VARKENS) TUSSEN 1990-2005, IN HA. BRON: NIS.....	46
FIGUUR 3-15 RUIMTELIJKE CONCENTRATIE VAN NIET-GRAASDIJREN, IN 2005. BRON: NIS.	47
FIGUUR 4-1 STUDIEGEBIED 1: ROESELARE-TIELT.....	55
FIGUUR 4-2 STUDIEGEBIED 2: LEIE-SCHELDE.....	57
FIGUUR 4-3 STUDIEGEBIED 3: BOECHOUT-MORTSEL-BORSBEEK.....	58
FIGUUR 4-4 STUDIEGEBIED 4: HASPENGOUW-VOEREN.....	59
FIGUUR 6-1 EINDPRODUCTIEWAARDE GRANEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWGRA), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	72
FIGUUR 6-2 EINDPRODUCTIEWAARDE SUIKERBIETEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWSUI), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	73
FIGUUR 6-3 EINDPRODUCTIEWAARDE AARDAPPELEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWAAR), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	74
FIGUUR 6-4 EINDPRODUCTIEWAARDE MAÏS: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWANDA), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	74
FIGUUR 6-5 EINDPRODUCTIEWAARDE GROENTEN IN OPEN LUCHT: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWGROEO), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	75

FIGUUR 6-6 EINDPRODUCTIEWAARDE GROENTEN ONDER GLAS: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWGOG), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	76
FIGUUR 6-7 EINDPRODUCTIEWAARDE NIET EETBARE TUINBOUWPRODUCTEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EUNET), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	76
FIGUUR 6-8 EINDPRODUCTIEWAARDE FRUIT: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWFUI), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	77
FIGUUR 6-9 EINDPRODUCTIEWAARDE MELK: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWMELK), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	78
FIGUUR 6-10 EINDPRODUCTIEWAARDE RUNDVLEES: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWFVLEE), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	78
FIGUUR 6-11 EINDPRODUCTIEWAARDE VARKENS: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWFVAR), TRENDBEREKENING 1990-2013 (EWGRAF -----), STUURGROEP KEUZE 2013 (SG MEDIAAN* EN SG GEM°) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	79
FIGUUR 6-12 EINDPRODUCTIEWAARDE BRAADKIPPEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWFKIP), TRENDBEREKENING 1990-2013 (-----), STUURGROEP KEUZE 2013 (* EN °) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	80
FIGUUR 6-13 EINDPRODUCTIEWAARDE LEGHENNEN: WERKELIJKE WAARDE 1990-2004 (EWEIER), TRENDBEREKENING 1990-2013 (-----), STUURGROEP KEUZE 2013 (* EN °) EN STRUCTURELE VERKLARING 1992-2004 (STRUCTVGL) EN SCHATTING 2013(+).	80
FIGUUR 8-1 CULTUUROPPERVLAKTE GRAAN, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR GRAANTEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	95
FIGUUR 8-2 CULTUUROPPERVLAKTE SUIKERBIETEN, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR SUIKERBIETENTEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	95
FIGUUR 8-3 CULTUUROPPERVLAKTE AARDAPPELEN, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR AARDAPPELTEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	96
FIGUUR 8-4 CULTUUROPPERVLAKTE ANDERE AKKERBOUWGEWASSEN, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR TEELT VAN ANDERE AKKERBOUWGEWASSEN, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	96
FIGUUR 8-5 CULTUUROPPERVLAKTE KOOLZAAD EN ANDERE OLIEHOUDENDE ZADEN, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR TEELT VAN KOOLZAAD EN ANDERE OLIEHOUDENDE ZADEN, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	97
FIGUUR 8-6 CULTUUROPPERVLAKTE GROENTEN IN OPEN LUCHT, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR TEELT VAN GROENTEN IN OPEN LUCHT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	97
FIGUUR 8-7 CULTUUROPPERVLAKTE GROENTEN ONDER GLAS, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR TEELT VAN GROENTEN ONDER GLAS, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	98
FIGUUR 8-8 CULTUUROPPERVLAKTE NET, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR NET-TEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	98
FIGUUR 8-9 CULTUUROPPERVLAKTE FRUIT, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR FRUITTEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	98
FIGUUR 8-10 CULTUUROPPERVLAKTE GRAS EN VOEDERTEELT, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR RUIMTE VOOR GRASLAND EN VOEDERGEWASSEN, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S (A1=GLOBAAL SCENARIO, B2=REGIONAAL SCENARIO)), IN HA.	99
FIGUUR 8-11 CULTUUROPPERVLAKTE PAARDENTEELT, 1990 TOT 2004, EN DE NETTOVRAAG NAAR LANDBOUWGROND VOOR PAARDENTEELT, 2013 EN 2020 (3 SCENARIO'S), IN HA.	99
FIGUUR 8-12 BRUTO LANDBOUWOPPERVLAKTE, 1990 – 2020, IN HA.	102
FIGUUR 8-13 KAARTBEELD REFERENTIESCENARIO (B1).	104
FIGUUR 8-14 KAARTBEELD REGIONAAL SCENARIO (B2).	104
FIGUUR 8-15 KAARTBEELD GLOBAAL SCENARIO (A1).	105

LIJST VAN TABELLEN

TABEL 2-1 INDELING EN EVOLUTIE VAN DE VLAAMSE LANDBOUW IN SECTOREN EN PRODUCTIEACTIVITEITEN EN FUNCTIONEEL TARRAPERCENTAGE, 1990 EN 2005, IN HA (CULTUUROPPERVLAKTE) EN AANTALLEN. BRON: NIS	14
TABEL 2-2 VERSCHILLENDE TARRAPERCENTAGES BIJ GEBRUIK VAN VERSCHILLENDE BRONNEN.	15
TABEL 2-3 ‘SECTORSPECIFIEKE TARRAPERCENTAGES’ (OBV TARRAPERCENTAGE VAN 3% VOLGENS NIS), 2004, IN % . BRON: NIS EN CASE STUDIES.....	18
TABEL 2-4 AANDEEL VAN EINDPRODUCTIEWAARDE, GEREALISEERD DOOR KETENBEDRIJVEN (K) EN DOOR PARTNERSCHAPSBEDRIJVEN (P) PER SCENARIO, 2005, IN %	31
TABEL 2-5 TOEWIJZING VAN VERSCHILLENDE GEBIEDEN AAN DE TWEE BEDRIJFSMODELLEN.	35
TABEL 3-1 RELATIEF BELANG PRODUCTIERICHTINGEN IN BELGIË EN EUROPA, 1995-2001, IN %. BRON: EUROSTAT (2006).	39
TABEL 3-2 GEMIDDELDE ECONOMISCHE GROOTTE VAN DE LAND- EN TUINBOUW OF INTENSITEIT, 1990-1995-2000-2003, IN ESU/HA. BRON: EUROSTAT.....	40
TABEL 3-3 PROGNOSES VOOR DE EVOLUTIE VAN DE PRODUCTIEACTIVITEITEN IN VLAANDEREN VOOR DE PERIODE 1995 – 2000 EN DE PERIODE 2000 – 2005 IN % EN VERGELIJKING MET DE WERKELIJKE EVOLUTIES VAN HET AREAAL OF HET AANTAL DIEREN. BRON: VIAENE, 1996.....	48
TABEL 6-1 DE EINDPRODUCTIEWAARDE PER ACTIVITEIT IN 2004 EN DE GESCHATTE WAARDE IN 2013 VOLGENS DE VERSCHILLENDE METHODES, IN MILJOEN EUR.....	71
TABEL 7-1 EINDPRODUCTIEWAARDEN (STREEFBEELDEN) IN 2020 VOLGENS DE AANGEPASTE STRUCTURELE ANALYSE EN EVOLUTIE VAN DE EINDPRODUCTIEWAARDE IN HET REFERENTIESCENARIO, HET GLOBALE SCENARIO EN HET REGIONALE SCENARIO NAAR 2020 IN VERGELIJKING MET 2013, IN MILJOEN EUR.....	81
TABEL 8-1 ECONOMISCHE PRODUCTIVITEIT, PER PRODUCTIEACTIVITEIT, 1990, 1995, 2000, 2004, 2013 EN 2020, IN EUR/HA.	91
TABEL 8-2 GEVRAAGDE NETTO-OPPERVLAKTE PER PRODUCTIEACTIVITEIT, 2005, 2013 EN 2020, IN HA.	94
TABEL 8-3 GEVRAAGDE BRUTO-OPPERVLAKTE PER PRODUCTIEACTIVITEIT, 2005, 2013 EN 2020, IN HA.	101
TABEL 8-4 OPPERVLAKTEVERDELING VAN HET AANBOD NAAR BEDRIJFSMODELLEN EN PER SCENARIO, 2020, IN % EN HA. BRON:NIS, 2005.....	103
TABEL 8-5 CONFRONTATIE TUSSEN VRAAG EN AANBOD VOOR HET REFERENTIESCENARIO, 2020, IN HA.	104
TABEL 8-6 CONFRONTATIE TUSSEN VRAAG EN AANBOD VOOR HET REGIONAAL SCENARIO, 2020, IN HA.....	105
TABEL 8-7 CONFRONTATIE TUSSEN VRAAG EN AANBOD VOOR HET GLOBAAL SCENARIO, 2020, IN HA.	105

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ABC: Agribusiness Complex

AMINAL: Administratie Milieu-, Natuur, Land- en Waterbeheer

BM: Bedrijfsmodel

BPA: Bijzonder Plan van Aanleg

BSE: Boviene Spongiforme Encefalopathie (gekkekoeienziekte)

BSS: Bruto Standaard Saldo

CADAG: Concrete afbakening en differentiatie van agrarische gebieden

DK: Drijvende Kracht

EW: Eindproductiewaarde

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade

GIS: Geografisch Informatiesysteem

GLB-premies: Gemeenschappelijk Landbouwbeleid - premies

GVE: Grootvee-eenheid

IKM: Integrale Kwaliteitszorg Melk

K: Ketenbedrijf

MAP: Mestactieplan

NBB: Nationale Bank van België

NET: Niet-eetbare tuinbouwteelten

NIS: Nationaal Instituut voor Statistiek

OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development

P: Partnerschapsbedrijf

PA: Productieactiviteit

PDPO: Vlaams Programmeringsdocument voor Plattelands Ontwikkeling

RSV: Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

RUP: Ruimtelijk Uitvoeringsplan

SOR: Strategic Orientation Round

SWOT: Strength, Weakness, Opportunity, Threat

VLAREM: Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning

VLM: Vlaamse Landmaatschappij

WKK: Warmtekrachtkoppeling

WTO: World Trade Organisation

1 Inleiding

Het onderwerp van deze studie is de bepaling van de ruimtebehoefte van de landbouw in Vlaanderen in 2013 en 2020. Er wordt vertrokken vanuit analyses en visies binnen het domein van de landbouw zelf, zonder de ruimteanspraken van andere sectoren in rekening te brengen. De studie leidt daarom niet tot ruimtevoorspellingen of ruimtebalansen, maar wel tot een vertaling naar ruimtebehoefte van de ontwikkeling van landbouwactiviteiten en – producten wanneer de landbouw binnen een bepaald scenario maximale ontwikkelingskansen krijgt.

Een tweezijdige hypothese ligt aan de basis van deze studie:

- De professionele landbouwsector zal ook na het jaar 2020 een significante behoefte aan ruimte hebben in het Vlaamse buitengebied; en
- De omvang en aard van deze benodigde ruimte zal niet noodzakelijk identiek zijn aan deze van de ruimte die momenteel door landbouw in gebruik is. ‘Landbouw’ slaat hierbij op zowel akkerbouw, tuinbouw als veeteelt. Hierbij wordt erkend dat zowel intra-sectorele wijzigingen als externe maatschappelijke en economische evoluties aan de basis kunnen liggen van gewijzigde ruimtebehoeftes.

In deze optiek worden twee doelstellingen voorop gesteld. De eerste doelstelling betreft het verwerven van kennis omtrent de omvang én verantwoording van de nodige ruimte voor een duurzame professionele landbouw voor de jaren 2013 en 2020. De tweede doelstelling is het departement Landbouw en Visserij cijfers en argumenten aan te reiken om claims op ruimte voor professionele landbouw te onderbouwen in het kader van de opmaak van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen 2020.

Bovenvermelde doelstellingen worden geconcretiseerd in **drie specifieke doelstellingen** die ook de **drie grote fasen** van de studie weerspiegelen (zie Figuur 1-1):

- *Doelstelling 1:* Beschrijving en verklaring van de recente, actuele, verwachte en mogelijke ontwikkelingen van de verschillende (sub)sectoren in de Vlaamse landbouw, analyse van de ruimtelijke implicaties van deze ontwikkelingen en vergelijking met andere Noordwest-Europese landen en regio’s;
- *Doelstelling 2:* Formulering van toekomstbeelden en streefbeelden op korte (2013) en lange (2020) termijn; en
- *Doelstelling 3:* Vertaling van de streefbeelden in een ruimtebehoefte voor landbouw in 2013 en 2020.

Fase 1: Recente en verwachte ontwikkelingen	Fase 2: Streefbeelden 2013 en 2020	Fase 3: Onderbouwen ruimtebehoefte
Taak 2: Ruimtegebruik per subsector Taak 3: Analyse ontwikkeling ruimtegebruik Taak 4: Verwachte ontwikkelingen drijvende krachten	Taak 5: Streefbeeld 2013 op basis van interne en externe drijvende krachten Taak 6: Streefbeeld 2020 op basis van potenties Taak 7: Formuleren finale streefbeelden	Taak 8: Kwalitatieve en kwantitatieve ruimtebehoefte 2013 Taak 9: Kwalitatieve en kwantitatieve ruimtebehoefte 2020

Figuur 1-1 Fasen en taken van de studie.

Dit eindverslag beschrijft de gebruikte methoden (Hoofdstuk 2) en de resultaten van de studie (Hoofdstukken 3 tot 8). Hoofdstuk 3 geeft een analyse van de evolutie van de landbouw (voornamelijk het areaal) in het verleden. Hoofdstuk 4 beschrijft de belangrijkste drijvende krachten voor evoluties in de landbouw. In hoofdstuk 5 worden beleidslessen getrokken uit het vorige RSV (1997) via interviews met bevoorrechte getuigen. Vanuit de analyse van het verleden en de beschrijving van de belangrijkste drijvende krachten kunnen vervolgens toekomstbeelden en streefbeelden bepaald worden voor 2013 en 2020 (hoofdstukken 6 en 7). Een stuurgroep begeleidde de onderzoekers in de opmaak van deze streefbeelden (zie Bijlage 1 voor een lijst van leden). In hoofdstuk 8 worden de streefbeelden vertaald naar een ruimtebehoefte. Tot slot worden de resultaten geplaatst ten opzichte van de oorspronkelijke gestelde hypothesen en doelstellingen en wordt de bruikbaarheid ervan in het kader van het toekomstige RSV toegelicht (Hoofdstuk 9).

2 Materiaal en methoden

2.1 Uitgangspunten en begrippen

2.1.1 Uitgangspunten

- Deze studie beoogt de ruimtebehoefte van de landbouw in 2013 en 2020 te schatten vanuit de optiek de reeds aanwezige en zich aandienende ontwikkelingskansen voor de landbouw *maximaal* te benutten, rekening houdend met de mogelijkheden om zwakheden of bedreigingen al dan niet af te wenden. Hierbij wordt de ruimtebehoefte van de andere sectoren (natuur, bosbouw, recreatie, wonen, werken,...) niet in rekening gebracht. De bekomen oppervlaktecijfers dienen bijgevolg niet geïnterpreteerd te worden als een toekomstvoorspelling van het ruimtegebruik door de landbouw in 2013 en 2020. Wél duiden de cijfers op een ruimtebehoefte van de landbouw indien deze de geïdentificeerde ontwikkelingskansen ook daadwerkelijk krijgt en grijpt.
- In de studie wordt steeds de indeling van de Vlaamse landbouw naar sectoren en productieactiviteiten in acht genomen zoals weergegeven in Tabel 2-1. Het berekende percentage voor de functionele tarra (zie hoofdstuk 2.1.2) wordt gedifferentieerd voor de verschillende activiteiten.
- De cijfermatige analyses worden grotendeels uitgevoerd op basis van data van de 15 mei telling van het NIS. Het was oorspronkelijk de bedoeling om met gegevens op bedrijfsniveau te werken. Wegens problemen omtrent privacy van de landbouwers bleek dit uiteindelijk niet haalbaar en werd besloten om verder te werken met gegevens op niveau fusiegemeente.
- Van Hecke et al. (2003) geven aan dat deze NIS-cijfers een onderschatting van het landbouwareaal geven in de periode 1990-1998. Daarom wordt aangenomen dat de oppervlakte landbouwgrond tussen 1990 en 1998 constant gebleven is op een gemiddelde waarde van 1998 tot 2005. De verdeling naar de verschillende productieactiviteiten is wel gewijzigd, waardoor een evolutie in het areaal per activiteit bestaat. De eventuele fout in de gegevens voor de periode 1990-1998 is echter niet zo erg, daar de schattingen naar 2013 en 2020 toe vooral gebaseerd zijn op de meest recente data.
- De evolutie van het areaal braakland wordt niet onderzocht in deze studie, gezien het vanuit economisch perspectief geen interessante invulling van de landbouwoppervlakte is. Er kan moeilijk gesproken worden over ‘potenties voor braakland’. Wel wordt gesteld dat deze oppervlakte ingenomen kan worden door andere productieactiviteiten (bv. energiegewassen). De oppervlakte braakland wordt met andere woorden wel meegerekend in het *aanbod* aan ruimte, maar niet in de *ruimtebehoefte*.
- Uitspraken naar nieuwe activiteiten binnen de landbouw kunnen grotendeels opgevangen worden binnen bestaande categorieën (bv. energiegewassen binnen akkerbouw) of vinden een plaats binnen de beschreven bedrijfsmodellen. Zo zijn functies die met verbreding of verweving overeenkomen goed te plaatsen onder het partnerschapsbedrijf (zie verder, Kader 2-4).

Tabel 2-1 Indeling en evolutie van de Vlaamse landbouw in sectoren en productieactiviteiten en functioneel tarrapercentage, 1990 en 2005, in ha (cultuuroppervlakte) en aantallen. Bron: NIS

	1990	2005	Functioneel tarra %	1990	2005
	Cultuuroppervlakte (10.000 ha)			Aantal dieren	
SECTOR AKKERBOUW:					
o Granen	12,5	9,1	2,3%		
o Suikerbieten	4,1	3,3	2,3%		
o Aardappelen	3,8	4,0	2,3%		
o Andere akkerbouwteelten (vnl korrelmaïs)	1,6	6,5	2,3%		
SECTOR TUINBOUW					
o Groenten in open lucht (incl. aardbeien in open lucht)	2,3	2,7	23,3%		
o Groenten onder glas (incl. aardbeien onder glas)	0,1	0,1	133,0%		
o Fruitteelt	1,2	1,5	2,3%		
o Niet eetbare tuinbouwproducten (vnl. sierteelt)	0,4	0,6	58,3%		
SECTOR GRAASDIEREN					
o Runderen melk				(×10.000)	
o Runderen vlees				90,9	61,2
o (Andere dieren) **				67,1	58,1
o Voedergewassen en grasland	37,1	35,5	7,0%	14,2	13,4
SECTOR NIET-GRAASDIEREN					
o Varkens	0*	0*		(×1.000.000)	
o Leghennen	0*	0*		6,4	6,0
o Braadkippen	0*	0*		10,5	11,6
o (Kalveren) **	0*	0*		14,9	17,6
Totaal	63,0	63,3	7,0%		

* De ruimte voor stallen en gebouwen in de varkens-, kalveren en pluimveeteelt worden net zoals in de 15 meitelling van het NIS niet tot de cultuuroppervlakte gerekend, maar maken deel uit van de tarra (zie verder).

**Kalveren en andere dieren worden besproken in de evolutie van het verleden (hoofdstuk 3), maar worden niet apart behandeld in de prognoses van zowel eindproductiewaarde als de ruimtebehoefte (hoofdstuk 5-8). Kalveren worden ondergebracht bij rundvee. De andere dieren vormen een verwaarloosbare groep, met uitzondering van paarden, waar wel verder aandacht aan geschonken wordt.

- In het laatste hoofdstuk wordt de ruimtebehoefte van 2020 in drie scenario's vergeleken met het huidige aanbod aan ruimte voor landbouw (2005). Dit aanbod wordt gedifferentieerd naar ruimte voor ketenbedrijven en ruimte voor partnerschapsbedrijven, twee generieke landbouwbedrijfsmodellen (zie 2.2.7 en 8.4). Er moet benadrukt worden dat dit een loutere GIS-oefening betreft die enkel gebaseerd is op aannames van beperkende en van faciliterende ruimtelijke kenmerken voor beide bedrijfsmodellen. Er wordt nagegaan welke gebieden nabij bebouwing, natuur- of bosgebied liggen, welke gebieden in overstromingsgebied of in landschappelijk waardevol gebied en welke gebieden landbouwkundig een hoge waardering krijgen op basis van de landbouwtyperingskaart (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001c). Op basis van deze kenmerken komen bepaalde gebieden eerder in aanmerking voor ketenbedrijven en andere voor partnerschapsbedrijven. Er wordt dus geen rekening gehouden met andere dan ruimtelijke kenmerken die ook van groot belang kunnen zijn (bv. de persoonlijke voorkeur van bedrijfsleiders of marktevoluties). De bekomen kaartbeelden leggen

geen grenzen op aan de ruimte, maar geven een eerste indicatie waar vanuit ruimtelijk oogpunt de meest geschikte gebieden voor ketenbedrijven respectievelijk partnerschapsbedrijven te vinden zijn.

- Gezien deze studie een toekomstbeeld betreft, is het onvermijdelijk om een aantal veronderstellingen te maken. Deze worden zo goed als mogelijk onderbouwd. Aanpassingen in deze veronderstellingen kunnen bovendien indien gewenst worden doorgerekend om zo de impact hiervan op de ruimtebehoefte te achterhalen.

2.1.2 Begrippen

2.1.2.1 Tarra

De ruimtebehoefte die in deze studie bepaald wordt, omvat zowel een netto- als een tarra-component. De landbouw heeft immers naast een oppervlakte cultuurgrond (de netto-ruimtebehoefte) ook nood aan ruimte voor gebouwen, erven, stallen, beboste oppervlakten, waterwegen, niet-gebruikte oppervlakte cultuurgrond (hagen, houtkanten, perceelsranden e.d.),... . Deze bijkomende oppervlakte is het zogenaamde *tarra-areaal* van de landbouw. Op basis van een gekend tarrapercentage ($t\%$) kan de netto-ruimtebehoefte op basis van de NIS-gegevens omgezet worden in een bruto-ruimtebehoefte:

$$\text{Bruto-oppervlakte} = \text{netto-oppervlakte} + (t\% \times \text{netto-oppervlakte})$$

a) Bepaling van de functionele versus planologische tarra

Er bestaat geen eenduidige methode om te bepalen wat het tarrapercentage is. Daarom worden verschillende bronnen gebruikt en met elkaar vergeleken: de inventaris volgens Boerenbond (2003), de concrete afbakening en differentiatie van agrarische gebieden (Aminal (Administratie Milieu- Natuur- Land- en Waterbeheer) afdeling Land, 1996), het gewestplan, de gegevens van de 15 metelling van het NIS, de studie van Willekens et al. (1996).b.v. luchtfoto's en de bepaling van een tarrapercentage o.b.v. een ruilverkaveling in Reninge (VLM (Vlaamse Landmaatschappij), 2004).

Tabel 2-2 Verschillende tarrapercentages bij gebruik van verschillende bronnen.

	Bron	Bruto-landbouwareaal (ha)	Netto Landbouwareaal (cultuurgrond volgens NIS, in ha)	Tarra-areaal (ha) en/of Tarra%
1	Boerenbond (2003)	800.828	634.306	166.522 26%
2	Cadag, Aminal (1996)	769.758	624.676	145.081 23%
3	Gewestplan (2001)	803.950	634.674	27%
4	NIS (2003)	654.392	634.306	20.086 3%
5	Studie Willekens et al. (1996)			10%
6	Ruilverkaveling VLM (2004)	2.032	1.898	7%

De tarrapercentages variëren sterk, gaande van 3% volgens het NIS tot 27% volgens het gewestplan (zie Tabel 2-1). De grote verschillen kunnen gedeeltelijk verklaard worden door de verschillende definities van het tarrabegrip. Het *functionele tarra-areaal* omvat de landbouwgerelateerde tarra-elementen (gebouwen, toegangswegen, perceelsranden e.d.). Het functionele tarrapercentage dat in deze studie gebruikt wordt, bedraagt 7%. Het *planologische tarra-areaal* omvat naast de landbouwgerelateerde tarra-elementen ook andere (niet-landbouwgerelateerde, zonevreemde) tarra die wordt meegenomen in het afbakeningsproces.

Het is de planologische tarra die leidt tot de vooropgestelde 750.000 ha uit het huidige RSV (1997).

- De tarrapercentages volgens het gewestplan en Aminor duiden eerder op een *planologische* tarra. In deze bruto-afbakening zitten ook andere zaken (zoals grote wegen, zonevremde woningen, spoorwegen e.d.) dan de louter functionele landbouwgerelateerde tarra-elementen. Er wordt in deze studie echter niet verder ingegaan op deze planologische tarra.
- Het hoge tarrapercentage volgens Boerenbond heeft voornamelijk te maken met de opname van hobbylandbouw in de bruto-inventaris wat een verhoogd tarra-areaal tot gevolg heeft. In dit geval kan noch van een functionele, noch van een planologische tarra gesproken worden.
- De tarrapercentages volgens NIS, Willekens et al. en het ruilverkavelingsproject zijn duidelijk lager. Deze percentages omvatten dan ook voornamelijk landbouwgerelateerde tarra-elementen (de *functionele* tarra).

De voorliggende studie bepaalt de ruimtebehoefte van de professionele landbouw en niet de planologische uitwerking ervan, waardoor wordt gekozen om enkel met de *functionele tarra* verder te werken. Hierdoor komen de laatste drie bepalingen in aanmerking. Het gemiddeld percentage opgegeven in de 15-mei telling (namelijk 3%) omvat geen lokale toegangswegen, perceelsranden en kleine landschapselementen en is bijgevolg een onderschatting van het werkelijke percentage. In de studie van Willekens et al. werd een tarrapercentage bepaald in twee gebieden op basis van luchtfoto's. De 10% die als percentage werd vooropgesteld is echter een (niet gewogen) combinatie van 9% in het ene gebied en 16% in het andere gebied. De algemene geldigheid van de 10% valt dus te betwijfelen. Het percentage van 7% volgens het ruilverkavelingsproject tenslotte, kan moeilijk als algemeen tarrapercentage voor Vlaanderen gebruikt worden, gezien het over slechts één specifiek gebied (Reninge) gaat. Omwille van deze beperkingen is gekozen om zelf in drie geselecteerde gebieden een tarrapercentage te bepalen en deze percentages op een gewogen manier om te zetten naar een totaalpercentage voor Vlaanderen.

b) Een nieuw tarrapercentage op basis van drie case-gebieden

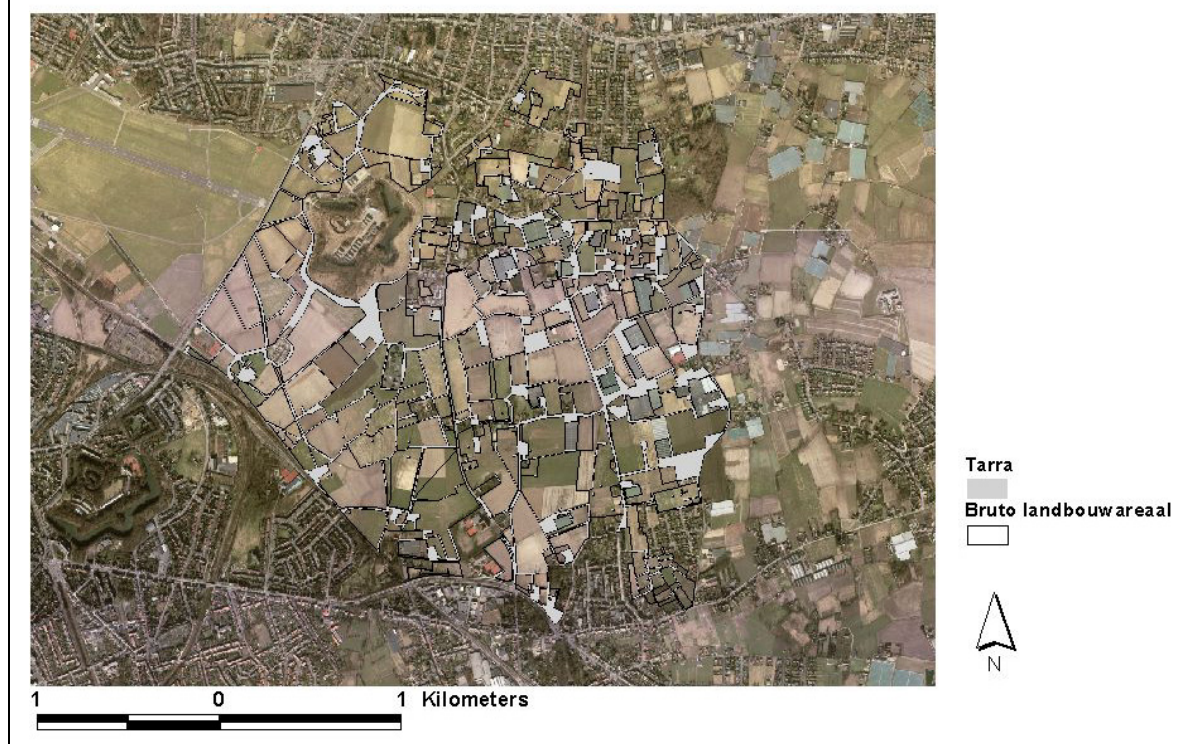
De drie gebieden zijn een gebied rond Sint-Truiden, één rond Antwerpen en een derde rond Gent. Ze verschillen van elkaar wat betreft perceelsgrootte, teelten en aanwezigheid van gebouwen en passen elk in één van de case-gebieden die behandeld worden in het deel over de drijvende krachten (zie hoofdstuk 4). Vooraf gedefinieerde tarra-elementen¹ worden afgebakend op luchtfoto's (OC-GISVlaanderen, 2003, schaal 1/12.000) op een werkschaal van 1/1.500 binnen het bruto-areaal volgens een *gecorrigeerde* inventaris van Boerenbond (2003) (zie Kaart 2-1). De oorspronkelijke inventaris geeft in vergelijking met de luchtfoto's een behoorlijk juiste weergave van het werkelijke bruto-areaal, maar gezien de gedetailleerde schaal waarop gewerkt wordt niet steeds even accuraat voor het gebruik in voorliggende context. Daarom worden bepaalde elementen (o.a. residentiële woningen, tuinen en niet-agrarische bedrijven) niet weerhouden in het bruto-areaal en andere elementen zoals lokale wegen wel. Een fout die in deze bruto-afbakening blijft zitten is de hobbylandbouw die ook in de inventaris is opgenomen, maar op luchtfoto's moeilijk te onderscheiden is van de professionele landbouw.

---

¹ Erfgedeelten, losstaande gebouwen en constructies, lokale wegen, waterlopen en vijvers, kleine landschapselementen, perceelsscheidingen en randen en vage restcategorieën (percelen/delen van percelen schijnbaar in gebruik voor andere doeleinden dan als cultuurgrond (bv. tijdelijke opslag).

Tarra-case Borsbeek

Kaart 2-1 Voorbeeld van afbakening van de tarraoppervlakte voor het studiegebied rond Antwerpen: Borsbeek, 2003. Bron: Boerenbond (2003) – OC-GISVlaanderen (2003) en eigen bewerking

Per gebied zijn zowel een tarra-areaal (de totale oppervlakte van de afgebakende tarra-elementen) als een bruto-areaal (de gecorrigeerde inventaris) gekend en bijgevolg ook een netto-areaal (= bruto - tarra). Op basis van deze gegevens kan een tarrapercentage per gebied worden berekend: 6% voor het gebied rond Sint-Truiden, 7% voor het gebied rond Gent en 16% voor het gebied rond Antwerpen. Vanuit de veronderstelling dat meer verstedelijkte gebieden een hoger tarrapercentage hebben (wat reeds bleek uit het hogere percentage in het meest verstedelijkte gebied nabij Antwerpen) wordt een gewogen gemiddelde voor Vlaanderen bepaald. De werkwijze hiervoor is de volgende:

- Voor de drie case-gebieden *samen* wordt:
  1. Het tarrapercentage bepaald binnen de gebieden nabij bebouwing² (=12%).
  2. Het tarrapercentage bepaald binnen de gebieden verwijderd van bebouwing (=6%).
- Voor heel Vlaanderen is geweten dat het percentage aan landbouwoppervlakte binnen de gebieden nabij en verwijderd van bebouwing 22% respectievelijk 78% is. Op basis van deze percentages kan het gewogen gemiddelde van het tarrapercentage berekend worden, namelijk $(0.22 \cdot 12\%) + (0.78 \cdot 6\%) = 7\%$

² Gebieden nabij/verwijderd van bebouwing worden bepaald op basis van een afstandsanalyse van de 'bebouwde gebieden' volgens de bodemgebruikskaart van 2001 (OC-GISVlaanderen, 2001) (kernstadbebouwing, andere bebouwing, groene urbane zone, autosnelweg, gewestweg, zeehaven, luchthaven, handels- en industrie-infrastructuren en andere infrastructuren) waarbij gebieden die gemiddeld minder dan 500m verwijderd zijn van niet-agrarische bebouwing worden gedefinieerd als 'nabij bebouwing' en de gebieden die gemiddeld meer dan 500m verwijderd zijn van bebouwing worden gedefinieerd als 'verwijderd van bebouwing'.

Dit functionele tarrapercentage van 7% wordt verder opgesplitst naar een tarrapercentage voor de verschillende sectoren (sectorspecifieke tarrapercentages). Er dient wel benadrukt te worden dat ook dit percentage slechts een indicatie geeft van het werkelijke percentage voor Vlaanderen.

c) Sectorspecifieke tarrapercentages

Het totale tarra-areaal van de landbouw kan gezien worden als de som van de tarra-arealen per sector. Indien per sector een netto-oppervlakte en een tarrapercentage (a_x) gekend zijn, kan het tarra-areaal per sector bepaald worden.

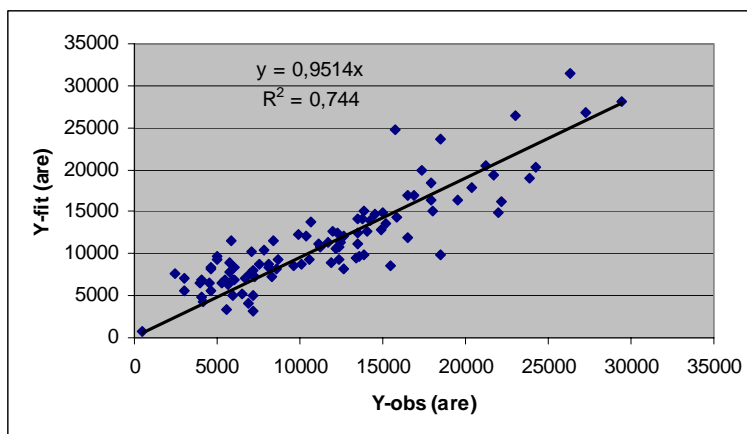
$$Tarra(sector) = a_x * (netto-oppervlakte(sector))$$

Om dit tarrapercentage per sector te kennen, wordt een stelsel van lineaire vergelijkingen opgesteld op basis van de NIS-gegevens per gemeente. Er wordt dan ook gewerkt met het tarrapercentage volgens het NIS van 3%. De sector tuinbouw wordt opgesplitst in de productieactiviteiten, gezien de grote verscheidenheid binnen deze sector. De oplossing van het stelsel wordt weergegeven in Tabel 2-3.

Tabel 2-3 ‘Sectorspecifieke tarrapercentages’ (obv tarrapercentage van 3% volgens NIS), 2004, in %.

Bron: NIS en Case studies

Sector of Productieactiviteit	akkerbouw-teelt	groententeelt	glastuinbouw	niet-eetbare tuinbouw	fruitteelt	voeder-gewassen en grasland
Tarrapercentage (NIS) 3%	1%	10%	57%	25%	1%	4%
Tarrapercentage (cases) 7%	2.3%	23.3%	133%	58.3%	2.3%	7%

Figuur 2-1 Geobserveerde tarra versus gefitte tarra op basis van de sectorspecifieke tarrapercentages, per gemeente, in are. Bron: NIS (2005) en eigen berekening

Omdat er niet met het NIS percentage van 3% wordt verder gewerkt, maar wél met het percentage van 7% op basis van de cases, worden de sectorspecifieke tarrapercentages volgens de verhouding 7/3 omgezet naar nieuwe percentages voor de verschillende sectoren (de onderste rij in Tabel 2-3). Deze sectorspecifieke tarrapercentages worden in de studie gebruikt om de bruto ruimtebehoefte in 2013 en 2020 te berekenen vanuit netto-oppervlaktecijfers.

2.1.2.2 Streefbeelden versus toekomstbeelden

Meerdere toekomstbeelden voor de landbouw worden vooropgesteld, zowel naar 2013 als naar 2020 toe. Deze toekomstbeelden worden uitgedrukt in termen van *eindproductiewaarden*. Er worden drie technieken toegepast om tot deze eindproductiewaarden te komen: (i) een trendanalyse, (ii) een structurele analyse en (iii) een expertenbevraging (zie 2.2.4).

Voor 2013 leiden de verschillende technieken tot verschillende eindproductiewaarden (= *toekomstbeelden*) per productieactiviteit. Via onderlinge toetsing van de toekomstbeelden en voorlegging aan experts wordt voor elke productieactiviteit in samenspraak met de stuurgroep één toekomstbeeld gekozen, het zogenaamde *streefbeeld*. De verzameling van de streefbeelden per productieactiviteit vormt dan het uiteindelijke streefbeeld van de Vlaamse landbouw.

Voor 2020 gebeurt geen trendberekening. Wel worden drie mogelijke ontwikkelingsscenario's voorop gesteld. Voor elk scenario wordt per productieactiviteit een *streefbeeld voor 2020* bepaald, voornamelijk op basis van expertenkennis. Via een *SOR*³, uitgevoerd op de *expertenworkshop*, wordt de structurele analyse voor 2013 naar 2020 toe gewijzigd in het licht van de drie scenario's. Dit leidt uiteindelijk tot één streefbeeld per productieactiviteit per scenario. Het streefbeeld voor de Vlaamse landbouw per scenario wordt bepaald door de set van streefbeelden van alle productieactiviteiten.

2.1.2.3 Bedrijfsmodellen

In deze studie worden twee generieke bedrijfsmodellen gedefinieerd: ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven. Deze bedrijfsmodellen zijn gebaseerd op de visievorming van Stedula (2004)

Ketenbedrijven zijn landbouwbedrijven waarbij gestreefd wordt naar een optimale verticale integratie van de verschillende schakels van het productieproces. Een strikt gecoördineerde keten heeft als voordeel dat er sneller kan worden ingespeeld op de vraag naar producten en dat nieuwe technieken en kwaliteitssystemen beter kunnen worden geïmplementeerd. Daardoor wordt een ketenbedrijf verondersteld een sterkere concurrentiepositie te kunnen verwerven op de internationale markt. Ketenbedrijven worden gekenmerkt door een sterke bundeling van toelevering, productie, verwerking en distributie in één bedrijf of meerdere bedrijven, waarbij herverdelingsmechanismen worden toegepast zodat de gerealiseerde meerwaarde wordt herverdeeld over alle schakels van de keten. Ketenbedrijven zijn de typische leveranciers van grote afnemers. Er wordt aangenomen dat het hanteren van geperfectioneerde mechanismen van autocontrole en tracering resulteert in een hoge eco-efficiëntie.

Partnerschapsbedrijven zijn landbouwbedrijven waarbij gestreefd wordt naar een optimale horizontale integratie van de landbouwactiviteit met activiteiten van andere actoren in de open ruimte. Hierbij wordt enerzijds gestreefd naar een directer contact tussen producent en consument (thuisverkoop, voedselteams, enz.), en anderzijds naar een versterkte functieverbreding door het aanbieden van nieuwe activiteiten die vroeger helemaal afwezig waren op landbouwbedrijven, zoals hoeverisme, natuur- en landschapsbeheer,

---

³ *SOR* of Strategische Oriëntatieronde is een onderzoeksmethode waarbij wordt uitgegaan van de SWOT analyse en waarbij wordt nagegaan in hoeverre de sterktes de sector in staat stellen om in te spelen op externe kansen en bedreigingen en de zwaktes dit verhinderen.

waterbeheer, landbouweducatie, zorgfuncties, enz. Partnerschapsbedrijven worden gekenmerkt door sterke samenwerkingsverbanden tussen landbouwactoren en niet-landbouwactoren, waarbij herverdelingsmechanismen worden toegepast zodat de gerealiseerde meerwaarde wordt herverdeeld tussen de verschillende partners. Partnerschapsbedrijven produceren specifieke producten met een sterke lokale of regionale identiteit die als ‘marketingstrategie’ worden gebruikt. Partnerschappen bezitten de flexibiliteit om beter dan ketenbedrijven op de vragen en behoeften van lokale markten in te spelen.

2.1.2.4 Scenario’s en discoursen

Een *scenario* wordt in deze studie gedefinieerd als een algemeen referentiekader waarbinnen de landbouw zich ontwikkelt. De nadruk wordt gelegd op de mate van globalisering en de mate van overheidsregulering. Een gegeven scenario heeft invloed op het belang van de verschillende drijvende krachten en kan op die manier leiden tot verschillende ontwikkelingen binnen de landbouw. De scenario’s volgens de Eururalis studie (Klijn, et al., 2005) worden in deze studie als referentiekader genomen.

Een (beleids)*discours* wordt in de wetenschappelijke literatuur gedefinieerd als een specifieke verzameling van ideeën, concepten en categorieën die wordt geproduceerd en voortdurend gereproduceerd en getransformeerd in een set van beleidspraktijken. Doorheen de ideeën, concepten en categorieën wordt een betekenis gegeven aan fysische en sociale relaties (Hajer, 1995). In het kader van dit onderzoek wordt 'discours' heel gericht gebruikt als een bepaalde inhoudelijke invalshoek - sociaal-economisch in het netwerken-van-activiteitendiscours, ecologisch in het ecosysteemdiscours en sociaal-cultureel in het stelsel-van-plekkendiscours - om de ruimtelijke werkelijkheid en het functioneren van de landbouw in die ruimtelijke werkelijkheid (2020) te bestuderen.

2.1.2.5 Agribusiness Complex (ABC) en Bruto Standaard Saldo (BSS)

Het *Agribusiness Complex (ABC)* is het geheel van de met de landbouw samenhangende activiteiten:

- toelevering, productie, verzamelende handel en stockage, be- en verwerking, buitenlandse handel;
- bedrijven, huishoudens en instituten.

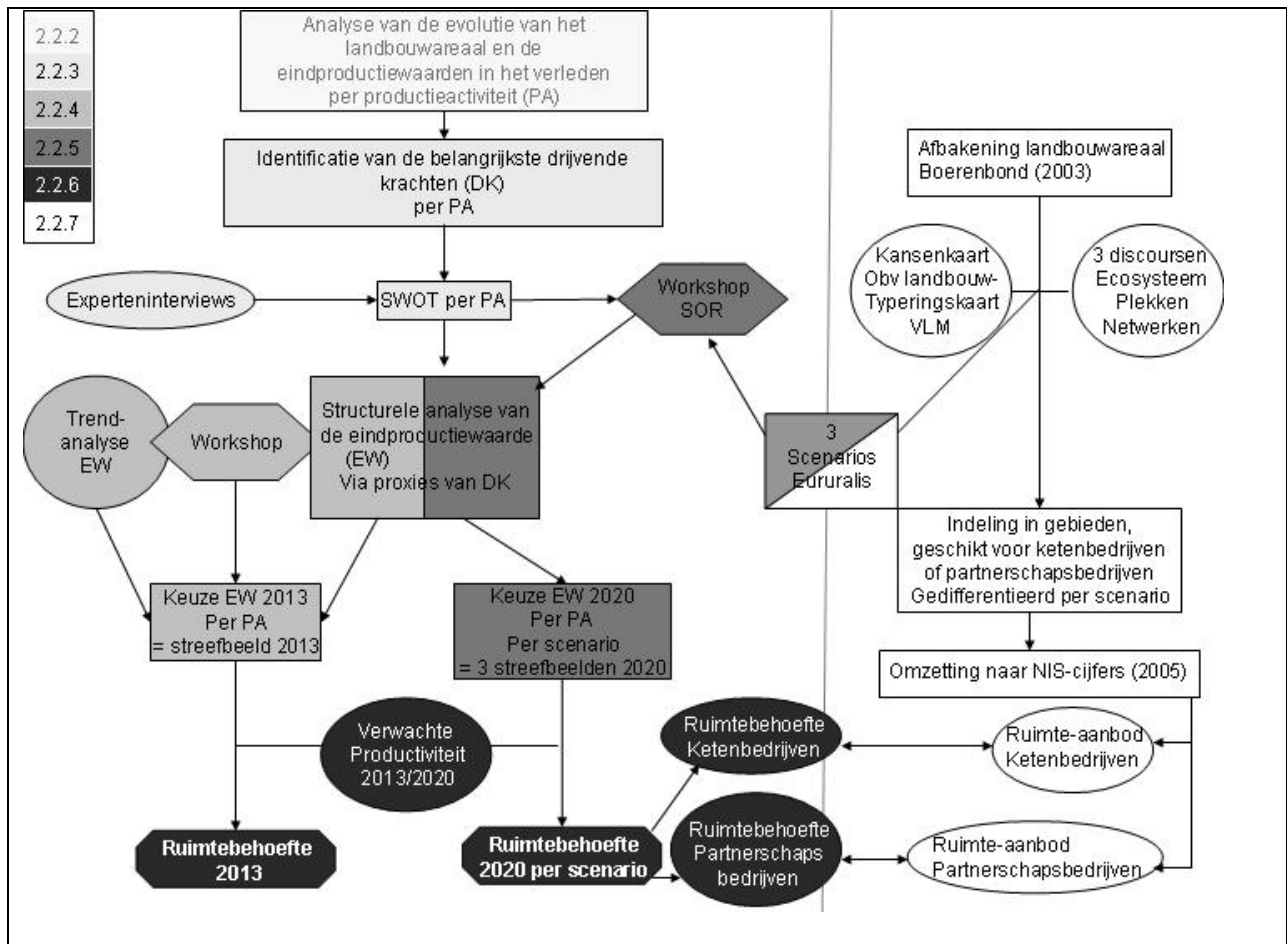
Volgens Viaene et al. (1996) is het een verzameling verticaal samenhangende economische activiteiten verbonden met productie, verwerking en afzet van een agrarisch product, met inbegrip van de met de agrarische productie samenhangende toeleverende en dienstverlenende bedrijven, waarbij de samenstellende bedrijven in de eerste plaats relaties met elkaar onderhouden.

Het *Bruto Standaard Saldo (BSS)* is de waarde van de opbrengsten verminderd met de specifieke kosten, zoals zaai- en pootgoed, bestrijdingsmiddelen, meststoffen, vervanging van dieren en veevoeder (= toegevoegde waarde). Het totale bruto standaard saldo van een bedrijf is gelijk aan de som van de waarden die worden verkregen door voor elk kenmerk het bruto standaardsaldo per eenheid te vermenigvuldigen met het overeenstemmende aantal eenheden.

2.2 Methoden

2.2.1 Stroomschema

Onderstaand stroomschema (Figuur 2-2) geeft een totaaloverzicht van de gevolgde methode. In hoofdstukken 2.2.2 t.e.m. 2.2.7 worden de verschillende stappen in detail besproken. Bijlage 1 geeft een overzicht van alle gecontacteerde experts, de deelnemers aan de workshop en de leden van de stuurgroep.

Figuur 2-2 Stroomschema van de gebruikte methoden met verwijzing naar de respectievelijke hoofdstukken.

Links in het schema worden de gevolgde stappen weergegeven voor het bepalen van de vraag naar ruimte door de verschillende productieactiviteiten en de totale Vlaamse landbouw in 2013 en 2020.

De studie vertrekt van een *analyse van het landbouwareaal en de eindproductiewaarden in het verleden* (hoofdstuk 2.2.2). Deze analyse maakt het mogelijk om verschillende drijvende krachten te definiëren, zowel intern als extern aan de landbouw, die de evolutie in het verleden hebben gestuurd. Het belang van elke kracht wordt verder verfijnd via een aantal *experteninterviews* en een *SWOT* (hoofdstuk 2.2.3). Uiteindelijk worden de belangrijkste drijvende krachten onder de vorm van *proxies* (zie bijlage 3) opgenomen in een *structurele analyse* van de eindproductiewaarden per productieactiviteit. Het bepalen van de toekomstbeelden voor **2013** wordt gebaseerd op deze structurele analyse aangevuld met een *trendanalyse* en voorgelegd tijdens een *expertenworkshop*. Deze toekomstbeelden worden uitgedrukt in eindproductiewaarde van de verschillende productieactiviteiten. Uit de

verschillende toekomstbeelden wordt, in samenspraak met de stuurgroep, een *streefbeeld* gekozen (hoofdstuk 2.2.4). Voor **2020** gebeurt geen trendberekening, aangezien niet kan worden verwacht dat de trend uit het verleden zich ongewijzigd zo ver in de toekomst zal doorzetten. Wel worden drie mogelijke maatschappelijke ontwikkelingsscenario's voorop gesteld. Voor elk scenario wordt een *streefbeeld voor 2020* bepaald, voornamelijk op basis van expertenkennis. Via een *SOR*, uitgevoerd op de *expertenworkshop*, wordt de structurele analyse naar 2020 toe gewijzigd in het kader van de drie scenario's (hoofdstuk 2.2.5). De streefbeelden van 2013 en 2020, uitgedrukt in eindproductiewaarde (EUR) worden omgezet naar een *ruimtebehoefte* (ha) via de *verwachte economische productiviteit* (EUR/ha) in 2013 en 2020. De ruimtebehoefte van 2020 wordt bovendien opgedeeld in een ruimtebehoefte voor twee bedrijfsmodellen: *ketenbedrijven* en *partnerschapsbedrijven* (hoofdstuk 2.2.6).

Rechts in het schema wordt weergegeven hoe de ruimtebehoefte in 2020 geconfronteerd wordt met het *huidige gebruik (2005) van de ruimte door landbouw* (aanbod van geschikte ruimte). Dit gebeurt op basis van een differentiatie van het huidige areaal naar gebieden met specifieke ruimtelijke kenmerken volgens *drie discoursen*: (i) ecosysteem (overstroombaar en nabij bos of natuur), (ii) plekken (landschappelijke waarde) en (iii) netwerken (nabij bebouwing). Per scenario worden op basis van deze gebiedskenmerken in combinatie met een 'kanskaart' bepaalde gebieden toegewezen aan ketenbedrijven of aan partnerschapsbedrijven. Dit ruimteaanbod per bedrijfsmodel kan vervolgens per scenario vergeleken worden met de ruimtebehoefte van beide bedrijfsmodellen (hoofdstuk 2.2.7).

2.2.2 Evolutie in het verleden

De analyse van de evoluties in het verleden heeft als doel inzicht te verkrijgen in recente ontwikkelingen binnen de Vlaamse landbouw om op die manier een beter beeld te kunnen vormen van de toekomst.

Er worden tijdsreeksen opgesteld (op basis van data van het NIS, NBB en Eurostat) van het aantal bedrijven, de gebruikte cultuuroppervlakte, de toegevoegde waarde, de eindproductiewaarde en de tewerkstelling. De evolutie van de gebruikte cultuuroppervlakte wordt vergeleken met voorspellingen die in vorig onderzoek gemaakt zijn (Viaene et al., 1996). Per productiesector wordt bovendien de geografische concentratie bepaald en wordt een concentratiegetal berekend. Deze berekening gebeurt m.b.v. de verhouding van het procentuele aandeel van de oppervlakte of het aantal dieren van een sector in de gemeente in het totaal voor het Vlaamse Gewest en het procentuele aandeel van de oppervlakte cultuurgrond in de gemeente in het totaal voor het Vlaamse Gewest. Hoe hoger het concentratiegetal, hoe sterker een productiesector geografisch geconcentreerd is en hoe minder andere productiesectoren in de gemeente voorkomen.

Verder wordt ook het functionele tarrapercentage bepaald op basis van drie case-studies (cfr. supra).

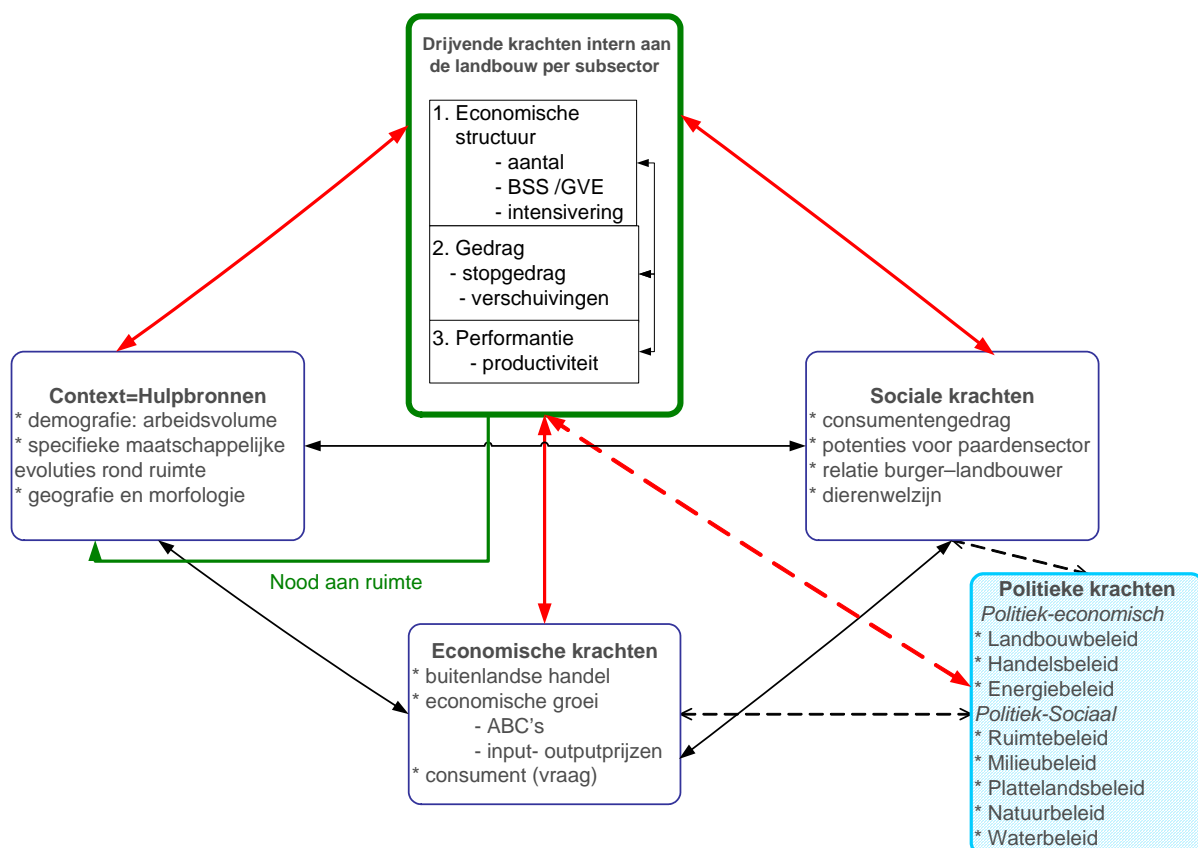
Aangezien de finaliteit van de studie leidt tot een discussiedocument in functie van het Ruimtelijk Structuurplan 2020, zijnde het ruimtelijk beleidsplan op gewestelijk niveau, wordt een evaluatie op hoofdlijnen van de doorwerking van het vorige ruimtelijk structuurplan Vlaanderen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1998) uitgevoerd. Via gesprekken met een vijftal 'bevoorrechte getuigen' (zie bijlage 1 voor de lijst van getuigen) is nagegaan hoe men de beleidsmatige vertaling van de ruimtebehoefte van de sector heeft geapprecieerd, op welke manier tegen de kwalitatieve uitspraken in het huidige RSV en de vertaling ervan naar de beleidsuitvoering is aangekeken, welke elementen over- of onderbelicht werden, waar

bepaalde tekortkomingen waren en op wat voor uitspraken een nieuw RSV zich zou moeten richten.. Ter voorbereiding van deze gesprekken is een vragenlijst opgesteld op basis van een kritische lezing van het RSV (zie bijlage 2).

2.2.3 Identificatie van de belangrijkste drijvende krachten

De identificatie van de drijvende krachten heeft als doel materiaal aan te reiken voor het formuleren van toekomstbeelden. De belangrijkste drijvende krachten bepalend voor de evolutie van de landbouw (zowel intern als extern aan de landbouwsector en voornamelijk evoluties in eindproductiewaarden) worden geïdentificeerd en beschreven. Op basis van de analyse van een vorige studie (Viaene, et al., 1996), literatuur en eigen expertise wordt een lijst van drijvende krachten opgesteld. Na verdere data-analyse wordt per productieactiviteit bepaald welke krachten belangrijk zijn.

Om de verschillende drijvende krachten te plaatsen, wordt gebruik gemaakt van onderstaand conceptueel kader (Figuur 2-3), gebaseerd op Bain (1968), Porter (1990) en Scherer en Ross (1990)..Het kader schetst de samenhang tussen de verschillende drijvende krachten die behandeld worden.

Figuur 2-3 Conceptueel kader voor de analyse van de drijvende krachten die op de Vlaamse landbouw inspelen. Bron: gebaseerd op Bain (1968), Porter (1990) en Scherer en Ross (1990).

De hulpbronnen en economische krachten beïnvloeden de interne werking van een productierichting op een directe manier. De intensiteit van de impact is dan ook relatief gemakkelijk te kwantificeren. Ook de politiek-economische krachten (zoals het landbouwbeleid, handelsbeleid of energiebeleid) zijn direct voelbaar. Een aantal andere krachten, voornamelijk de sociale krachten, zijn ook van groot belang, maar minder direct.

Samen met de politiek-sociale krachten (zoals ruimtelijk beleid, milieubeleid en plattelandsbeleid) worden ze tot de indirecte drijvende krachten gerekend. De invloed is vooral van kwalitatief belang en zal de evolutie bepaald door directe externe krachten bijsturen.

De drijvende krachten worden aangevuld met informatie bekomen uit en getoetst aan vier gevalstudies in Vlaanderen, met name de gebieden Roeselare-Tielt, Leie-Schelde, Boechout-Mortsel-Borsbeek en Haspengouw-Voeren.

Elke drijvende kracht beïnvloedt de interne ontwikkelingen per productieactiviteit. Het is echter de samenloop van zowel interne als externe krachten die de evolutie van de landbouw bepaalt.

Om een meer verfijnd en realistisch beeld van de toekomstperspectieven van de verschillende landbouwsectoren in Vlaanderen te bekomen wordt een SWOT⁴-analyse uitgevoerd (zie bijlage 4). Op basis van de voorgaande analyse van de drijvende krachten worden per activiteit de sterktes (S), zwaktes (W), kansen (O) en bedreigingen (T) in kaart gebracht. Uit de SWOT's, die voorgelegd worden aan enkele landbouwexperten, wordt duidelijk welke drijvende krachten zullen domineren in de toekomst.

Samen met de evoluties in het verleden vormen de drijvende krachten een voedingsbodem voor de formulering van de toekomstbeelden van 2013 en 2020.

2.2.4 Toekomstbeelden en streefbeelden 2013 op basis van interne en externe drijvende krachten

Aan de hand van de voorgaande resultaten (analyse van de evolutie in het verleden en identificatie van de belangrijkste drijvende krachten) worden per productieactiviteit de toekomstbeelden en streefbeelden van 2013 gevormd, uitgedrukt in eindproductiewaarde. De extrapolatie van economische grootheden, eerder dan van het ruimtegebruik zelf, zorgt voor een redenering in termen van potenties of het maximaal benutten van zich aandienende ontwikkelingsmogelijkheden voor de productieactiviteiten (zie ook 2.1.1 Uitgangspunten).

Voor 2013 zijn de verwachte ontwikkelingen in de verschillende drijvende krachten grotendeels gekend en de verwachtingen liggen sterk in de lijn van evoluties in het recente verleden. De tijdshorizon is zo kort dat grote veranderingen uitgesloten zijn. De gebruikte methode voor de analyse omvat vier stappen die tot drie mogelijke toekomstbeelden leiden.

1. In een eerste stap (*trendanalyse*) wordt enkel naar de evolutie van de eindproductiewaarde uit het verleden (voorgesteld door de volle lijn 1 in Figuur 2-4) gekeken om een idee te krijgen van de verwachtingen voor de toekomst. Hierbij is vertrokken vanuit een trendanalyse in de eindproductiewaarde per productieactiviteit (1990-2004) waarbij de bekomen trend wordt doorgetrokken naar 2013. Zo wordt lijn 2 bekomen in Figuur 2-4.
2. In een tweede stap (*suggesties van de workshop*) zijn de trendberekeningen samen met de SWOT's voorgelegd aan een aantal experts op een workshop, waarbij scores worden gegeven naargelang de mening van de deelnemers aangaande de verwachte

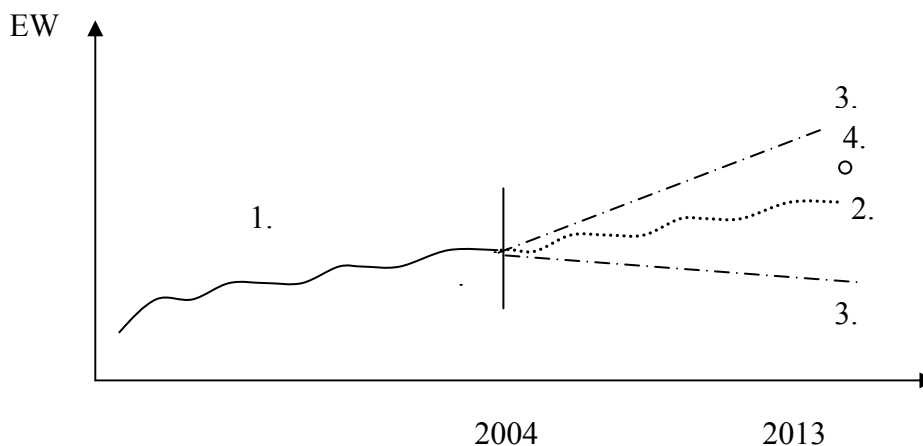
---

⁴ S = strength, W = weakness, O = Opportunity, T = Threat.

evolutie: zal de evolutie volgens de trend, onder de trend of boven de trend liggen? Op basis van deze scores wordt de voorspelde trend van 2004 tot 2013 in positieve of negatieve zin aangepast (de lijnen met nummer 3 in Figuur 2-4).

3. Elk van de drijvende krachten beïnvloedt de nood aan ruimte voor de Vlaamse landbouw, maar daarenboven versterken of beperken deze elkaar. Dit werd reeds gesteld in het conceptueel kader (Figuur 2-3), dat alle interacties probeert weer te geven. Om een voorspelling te kunnen maken naar de toekomst toe, is het noodzakelijk om de gezamenlijke impact te achterhalen en te kwantificeren (m.a.w. een verklaring te vinden voor de schommelingen in lijn 1 in Figuur 2-4). Daarom worden in de laatste stap per productieactiviteit alle drijvende krachten die ook in de SWOT worden gedefinieerd, samengebracht in een regressiemodel (*structurele analyse*). Dit model wordt in de eerste plaats geschat op basis van het verleden, om zo de coëfficiënten (de proxies, bijlage 3) van de drijvende krachten te schatten. Eens deze coëfficiënten gekend zijn, is het mogelijk om, onder bepaalde aannames, voorspellingen te doen naar de toekomst toe (om zo tot resultaat 4 te komen in Figuur 2-4).
4. In de laatste stap worden streefbeelden gekozen (*finale waarden*), uit de groep van verschillende toekomstbeelden (nl. trendwaarden, waarden op basis van workshop, structurele waarden). De voorkeur wordt gegeven aan de inzichten van de deelnemers aan de workshop, tenzij een groot verschil bestaat tussen de suggesties van de workshop en de resultaten van de structurele analyse, waarbij in dit geval in samenspraak met de stuurgroep wordt beslist welk resultaat zal worden doorgererekend.

Figuur 2-4 Methodologie fase 2: de werkelijke evolutie van de eindproductiewaarde van de Vlaamse landbouw 1990-2004 (lijn 1), de trendberekening 2004-2013 (lijn 2), aanpassing van de trendberekening volgens de workshop 2004-2013 (lijnen 3) en resultaat van de structurele analyse 2013 (punt 4).

2.2.5 Streefbeelden 2020 op basis van potenties

Voor 2020 is de toekomst meer onzeker en dienen meerdere mogelijkheden vooropgesteld te worden. De ontwikkeling van toekomstbeelden voor 2020 gebeurt daarom aan de hand van drie socio-economische toekomstscenario's die als kader gebruikt worden voor toekomstige ontwikkelingen in de landbouw. Deze toekomstscenario's zijn ontleend aan de studie van Eururalis (Klijn et al., 2005), een scenariostudie uit Wageningen die complexe modellen over

klimaat, wereldhandel en beleid integreerde. Vier scenario's worden doorgerekend naar het bodemgebruik in de rurale gebieden van Europa (zie Figuur 2-5).

Figuur 2-5 Schematische weergave van de vier EURURALIS-scenario's. Bron: Klijn et al., 2005.

Voor de bepaling van zowel de vraag naar als het aanbod van ruimte in 2020 zijn de Eururalis-scenario's geïnterpreteerd voor de Vlaamse context. Voor deze studie worden drie van de vier Eururalis-scenario's weerhouden:

- Het referentiescenario (scenario B1 in Eururalis of 'Global co-operation') wordt gekenmerkt door een verdere globalisering en een sterke overheidsregulering met aandacht voor ecologische duurzaamheid. Dit scenario ligt sterk in de lijn van de huidige ontwikkelingen en verwachtingen en wordt daarom beschouwd als het referentiescenario (zie Kader 2-1);
- Het globale scenario (scenario A1 in Eururalis of 'Global economy') legt sterker de nadruk op globalisering van de markt voor landbouwproducten en een vermindering van overheidsinterventie. Er wordt minder aandacht geschonken aan milieuproblemen dan in de andere twee scenario's (zie Kader 2-2);
- In het regionale scenario (scenario B2 in Eururalis of 'Regional communities') wordt de markt meer afgeschermd voor externe producten en wordt expliciete aandacht aan ecologische duurzaamheid gegeven (zie Kader 2-3).

Scenario A2 ('Continental markets') wordt niet verder besproken, gezien dit scenario, tegengesteld aan het referentiescenario, weinig realistisch is en het minst aansluit bij de verwachte ontwikkelingen. Het is een sterk regionaal scenario met een lage overheidsregulering.

Kader 2-1 Het referentiescenario (B1): Globale samenwerking

Algemeen:

Dit scenario wordt gekenmerkt door verdergaande globalisering, met een sterkere overheidsregulatie. Solidariteit, verdeling van rijkdom en grondstoffen leiden tot een sterke welvaartsstaat waarin sociaal-economische verschillen kleiner worden. Interventie van de overheid is sterk en gericht op sociale- en milieukosten. Hiervoor worden sterke instrumenten ontwikkeld op globaal, regionaal en nationaal niveau. De regulatie van de overheid zorgt er ook voor dat de productieactiviteiten en bedrijfsmodellen die op globaal niveau kunnen wedijveren zich zo optimaal mogelijk kunnen ontwikkelen. Dit hangt wel samen met hoge belastingen. Internationale samenwerking is intensief en gericht op het verdwijnen van handelsbarrières en steun aan ontwikkelingslanden, maar ook concurrentiekracht opbouwen in het realiseren van producten met hoge standaards van kwaliteit, werkcondities, milieu, omgeving, ...

Politieke situatie EU:

- De EU breidt uit tot EU28
- Flexibel migratiebeleid. Er zijn geen grenzen op de migratie tussen lidstaten
- De steun vanuit GLB blijft, maar richt zich zeer sterk op de 2^e pijler (plattelandontwikkeling)
- Versterking EU als centraal beleidsniveau

Marktprotectie:

- Import en exporttarieven worden afgeschaft voor alle sectoren
- De Codex Alimentarius is verder uitgewerkt dan in A1. Ontwikkelingslanden krijgen steun vanuit EU en ontwikkelde landen om aan de normen te voldoen
- Veel aandacht voor zaken die niet louter gerelateerd zijn aan handel: Landen kunnen importproducten weigeren wanneer deze niet beantwoorden aan bepaalde internationale minimum standaards m.b.t. werk, impact op de omgeving, dierenwelzijn enz...
- GMO's zijn toegelaten na goedkeuring door EU-instellingen

Milieu:

- Hoge eisen. De kaderrichtlijn water wordt ten volle geïmplementeerd
- De effectiviteit van de milieuwetgeving wordt onderzocht door een sterke monitoring van milieupraktijken en de toestand van de omgeving
- Veel aandacht voor broeikasgassen. Het halen van de Kyotonormen blijft belangrijk. Dit resulteert in stijgende energieprijzen, en stijgende interesse voor onderzoek en investering in alternatieve vormen van energie. In sommige delen van Europa wordt de productie van bio-energie big business

Natuur, biodiversiteit en landschap:

- Er is een sterke aandacht voor en bescherming van milieu, natuur en waardevol landschap en dit wordt ook publiek ondersteund, onder meer via het plattelandsbeleid. Privé ondersteuning gebeurt vooral in de gebieden die geschikt zijn voor recreatie
- Burgers hebben iets over voor duurzame landbouwproducten
- Betalingen aan landbouwers vanuit de overheid worden gelimiteerd door WTO om marktstorsies te vermijden
- Natuurontwikkeling wordt gestimuleerd om tot een internationaal netwerk te komen van groene corridors en beschermd gebied

Restricties op landgebruik en productie

- Natuurlijke en rurale gebieden die steun ontvangen voor het onderhoud van landschappen en biodiversiteit worden sterk beschermd
- Strenge en homogene ruimtelijke planning. Compacte steden en belangrijke transportwegen worden verbeterd, eerder dan dat er verdere uitbreiding is
- Productiequota vallen weg

Gevolgen:

- Sterke economische groei in EU
- Sterke technologische ontwikkeling, vooral gericht op milieuvriendelijke productie, hogere opbrengst per ha en efficiëntere internationale handel, transport en opslag

Kader 2-2 Het globale scenario (A1): Globale economie

Algemeen:

Dit scenario wordt gekenmerkt door voortgaande globalisering. De markt heeft een overheersende sturende rol. Samen met verdere individualisering leidt dit tot het ontstaan van een prestatimaatschappij. De sociaal-economische ongelijkheid neemt toe. Sociale voorzieningen vanwege de overheid verminderen. De taken van de overheid beperken zich tot defensie, rechtshandhaving en bescherming van eigendomsrechten. Bedrijven ontwikkelen zich los van overheidsregulering. Weinig overheidsinterventie betekent ook lage belastingen. Internationale samenwerking is gericht op het verwijderen van handelsbarrières.

Politieke situatie EU:

- EU breidt nog verder uit
- Flexibel migratiebeleid. Er zijn geen grenzen op de migratie tussen lidstaten
- Geen subsidies meer vanuit GLB
- Publieke sociale voorzieningen verminderen. Pensioen, werkloosheid enz. worden behandeld door privé-instellingen
- Nationale overheid behoudt veel verantwoordelijkheid, maar er is convergentie op het vlak van belastingsbeleid, BTW, rechtspraak
- Er is weinig aandacht voor zaken die niet met handel te maken hebben

Milieu:

- Soepele EU regelgeving om de competitiviteit op wereldschaal niet in het gedrang te brengen
- Eventuele bijkomende milieunormen worden bepaald via de markt
- Het principe 'de vervuiler betaalt' wordt toegepast
- Weinig aandacht naar uitstoot van broeikasgassen, Kyoto normen worden niet gehaald. De opwarming van de aarde wordt aanzien als 'a fact of life'

Marktprotectie:

- Importtarieven zijn zeer laag of geëlimineerd
- Landen mogen geen strengere criteria opleggen aan import dan de basiscriteria, tenzij ernstige onaanvaardbare risico's voor de gezondheid bewezen kunnen worden

Natuur, biodiversiteit en landschap:

- Natuur en landschap krijgen niet de hoogste prioriteit en hangen veeleer af van privé-initiatieven (bv. toeristische sector, jachtclubs, donaties, ...)
- Betalingen aan landbouwers vanuit de overheid worden streng gelimiteerd door WTO om marktdistorsies te vermijden
- Belangrijke plaatsen voor biodiversiteit worden wel bewaard, maar breiden niet uit
- Genenbanken worden onderhouden door privéondernemingen en overheid om de genetische variatie te behouden

Restricties op landgebruik en productie

- Weinig restricties op landgebruik, enkel in de zeer gevoelige gebieden
- Productiequota vallen weg

Gevolgen:

- Sterke economische groei in de meeste OECD landen, vooral in de nieuwe lidstaten en stabiele ontwikkelingslanden met een open economie
- Sterke technologische ontwikkelingen die vooral gericht zijn op toename van productiviteit, efficiënter gebruik van energie, meststoffen en chemicaliën en efficiëntere internationale handel, transport en opslag
- Minder stabiele regio's en landen met een tekort aan financiële middelen kunnen de economische groei niet volgen

Kader 2-3 Het regionale scenario (B2): Regionale gemeenschappen

Algemeen:

De voortgaande globalisering verloopt minder snel. Er is weinig uitwisseling van kennis tussen regio's en een lage economische groei. Regio's zijn op zichzelf gericht en vormen de hoeksteen van de gemeenschap. Interventie van de overheid is nodig om onderhandelingen tussen belangengroepen te vergemakkelijken en beslissingen te versterken, eerder dan om regels op te leggen. De overheid stimuleert de ontwikkeling van bedrijfsmodellen en productieactiviteiten die belang hechten aan milieu, natuur, landschap en de eigenheid van regio's. Er is veel aandacht voor zelfvoorzienendheid, ecologische verantwoordelijkheid en gelijkheid. Ook wordt zelfvoorziening van voedsel en energie gepromoot in de armste landen. De belastingen zijn hoog om het milieu, natuur, landbouw,... in stand te houden.

Politieke situatie EU:

- De EU breidt niet verder uit en verliest macht
- Streng migratiebeleid
- Subsidies vanuit GLB nemen toe met 10%, gelinkt aan sociale en milieudoelinden. Exportsubsidies vallen weg
- Er is een goede sociale zekerheid
- De nationale overheid heeft de meeste verantwoordelijkheden en er is geen harmonisatie van regelgeving binnen EU-27, enkel binnen een kleine kern (EU15)

Marktprotectie:

- De landbouw blijft beschermd tegen goedkope importen die de EU markt verstoren. Veel Europese industrieën worden beschermd tegen competitie van buitenaf via handelsbarrières
- Standaards van voedselveiligheid worden opgelegd door de Europese Voedsel Instantie (European Food Authority)
- Veel aandacht voor zaken die niet louter gerelateerd zijn aan handel: Importproducten moeten ten minste de EU normen halen inzake gezondheid, omgeving en dierenwelzijn
- De voorkeur gaat duidelijk uit naar producten vanuit de eigen regio

Milieu:

- Hoge eisen. De kaderrichtlijn water wordt ten volle geïmplementeerd
- De effectiviteit van de milieuwetgeving wordt onderzocht door een sterke monitoring van milieupraktijken en de toestand van de omgeving
- Het gebruik van zonne-energie en bio-energie wordt ondersteund om fossiele brandstoffen te sparen en niet afhankelijk te zijn van importen uit de derde wereld. Er wordt sterk geïnvesteerd in onderzoek hiervoor. Internationale coördinatie is echter zwak

Natuur, biodiversiteit en landschap:

- Behoud en bescherming van milieu, natuur en waardevol landschap is een prioriteit en dit wordt ook publiek ondersteund
- Burgers hebben iets over voor duurzame landbouwproducten
- Natuurontwikkeling wordt gestimuleerd en de oppervlakte natuur neemt toe ten opzichte van 2000. Het is echter moeilijk om tot een Ecologische Hoofdstructuur te komen door een slechte coördinatie

Restricties op landgebruik en productie

- Beperkingen op landgebruik worden op lokale schaal bepaald
- Natuurlijke en rurale gebieden die steun ontvangen voor het onderhoud van landschappen en biodiversiteit worden sterk beschermd
- Heterogene ruimtelijke planning. Compacte vestigingen in kleine en middelgrote steden
- Melk- en suikerquota nemen af tot het niveau van zelfvoorziening. Nieuwe quota zijn mogelijk wanneer het niveau van zelfvoorziening dreigt overschreden te worden en een teveel niet verkocht kan worden zonder subsidies

Gevolgen:

- Weinig economische groei
- Ongelijke technologische ontwikkelingen die vooral gericht is op milieuvriendelijke productie
- Relatief lage productiviteit onder wille van extensieve productie en stagnerende technologie op dit vlak
- Afname internationale handel en beperkte internationale samenwerking

Om de evolutie van de eindproductiewaarde van de verschillende productieactiviteiten naar 2020 toe te kunnen schatten per scenario, wordt voornamelijk gebruik gemaakt van expertenkennis. Drie belangrijke stappen worden hierin onderscheiden.

1. In eerste instantie zijn de SWOT's voor 2013 verder verfijnd naar 2020 toe en met de drie algemene scenario's op de achtergrond. Dit gebeurt op basis van een SOR-analyse (strategic orientation round). Op de workshop zijn de experts afhankelijk van hun expertise ingedeeld in drie groepen: akkerbouw, tuinbouw en veeteelt. Uitgaande van de opgestelde SWOT is voor iedere sector nagegaan in welke mate de sterktes de sector in staat stellen om in te spelen op externe kansen en bedreigingen en in welke mate de zwaktes dit verhinderen. Daarenboven is bepaald of de bedreigingen en kansen een andere impact hebben op de sector indien de omgeving wijzigt (er een ander scenario geldig is). De sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen worden tegen elkaar uitgezet in een matrix (een voorbeeld hiervan is terug te vinden in bijlage 5). Per scenario wordt dan via scores aangegeven in welke mate de experts akkoord gaan met onderstaande stellingen:
  - de sterktes stellen de sector in staat om de kans X te benutten;
  - de sterktes stellen de sector in staat om de bedreiging X te overwinnen;
  - de zwaktes verhinderen de sector om kans X te benutten; en
  - de zwaktes verhinderen de sector om bedreiging X te overwinnen.
2. Uit de mening van de experts kan vervolgens afgeleid worden welke kansen en bedreigingen het belangrijkst zijn voor een sector en of de toekomstverwachting voor de sector positief of negatief is. Dit vormt de basis voor de aanpassing van de structurele analyse voor 2013 (zie hoger). In functie van de scenario's en de uitkomsten van de SOR-analyse worden de waarden van de parameters in het regressiemodel al aangepast naar 2020 toe om zo tot een bepaalde verwachte eindproductiewaarde (= het streefbeeld) te komen per productieactiviteit en per scenario.
3. Voor 2020 worden twee bedrijfsmodellen gedefinieerd: ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven. Deze bedrijfsmodellen zijn gebaseerd op de visievorming van Stedula (2004). Ketenbedrijven zijn gespecialiseerde, grootschalige bedrijven die sterk verticaal geïntegreerd zijn met het verwerkende en afnemende veld. Het zijn volwaardige bedrijfseconomische spelers. Partnerschappen betrekken hun economische leefbaarheid niet enkel uit de primaire productie maar tevens uit de levering van bijkomende diensten in de sfeer van landbeheer, toerisme, recreatie, thuisverkoop, etc. Hoewel beiden volwaardige economische modellen zijn en leefbare bedrijven, wordt er van uitgegaan dat ketenbedrijven meer ontwikkelingskansen hebben in het globale scenario en partnerschapsbedrijven meer in het regionale scenario. Er wordt daarom gesteld dat in 2020 een deel van de eindproductiewaarde gerealiseerd zal worden door ketenbedrijven respectievelijk partnerschapsbedrijven. In vergelijking met het referentiescenario zal dit in het globale scenario een groter aandeel zijn voor ketenbedrijven, in het regionale scenario voor partnerschapsbedrijven. De bedrijven van vandaag zijn reeds min of meer te plaatsen in de opdeling ketenbedrijven-partnerschapsbedrijven. Om de verhouding ketenbedrijven-partnerschapsbedrijven te bepalen, wordt daarom voor het referentiescenario vertrokken vanuit een interpretatie van de huidige situatie (zie Kader 2-4). Voor het globale/regionale scenario worden 10% meer/minder

ketenbedrijven en 10% minder/meer partnerschapsbedrijven verondersteld (zie Tabel 2-4).

Tabel 2-4 Aandeel van eindproductiewaarde, gerealiseerd door ketenbedrijven (K) en door partnerschapsbedrijven (P) per scenario, 2005, in %.

Productieactiviteit	K (regionaal)	P (regionaal)	K (referentie)	P (referentie)	K (globaal)	P (globaal)
varkens	90%	10%	100%	0%	100%	0%
leghennen	80%	20%	90%	10%	100%	0%
groenten onder glas	100%	0%	100%	0%	100%	0%
groenten open lucht	60%	40%	70%	30%	80%	20%
braadkippen	90%	10%	100%	0%	100%	0%
fruitteelt	60%	40%	70%	30%	80%	20%
melkvee/vleesvee	40%	60%	50%	50%	60%	40%
akkerbouwgewassen	60%	40%	70%	30%	80%	20%
niet eetbare tuinbouw	80%	20%	90%	10%	100%	0%
Paarden	10%	90%	0%	100%	10%	90%

Kader 2-4 Ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven in de toekomst? Een interpretatie vanuit de huidige situatie.

De intensieve productieactiviteiten (varkens, leghennen, groenten onder glas, braadkippen en sierteelt) hebben een sterke schakel met andere elementen in de keten en concentratie is belangrijk. Varkens en groenten onder glas zijn hierbij de belangrijkste ketenproductieactiviteiten (100% in het referentiescenario). Voor de glastuinbouw is ook onder het regionale scenario een partnerschapsbedrijf moeilijk denkbaar.

Bedrijven, gespecialiseerd in groenten in open lucht en akkerbouwgewassen hebben vaker een structuur gelijkaardig aan partnerschapsbedrijven. Beheersovereenkomsten, thuisverkoop, recreatie, landschapszorg e.d. zijn duidelijker verbonden met deze productieactiviteiten. De aanname dat 20% van de akkerbouwbedrijven reeds beheersovereenkomsten heeft afgesloten, wordt in vorig onderzoek bevestigd (o.a. Van Huylbroeck, et al., 2005). Daarnaast is ook gebleken dat verbreding (thuisverkoop, recreatie en natuurbeheer) het vaakst voorkomt bij groenten in open lucht en akkerbouwteelten (ongeveer 30%) (Van de Velde, et al., 2005).

Voor melkvee en vleesvee wordt er 50% ketenbedrijven en 50% partnerschapsbedrijven verondersteld voor het referentiescenario. Functieverbreding is voor deze productieactiviteiten evengoed mogelijk alsook een sterkere ketenvorming via ketenbedrijven. De extensieve veeteelt is vandaag ook de sector met de meeste beheersovereenkomsten wat de mogelijkheid tot functieverbreding voor een partnerschap met water en natuur bij deze productieactiviteiten groter maakt. Vooral de productieactiviteit melkvee leent zich sterk tot verbrede activiteiten (zoals natuurbeheer) omdat grondgebonden bedrijven meer mogelijkheden hebben om dergelijke activiteiten uit te voeren (zoals natuurbeheer) (McNally, 2001). In 2003 doet in West-Vlaanderen reeds 20% van de bedrijven met graasdieren aan verbreding, waarvan de helft aan natuurbeheer (Van de Velde, et al., 2005). In de rand rond Brussel blijkt dat 71% van de landbouwers met graasdieren aan minstens één vorm van verbreding doet in 2004, waarvan 81% aan milieumaatregelen (Van Huylbroeck, et al., 2005). Dit is echter een gebied met relatief veel verbreding, waardoor voor heel Vlaanderen 50% functieverbreding wordt genomen als potentieel voor het referentiescenario in 2020.

Paarden worden verondersteld voor 100% onder partnerschapsvorm voor te komen in het referentiescenario. Een ontwikkeling naar ketenbedrijven die paardenvlees en -melk produceren is hier weinig waarschijnlijk. Gegeven de huidige ontwikkelingen worden paarden steeds meer als recreatiedier gehouden en horen ze eerder thuis in een partnerschapsbedrijf.

2.2.6 Bepalen van Ruimtebehoefte 2013 en 2020

Wanneer de streefbeeldens (de verwachte eindproductiewaarden per productieactiviteit (EUR)) voor 2013 en 2020 gekend zijn, dienen deze omgezet te worden in een ruimtebehoefte (ha). De gebruikte methode voor het bepalen van de vraag naar ruimte, omvat volgende vier grote stappen:

1. De verwachte **economische productiviteit** (EUR/ha of EUR/dier) wordt bepaald voor 2013 en 2020⁵. De economische productiviteit is een combinatie van het prijseffect (EUR/ton) en de technische grond- of dierproductiviteit (ton/ha of ton/dier). Op basis van gegevens over technische productiviteit en prijs (1990 tot 2004) worden tijdsreeksen opgesteld. Op deze tijdsreeksen worden trendanalyses toegepast. Indien er een duidelijke trend wordt gevonden (minstens 40% van de schommelingen dient door de trend te worden verklaard), worden de productiviteit en de prijs logaritmisch geëxtrapoleerd⁶. Het voordeel van dergelijke logaritmische extrapolatie is dat een daling of stijging afgezwakt wordt naar de toekomst toe en op die manier beter te onderbouwen productiviteiten en prijzen oplevert. Wanneer in het verleden geen duidelijke trend wordt waargenomen (R^2 van het model is kleiner dan 0,4) dan wordt in plaats van het doortrekken van een zwakke trend gewerkt met de gemiddelde technische productiviteit of prijs tussen 2000 en 2004. Deze gemiddelde waarde geeft een verwachting weer voor de toekomst en wordt aangepast indien op basis van de analyse van de drijvende krachten een afname of toename van de productiviteit of prijs wordt verwacht. Door de verwachte evoluties van beide factoren te schatten, wordt de verwachte economische productiviteit geschat.
2. De cultuuroppervlakte (d.i. de **netto-ruimtebehoefte**, in ha) wordt bepaald door de verwachte eindproductiewaarde in 2013 en 2020 (EUR) te delen door de verwachte economische productiviteit (EUR/ha).
  - a. Voor de graasdieren (melkvee en vleesvee) is een tussenstap vereist, want de (economische én technische) productiviteit wordt uitgedrukt per dier en niet per hectare. Bij de graasdieren wordt opgezocht hoeveel dieren er per hectare (grasland en voedergewassen) aanwezig waren in de periode 1990-2004. Het blijkt dat er een zekere extensivering optreedt met steeds minder dieren per hectare. Gegeven de milieueisen wordt verwacht dat deze trend zich zal doorzetten. Door de eindproductiewaarde (EUR) te delen door de bekomen economische productiviteit (EUR per dier) én door het aantal dieren per hectare (dier per ha) wordt de gevraagde ruimte aan voedergewassen en grasland bekomen.

---

⁵ Voor 2020 wordt geen onderscheid gemaakt in economische productiviteit tussen de drie scenario's. Het is mogelijk dat de *technische* productiviteit (ton/ha) in het globale scenario hoger is dan in het regionale scenario, waarin technische ontwikkelingen meer gericht zullen zijn op milieuvriendelijke productie. Dit geldt echter niet zomaar voor de *economische* productiviteit (EUR/ha), gezien dit een combinatie is van prijs en technische productiviteit. Een toename van technische productiviteit gaat daarbij vaak gepaard met een lagere prijs, waardoor de economische productiviteit niet veel verschilt per scenario. Een hogere technische productiviteit in scenario A1, waarin ook de prijzen lager zullen zijn, gezien Vlaanderen meer moet concurreren met andere landen leidt tot een gelijkaardige *economische* productiviteit als scenario B2 waarin er minder per ha wordt geproduceerd, maar wel aan een hogere prijs wordt gerealiseerd (bv. lokale afzet met meerwaarde, thuisverkoop, etc.).

⁶ Hierbij wordt de productiviteit in een bepaald jaar bekomen door de som te maken van een geschatte α en het product van een geschatte β met de in het desbetreffende jaar (productiviteit (t) = $\alpha + \beta \ln(t)$).

- b. De niet-graasdieren gebruiken een oppervlakte (stallen, erven, etc.) die volgens het NIS *niet* tot de cultuuroppervlakte wordt gerekend. Daarom wordt de ruimtebehoefte voor varkens en pluimvee ook in 2013 en in 2020 niet tot de cultuuroppervlakte gerekend, maar tot het tarra-areaal. De ruimte voor varkens en pluimvee wordt bepaald door:
    - i. de minimale hokruimte te vermenigvuldigen met 1,1 om zo tot de benodigde ruimte voor gebouwen per dier te komen (Geers, 2006, persoonlijke mededeling) en door
    - ii. bij deze gebouwenruimte nog een extra oppervlakte te tellen (voor erven etc.). Hiervoor wordt hetzelfde functionele tarrapercentage als dat van de glastuinbouw gebruikt (133%), gezien deze productieactiviteit een inrichtingsstructuur heeft vergelijkbaar met deze van de intensieve veeteelt.
  - c. Bij de analyse van 2020 worden de drie scenario's doorgerekend. Elke activiteit kan immers een andere potentiële eindproductiewaarde hebben per scenario. Daarenboven worden voor 2020 twee toekomstige bedrijfsmodellen vooropgesteld: ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven. Een deel van de productiewaarde wordt geproduceerd door ketenbedrijven en een deel door partnerschapsbedrijven. Hierdoor kan ook de totale netto-oppervlaktevraag van 2020 gedifferentieerd worden naar beide bedrijfsmodellen.
3. Door bij de netto-vraag een sectorspecifiek functioneel tarrapercentage toe te voegen (zie Tabel 2-3) en een schatting van de benodigde staloppervlakten voor varkens en pluimvee (zie hoger), wordt de **bruto-oppervlaktevraag** van de Vlaamse landbouw in 2013 en 2020 bepaald per productieactiviteit.
- a. In 2020 is het tarrapercentage bovendien afhankelijk van de bedrijfsvorm. Een partnerschapsbedrijf heeft meer nood aan functionele tarra omwille van de interactie met niet-landbouwactiviteiten. Een ketenbedrijf zal de oppervlakte tarra proberen te beperken en elke hectare gebruiken voor een landbouwactiviteit. Er wordt daarom voor de partnerschapsbedrijven een 10% hoger tarrapercentage doorgerekend, voor de ketenbedrijven een 10% lager tarrapercentage⁷ dan het sectorspecifieke tarrapercentage volgens Tabel 2-3.
4. De som van alle bruto-oppervlaktevragen per productieactiviteit en per scenario levert de **totale behoefte aan ruimte** voor de Vlaamse landbouw per scenario.

2.2.7 Vergelijking van de ruimtebehoefte 2020 met het huidige ruimtegebruik door de landbouw

Om te beoordelen of de bekomen ruimtebehoefte een al dan niet realistische omvang aanneemt, wordt ook het huidige aanbod van geschikte landbouwgrond onderzocht. De vraag naar ruimte voor landbouw in 2020 wordt vergeleken met het areaal dat in 2005 door de landbouw gebruikt wordt (netto NIS-cijfers van 2005 en een gemiddeld tarrapercentage van 7%). Deze oppervlakte (673.000 ha) wordt bovendien op basis van specifieke

---

⁷ De grootte van aanpassing van het tarrapercentage is vatbaar voor discussie en kan de resultaten beïnvloeden. Uit een gevoeligheidsanalyse blijkt echter dat het voornamelijk de verwachting inzake eindproductiewaarde is die de uiteindelijke vraag naar ruimte het sterkst bepaalt. Bovendien kan een aanpassing van het tarrapercentage van de bedrijfsmodellen op korte termijn worden ingevoerd om de oppervlakte te herrekenen. Hetzelfde geldt ook voor de gekozen verhoudingen van ketenbedrijven/partnerschapsbedrijven.

gebiedskenmerken verder gedifferentieerd naar geschiktheid voor de twee bedrijfsmodellen, ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven. Op deze wijze wordt nagegaan hoe realistisch de vraag naar ruimte is per bedrijfsmodel, gegeven het huidige aanbod en de hieraan verbonden ruimtelijke kenmerken.

Beide bedrijfsmodellen worden in de studie gepositioneerd in het landbouwareaal van 2005. Bepaalde gebieden komen eerder in aanmerking voor ketenbedrijven, andere gebieden komen eerder in aanmerking voor partnerschapsbedrijven. Het algemene idee hierachter is dat ketenbedrijven minder mogelijkheden hebben in gebieden die periodiek overstromen of in gebieden met natuur of landschappelijke waarde en dat partnerschapsbedrijven net in die gebieden meer mogelijkheden krijgen om partnerschappen aan te gaan. Beide bedrijfsmodellen zijn indifferent voor gebieden nabij bebouwing.

Afhankelijk van het scenario wordt het aanbodgebied voor beide bedrijfsmodellen gedifferentieerd. Het globale scenario (A1) biedt meer mogelijkheden voor ketenbedrijven en het regionale scenario (B2) biedt meer mogelijkheden voor partnerschapsbedrijven in vergelijking met het referentiescenario.

Om het aanbodgebied (beschikbare geschikte ruimte) voor ketenbedrijven respectievelijk partnerschapsbedrijven per scenario te bepalen, worden drie stappen onderscheiden: het opstellen van een gebiedsprofilenkaart (1), van een kanskaart (2) en de koppeling van de bedrijfsmodellen aan beide kaarten (3).

1. De *gebiedsprofilenkaart* geeft een eerste differentiatie van het landbouwareaal (volgens de inventaris van Boerenbond, 2003⁸) op basis van specifieke ruimtelijke karakteristieken met betrekking tot verstedelijking, natuur, water en landschap. Het opstellen van deze gebiedsprofilenkaart gebeurt aan de hand van drie kaartlagen die elk een specifiek discours over het ruimtegebruik belichten: het ecosysteemdiscours, het stelsel-van-plekkendiscours en het netwerken-van-activiteitendiscours. Het streven naar een duurzame landbouw in Vlaanderen tegen 2020 impliceert immers dat de toekomstige landbouw rekening houdt met zowel het ruimtelijk functioneren van ecosystemen, de landschappelijke en cultuurhistorische waarde van plaatsen en de ruimtelijk kwaliteitseisen die vanuit stedelijke gebieden worden gelegd op het functioneren van de open ruimte. Op deze manier worden drie gebieden onderscheiden:
  - a. gebieden met een hoge landschappelijke waarde (d.w.z. een via het beleid erkende bijzondere betekenis naar cultuurhistorie, erfgoed of esthetiek), overstromingsrisico of nabij bos- en natuurgebieden. Deze gebieden zijn geschikt voor partnerschapsbedrijven, gezien de grotere mogelijkheid van functieverbreiding (natuur, landschap, waterbeheer,...) en ketenbedrijven zijn hier niet aangewezen.
  - b. gebieden zonder hoge landschappelijke waarde, buiten overstromingsgebied en verwijderd van bos- en natuurgebieden. Deze gebieden zijn geschikt voor ketenbedrijven (gezien de grotere productiemogelijkheden in deze gebieden),

---

⁸ Er wordt met de inventaris van Boerenbond (2003) gewerkt (die ook hobbylandbouw omvat), gezien dit de best beschikbare ruimtelijke data laag is die de huidige toestand van het landbouwareaal weergeeft. De NIS-cijfers waarmee in de studie wordt gewerkt, zijn immers gegevens op gemeenteniveau en dus niet ruimtelijk gelokaliseerd.

- maar niet voor partnerschapsbedrijven (omdat minder mogelijkheden voor functieverbreiding zich aandienen).
- c. gebieden nabij (of ingesloten door) bebouwing. In deze gebieden kunnen beide bedrijfsmodellen voorkomen.
2. De *kansenkaart* is gebaseerd op de landbouwtyperingskaart van VLM. Aan de hand van deze kaart wordt de open ruimte ingedeeld in:
    - a. gebieden met gunstige landbouwkenmerken. In deze gebieden wordt de voorkeur gegeven aan ketenbedrijven.
    - b. gebieden met minder gunstige landbouwkenmerken. In deze gebieden wordt de voorkeur gegeven aan partnerschapsbedrijven.
    - c. gebieden met matig gunstige landbouwkenmerken. Deze gebieden vormen een kantelgebied dat zowel gunstig kan zijn voor partnerschapsbedrijven als voor ketenbedrijven.
  3. De gebiedsprofilenkaart en de kansenkaart samen definiëren samen alle landbouwruimte in Vlaanderen (volgens Boerenbond, 2003), waarbij de gebiedsprofilenkaart de belangrijkste van de twee is. De drie scenario's zorgen voor de specifieke invulling van elk gebied door ketenbedrijven of partnerschapsbedrijven. Dit alles leidt tot de indeling weergegeven in Tabel 2-5. Doordat in het gebiedsprofiel met veel restricties geen ketenbedrijven worden toegelaten volgens de gebiedsprofilenkaart, ontstaan hier gebieden die wel geschikt zijn voor ketenbedrijven volgens de kansenkaart, maar die benoemd worden als reservegebied voor partnerschappen (gezien het grotere belang dat aan de gebiedsprofilenkaart gegeven wordt). Het omgekeerde geldt in het gebiedsprofiel met weinig restricties.

Tabel 2-5 Toewijzing van verschillende gebieden aan de twee bedrijfsmodellen.

Gebiedsprofiel	veel restricties			weinig restricties			nabij bebouwing		
	Gunstig	Minder gunstig	Matig gunstig	Gunstig	Minder gunstig	Matig gunstig	Gunstig	Minder gunstig	Matig gunstig
	Dit gebied wordt toegewezen aan:								
Referentie scenario	r(P)	P	P	K	K	K	K	P	K
Globale scenario	r(P)	P	r(P)	K	K	K	K	K	K
Regionale scenario	P	P	P	K	r(K)	r(K)	P	P	P

P: partnerschapsbedrijven, r(P): reservegebied voor partnerschapsbedrijven

K: ketenbedrijven, r(K): reservegebied voor ketenbedrijven

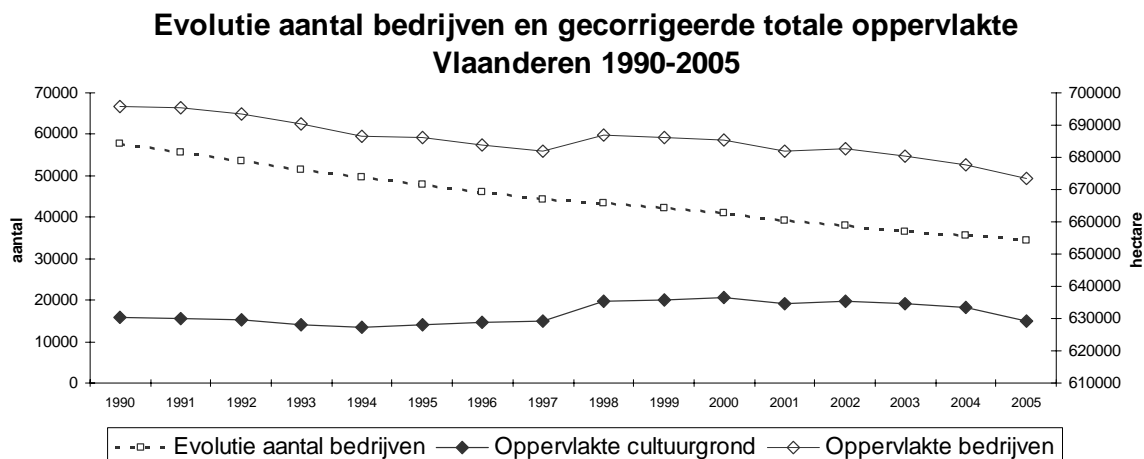
Gezien er in de studie steeds met NIS-oppervlaktecijfers gewerkt wordt, worden de bekomen oppervlakten (op basis van de Boerenbond inventaris) omgerekend naar NIS-cijfers van 2005 volgens dezelfde verhoudingen van gebieden voor ketenbedrijven, partnerschapsbedrijven of reservegebieden.

3 Evolutie van het ruimtegebruik door de landbouw in Vlaanderen

3.1 Totale evolutie in Vlaanderen

De oppervlakte cultuurgrond (het aantal hectare cultuurgrond opgegeven door alle Vlaamse landbouwers in de 15 meitelling van het NIS) is gestegen tussen 1992 en 1998. Deze stijging is wellicht in hoofdzaak te wijten aan een onderaangifte door de landbouwers en stemt niet overeen met een werkelijke stijging. Vele landbouwers vrezen immers dat de aangifte gebruikt kan worden door fiscale overheidsdiensten. Daarom wordt minder grond aangegeven dan werkelijk in gebruik. Dit wordt ook bevestigd door Van Hecke et al. (Van Hecke, et al., 2003). Sinds 1998 hebben de landbouwers in het kader van het mestbeleid baat bij het correcter opgeven van de cultuuroppervlakte. Om deze inconsistenties te omzeilen wordt gekozen om voor de jaren 1990-1997 met gecorrigeerde NIS-cijfers te werken. Voor deze jaren wordt de totale oppervlakte cultuurgrond gelijkgesteld aan de gemiddelde waarde tussen 1998-2005. Om de oppervlakte per productieactiviteit te kennen, wordt deze gemiddelde totaaloppervlakte vermenigvuldigd met het aandeel van de productieactiviteit in het desbetreffende jaar. De som van de oppervlakten van al de productieactiviteiten geeft dan de totale oppervlakte **cultuurgrond** per jaar (Figuur 3-1). Naast de cultuuroppervlakte (inclusief braakland) heeft de sector ook nood aan een bepaald tarra-areaal dat gemiddeld 7% van het netto-areaal bedraagt (zie hiervoor 2.1.2.1). Dit tarrapercentage daalt licht⁹. Hierdoor vertoont de netto oppervlakte (oppervlakte cultuurgrond) niet volledig dezelfde evolutie als de bruto oppervlakte. Het bruto landbouwareaal van 2005 bedraagt ongeveer 673.000 ha.

Figuur 3-1 Evolutie van het aantal Vlaamse landbouwbedrijven, de oppervlakte cultuurgrond en de gecorrigeerde totale oppervlakte, 1990-2005, in aantal en ha. Bron: 15 meitelling NIS.

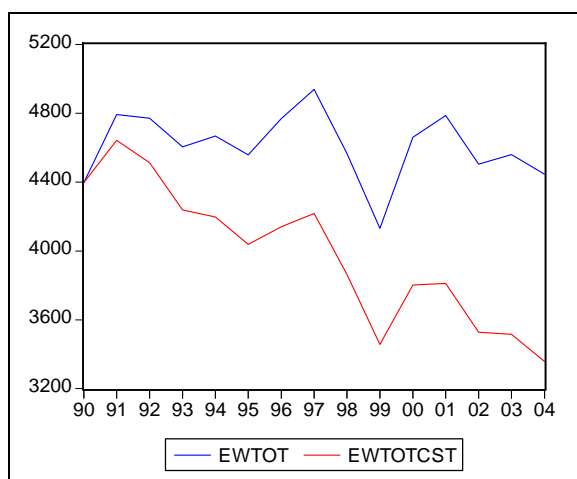
Het aantal bedrijven neemt ieder jaar af (van 58.000 bedrijven in 1990 tot 34.400 bedrijven in 2005 met een gemiddelde jaarlijkse daling van 3.4% per jaar), terwijl de gemiddelde oppervlakte per bedrijf toeneemt (10,7 ha in 1990 en 17,4 ha in 2003). De Vlaamse bedrijven zijn in economische termen en in oppervlakte relatief kleine bedrijven in vergelijking met onze buurlanden.

⁹ Deze daling blijkt uit de evolutie van het tarra-areaal volgens de NIS-cijfers (1990 – 2005), namelijk van 4.6% in 1990 tot 3.1% in 2005. Gezien er in deze studie niet met het NIS-percentages wordt gewerkt, maar wel met een verondersteld tarrapercentage van 7%, wordt een gelijkaardige daling van dit percentage doorgerekend in de evolutie van het areaal, namelijk van ±10% in 1990 tot 7% in 2005.

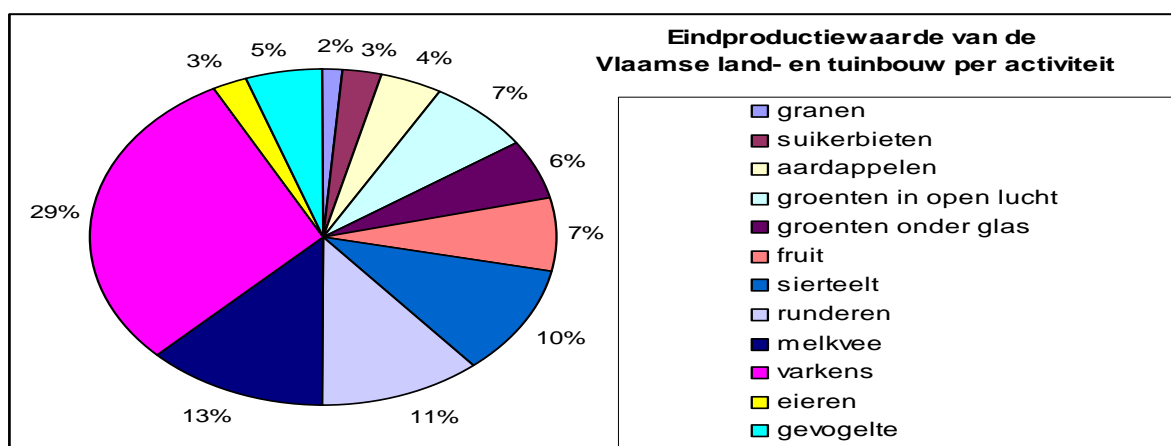
De algemene evoluties in eindproductiewaarde worden geschetst in onderstaande figuren. Figuur 3-2 toont de evolutie tegen lopende en constante prijzen (basis 1990). Uitgedrukt in nominale waarde blijft de eindproductiewaarde eerder constant. Indien de evolutie bekeken wordt in reële waarde is een dalende trend waar te nemen, met een gemiddelde jaarlijkse daling van 1,8%.

Veeteelt heeft het grootste aandeel in de eindproductie, maar vertoont ook de grootste daling. Het aandeel van de tuinbouwsector is licht toegenomen in de beschouwde periode. Figuur 3-3 toont aan dat de varkensteelt, gevolgd door de melkveehouderij en de groenteteelt (som onder glas en open lucht) het grootste aandeel van de eindproductie voor hun rekening nemen.

Het is interessant om het aandeel in de totale eindproductiewaarde tegenover het ruimtegebruik van de verschillende sectoren te plaatsen. De veeteelt heeft nog wel het grootste aandeel in het ruimtegebruik, doch de akkerbouw neemt in 2004 ongeveer 30% in en de tuinbouw ongeveer 10%, terwijl de tuinbouw meer eindproductiewaarde genereert dan de akkerbouw.

Figuur 3-2 Evolutie van de eindproductiewaarde van de Vlaamse land- en tuinbouw (tegen lopende prijzen (EWTOT) en constante prijzen (EWTOTCST)), 1990-2004, in 1000 EUR. Bron: Departement landbouw en visserij afdeling Monitoring en Studie.

Figuur 3-3 Totale eindproductiewaarde in Vlaanderen per activiteit, 2003, in %. Bron: Departement landbouw en visserij afdeling Monitoring en Studie

In Tabel 3-1 wordt de totale eindproductiewaarde van de verschillende productieactiviteiten van de landbouw in België vergeleken met het Europese gemiddelde. Hieruit blijkt dat België een groter aandeel van de eindproductiewaarde haalt uit de veeteelt dan het Europese gemiddelde. Akkerbouw is minder belangrijk voor België dan gemiddeld voor Europa.

Tabel 3-1 Relatief belang productierichtingen in België en Europa, 1995-2001, in %. Bron: Eurostat (2006).

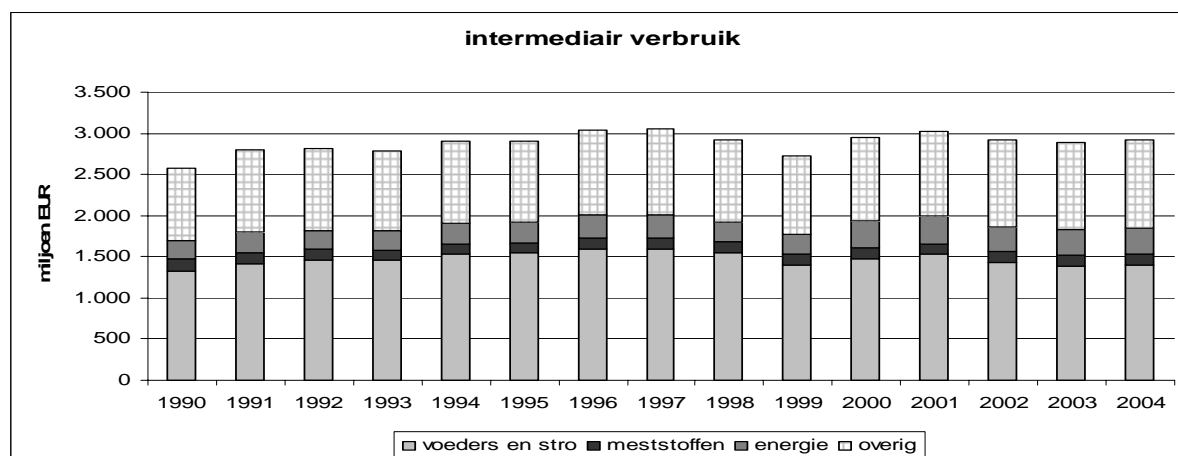
	1995			2001		
	België	EU-12	EU-15	België	EU-12	EU-15
Totale eindproductiewaarde (in miljoen euro)	7.193,5	220.127,3	255.308,0	7.281,1	239.465,7	274.959,7
Totale eindproductiewaarde (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Akkerbouw	25,1	38,7	38,0	23,5	36,1	35,2
granen	5,0	12,9	13,7	4,5	12,5	13,0
suikerbieten	4,0	1,9	2,0	3,4	1,6	1,6
aardappelen	4,1	2,6	2,9	5,3	2,4	2,6
Tuinbouw totaal	20,0	18,6	17,3	22,0	21,5	20,2
groenten	9,1	7,0	6,6	11,0	8,4	8,0
fruit	5,3	6,2	5,5	4,3	7,2	6,5
niet eetbare producten	5,7			6,7		
Veeteelt	54,9	42,6	44,7	54,5	42,4	44,6
runderen	15,7	11,2	11,5	12,7	9,0	9,4
varkens	20,0	8,7	9,1	21,8	9,9	10,2
gevogelte	3,5	3,5	3,7	4,0	4,0	4,4
melk en -derivaten	13,0	14,2	14,8	13,5	14,2	14,9
eieren	2,3	1,7	1,7	1,9	1,8	1,9

De productiviteit (uitgedrukt als productiewaarde per ha) is hoger in de tuinbouw dan in de overige landbouwsectoren. Vlaanderen is, net zoals Nederland, een regio met een hoge gemiddelde intensiteit in vergelijking met andere West-Europese landen (zie Tabel 3-2) . De kleinere schaal van de meeste bedrijven wordt in Vlaanderen gecompenseerd door een hogere productiviteit.

Tabel 3-2 Gemiddelde economische grootte van de land- en tuinbouw of intensiteit, 1990-1995-2000-2003, in ESU¹⁰/ha. Bron: Eurostat.

	1990	1995	2000	2003
Ierland	0,45	0,58	0,66	0,64
Verenigd Koninkrijk	0,52	0,61	0,70	0,67
Frankrijk	0,78	0,81	1,03	1,05
Duitsland (inclusief voormalig DDR vanaf 1991)	0,70	0,92	1,12	1,24
Waals Gewest	1,17	1,36	1,43	1,38
Denemarken	1,09	1,30	1,35	1,40
België	1,79	2,23	2,34	2,31
Vlaams Gewest	2,55	3,29	3,43	3,43
Nederland	3,20	4,47	4,49	4,07

Het intermediair verbruik in de Vlaamse land- en tuinbouw bedraagt 2.914 miljoen EUR in 2004. Ongeveer 50% van alle intermediaire kosten bestaat uit veevoeders (Figuur 3-4). De laatste jaren is er een lichte daling in dit aandeel. Sommige inputs zijn sectorspecifiek. Het spreekt voor zich dat veevoeders gebruikt worden in de dierlijke sector. De tuinbouwsector is dan weer de grote energieverbruiker. Meer dan 70% van het energieverbruik in de tuinbouw komt op rekening van de glastuinbouw.

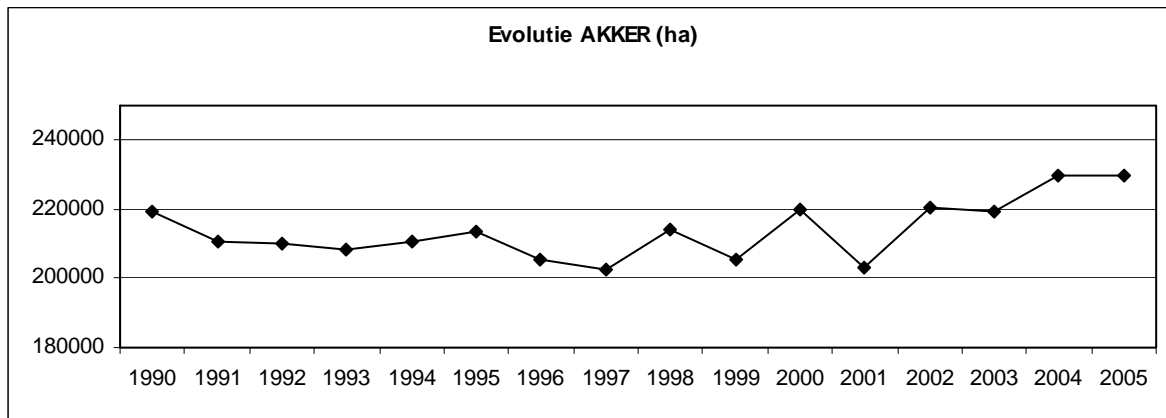
Figuur 3-4 Evolutie en verdeling van het intermediair verbruik, 1990-2004, in lopende prijzen (miljoen EUR). Bron: Departement landbouw en visserij afdeling Monitoring en Studie .

¹⁰ “European Size Units” (ESU) is een uitdrukking van het Bruto Standaard Saldo (BSS), wat overeenkomt met Standard Gross Margin (SGM). BSS is gedefinieerd als de output waarde van een bedrijf verminderd met de kosten van de variabele inputs die nodig zijn om de beoogde output te bekomen. De ESU worden in Euro uitgedrukt waarbij 1 ESU staat voor 1.200 EUR.

3.2 Evolutie per sector

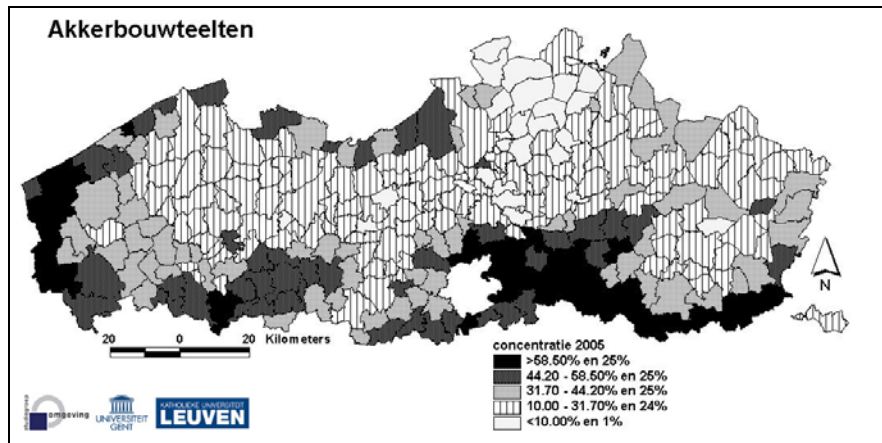
3.2.1 Akkerbouw

Figuur 3-5 Evolutie van het akkerbouwareaal (granen, suikerbieten, aardappelen, korrelmaïs en andere akkerbouwteelten) tussen 1990-2005, in ha. Bron: NIS.

Het totale areaal akkerbouwteelten is toegenomen sinds 1990. Sinds 1995 bestaat een sterke toename in het areaal korrelmaïs. Dit is te wijten aan de toenemende specialisatie in de intensieve veehouderij in combinatie met het verstrengde milieubeleid. De ontwikkeling in de aardappelverwerkende keten heeft ervoor gezorgd dat het areaal aardappelen is toegenomen. Het areaal aardappelen verkleint sinds 2000. Het areaal suikerbieten is afgenomen. Dit is onder andere het gevolg van de suikerquota in combinatie met technologische evoluties in de suikerbietensector. Het concentratiegetal¹¹ van de meeste akkerbouwteelten is vrij laag omwille van de grondgebondenheid van deze teelten. Toch kan een concentratiegebied worden onderscheiden in de Zeepolders, Westhoek, Vlaams-Brabant en Zuid-Limburg (met een sterke concentratie aan granen, zie Figuur 3-6). De sterke toename van korrelmaïs over zowat heel Vlaanderen heeft ervoor gezorgd dat de spreiding van de akkerbouwteelten is toegenomen in vergelijking met 1990. Vlaanderen besteedt in vergelijking met andere Noordwest-Europese landen een klein aandeel van de landbouwooppervlakte aan akkerbouw, maar heeft relatief veel akkerbouwbedrijven.

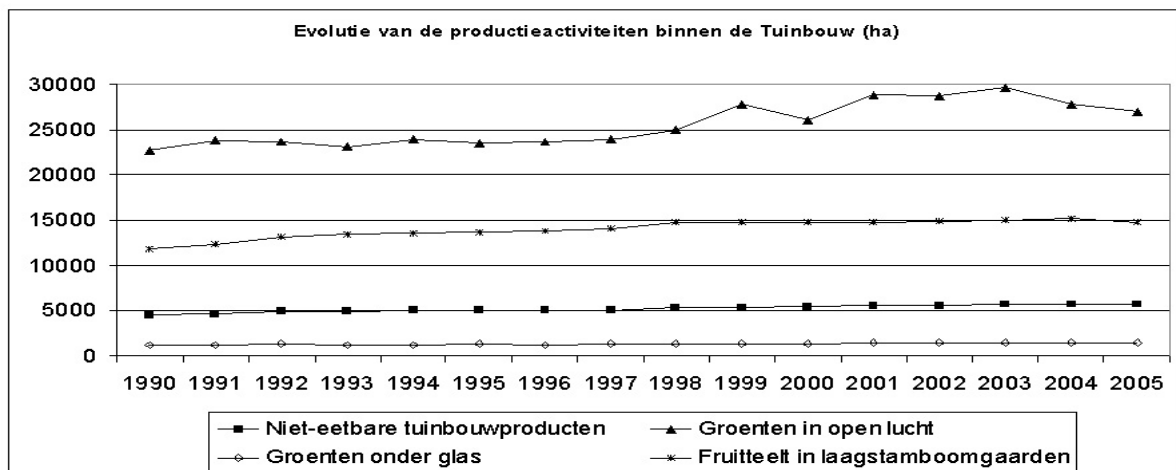
¹¹ Het concentratiegetal wordt berekend o.b.v. het procentueel aandeel van de oppervlakte of het aantal dieren van een sector in de gemeente in het totaal voor het Vlaamse Gewest en het procentueel aandeel van de oppervlakte cultuurgrond in de gemeente in het totaal voor het Vlaamse Gewest. Hoe hoger het concentratiegetal, hoe sterker een productiesector geografisch geconcentreerd is en hoe minder andere productiesectoren in de gemeente voorkomen.

Figuur 3-6 Ruimtelijke concentratie van akkerbouwteelten, in 2005. Bron: NIS.

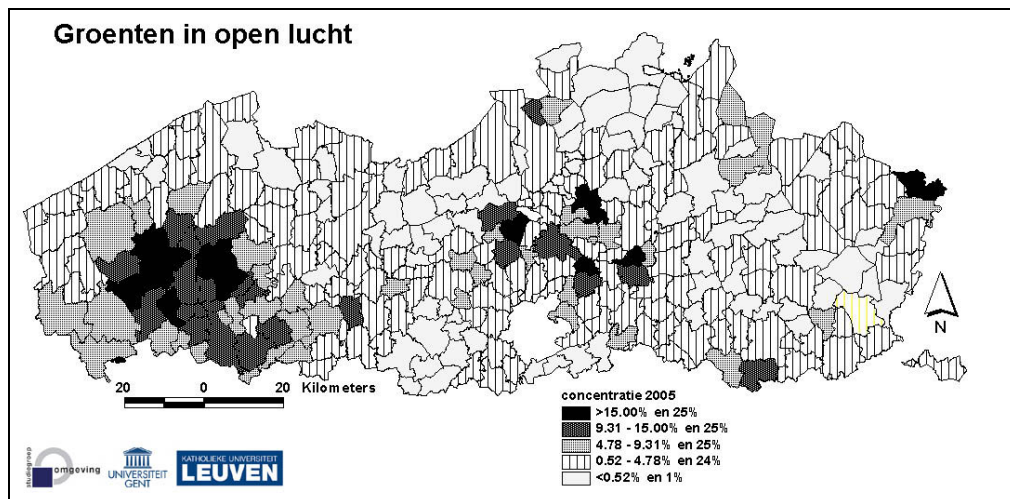
3.2.2 Tuinbouw

Omwille van de grote verscheidenheid wordt deze sector opgesplitst in de verschillende productieactiviteiten.

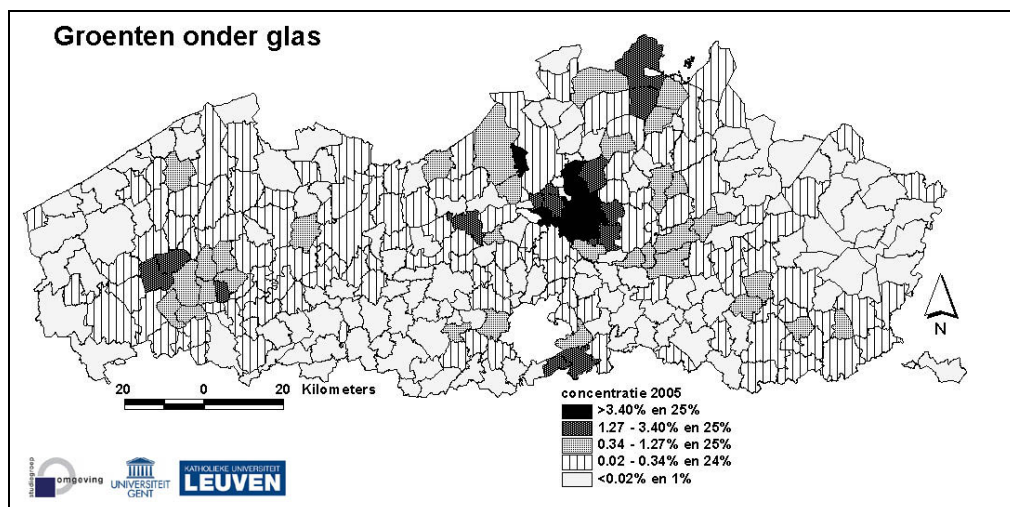
Figuur 3-7 Evolutie van het tuinbouwareaal (groenten in open lucht, groenten onder glas, laagstamboomgaarden en niet-eetbare tuinbouwproducten) tussen 1990-2005, in ha. Bron: NIS.

Het areaal groenten en aardbeien in open lucht is toegenomen tot 2003 en daalt sindsdien. Het belang van aardbeien is klein ten opzichte van de groenteteelt. Consumentenvoorkeuren en marktmechanismen bepalen de evolutie. De concentratie van deze sector is behoorlijk (het concentratiegetal is 46 voor groenten en 71 voor aardbeien), met een concentratiegebied rond Mechelen, Halle-Vilvoorde en Leuven en één rond Roeselare. Deze laatste kent een verdere toename van concentratie. Net als in Zuid- en West-Nederland wordt in Vlaanderen het grootste aandeel van het tuinbouwareaal aan groenteteelt besteed.

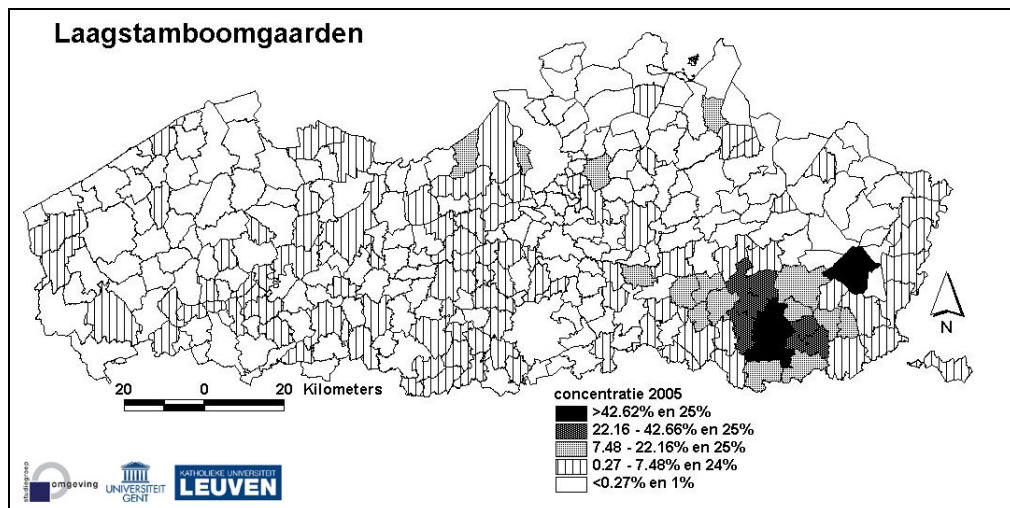
Figuur 3-8 Ruimtelijke concentratie van groenten in open lucht, in 2005. Bron: NIS.

Het areaal groenten en aardbeien onder glas is toegenomen tot 2001 en sindsdien constant gebleven. Consumentenvoorkeuren en marktmechanismen bepalen de evolutie van 1995 tot 2000, maar falen daarna gedeeltelijk doordat de sterke uitzonderlijke toename in 2000 niet voorspeld kan worden op basis van consumentenvoorkeuren. De sector is geconcentreerd met een kern in Sint-Katelijne-Waver en Lier (concentratiegetal is 63). Gedurende de laatste jaren is een tweede concentratiegebied bijgekomen rond Roeselare, te verklaren door de ligging van de veiling.

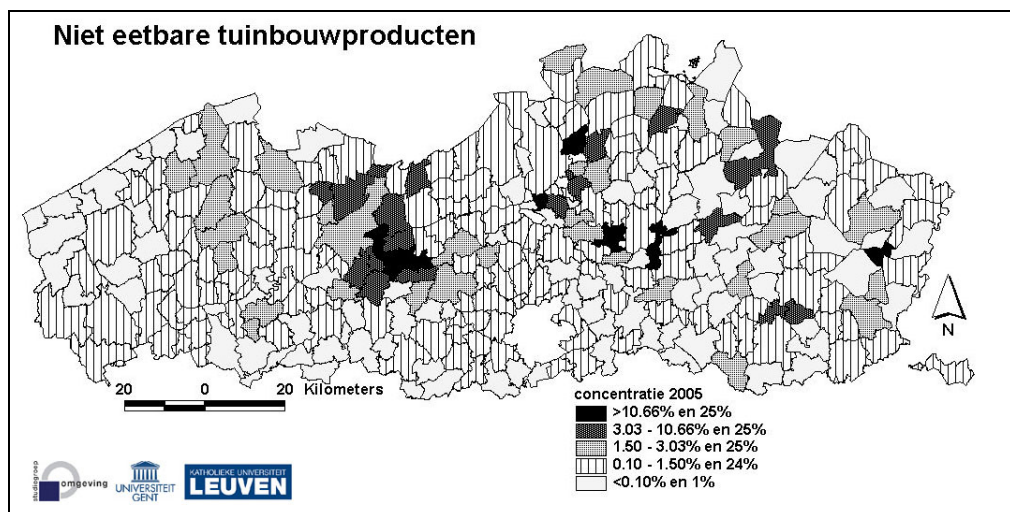
Figuur 3-9 Ruimtelijke concentratie van de groenten onder glas, in 2005. Bron: NIS.

Het areaal laagstamboomgaarden kent een sterke toename tot in 1998, waarna het areaal ongeveer constant bleef. De evolutie wordt, naast de consumentenvoorkeur, sterk bepaald door concurrentie uit het Zuiden waardoor stabilisatie van de sector opgetreden is. De laagstamboomgaarden concentreren zich in de gemeenten Genk en Sint-Truiden (zeer hoog concentratiegetal, namelijk 71). In vergelijking met 1990 is deze concentratie niet significant verschoven.

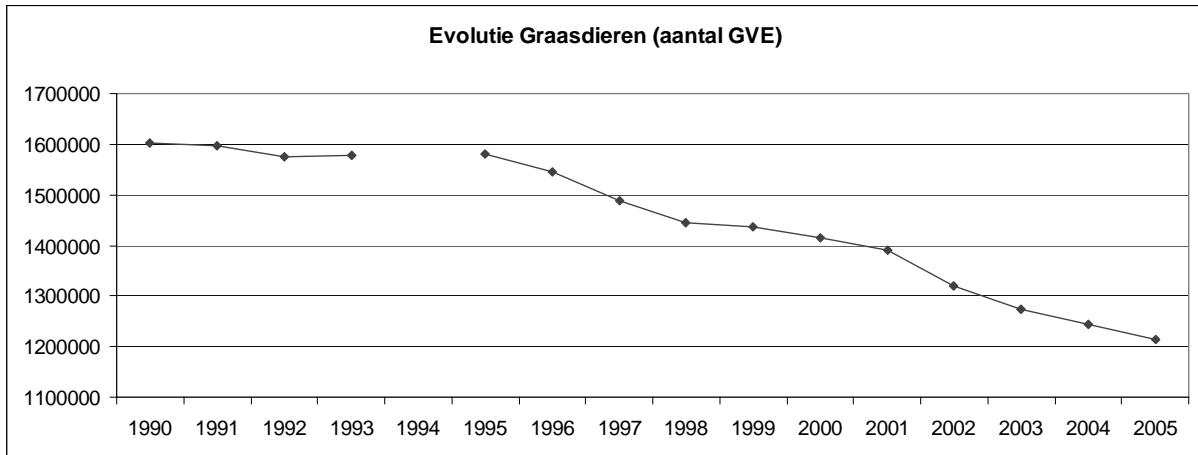
Figuur 3-10 Ruimtelijke concentratie van Fruitteelt in laagstamboomgaarden, in 2005. Bron: NIS.

Het areaal niet-eetbare tuinbouwproducten is relatief klein in Vlaanderen maar is toegenomen sinds 1990. De toename komt vooral door de sierplanten en situeert zich in het Gentse. De evolutie wordt bepaald door de consumentenvoorkeur en concurrentiepositie. Vooral Nederland, waar het aantal bedrijven en het areaal jaarlijks toeneemt, is een grote concurrent inzake niet-eetbare tuinbouwproducten.

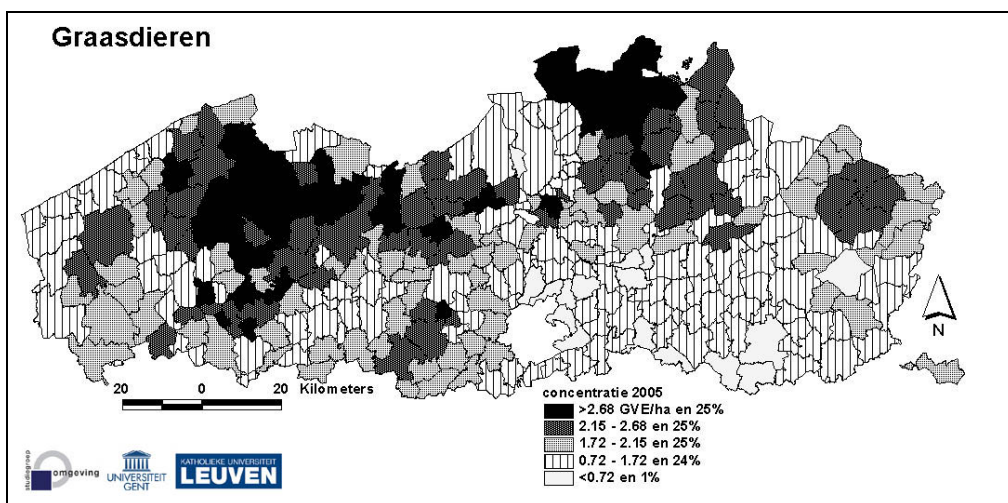
Figuur 3-11 Ruimtelijke concentratie van niet eetbare tuinbouwproducten, in 2005. Bron: NIS.

3.2.3 Graasdieren

Figuur 3-12 Evolutie van het aantal graasdieren (melkvee, vleesvee, andere dieren), tussen 1990-2005, in aantal GVE¹². Bron: NIS.

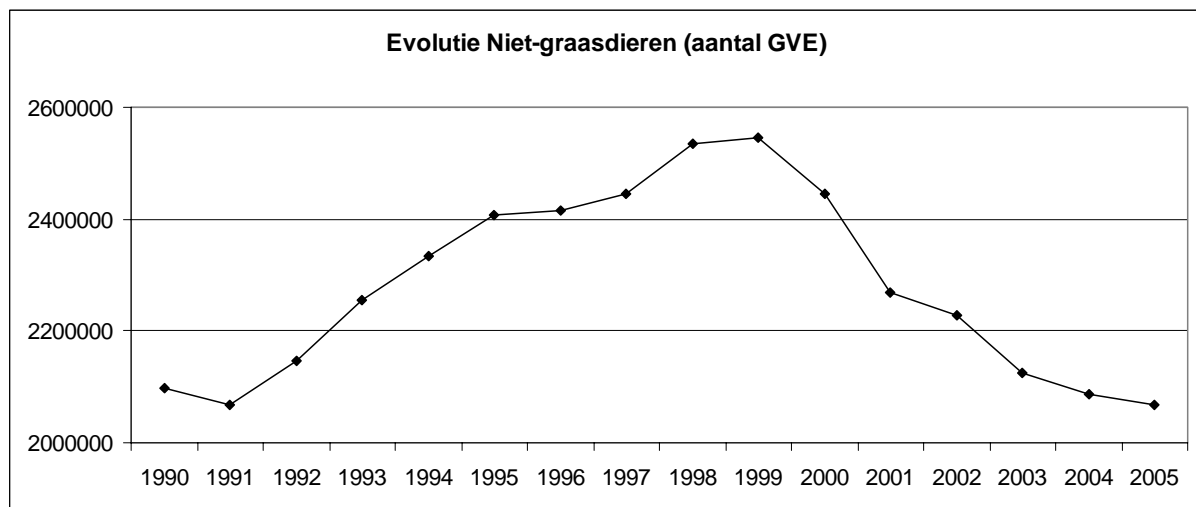
Het aantal graasdieren is sterk gedaald sinds 1995. De daling is vooral uitgesproken voor het aantal melkkoeien, maar is ook merkbaar bij het aantal vleesrunderen. De daling wordt bepaald door het strengere milieubeleid, melkquota, de dalende consumptie, duurder wordende ruwvoederproductie en toenemende concurrentie uit Oost-Europa. Opmerkelijk is dat de daling niet veroorzaakt is door een daling in de rundvleesconsumptie (zoals verwacht) maar voornamelijk door een daling in het aantal melkkoeien. De beperkingen opgelegd door het melkquotum en de stijgende melkproductie per koe hebben ervoor gezorgd dat het aantal melkkoeien sterk is afgenomen. Het concentratiegetal voor graasdieren is eerder klein: in veel gemeenten zijn gemengde landbouwbedrijven actief. Limburg en de Noorderkempen vormden in 1990 een belangrijk concentratiegebied voor melkkoeien. De daling van het aantal melkkoeien zorgt voor een daling van het belang van dit gebied, hoewel het nog steeds voor een groot deel tot het kleine concentratiegebied behoort. In West- en Oost-Vlaanderen worden meer vleesrunderen gehouden. Zij vormen aldus een belangrijker concentratiegebied in 2005 dan in 1990.

Figuur 3-13 Ruimtelijke concentratie van graasdieren, in 2005. Bron: NIS

¹² Eén melkkoe komt overeen met 1 GVE, een zoogkoe en fokstier met 0,9 GVE, andere runderen van 2 jaar en meer met 0,7 GVE, runderen van 1 tot 2 jaar met 0,5 GVE en runderen jonger dan 1 jaar met 0,3 GVE (Anoniem, 1998).

3.2.4 Niet-graasdieren

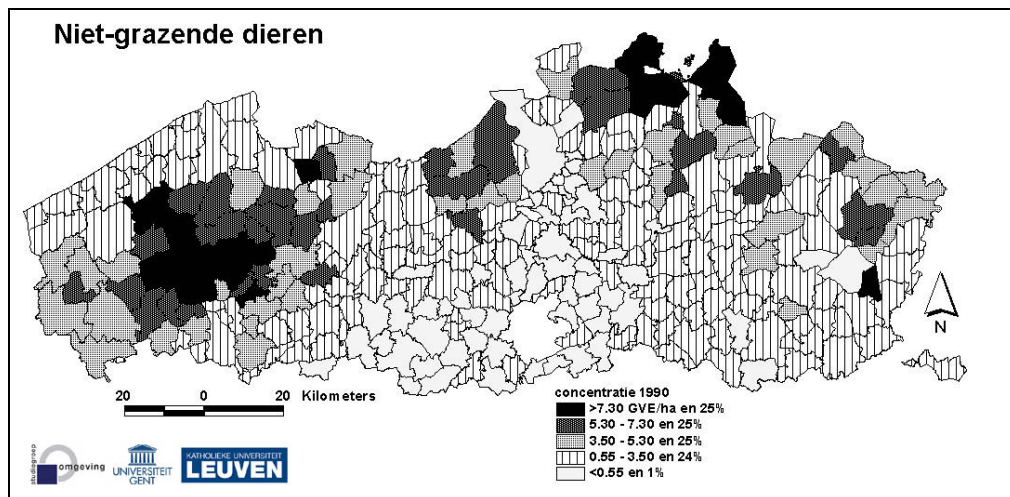

Figuur 3-14 Evolutie van het aantal niet-graasdieren (vleeskalveren, braadkippen, leghennen en varkens) tussen 1990-2005, in aantal GVE¹³. Bron: NIS.

Het aantal vleeskalveren kent een stijging tot 1996 en daalt sindsdien. Het aantal varkens kent eerst een groei en sinds 1999 een sterke daling. Het aantal leghennen kent een hoogtepunt in 1998 en daalt sindsdien. Het aantal braadkippen kent een terugval sinds 2003. Dit kan verklaard worden door het strengere milieubeleid, een overaanbod van kippen, een sterkere concurrentie uit het buitenland en een zekere terughoudendheid van de consument. Daarenboven zorgde een productiviteitsstijging voor een even grote productie van vlees met minder kippen. De dalende omvang van de varkenssector vanaf 2000 zou sterk te maken hebben met het strenge milieubeleid, het beperkt afleveren van vergunningen, de toenemende eisen inzake dierenwelzijn en voedselveiligheid.

De varkenshouderij is geconcentreerd in de regio Roeselare-Tielt en de noordoostelijke Kempen. De grootste dichtheid aan dieren inzake varkensteelt in Noordwest Europa is te vinden in Zuid-Nederland, Vlaanderen en Oost-Nederland. Echter, in deze regio's is een afname van het aantal dieren merkbaar, in tegenstelling tot bv. Denemarken. Daar neemt het aantal dieren toe als ook het aantal dieren per bedrijf. Vlaanderen behoort niet (meer) tot de sterkste stijgers inzake varkensteelt.

¹³ Eén fokzeug komt overeen met 0,3 GVE, een beer, mestvarken, opfokzeug komt overeen met 0,15 GVE, een legkip komt overeen met 0,01 GVE en een mestkip met 0,005 GVE (Anoniem, 1998).

Figuur 3-15 Ruimtelijke concentratie van niet-graasdieren, in 2005. Bron: NIS.

3.2.5 Vergelijking met studie uit 1996 (Viaene, et al., 1996)

In 1996 werd ook een schets gemaakt van de verwachte ontwikkelingen van de land- en tuinbouwsector in Vlaanderen tussen 1995 en 2005 (Viaene et al., 1996) onder invloed van interne structurele ontwikkelingen en vijf externe factoren, namelijk de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, de Wereldhandelsorganisatie, de milieuproblematiek, de gewijzigde consumptiepatronen en de handel met Oost-Europa. Rekening houdend met de mogelijke inwerking van deze factoren werden drie scenario's ontwikkeld voor de toekomst. Een eerste scenario is het trendscenario. Het is een verrassingsvrij scenario dat ontstaat door de huidige overheersende trends door te trekken. Daarnaast werden twee grensverkenkende scenario's geformuleerd. Deze schetsen paden en beelden die op dat moment als 'minder waarschijnlijk' werden ervaren. Ze zijn gebaseerd op het belangrijk 'maken' van bestaande niet-dominante trends. Enerzijds werd een optimistisch scenario voorgesteld, waarin de onderscheiden factoren positief inwerken op de land- en tuinbouw en anderzijds een pessimistisch scenario, die een negatieve inwerking van de verschillende factoren vooropstelt. Voor elk scenario (optimistisch, neutraal en pessimistisch) werden prognosepercentages bepaald naar 2000 volgens het trendscenario, aangezien er tot 2000 weinig veranderingen verwacht worden m.b.t. de Wereldhandelsorganisatie, het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en het milieubeleid. Naar 2005 toe werden voor zowel het trendscenario als de twee grensverkenkend scenario's prognosepercentages bepaald. Deze percentages worden vergeleken met de werkelijke evolutie die heeft plaatsgevonden (volgens NIS-cijfers van 1995, 2000 en 2005).

Tabel 3-3 Prognoses voor de evolutie van de productieactiviteiten in Vlaanderen voor de periode 1995 – 2000 en de periode 2000 – 2005 in % en vergelijking met de werkelijke evoluties van het areaal of het aantal dieren. Bron: Viaene, 1996.

	1995-2000		2000-2005			
	Trend scenario	Werkelijke Evolutie	Trend scenario	Optimistisch scenario	Pessimistisch scenario	Werkelijke Evolutie areaal
VEETEELT						
Varkens	-6	+1	-6	-5	-12	-16
Kalveren	=	-5	=	+3	-5	-3
Braadkip	+2	+22	+2	+8	=	-18
Eieren	-4	+4	-4	=	-9	-18
Melk *	-2	-10	-2	+2	-4	-10
Vleesrunderen *	-7	+8	-7	-9	-14	-2
AKKERBOUW						
Graan	-2	-8	-2	+7	-5	-4
Braak	=	+20	=	(1)	+10	+11
Suikerbiet	-1	-11	-1	=	-2	-3
Aardappel	+2	+9	+2	+5	=	-7
TUINBOUW						
Groenten						
Open lucht	+10	+10	+10	+14	+6	+4
Onder glas	+2	+1	+2	+8	-4	+14
Fruit	+7	+8	+7	+12	=	=
NET	+4	+9	+4	+8	=	+6

(1) Braakregeling wordt afgeschaft

* De evolutie van de melkrunderen wordt vergeleken met de evolutie van de melkkoeien volgens NIS en de evolutie van de vleesrunderen wordt vergeleken met de evolutie van de zoogkoeien + mannelijke runderen > 2j.

Algemeen kan worden besloten dat de prognoses uit de studie van 1996 de werkelijkheid min of meer benaderen indien de evolutie vooral bepaald wordt door de marktsituatie en consumentenvoorkeur, zeker binnen de ‘korte termijn visie’ (1995-2000). Dit is in het bijzonder het geval voor de tuinbouw. De impact van bv. het milieubeleid, vergunningen, concentratie, energie en productiviteit zijn echter minder gemakkelijk in te schatten. Sommige drijvende krachten werden niet mee opgenomen of te beperkt ingeschat. Aan de hand van een aantal doorgerekende scenario's wordt duidelijk dat in sommige gevallen eerder de trend wordt gevolgd (bv. voor granen, suikerbieten, NET) in andere gevallen het positief of negatief scenario. De evolutie voor de veeteelt was duidelijk negatiever dan voorspeld. De invloed van het mestbeleid is hiervoor de belangrijkste reden. Conclusie uit deze ex-post analyse van het onderzoek van Viaene et al. (1996) is dat de trend zomaar doortrekken dus zeker niet correct is. Het is belangrijk om naast een trendscenario ook andere ontwikkelingsmogelijkheden voorop te stellen, zeker naar de verdere toekomst toe.

4 Drijvende krachten

In dit hoofdstuk worden verschillende drijvende krachten die een invloed hebben op de landbouwsector besproken. Eerst komen de interne drijvende krachten aan bod, meer bepaald de economische structuur en de sociale structuur, intern aan de landbouwsector. Vervolgens worden de externe drijvende krachten besproken: hulpbronnen, economische krachten, sociale krachten en politieke krachten. De volgorde waarin de drijvende krachten worden besproken, staat los van het gewicht van elke drijvende kracht. Tot slot wordt deze bespreking aangevuld met informatie bekomen uit vier gevalstudies in Vlaanderen: Roeselare-Tielt, Leie-Schelde, Boechout-Mortsel en Haspengouw-Voeren.

4.1 Interne drijvende krachten

4.1.1 Economische structuur

In de periode 1990-2005 is het aantal bedrijven met 40% afgenomen en nam de specialisatie toe. Het percentage *stabiele bedrijven* (bedrijven die bij het begin en het einde van de periode een zelfde productieactiviteit uitvoeren) tussen 1990 en 2005 bedraagt 32%. Bij alle activiteiten is het jaarlijkse percentage intern stabiele bedrijven toegenomen tussen 1990 en 2005. Het percentage *intern uitgaande bedrijven* (bedrijven die in de onderzochte periode overgeschakeld zijn naar een andere productieactiviteit) bedraagt 18%. Dit percentage wijst op een interne dynamiek. Het percentage *extern uitgaande bedrijven* (bedrijven die in de periode definitief gestopt zijn) bedraagt 50% of 3.57% per jaar. Dit percentage ligt duidelijk hoger dan het percentage *ingaaende bedrijven* van gemiddeld ongeveer 1.4% per jaar.

De gemiddelde economische dimensie (BSS) per bedrijf stijgt van 35.021 EUR in 1990 tot 73.095 EUR in 2004. Dit betekent een jaarlijkse toename van 7%. Deze toename is een gevolg van oppervlaktevergroting en toenemende intensivering. Bedrijven met een geringe economische dimensie verdwijnen uit de Vlaamse landbouw. Hierdoor zijn in 2004 relatief meer leefbare bedrijven¹⁴ dan in 1990. Het aandeel van de bedrijven met een BSS lager dan de kritische waarde voor een leefbaar bedrijf is afgenomen van 48,6% in 1990 tot 36,7% in 2004.

In 1990 is het BSS per ha het laagst voor gespecialiseerde akkerbouwgewassen (1.284EUR/ha), de combinatie van gewassen en veeteelt (2.091 EUR/ha) en gespecialiseerde veeteeltbedrijven (2.615 EUR/ha). In een significant hogere categorie bevinden zich de combinaties van veeteelt en de combinaties van gewassen (3.600 EUR/ha). Nog een categorie hoger bevinden zich de gespecialiseerde bedrijven met blijvende teelten (11.000 EUR/ha) gevolgd door de gespecialiseerde veredelingsbedrijven (30.000 EUR/ha). De gespecialiseerde tuinbouwbedrijven creëren het meeste BSS per hectare, namelijk gemiddeld 52.000 EUR/ha.

De opbrengsten per ha in de verschillende types zijn in 2004 meer naar elkaar gegroeid. Het significante verschil tussen gespecialiseerde akkerbouwteelten, combinaties van gewassen en veeteelt, gespecialiseerde graasdieren, combinaties van gewassen en combinaties van veeteelt

---

¹⁴ Een landbouwbedrijf met een BSS groter dan 20.724 EUR wordt als leefbaar voor een opvolger beschouwd. Deze veronderstelling is gebaseerd op onderzoek door Van Hecke (2001) waaruit gebleken is dat 1 EUR BSS overeenkomt met 0,5 EUR huishoudelijk inkomen. Aangezien het leefloon in België ongeveer 10.000 EUR bedraagt voor een persoon met een gezin ten laste, wordt de grens van 20.724 EUR BSS gebruikt.

is verdwenen (allen met een BSS/ha tussen 2.000 en 6.000 EUR). De tweede groep omvat de bedrijven met blijvende teelten en de veredelingsbedrijven (met 16.400 EUR/ha en 23.300 EUR/ha). De gespecialiseerde tuinbouwbedrijven produceren nog steeds het hoogste BSS/ha, namelijk 64.000 EUR/ha.

4.1.2 Sociale structuur

Tussen 1990 en 2005 daalt het aantal jonge landbouwers en stijgt het aantal oudere landbouwers. Perspectieven betreffende bedrijfsopvolging zijn bepalend voor het toekomstig aantal en omvang van de bedrijven. Het percentage opvolgers neemt toe met de economische dimensie van de bedrijven. Daarnaast is de opvolgingsgraad verschillend voor verschillende types bedrijven:

- bedrijven met combinaties van veeteelt en gespecialiseerde veredelingsbedrijven hebben een relatief hoge opvolgingsgraad;
- gespecialiseerde veredelingsbedrijven en bedrijven met combinaties van gewassen hebben een zeer onzekere opvolging; en
- gespecialiseerde bedrijven met blijvende teelten hebben vaak geen opvolger.

4.2 Externe drijvende krachten

4.2.1 Hulpbronnen

Een eerste belangrijke drijvende kracht is de beschikbaarheid aan arbeidskrachten. In Vlaanderen is dit op het eerste zicht geen beperkende factor (Verspecht, et al., 2003), maar de invulling van vrijgekomen arbeidsplaatsen in de sector is niet vanzelfsprekend omwille van de nood aan scholing, kapitaal, vergunningen, en vooral motivatie (Leterme, 2004). Daarenboven is ook de prijs van arbeid (loonkost) bepalend.

Een tweede drijvende kracht is de specifiek maatschappelijke evolutie rond ruimte, met als belangrijkste kenmerk de toenemende verstedelijking. Vlaanderen kent naar internationale maatstaven een hoge bevolkingsdichtheid met 446 inwoners/km² (FOD Economie - Afdeling Statistiek, 2004). Vooral het centrale deel van Vlaanderen – de Vlaamse Ruit tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent – kent een grote concentratie aan mensen en economische activiteiten (Kesteloot, 2001). Dit heeft een specifieke invloed op de ruimte waarbij een dicht infrastructureel netwerk en een alomtegenwoordige verstedelijking ontstaan. Trends wijzen erop dat verstedelijking in het verleden een effect heeft gehad op de evolutie van het landbouwareaal (Reinhard, et al., 2003). Dit is ook vanzelfsprekend. Gelet op de constante vermindering van werknemers in de landbouw zal een toename van de bevolking(sdruk) altijd resulteren in bijkomende behoefte aan ruimte voor wonen en werken. Als daarbij de toenemende behoefte aan dagrecreatie wordt gerekend, heeft een verdere verstedelijking van onze samenleving negatieve gevolgen voor de landbouwruimte (Vereijken en Agricola, 2004). De impact zal afhankelijk zijn van de mate waarin het ruimtelijk beleid:

- minder of meer het hergebruik van bestaande bebouwde terreinen realiseert;
- een zuiniger ruimtegebruik bewerkstelligt door middel van grotere bouwdichtheden; of
- een vrijwaring van de open ruimten als belangrijke elementen in een verstedelijkende ruimte bevordert.

Tot slot wordt de geografie en morfologie van Vlaanderen als drijvende kracht onderzocht. De overkoepelende hypothese is dat geografisch morfologische eigenschappen in het verleden medebepalend zijn geweest zowel voor de sectorale vraag naar als het maatschappelijke aanbod van landbouwruimte en dat dit in de toekomst ook het geval zal zijn. Hiervoor werden evoluties van het landbouwareaal onderzocht in relatie tot bodemgeschiktheid (Boerenbond, 2003), gevoeligheid voor overstroming (Administratie Milieu- Natuur- Land- en Waterbeheer afdeling Water, 2000; De Nocker, et al., in press), bodemverlies door erosie (Vandaele, et al., 2002; Stalpaert, 2005) en versnipperingsgraad van het areaal. Algemeen kan besloten worden dat in een situatie waarbij de beschikbare productiefactor ruimte nog niet optimaal ingezet wordt, de blijvende landbouwbedrijven in staat zijn om de vrijkomende landbouwruimte over te nemen zonder zich al te selectief op te stellen in termen van fysieke geschiktheid. De analyse toont ook aan dat in een situatie waarbij inkrimping van de arealen optreedt, dergelijke selectieve opstelling zich vaag manifesteert.

4.2.2 Economische krachten

Als eerste economische kracht wordt de buitenlandse handel besproken (Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), 2004; Nationale Bank van België (NBB), 2005). Verwacht wordt dat sectoren die een positief evoluerende handelsbalans hebben, naar de toekomst toe betere ontwikkelingskansen hebben. Vlaanderen vervult een belangrijke rol inzake doorvoer van al dan niet verwerkte landbouwgoederen. De link met landbouwruimte kan voor bepaalde teelten (zoals voor granen en suiker) rechtstreeks worden aangetoond. Zo evolueert een groeiend handelsoverschot samen met een toename van het areaal van die teelt. Enerzijds stimuleert de export de productie, die zich verder vertaalt in een toename van het areaal, anderzijds stimuleert een overschot aan productie de export. De relatie met verschillende handelspartners zal doorslaggevend zijn voor de toekomstige evolutie van deze drijvende kracht. De belangrijkste partners voor België zijn de omringende EU-landen en Colombia, Nieuw-Zeeland, Costa Rica, Canada, Ecuador, Argentinië, Brazilië en de Verenigde Staten inzake invoer van landbouwproducten. Veel van deze landen zijn groepen waarbij verwacht wordt dat de invoer in de toekomst sterk kan toenemen. De uitvoer gaat voornamelijk naar de omringende EU-landen alsook naar de Russische Federatie.

Input- en outputprijzen worden als tweede economische kracht beschreven (Goddard, et al., 1993). De verhouding tussen de prijzen van de productiefactoren (input) en de prijzen voor de producten (output) zullen mede bepalen of een landbouwactiviteit rendabel is of niet. Indien de kosten sterker stijgen dan de opbrengsten zullen meer landbouwers de sector verlaten. De drie belangrijkste productiefactoren zijn arbeid, kapitaal en grond. Voor de landbouw neemt grond een belangrijke positie in, gezien het grondgebonden karakter van de meeste landbouwactiviteiten. Indien de grondprijzen sterk toenemen zal druk ontstaan om een grotere toegevoegde waarde te creëren op eenzelfde oppervlakte. Dit kan enerzijds door de grond een volledig andere bestemming te geven (bv. bouwgrond) (van Eck, et al., 2002) of anderzijds door te verschuiven naar teelten met een hogere toegevoegde waarde. In de glastuinbouwsector zijn daarenboven ook de brandstofprijzen belangrijk, hoewel dit laatste zich nog niet vertaalt in een daling van het areaal.

Ten derde wordt het belang van de agribusinesscomplexen (ABC's) aangehaald (Cardol, 1988; Maas, 1994). Uit de analyse komt naar voren dat de ABC's een determinerende factor zijn voor de landbouwproductie in Vlaanderen. Sommige sectoren hebben zich sterk ontwikkeld in Vlaanderen (bv. varkenssector, tuinbouw), mede als gevolg van een sterk ABC.

De mate waarin dit ook in de toekomst het geval zal zijn, zal mede afhangen van de internationale concurrentie en de interne krachten die de vestiging van een sector in een gebied verklaren (loonvoorwaarden, milieuvorwaarden, andere vestigingsvoorwaarden). Indien deze in de toekomst verslechteren, wordt gevreesd voor een verplaatsing van deze sectoren naar gebieden waar deze voorwaarden gunstiger zijn. Duidelijke tekenen dat de verwerkende sectoren zich op korte termijn zullen verplaatsen bestaan niet, maar op lange termijn blijft dit een aandachtspunt.

Een vierde belangrijke economische kracht is de vraag naar en consumptie van landbouwproducten. De totale binnenlandse vraag naar landbouwproducten wordt bepaald door drie factoren, namelijk (Antonides en van Raaij, 1998):

- aantal inwoners;
- geïndexeerd inkomen en
- aandeel van het inkomen dat aan voedsel wordt uitgegeven.

Naast een verandering in de totale vraag naar landbouwproducten kunnen ook verschuivingen optreden tussen verschillende producten. Opmerkelijk is de grote daling van het aandeel vers- en diepvriesvlees in het huishoudelijk verbruik en de toename van het aantal bereide gerechten. Verder is tussen 2000 en 2005 de consumptie per inwoner (Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), 2004):

- afgenomen voor fruit, melk, aardappelen en suiker;
- toegenomen voor rogge, rund- en kalfsvlees, varkensvlees, konijnen en wild, boter en kaas; en
- constant gebleven voor groenten, tarwe, schapen- en geitenvlees en eieren.

Daarnaast worden ook landbouwproducten gevraagd vanuit het buitenland. Belangrijke groeipolen zoals India, China of Zuid-Amerika worden gekenmerkt door een grotere bevolkingsgroei of toename in de welvaart dan stijging in het aanbod van landbouwproducten. Of de Vlaamse landbouw hierin een belangrijke rol heeft te vervullen, is sterk afhankelijk van de verwerkende sector en de handel. In 2005 bevindt enkel de Russische Federatie als niet EU-land zich bij de 10 belangrijkste uitvoerlanden van België.

4.2.3 Sociale krachten

Een eerste sociale kracht is het consumentengedrag. Wijzigingen in het consumptiepatroon leiden tot een vraag naar andere landbouwproducten. Zo neemt de vraag toe naar producten gerelateerd aan de streek, regio en traditie, zowel op de interne markt als op de wereldmarkt. De consument hecht steeds meer waarde aan smaak, gemak en het ‘gourmand’ gebeuren en uit het verleden is gebleken dat rund-, kalf- en varkensvlees passen in deze ontwikkelingen. Daarnaast vraagt de consument in Vlaanderen gezonde en verse producten van eigen bodem en hierop kan vooral de fruitteelt inspelen. De toenemende vraag naar bio-producten heeft in het verleden niet geleid tot een toename van het areaal bio-landbouw, maar tot een stijgende import. Tot op heden is het niet succesvol gebleken om in de intensieve Vlaamse landbouw om te schakelen naar de meer extensieve bio-teelt, aangezien daar een groter areaal voor nodig is. Tot slot is ook gebleken dat de vraag naar verwerkte en bereide producten is toegenomen (Verbeke, 2006).

Bij een tweede sociale kracht wordt de aandacht gevestigd op de mogelijkheden voor de paardensector als een volwaardige sector binnen de Vlaamse landbouw. Het is een sector die de laatste jaren sterk gegroeid is en potenties heeft als belangrijke bron van inkomsten voor landbouwbedrijven met verbredingsactiviteiten (Koolen, 2006).

Ten derde is aandacht besteed aan de relatie tussen de burger en de landbouwer. Via een enquête van VILT (2002) werd gepeild naar de houding van de Vlaamse burger t.o.v. de landbouw in Vlaanderen. Ongeveer een derde van de respondenten vindt de landbouw milieuvervuilend. Toch blijkt een groter deel het daar niet mee eens te zijn. De helft van de Vlamingen (aangezien de enquête representatief is voor Vlaanderen) neemt een duidelijke positieve evolutie waar op het vlak van milieu. Een meerderheid van de respondenten vindt landbouw belangrijk voor de zorg van de open ruimte (69,6%). Slechts 11,6% gaat hiermee niet akkoord. In vergelijking met een gelijkaardig onderzoek, uitgevoerd in 1997 (Driesen, 1997), is het imago van de landbouw sinds toen sterk verbeterd, voornamelijk dankzij allerlei inspanningen die de landbouw geleverd heeft op het vlak van milieu. De Vlaamse burger hecht blijvend belang aan de aandacht voor milieuzorg en het merendeel van de burgers vindt landbouw belangrijk voor het behoud van de open ruimte.

Tot slot wordt de maatschappelijke bekommernis om dierenwelzijn als sociale kracht beschreven. Een vertaling van verschillende Europese richtlijnen inzake dierenwelzijn heeft geleid tot heel wat minimumnormen inzake dierenwelzijn. De belangrijkste elementen hierbij zijn huisvestingsnormen, voeding en hygiëne. Deze maatregelen oefenen een extra druk uit op de dierlijke sectoren. Het zijn voornamelijk maatregelen op stalniveau die op het totale ruimtegebruik van de landbouw in Vlaanderen weinig impact hebben.

4.2.4 Politieke krachten

Een eerste belangrijke politieke drijvende kracht is het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Dit Europese beleid oefent ontegensprekelijk een grote invloed uit op de Vlaamse landbouw. Ongeveer 84% van de eindproductiewaarde uit de landbouwsector wordt gerealiseerd in sectoren met een marktordening. Voor België is de som van alle premies vastgelegd op 411 miljoen EUR voor 2005-2006 en 528 miljoen EUR vanaf 2007. Dit geeft duidelijk het belang van het GLB weer. Sinds begin jaren 1990 zijn er, onder invloed van budgettaire problemen, maatschappelijke druk en het afsluiten van de internationale handelsakkoorden in het kader van de WHO, een reeks hervormingen doorgevoerd (o.a. Helming, 2002). Hierdoor wordt de steun aan de landbouwsector afgebouwd, maar in de eerste plaats op een andere manier toegekend (van marktondersteuning naar inkomenssteun). Naar de toekomst toe (na 2013) wordt verwacht dat de steun verder afgebouwd zal worden. Het GLB heeft niet op alle sectoren een even grote impact. Bij producten die onder de zware marktordening vallen, wordt er zowel ingegrepen op de interne markt (gegarandeerde prijzen, interventieaankopen en dergelijke) als aan de grens (importtarieven en exportsubsidies). Het gaat hier om suikerbieten, granen, voedergewassen, zuivel, kalveren en rundvlees. Bij een lichte marktordening worden enkel maatregelen genomen aan de grens, dit is zo bij varkens, kippen en eieren. Bij groenten en fruit gelden beperkte maatregelen. De consumptieaardappelen, bloemen en planten zijn vrije producten, hier gelden geen Europese maatregelen. Voor de meeste sectoren zullen de recente hervormingen geen grote veranderingen in ruimtegebruik veroorzaken. De trends die afgeleid worden uit de analyse van het verleden, zullen voor de meeste sectoren kunnen doorgetrokken worden, althans naar 2013 toe. Naar 2020 toe kunnen belangrijker verschuivingen worden verwacht.

Een tweede politieke drijvende kracht is het handelsbeleid. Algemeen wordt uitgegaan van een geringer wordende bescherming van de EU landbouw en van meer competitie zowel op onze uitvoermarkten als op de eigen EU markt (Verhelst, 2003). Belangrijk hierbij is ook in welke mate het SPS (Sanitary and Phytosanitary Measures Agreement) voor een zekere non-tarifaire barrière zal kunnen zorgen indien deze hogere standaarden oplegt dan in niet-lidstaten.

Een derde factor is het energiebeleid. Het is te verwachten dat het areaal energiegewassen in Vlaanderen in de toekomst kan toenemen (Cidad, et al., 2003). Dit heeft te maken met verschillende steunmaatregelen die de landbouwers kunnen bekomen voor het telen van energiegewassen. Ook de stijgende trend in de prijzen van fossiele brandstoffen kan in de toekomst zorgen voor rendabelere en aantrekkelijkere productie van energiegewassen. Technologische evoluties en investeringen in installaties voor energieproductie in combinatie met overheidssteun kunnen in de toekomst de toename van energieteelten stuwten. Een aantal elementen geeft echter aan dat de productie van energiegewassen, zeker naar 2013 toe, niet spectaculair zal stijgen. Indien de landbouwsector in de toekomst een behoorlijke bijdrage levert aan de productie van hernieuwbare energie door de teelt van energiegewassen, moet een aanzienlijke oppervlakte voorzien worden. Deze oppervlakte zal gezocht moeten worden in gebieden met grote aaneengesloten arealen. Andere vormen van hernieuwbare energie kunnen, omwille van deze ruimtelijke beperkingen interessanter zijn (windenergie, mestverwerking met energieproductie,...). Bovendien gebeurt een omschakeling naar een nieuwe (verwerking van een) teelt niet van het ene moment op het andere. Ook wordt de rendabiliteit van de productie van energiegewassen t.a.v. de productie in landen met veel grotere arealen in vraag gesteld. Wel belangrijk is dat de afleiding van landbouwproducten naar energieproductie wereldwijd een prijsstijging van landbouwgrondstoffen tot gevolg heeft. Hierdoor zijn er gunstige perspectieven voor de afzet van landbouwproducten.

Een vierde drijvende kracht die onder de politieke krachten valt, is het ruimtelijk beleid. Planologisch lijkt een bijkomende vraag naar ruimte voor economische activiteiten, wonen en recreatie onontkoombaar, zij het waarschijnlijk beperkt omwille van de maatschappelijke bewustwording dat dichter wonen ook kwalitatief wonen kan zijn, de toenemende druk tot sanering van bestaande bedrijventerreinen, de toenemende maatschappelijke weerstand tegen bedrijventerreinen en de blijvende verschuiving naar meer dienstverlenende activiteiten met een vraag naar kantoren. Ook voor natuur en bos zal waarschijnlijk een bijkomende vraag ontstaan naar ruimtelijke bestemmingen ondanks het feit dat de realisaties van deze bestemmingen op het terrein beperkt blijven. Tenslotte zal vooral de in het huidige RSV onderbedeelde recreatieve bestemming waarschijnlijk een grote inhaalbeweging maken, vooral ten koste van de landbouw. Dit blijkt in belangrijke mate uit de verschillende lokale en bovenlokale bpa's en rup's die zijn opgesteld of in opmaak zijn. Of in de toekomst nog wijzigingen op het vlak van vergunningenbeleid met een belangrijke impact zullen plaatsvinden, is moeilijk in te schatten, vooral omdat deze wijzigingen politiek worden bepaald. De directe en indirecte impact van de verruimde ontwikkelingsmogelijkheden voor zonevreemde woningen zal stilaan uitdeinen. De bepalingen met betrekking tot zonevreemde bedrijven en functiewijzigingen zullen waarschijnlijk nog langer doorwerken naar de landbouw toe.

Het milieubeleid en dan voornamelijk het mestbeleid vormt de vijfde politieke drijvende kracht (Vlaamse Landmaatschappij (VLM), 2002). De invloed van MAP III, dat Vlaanderen als volledig kwetsbaar gebied aanduidt, zal in de toekomst voornamelijk de intensieve veehouderij treffen. Hoe sterk de impact op deze sectoren zal zijn, hangt af van de efficiëntie en haalbaarheid van mestverwerking. Indien mestverwerking economisch haalbaar is,

vergroot de mogelijkheid voor mestafzet, en verhogen de potenties voor de dierlijke productiesectoren. Indien de trends uit het verleden worden doorgezet en zolang ruimte nodig blijft voor mestafzet, zal ook in de toekomst nog landbouwgrond nodig zal zijn voor mestspreiding.

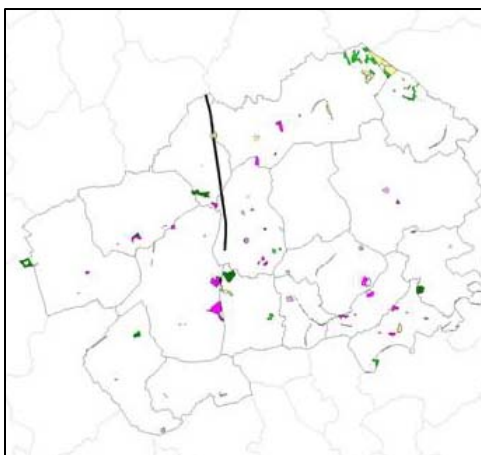
Ook het plattelandsbeleid wordt besproken als drijvende kracht van de Vlaamse landbouw. De doelstellingen van het Programmeringsdocument voor Plattelandsontwikkeling (PDPO 2000-2006) (Administratie Land- en Tuinbouw, 2000) situeren zich in het economische, sociale en ecologische domein. Het vroegere beleid was voor de landbouw vooral gericht op de expansie van productie, maar werd inmiddels langzaam omgebogen naar een beleid waarvan productiebeperkingen een essentieel onderdeel vormen. Belangrijk hierbij zijn de creatie van een leefbare omgeving, een duurzame tewerkstelling van de plattelandsbevolking, de productie van gezonde en veilige voedingsproducten en een verbreding van de landbouw. Het nieuwe programma (PDPO 2007-2013) (IDEA Consult en Belconsulting, 2006) behoudt deze doelstellingen en vanuit Europa vergroot bovendien de aandacht voor milieu-, kwaliteits- en dierenwelzijnsprogramma's. Dit kan een impact hebben op de aard van de bedrijfsvoering.

Tot slot wordt het waterbeleid kort besproken. Het beleid, dat nog maar recent (sinds 2001) in werking is getreden heeft nog geen merkbare impact op het landbouwareaal. Dit bleek reeds uit een analyse waarin gezocht werd naar een verband tussen de evolutie van het landbouwareaal en gevoeligheid voor overstroming (zie ook 4.2.1 Hulpbronnen). Het beleid heeft als doel het beheer van de waterhoeveelheden, van de waterkwaliteit en van het leven in en rond het water beter op elkaar af te stemmen. Met deze benadering zet de afdeling Water de duurzame en blijvende aanpak van verontreiniging en teloorgang van de waterlopen, van uitputting van de grondwaterlagen, van verdroging en wateroverlast vooraan op de agenda. Er kan verwacht worden dat landbouwarealen in de toekomst meer dan vroeger als overstromingsgebied zullen fungeren en dat problemen en eisen omtrent waterkwantiteit en – kwaliteit belangrijker worden in de toekomst.

4.3 Toetsing van de drijvende krachten aan vier case studies

Binnen vier verschillende soorten landbouwgebieden wordt nagegaan welke ruimtelijke transformaties zich hebben voorgedaan, hoe deze zich planologisch hebben vertaald en welke drijvende krachten achter deze transformaties schuil gaan.

4.3.1 Roeselare-Tielt

De totale oppervlakte van het gebied Roeselare-Tielt bedraagt 60.500 hectare. In de periode 1990 - 2005 is de oppervlakte aan cultuurgronden licht gestegen van 42.000 ha naar 43.000 ha. In deze stijging zit een toename van de oppervlakte groenten vervat.

De varkensteelt heeft een toename gekend tussen 1990 (19 varkens per ha) en 1998 (23 varkens per ha). Nadien is dit aantal opnieuw gedaald naar het oorspronkelijke peil. De oppervlakte aan landbouwbestemmingen is in de periode 1997 - 2005 gedaald van 48.500 naar 47.500 hectare. Kenmerkend is de sterke aanwezigheid van agrarisch verwerkende bedrijven. Zij zijn in belangrijke mate gelieerd aan de groentensector en aan de intensieve varkensteelt. Een ander kenmerkend element is de sterk verspreide bebouwing.

Figuur 4-1 Studiegebied 1: Roeselare-Tielt.

De bestemmingsplannen blijken in het case-gebied in de eerste plaats te functioneren als een bevestiging van het ruimtegebruik. De vermindering van de landbouwbestemmingen is vooral een gevolg van het stimuleren van andere niet-landbouweconomische ontwikkelingen, met name van de verdere ontwikkeling van historisch gegroeide bedrijven. Voor zover het hierbij gaat om wijzigingen via ruimtelijke uitvoeringsplannen, betreft het veelal voedingsverwerkende bedrijven. Daarnaast zijn er een aantal wijzigingen naar groene bestemmingen. Zij kunnen verklaard worden vanuit de wijzigende maatschappelijke context sinds de opmaak van de eerste gewestplannen.

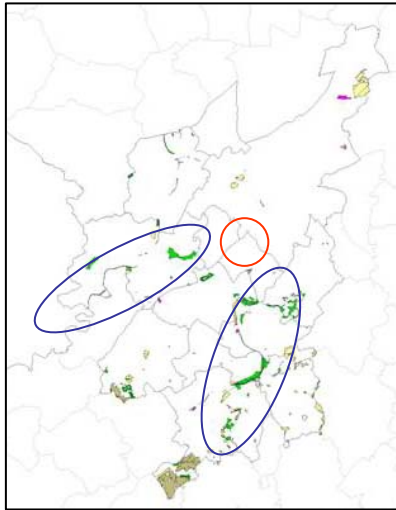
De spreiding en de aard van het ruimtegebruik volgt in de eerste plaats een economische logica. De reden kan worden gezocht in de sterke lokale inbedding van de economische actoren en hun gewicht op het beleid. Dit vertaalt zich in een uitdrukkelijke concurrentiële positionering van West-Vlaanderen als 'regio' en van de landbouwproducten in dit gebied als 'regioproduct'. Het regionaal en lokaal ruimtelijk beleid volgt veeleer de economische ontwikkelingen dan dat ze deze stuurt. Ze geeft invulling aan de aanwezige economische behoeften. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in het feit dat de (her)bestemmingen een bevestiging zijn van het bestaande gebruik. Een ander voorbeeld is het recente waterbeleid. Het zijn in de eerste plaats de behoeften vanuit het productieproces die hierin een bepalende factor vormen. Drijvende krachten in het gebied moeten dan ook vooral in de economische sfeer gezocht worden. De lichte stijging in de oppervlakte aan cultuurgronden moet worden gezocht in de sterke concurrentiepositie van de landbouw en ook in de zeer beperkte differentiatie in de landbouwbestemmingen.

De ABC's als drijvende kracht zijn in dit gebied vooral voor de tuinbouw doorslaggevend. De opkomst van de diepvriesindustrie in het gebied zal op korte en middellange termijn bepalend zijn voor het verder verscherpen van de concurrentiepositie van landbouw als bodemgebruiker. Tegelijk mag echter verwacht worden dat de positie van de individuele landbouwers wordt verzwakt. Dit is onder andere te wijten aan het dalend belang van de coöperatieve veilingen en het toenemend belang van contractteelten. Dat dit gevolgen zal hebben voor de 'lokale inbedding' en de maatschappelijke draagkracht is niet uitgesloten. Sinds kort moet in dit ruimer kader overigens de oprichting van een nieuwe coöperatieve (Ingro) geplaatst worden.

Ook voor de varkensteelt zijn ABC's van belang (vleesverwerking). Daartegenover staan VLAREM en MAP als drijvende krachten. Deze milieureglementeringen zijn vooral op bovenlokaal (Vlaams en Europees) beleidsniveau gesitueerd. De effecten zijn in het gebied niet groter dan elders in Vlaanderen. De positie van de varkenssector en de pluimveesector in het gebied is ten opzichte van elders in Vlaanderen zelfs versterkt.

4.3.2 Leie-Schelde

De totale oppervlakte van het gebied Leie-Schelde bedraagt 59.102 hectare. Kenmerkend voor het hele case-gebied rond Leie-Schelde is dat delen ervan in een stedelijke context gesitueerd moeten worden terwijl andere delen duidelijk samenhangen met de valleien van Leie en Schelde. Hiervan behoort 23.210 ha tot het gelijknamig landinrichtingsgebied.

In de periode 1990 - 2005 is de oppervlakte cultuurgronden gedaald van ca. 27.500 ha naar 26.500 ha. De daling situeert zich vooral vanaf 1998. De agrarische gebieden op het gewestplan zijn in de periode 1997 - 2005 gedaald van 32.500 ha naar 32.000 ha. De wijzigingen van agrarische gebieden op het gewestplan tussen 1997 en 2002 in het gebied hebben vooral betrekking op wijzigingen naar natuur en groengebieden. Ook worden belangrijke differentiaties in de aard van de agrarische bestemmingen genoteerd.

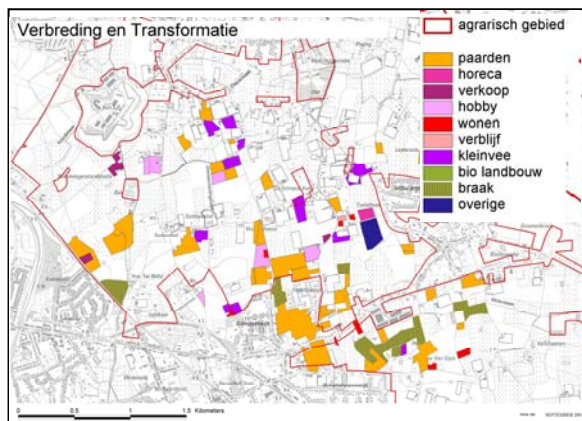
Figuur 4-2 Studiegebied 2: Leie-Schelde.

Een eerste vaststelling is dat in de valleigebieden, waar omwille van de fysische omstandigheden overwegend graslanden en maïs aanwezig zijn, de druk groter is om te herbestemmen. Geografie en morfologie gaan er samen met de maatschappelijke aandacht voor milieu en landschap als drijvende krachten. In Merelbeke (Scheldevallei en Makegembossen) lijkt een belangrijke verschuiving te hebben plaatsgevonden van tijdelijk grasland en voedermaïs naar blijvend grasland. In andere gemeenten met valleien heeft een dergelijke verschuiving echter niet plaatsgevonden. Verschillende redenen kunnen aangehaald worden voor de uitzonderingspositie van de gemeente Merelbeke: de grenslijging van de valleien, de verschillende dynamiek van ‘bestemmingsplan’, ‘inrichtingsplan’ en ‘feitelijk gebruik’, de implementatie van het instrument landinrichting in de Scheldevallei te Merelbeke, de verschillende antwoorden op de bestemmingswijziging (van heroriëntering tot afstoting of zelfs ingaan tegen een (vooropgestelde) wijziging).

Een andere vaststelling is de beperkte kracht van de landschappelijke vraag. Serrebedrijven houden stand in een verstedelijkte omgeving ondanks de vraag naar groene (beboste) ruimten (cfr. Parkbos). Hoewel het hier om een specifiek geval gaat, blijft de conclusie dat, waar de landbouw vanuit economisch opzicht voldoende gewapend is, zij kan wegen op de mogelijkheden tot verandering van de bestemming. De maatschappelijke vraag naar landschap is op dit ogenblik minder sterk dan de ecologische vragen in verband met bijvoorbeeld de valleien.

De conclusie wordt bevestigd in de koutergebieden van het Zuid-Vlaams heuvellandschap en de zandleemstreek (Kruishoutem, Oudenaarde, Zingem, Zwalm). De zuidelijke gemeenten kennen historisch een concentratie van granen en aardappelen. De geografie en morfologie spelen hierin een bepalende rol. De groenteteelt in volle grond komt echter opzetten waarbij productiviteit een zeer belangrijke rol speelt. Milieu en landschap zijn als drijvende kracht beperkt aanwezig. Zij leiden vooral tot verfijningen in de bestemmingen. De fysische afhankelijkheid als drijvende kracht voor de graanteelt moet plaats ruimen voor andere drijvende krachten in het gebied. Ook de interne concurrentieslag met de hogere opbrengsten van de groenteteelt kan hier een verklarend element zijn.

4.3.3 Het gebied Boechout-Mortsel-Borsbeek

Figuur 4-3 Studiegebied 3: Boechout-Mortsel-Borsbeek.

Het gebied bestrijkt een oppervlakte van 3.240 hectare. Als één van de ‘groene vingers’ is het één van de ruimten bij het stedelijk gebied Antwerpen die nog een relatief open karakter heeft. Zowat de helft (53%) is bestemd als agrarisch gebied.

Wijzigingen van de bestemde landbouwoppervlakte hadden tussen 1990 en 2005 vooral betrekking op een verfijning van agrarisch gebied naar agrarisch gebied met een landschappelijke waarde (zo’n 340 ha). Ook omgekeerd is er een wijziging genoteerd: van woongebied naar agrarisch gebied. Toch staat het gebied onder druk van de oprukkende verstedelijking.

De verstedelijking en in het verlengde hiervan de prijsdruk spelen de hoofdrol in de ontwikkelingen van de ruimte voor landbouw. Dit uit zich op verschillende manieren:

- Het relatief sterke behoud en de blijvende dynamiek van de sierteelt in het gebied;
- Bijkomende strategieën zoals hoeveverkoop en bio-landbouw;
- Het verschijnen van een sterk recreatief gerichte landbouw zoals het houden van paarden;
- De sterke verkaveling van de landbouwpercelen en versnippering van de eigendomsstructuur.

Hoewel de oppervlakte aan landbouwbestemmingen nauwelijks is gedaald, staat de cultuuroppervlakte in het gebied onder druk. Van de 226 bedrijven in 1990 bleven er in 2005 nog 95 over. Van de 987 ha in cultuur in 1990 waren dit er in 2005 nog 590. Op de beperkte landbouwoppervlakte in het gebied (0,1% van Vlaanderen), wordt op dit ogenblik 4,6% van de Vlaamse oppervlakte groenten onder glas geteeld. In totaal gaat het om 55 ha of 5,6% van de cultuuroppervlakte in het gebied terwijl het gemiddelde in Vlaanderen 0,19 % bedroeg. De concentratie is evenwel gedaald. In 1990 stond de glastuinbouw met 87 hectare nog voor 8,5 % van de cultuuroppervlakte en voor 7,7 % van de glastuinbouw in Vlaanderen.

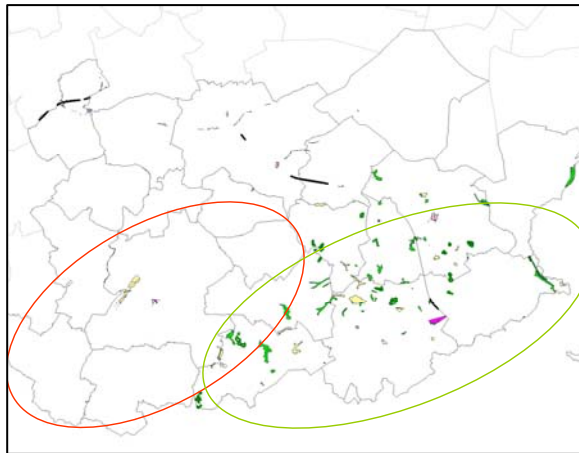
Een element dat weinig of niet in beeld komt via de statistieken van het NIS is ‘verbreiding en transformatie’. Figuur 4-3 geeft hiervan een meer gedetailleerd beeld. De belangrijkste elementen die de transformatie kenmerken zijn naar oppervlakte de paardenhouderij, de hobbylandbouw, vormen van braaklegging en de aanwezigheid van kleinvee. Daarnaast kunnen ook de invulling van oudere hoeves met wonen, hoeveverkoop (vier plekken) en verblijfsmogelijkheden genoteerd worden.

Aansluitend met de sterke verkaveling van de landbouwpercelen stijgt ook de tarraoppervlakte. Zij wordt in belangrijke mate ingenomen door allerhande toegangswegen tot de percelen, maar ook door bijvoorbeeld schuilhutten die her en der verrijzen en braak ter hoogte van de perceelsscheidingen. De aandacht voor het landschap en de natuur heeft tot nog toe slechts een beperkte impact. De invulling met kleine landschapselementen is in de eerste plaats afhankelijk van de bereidheid van de lokale eigenaars. Een beleid op vlak van landschappelijke inrichting is in het gebied nagenoeg afwezig.

Samengevat staat in dit gebied de productiviteit als interne drijvende kracht tegenover hobbylandbouw en verstedelijking als sterkere krachten. De aandacht voor landschap is in de

eerste plaats een element van de private markt. De gebruiksfunctie van de eigen percelen staat voorop.

4.3.4 Haspengouw-Voeren

Het gebied bestrijkt een totale oppervlakte van 118.819 hectare. Zowat 75.000 ha is bestemd voor de landbouw. In 1997 was dit nog 76.000 ha. De oppervlakte aan cultuurgronden in 1990 bedroeg 56.500 ha. In 2005 was dit 57.000 ha.

Wijzigingen van de landbouwbestemmingen hadden vooral betrekking op een verfijning van agrarisch gebied naar agrarisch gebied met ecologisch belang, naar natuurgebied of naar bosuitbreidingsgebied. De wijzigingen situeren zich vooral buiten de fruitstreek. Een verband met de toe- of afname van de graslanden kan niet gevonden worden. Er is wel een verband met de aanwezigheid van laagstamboomgaarden.

Figuur 4-4 Studieggebied 4: Haspengouw-Voeren.

De belangrijkste conclusie is dat (net als voor de omgeving van Roeselare -Tielt) de manier waarop een bepaalde sector identiteit geeft aan een gebied, een bepaalde toegevoegde waarde genereert. De lokale inbedding van het agribusinesscomplex zal zeker mee bepalend zijn. In de fruitstreek staat productiviteit als drijvende kracht sterker dan daarbuiten, en dan vooral in de valleien. Tegenover het ABC van de fruitteelt blijkt evenwel ook het ABC van de suikerbieten en de relatie met de chicorei van belang te zijn. De lokale inbedding is evenwel van een lagere orde. Dit heeft niet alleen te maken met de situering van de verwerkende industrie of de promotie als regio, maar waarschijnlijk ook met de landschappelijke impact van de teelten. Laagstamboomgaarden hebben nu eenmaal een sterkere landschappelijke impact dan suikerbieten of chicorei. De teelten genereren op die manier niet alleen een economische meerwaarde op landbouwkundig vlak voor de regio, maar ook op toeristische vlak.

Als drijvende kracht staat de landbouwproductiviteit met andere woorden tegenover:

- De combinatie bodemgeschiktheid & morfologie en milieu;
- Het landschap als identiteitsbepalend element;
- De relatief beperkte verstedelijking;
- Het plattelandsbeleid in het algemeen.

Waar een synergie bestaat tussen bijvoorbeeld landbouw en landschap, verstevigt de landbouw haar positie. Hierbij spreken we dan nog niet over het aanwenden van de mogelijkheden van dit plattelandstoerisme door individuele bedrijven. Feit is dat het voor een regio interessant kan zijn een manier van ‘samenleven’ te vinden om zodoende de positie van de landbouw te versterken. Uiteraard is er een keerzijde: de vrijheid van teelt wordt ingeperkt.

Naar de toekomst toe lijken de beleidsplannen te voorspellen dat hoe dan ook het aspect water en met name de doorwerking van de kaderrichtlijn mogelijke gevolgen zal hebben voor de productievrijheid van landbouw. Dit uit zich zowel in de creatie van (tijdelijke) overstromingsgebieden (met een aantal gevolgen voor de landbouwmogelijkheden) als in maatregelen inzake erosie en het afremmen van afstromend water.

5 Doorwerking RSV 1997-2006

5.1 Landbouw in het informatief gedeelte

Over het informatief gedeelte zijn de meningen verdeeld. Volgens sommigen gaat het ‘maar’ om een informatief gedeelte. Volgens anderen is meer onderzoek nodig om trends te detecteren. Nog anderen bekijken het informatief gedeelte als een weergave van hoe naar landbouw wordt gekeken. Op deze laatste manier wordt niet enkel duidelijk welke klemtonen gelegd worden door de getuigen, maar ook welke begrippen en trends mogelijk uitgezuiverd moeten worden in functie van de interpretatie van cijfers m.b.t. de situatie van de landbouw voor het ruimtelijk beleid.

Doorheen de gesprekken komen vooral volgende trends aan bod:

- de sterke professionalisering en zoektocht naar verdieping van de landbouw;
- de voortschrijdende verbreding en de toename van het gebruik van beheersovereenkomsten;
- de schaalvergroting en de daling van het aantal bedrijven;
- het dalende aantal vergunningsaanvragen voor de traditionele landbouwbedrijvigheid.

Ook herbronning¹⁵ van de landbouw komt aan bod, zij het in mindere mate. Hetzelfde geldt voor de prijsevolutie van de landbouwgronden (die verwacht wordt stijgend te zijn) en de strikte milieunormering (die verwacht wordt veeleer te verstrengen dan versoepelen).

Inzake professionalisering en verdieping van landbouw wordt onder andere gesteld dat in het huidige RSV onvoldoende rekening is gehouden met landbouw als economische speler. Volgens een aantal getuigen blijven economische productie en consumptie de belangrijkste drijvende krachten voor de landbouw. De aard van de teelten wordt minder en minder bepaald door de fysische omstandigheden op het terrein. Klimatologische omstandigheden spelen een beperkende rol, maar zijn niet volledig bepalend. Landbouw blijft een voedingsproducent. Het ruimtelijk beleid moet hiermee rekening houden en de nodige vrijheid bieden aan de landbouw om zich aan wisselende marktomgevingen aan te passen. Het RSV moet rekening houden met het feit dat de economische omstandigheden kunnen wijzigen. Veelal wordt hierbij vooral de nadruk gelegd op het kwantitatief verhaal. Anderzijds wordt evenwel ook gewezen op het belang van de evolutie en ruimtelijke differentiatie van de prijzen van de landbouwgronden. Volgens een getuige zal de overheid vanuit de vaststelling van de prijsdruk juist moeten zoeken naar een kwalitatieve evolutie van de landbouw om deze bepaalde stimulansen te geven. Hierbij gaat het dan zowel over de ondersteuning van bepaalde vormen van intensivering van het grondgebruik als eventueel de ondersteuning van richtingen die zich zullen toespitsen op landschapsbeheer. In verband met de ruimtelijke differentiatie van de prijzen wordt overigens gewezen op de invloed van verstedelijking.

Volgens deze bevoorrechte getuigen mag de verbreding in de landbouw niet overschat worden en wordt de rol van landbouw als openruimte beheerder in het huidige RSV te sterk benadrukt.

---

¹⁵ Het aanboren van nieuwe inkomsten op basis de mobiliteit van de grondstoffen op het landbouwbedrijf waardoor zij voor verschillende activiteiten ingezet kunnen worden en waardoor het landbouwbedrijf zelf minder afhankelijk wordt van bepaalde ontwikkelingen of trends in de landbouwsector zelf.

Anderen stellen dan weer dat nog meer dan in het huidige RSV rekening zal moeten gehouden worden met de trend naar verbreding. In de gesprekken met deze getuigen komen zowel het Europese landbouwbeleid, Natura 2000 als de kaderrichtlijn water duidelijk op de voorgrond als het gaat om die verbreding. Tekenend voor de impact op het terrein is hoe dan ook de sterke toename van het aantal beheersovereenkomsten. Een randbemerking bij een aantal getuigen is evenwel sprekend: men mag niet vergeten dat landbouwers producenten zijn die willen produceren en dit zal op termijn niet wijzigen.

In het huidige RSV wordt onvoldoende rekening gehouden met de noodzakelijke schaalvergroting van de landbouw. Verschillende interpretaties zijn evenwel mogelijk. Onderscheid kan gemaakt worden tussen areaalvergroting als duiding van de toename van het areaal per bedrijf enerzijds en schaalvergroting in de betekenis van het vergroten van de individuele landbouwpercelen anderzijds. De schaalvergroting in haar tweede betekenis kan worden begrepen in de context van de wijzigende landbouwmethodes. Areaalvergroting kan zowel worden begrepen in de context van de realisatie van meeropbrengsten als in de context van de creatie van milieubufferruimte. Binnen de context van die areaalvergroting is de versnippering van het landbouwareaal volgens sommigen van weinig betekenis voor de economische overlevingsstrategie van de landbouwbedrijven. Hooguit is nuancering nodig naar bedrijfstakken. Gelezen in die context vormt de versnipperingsgraad van een gebied op zich geen rem op de toenemende concentratie van areaal per bedrijf.

Tot slot wordt de toename vastgesteld van andere vergunningsaanvragen binnen het agrarisch gebied dan deze gericht op de traditionele landbouwactiviteiten. Dat het agrarisch gebied geen ‘maagdelijk gebied’ is, is duidelijk. Er wordt gesteld dat de ervaring leert dat elke versoepeling inzake de verlening van vergunningen uiteindelijk resulteert in het uithollen van de bestemming van het gebied. De decretale regelingen met betrekking tot zonevreemde woningen en andere constructies tonen momenteel een planologisch beleid dat wordt voorbijgestoken door het vergunningenbeleid. In het RSV is op dit vlak mogelijk te weinig aandacht besteed aan allerhande para-agrarische ontwikkelingen in de brede zin van het woord. Eén van de gevolgen is dat een parallel circuit ontwikkeld is waarbij het begrip steeds verder uitgerekt wordt. Net als de toenemende residentialisering van het agrarisch gebied leggen deze activiteiten een belangrijke claim op de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden van landbouw.

Een andere trend betreft het toenemende belang van toerisme en recreatie in het agrarisch gebied. Volgens verschillende getuigen heeft dit evenwel maar in zeer beperkte mate te maken met de ontwikkeling van landbouw in het algemeen. Anderen stellen dat het beperkte belang dat aan deze aspecten wordt verleend in juiste verhouding staat tot de beperkte ontwikkeling die dergelijke activiteiten in het verleden hebben gekend. Wat wel zou blijken is dat, via de verschillende plannen op lokaal niveau (RUP's, BPA's), sterk aan het agrarisch gebied geknaagd wordt door herbestemmingen naar recreatiegebied.

5.2 Uitspraken in het richtinggevend gedeelte en hun doorwerking

5.2.1 Landbouw in de stedelijke gebieden

Volgens een aantal bevoorrechtte getuigen vormt stedelijke landbouw geen specifieke categorie van landbouw. De ruimtelijke problematiek in deze gebieden staat niet in relatie tot de aard van de landbouw. Tenzij in een aantal uitzonderlijke gevallen, kan niet worden

gesteld dat de nabijheid van de stad relevant is voor de landbouw als afzetmarkt. Veeleer gaat het over landbouw die toevallig binnen de contouren van het stedelijk gebied is gelegen.

Anderzijds wordt vanuit een aantal hoeken wel een specifiek beleid voor de landbouw in die stedelijke gebieden verwacht. Elementen die hierbij mogelijk een rol spelen zijn:

- de nog sterkere speculatiedruk waarmee de landbouw in dergelijke gebieden te kampen heeft (vanuit verkavelaars, hobbylandbouw, vertuining, recreatieve ruimteclaims,...);
- de specifieke rol die bepaalde landbouwgebieden hebben als open ruimte bij dit stedelijk gebied;
- de sterke aanwezigheid van lokale potenties die de landbouwers mee kunnen aangrijpen bij het ontwikkelen van de bedrijfsstrategie (recreatie, thuisverkoop/korte keten verkoop).

Dat in de afbakeningsprocessen van de stedelijke gebieden uitspraken inzake de stedelijke landbouwgronden op zich laten wachten wordt verklaard op verschillende manieren:

- de beperkte interesse voor dergelijke sluipende ontwikkelingen (zoals de omzetting van landbouwgebieden voor recreatieve activiteiten of functiewijzigingen van voormalige hoeven);
- de stelling dat hiervoor een projectbenadering noodzakelijk is die zich richt op de inrichting van de gebieden;
- de stelling dat dergelijke gebieden in het kader van de afbakening van een stedelijk gebied door het Vlaams gewest niet afgebakend kunnen worden.

De laatste stelling gaat er van uit dat dergelijke gebieden op een lokaal niveau beschouwd moeten worden. Stedelijk landbouwgebied is louter een vormelijk element waarin de agrarische bestemming nogmaals bevestigd wordt naar zowel speculanten toe als naar de landbouwgebruikers. Voor de inrichting van het gebied en de realisatie van een project moet de vraag komen van onderuit of het lokaal niveau. Het is ook vaak de taak van dit niveau om tot realisatie over te gaan.

5.2.2 Beroepslandbouw versus hobbylandbouw

Door verschillende getuigen wordt de druk vanuit de hobbylandbouw op de beroepslandbouw erkend. Ook wordt de relevantie van een onderscheid tussen hobbylandbouw-beroepslandbouw in vraag gesteld. In de eerste plaats is de omkeerbaarheid nog vrij groot. In die zin behoort zij duidelijk tot de dynamische oppervlakte van het agrarisch gebied. De discussie begint vooral waar wordt vastgesteld dat het moeilijk zal zijn om de verwerving van landbouwgronden in functie van hobbylandbouw tegen te gaan: de doelrationaliteit van een hobbylandbouwer is anders dan deze van een beroepslandbouwer. Hierdoor zijn ook de beschikbare middelen voor de aanschaf van gronden verschillend. In functie van hobbylandbouw, vertuining, en dergelijke meer worden veel hogere grondprijzen betaald.

Als dan al maatregelen worden voorgesteld voor het ruimtelijk beleid om tegen het gebruik van hobbylandbouw in te gaan, gaat het om flankerende maatregelen die dan betrekking hebben op:

- het tegengaan van de residentialisering van het agrarisch gebied;
- het voeren van een voldoende strikt vergunningenbeleid (waarbij wordt verwezen naar de opkomende problematiek van de paardenstallen);

- het minder aantrekkelijk maken van het gebruik door middel van symptoombestrijding (inzake materiaalgebruik voor bijvoorbeeld afrasteringen) via plannen op lokaal beleidsniveau.

Verwijzend naar het RSV zijn de mogelijkheden om uitspraken te doen inzake het onderscheid tussen beroepslandbouw en hobbylandbouw beperkt.

5.2.3 Afbakening van de gebieden van de agrarische en natuurlijke structuur

Ervaringen met de afbakeningsprocessen zijn zeer verschillend. Vooral het feit dat het in vele gevallen gaat om een herbevestiging van agrarisch gebied wordt soms sceptisch onthaald. Als pluspunten van deze afbakeningen wordt gesteld dat zij:

- het maatschappelijk debat op gang hebben gebracht (wat overigens ook geldt voor de afbakening van de stedelijk gebieden);
- zij een zekere ervaringsdeskundigheid hebben geleverd aan de ruimtelijke planning en bovendien inzichten kunnen leveren voor de formulering van een gebiedsgerichte visie over landbouw bij de herziening van het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen;
- zij een bepaalde rechtszekerheid bieden voor de landbouw.

De afbakeningsprocessen zijn veel te sterk verengd tot een kwantitatief verhaal. Dit verhaal kan dan wel belangrijk zijn en een achtergrond bieden voor de uitwerking van het beleid, maar de vraag moet worden gesteld of op die manier ook een meerwaarde wordt geleverd.

Daarnaast zijn er ook opmerkingen vanuit de sector over het proces zelf: de invalshoek natuur zou primeren, er wordt te veel rekening gehouden met de lagere beleidsniveaus en er is te weinig overleg.

5.2.4 Verweving in het agrarisch gebied beschouwd vanuit een ruime begripsinvulling

Verwevingsgebieden waar landbouw en natuur samen voorkomen geven aanleiding tot een groter percentage planologische tarra dan in andere gebieden. Het gaat om een ‘gedeeld speelterrein’ wat leidt tot ingewikkelde constructies om de ruimteboekhouding te doen kloppen.

Men kan ook spreken over soorten van verweving (bv. landbouw met natuur, landbouw met residentiële functies,...). Om verweving waar te maken op het terrein zal steeds een projectmatige insteek noodzakelijk zijn.

Inzake verweving is verder het tijdsaspect van belang waarbij bijvoorbeeld wordt gesteld dat:

- aandacht moet worden besteed aan de wisselwerking tussen landbouw en ontginning van natuurlijke rijkdommen;
- er een dynamische wisselwerking kan bestaan met hobbylandbouw (waarbij gronden vanuit de hobbylandbouw opnieuw ter beschikking komen voor de professionele landbouw);
- de onomkeerbaarheid tussen landbouw en natuur een feit is omwille van:
  - o de specifieke omstandigheden die vaak in functie van natuur worden gecreëerd waardoor hergebruik door landbouw niet meer mogelijk is of sterk bemoeilijkt wordt;

- de vrees vanuit landbouw dat de vrijwillig opgezette beheersovereenkomsten of zelfs het vanuit eigen initiatief opgezet natuurvriendelijk beheer een dwingend karakter krijgt door bijvoorbeeld herbestemmingen of specifieke aanduidingen vanuit de natuurwetgeving;
- de verwachting dat de investeringen in een bepaald natuurbeheer ook lonend werken op termijn;
- de moeilijkheden inzake de verplaatsing van natuurwaarden.

In het huidige RSV ontbreekt voornamelijk voor deze verwevingsgebieden een projectwerking. De vraag wordt gesteld of in het RSV 2020 strategisch en pro-actief een aantal (conflict)gebieden zouden kunnen aangeduid worden. Bepaalde subsidiebesluiten maken het nu reeds mogelijk om een soort projectleider aan te stellen die als taak heeft de verschillende sectoren samen te brengen. Probleem is evenwel dat de voorstellen van onderuit moeten komen, dat mede hierdoor vaak reeds een beginsel van akkoord bestaat en dat op die manier niet altijd de echte conflictgebieden worden aangepakt.

5.2.5 Differentiatie van het agrarisch gebied en de agrarische macrostructuur

De gevoelens in verband met de volgens het RSV gewenste differentiatie van het agrarisch gebied en de agrarische macrostructuur zijn ambigu. De ervaring leert dat hier in de afbakeningsprocessen niets of weinig mee wordt gedaan. Bovendien gaat het om een medaille met een keerzijde.

Zo kan bijvoorbeeld op basis van die macrostructuur inderdaad een ondersteunend beleid worden gevoerd. De aandacht voor de identiteit van regio's is een factor die mee kan spelen in het stimuleren van bepaalde ontwikkelingen. Een dergelijke ondersteuning betekent in de praktijk evenwel vaak dat in andere gebieden beperkingen worden opgelegd of dat in de gebieden waar een stimulerend beleid wordt gevoerd voor bepaalde sectoren andere sectoren worden ingeperkt.

Tegen het stimuleren van bepaalde gebiedsgebonden economische ontwikkelingen wordt geen bezwaar aangevoerd. In verband met de identiteit van bepaalde regio's wordt evenwel gesteld dat maatregelen in die zin vooral zullen aangewend worden om bijvoorbeeld het beeld van de landbouw in een gebied op te krikken.

5.2.6 Bouwvrije gebieden

Over de bouwvrije gebieden kunnen een aantal opmerkingen worden samengevat.

- Zij blijven een belangrijke insteek om de landbouw te ondersteunen vanuit het ruimtelijk beleid, hoewel een en ander moet worden genuanceerd (inzake meerwaarde om bebouwing tegen te gaan en de relativiteit van de beperkingen voor landbouw door versnippering).
- De doelinhoud van het begrip heeft zich uitgebreid. Zo is het begrip bouwvrij gebied tevens het neusje van de zalm geworden voor bijvoorbeeld de grindsector in functie van hun planning op lange termijn. Daar waar de aanduiding als ontginningsgebied maatschappelijk soms niet haalbaar is, is de aanduiding van bouwvrij gebied dit vaak wel. Intussen wordt het gebied evenwel van bebouwing gevrijwaard zodat ontginning niet wordt gehypothekeerd.

- Aan de aanduiding van deze gebieden wordt volgens een aantal actoren blijkbaar geen prioriteit besteed vanuit het beleid.

5.2.7 De ontwikkeling van specifieke gebundelde concentraties

Uit de gesprekken kwamen volgende problematieken naar voor:

- de aanduiding van gebieden voor serrebouw en
- de aanduiding van specifieke bedrijventerreinen voor agrarische bedrijvigheid.

Voor de landbouwsector is de afbakening van bepaalde zones voor bebouwing principieel niet gewenst. Men wil overal agrarische gebouwen kunnen inplanten. Binnen het kader van een aantal processen is men evenwel bewust mee op zoek gegaan naar gebieden voor bijvoorbeeld koelloosden. De reden die hiervoor wordt opgeworpen is dat dit moest garanderen dat de mogelijkheid tot oprichting van koelloosden bleef bestaan.

Inzake serrebouw worden twee oplossingsrichtingen voorgesteld:

- de afbakening van specifieke gebieden die vervolgens moeten worden ingericht en
- de afbakening van een ruimer gebied waarbinnen serrebouw om het even waar mogelijk moet zijn.

Het probleem van mestverwerking is dat dit al te zeer wordt beschouwd als een knelpunt veeleer dan een kans tot de creatie van meerwaarde. Problematisch is dat deze activiteit zelfs op bedrijventerreinen wordt geweerd. Anderzijds stelt een bevoorrechte getuige dat mestverwerking wel mogelijk is in het agrarisch gebied als het gaat om bedrijven van beperkte omvang, maar dat voor grotere installaties specifieke bedrijventerreinen vereist zullen zijn.

5.3 Aandachtspunten voor het RSV 2020

5.3.1 Kwantitatieve invulling van de bindende bepalingen

Verwijzend naar de bindende bepalingen in het RSV zijn de meningen verdeeld over de genomen kwantitatieve opties. Een herziening van het RSV kan door de landbouwsector niet worden aanvaard zolang de bindende bepaling met betrekking tot de afbakening van de 750.000 ha agrarisch gebied niet is doorgevoerd. Deze oppervlakte biedt de landbouw rechtszekerheid, een taak bij uitstek voor de ruimtelijke planning. De afbakening van de natuurverwevingsgebieden vormt eveneens een onderdeel van de taakstelling.

Op kwalitatief vlak ligt de nadruk meer op de potenties van projectwerking om het strategisch karakter te verhogen. Bij een herziening van het RSV is het aangewezen sterker op projecten in te zetten. Hiertoe zouden ook bepaalde strategische projecten in de bindende bepalingen kunnen opgenomen worden wat het document opnieuw een strategisch karakter geeft. De mening bestaat dat dit de uiteindelijke manier is om iets te realiseren op het terrein. De vraag in verband met de realisatie van projecten is wie de regiefunctie of trekkersrol op zich zal nemen en hoe de wisselwerking tussen de administratie ruimtelijke planning (RWO) en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) zal zijn. Er wordt geopperd dat het voor ruimtelijke planning vanuit zijn integrerende rol aangewezen is een neutrale positie in te nemen.

Naast het opzetten van dergelijke projecten blijft een generiek beleid uiteraard van belang. Binnen die context kan overigens ook een algemeen streefcijfer inzake de gewenste oppervlakte voor landbouw geplaatst worden. Het kan aangewezen zijn hoe dan ook van een

dergelijk cijfer uit te gaan zodat de discussie zich niet zozeer op dit vlak stelt en het strategisch karakter van een structuurplan nogmaals op de achtergrond verdwijnt. Het generiek beleid zal zich dan in de eerste plaats richten op het feit dat ook een bepaald beleid moet gevoerd worden in gebieden waar de conflicten minder sterk aanwezig zijn.

De projecten daarentegen zullen zich moeten richten op conflictgebieden die zeker aangepakt moeten worden. Dit kunnen gebieden zijn waar bepaalde uitspraken noodzakelijk geacht worden inzake verweving met natuur, maar ook bijvoorbeeld projecten die kaderen binnen de rol van landbouw binnen de overstromingsproblematiek of (volgens sommigen) in gebieden waar een bepaalde verstedelijkingsdruk bestaat. Eén en ander betekent dat ook de Vlaamse overheid zelf actief op zoek zal moeten gaan naar dergelijke conflictgebieden.

5.3.2 Conclusies

a) Twee invalshoeken op de taak van het ruimtelijk beleid

Qua visie op de rol van de landbouw dient bij de herziening van het RSV zowel de toegevoegde waarde voor het landbouweconomisch productieproces als de maatschappelijke meerwaarde als open ruimtebeheerder op een evenwichtige wijze aan bod te komen. Dit moet zich uiten in enerzijds ondersteuning van de intensivering van het grondgebruik (verdieping) en anderzijds het scheppen van mogelijkheden voor inrichtingen die zich meer zullen toespitsen op landschapsbeheer (verbreding).

De visie die vertrekt van landbouw als economische speler hecht veel belang aan rechtszekerheid en een kwantitatief ingeschreven oppervlakte. Landbouw is onderdeel van een economisch productieproces en er moet ruimte gevrijwaard worden om de toekomstgerichte productierichtingen kansen te bieden. De resultaten van deze studie geven oppervlaktes aan met inbegrip van een functionele tarra. In functie van de ruimtebalans van het RSV moeten deze oppervlaktes gecorrigeerd worden met een planologische tarra (waarbij rekening wordt gehouden met alle zonevreemd grondgebruik binnen de bestemming agrarisch gebied). Onderzoek naar deze planologische tarra maakte geen deel uit van deze studie doch is belangrijk indien opnieuw in termen van een ruimtebalans gedacht wordt.

De visie die vertrekt van landbouw als maatschappelijke speler benadrukt haar rol als open ruimtebeheerder. Zij richt zich vooral op de wijze waarop land- en tuinbouw lokaal ingepast wordt en kansen krijgt ten opzichte van andere spelers in het veld. Om tot een rationele doorwerking op het terrein te komen is het zondermeer aangewezen het RSV niet louter als een algemeen beleidskader met bijhorende ruimtebalans te beschouwen maar veeleer als een strategisch beleidsplan waarin specifieke projecten worden ingeschreven voor de komende beleidsperiode. De te vrijwaren oppervlakte voor landbouw kan dan als een soort streefcijfer op de achtergrond fungeren, maar uiteindelijk zal deze oppervlakte als kwantitatieve uitdrukking geen oplossing bieden voor het kernprobleem inzake de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor landbouw. Veeleer zal moeten worden gezocht (1) naar gebieden waar dusdanige conflicten aanwezig zijn dat zij een geïntegreerde oplossing op korte termijn behoeven, (2) naar landbouwthema's die generiek dusdanig conflictueus zijn dat ruimtelijke oplossingen moeten gezocht worden (bijvoorbeeld bij grootschalige intensivering, bij overheersend recreatief gebruik van landbouwgronden,...), (3) naar overlevingsstrategieën van doelgroepen in de landbouwsector die dusdanige karakteristieken hebben dat zij ruimtelijk moeten ondersteund worden en (4) naar actoren die een bepalende rol kunnen spelen bij het realiseren van bepaalde oplossingen op het terrein. Het accent zou bij een herziening van het RSV minder op de ruimtebalans moeten liggen en meer op strategische projecten op Vlaams niveau, die garanties bieden voor een toekomstgericht landbouwbeleid.

Tijdens de bevraging van bevoorrechte getuigen omtrent hun appreciatie van de beleidsmatige vertaling van de ruimtebehoeften van de landbouwsector in het huidige RSV werden concepten, categorisering en uitwerkingen doorgelicht. Interessant zou zijn vanuit de conclusies van deze studie verder onderzoek te kunnen doen m.b.t. wenselijkheid, zin- of onzin van deze concepten, categorisering en uitwerkingen (zoals bijvoorbeeld landbouw in stedelijke gebieden, bouwvrije gebieden, specifieke gebundelde concentraties, enz.).

b) Visies en doelstellingen versus feiten

Uit de vier gevallenstudies die werden onderzocht blijkt zowel een continu verlies aan planologische hectaren landbouwgebied als een verlies aan gronden in effectief landbouwgebruik. Sinds het nieuwe decreet ruimtelijke ordening (1999) is een regelgevingcarrousel in werking getreden die allerlei nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden voor niet-openruimtefuncties heeft gecreëerd. Naast de verruimde mogelijkheden voor zonevreemde bedrijven (al dan niet via planologische attesten), hebben waarschijnlijk de uitbreidings-, herbouw- en verbouwingmogelijkheden voor zonevreemde woningen een grote, indirecte impact op de beschikbare ruimte voor landbouw, ondermeer door de hiermee gepaard gaande vertuining van de omliggende open ruimte en de toenemende hobbylandbouw (bv. paarden). Het besluit van de Vlaamse regering van 28/11/2003 tot bepaling van de toelaatbare functiewijzigingen voor gebouwen, gelegen buiten de geëigende bestemmingszone, creëert ruime ontwikkelingsmogelijkheden voor nieuwe niet-open ruimtefuncties met een directe en indirecte impact op de beschikbare ruimte voor landbouw. Dit beleid zet de professionele landbouw onder steeds grotere druk (grondprijzen, pachtwet,...) en zal de planologische tarra in de toekomst nog sterker laten toenemen.

c) Naar een herziening van het RSV

De economische strekking staat inzake haar visie over rechtszekerheid en ruimtelijke kwaliteit veraf van wat zich momenteel op het terrein voordoet. De individuele vrijheid van de lokalisatie van productieactiviteiten is een wensbeeld dat niet gerealiseerd zal kunnen worden. De idee dat de afbakening van een gebied het toekomstig landbouwgebruik zal verzekeren kan zelfs als onrealistisch bestempeld worden. Er zijn voldoende argumenten om dit te onderbouwen:

- Het toenemend belang van de Europese regelgeving;
- De gewijzigde Europese visie op de rol van landbouw;
- De stijgende grondprijzen en de toenemende residentiële en recreatieve druk;
- De moeizame realiseerbaarheid van de afbakening van de agrarische gebieden, ook al gaat het om een herbevestiging;
- De wijzigende rol van de overheid van een éenzijdig regelgevende (instrumentgerichte) actor naar een stelsel van maatschappelijk ingebedde ondersteunende en/of projectregisserende actoren.

Een éenzijdige focus op de toekomstige rol van landbouw als producent en economische speler zal hierbij hoe dan ook niet volstaan. Het is aangewezen om eveneens aandacht te besteden aan de mogelijkheden tot verweving en de potentiële conflicten met andere maatschappelijke sectoren. Het ruimtelijk beleid zal zekerheid niet louter in termen van een juridisch omschreven rechtszekerheid mogen vertalen, maar zij zal ook bijvoorbeeld gericht moeten zoeken naar de realisatie van kwalitatieve en sociaal-economische zekerheden op het terrein.

In functie van het formuleren van een landbouwbeleid wordt het dan vooral zaak te zoeken naar strategieën om landbouwers economische ontwikkelingsmogelijkheden te bieden binnen een context die verder reikt dan economische doelmatigheden alleen. Dit houdt onder andere in dat zal moeten worden nagegaan welke middelen men ruimtelijk wil inzetten, waar bepaalde partnerschappen opgezet moeten worden en waar potentiële conflicten met andere ontwikkelingen aanwezig zijn. Niet alleen de economische productiefunctie en de randvoorwaarden zullen beschouwd moeten worden. Ook de manier waarop landbouw door haar voorkomen een bepaalde omgeving betekenis of identiteit geeft en de manier waarop zij door haar grondgebruik de natuurlijke ontwikkeling of de recreatieve mogelijkheden van een gebied gaat bepalen, moeten in rekening gebracht worden.

De taak voor het RSV is dan tweezijdig:

- Het aanduiden van de bedoeling waarmee en de manier waarop het thema- en/of doelgroepengericht beleid gebiedsgericht kan (en moet) ondersteund worden en
- Het aanduiden van de manier waarop dit thema- en/of doelgroepenbeleid gebiedsgericht kan bijdragen tot een bepaalde ruimtelijke kwaliteit.

6 Toekomstbeelden en keuze van streefbeeld 2013

De resultaten voor 2013 volgens de methode, toegelicht in 2.2.4) worden samengevat in onderstaande tabel en hieronder beschreven per sector.

Tabel 6-1 De eindproductiewaarde per activiteit in 2004 en de geschatte waarde in 2013 volgens de verschillende methodes, in miljoen EUR.

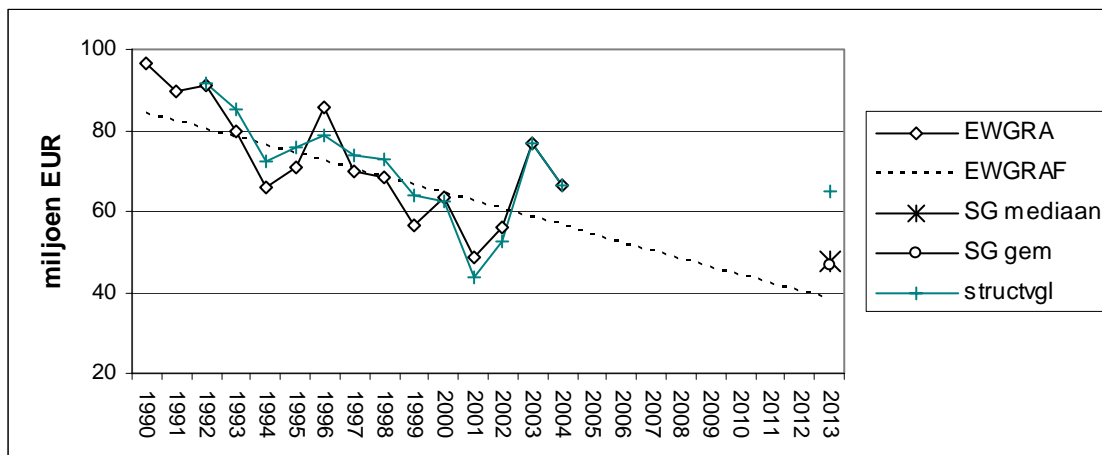
	Eind-productie waarde in 2004	Geschatte waarde in 2013 volgens de trendanalyse	Geschatte waarde in 2013 volgens de suggesties van de workshop	Geschatte waarde in 2013 volgens de structurele analyse	Finale aangenomen waarde 2013
3 Toekomstbeelden					Streefbeeld
Akkerbouw					
Granen	66,3	38,3	46,7	48,2	47*
Suikerbieten	114,3	114,0	112,4	118,5	112
Aardappelen	187,6	309,1	259,8	254,5	257*
Korrelmaïs	65,7	60,4	61,0	74,4	67*
Tuinbouw					
Groenten in open lucht	313,2	367,6	368,4	200,4	368
Groenten onder glas	256,9	383,8	423,6	262,8	423
Niet eetbare tuinbouwteelten	457,2	491,4	491,4	493,4	492*
Fruit	303,5	358,9	347,5	367,6	360*
Veeteelt					
Melkvee	549,2	554,9	554,5	473,0	530
Rundvlees	491,4	248,2	335,3	422,9	335
Varkens	1295,2	1354,0	1345,8	1330,0	1338*
Braadkippen	231,1	247,6	246,3	374,0	246
Eieren	113,8	69,7	73,3	118,9	73
Totaal	4445,4	4597,8	4666,2	4606,7	4648

* = gemiddelde waarde

In 1990 bedroeg de totale eindproductiewaarde van de Vlaamse landbouw 4.397 miljoen EUR. In 2004 ligt deze waarde iets hoger, op 4.445 miljoen EUR (zie Tabel 6-1). De voorspellingen voor 2013 geven indien de trend zich doorzet een eindproductiewaarde weer die iets hoger ligt dan in 2004, met name 4.598 miljoen EUR. Rekening houdend met de resultaten van de SWOT en de SOR-analyse tijdens de workshop, wordt echter een hogere eindproductiewaarde voor 2013 bekomen dan de waarde volgens de voorspelde trend, namelijk 4.666 miljoen EUR. Ook volgens de structurele analyse (waarbij rekening wordt gehouden met de drijvende krachten) zal de totale eindproductiewaarde licht hoger zijn dan in 2004, namelijk 4.607 miljoen EUR. Op basis van de keuzes die gemaakt zijn voor iedere productieactiviteit (zie verder) wordt een totale eindproductiewaarde van 4.648 miljoen EUR bekomen. Hieruit blijkt dat de sterke productieactiviteiten (o.a. aardappelen, groenten onder glas en varkens) ervoor zorgen dat de dalingen in eindproductiewaarde veroorzaakt door zwakkere productieactiviteiten (o.a. granen, rundvee en eieren) in de toekomst zullen worden teniet gedaan, waardoor de totale eindproductiewaarde niet zal dalen.

6.1 Akkerbouw

Indien de dalende trend in de eindproductiewaarde van **granen** zich doorzet, zal de eindproductiewaarde in 2013 lager zijn dan de waarde in 2004 (Figuur 6-1). Deze voorspelling moet worden genuanceerd omdat de prijsdalingen, die belangrijk waren in de voorbije periode (als gevolg van de aanpassingen in het GLB), voorbij zijn en in de toekomst eerder een stabilisatie en herstel zal optreden (o.a. als gevolg van de stijgende invloed van de afleiding van producten naar de energiemarkt). Dit wordt ook weerspiegeld in de toekomstbeelden op basis van de workshop en de structurele analyse. Uit deze laatste analyse volgt dat de evolutie in eindproductiewaarde van granen negatief wordt beïnvloed door uitbreiding van de EU (de toegenomen concurrentie heeft een grotere invloed dan de uitbreiding van de afzetmarkt) en door maatregelen die de hoeveelheid te exporteren en te verwerken mest doen toenemen (waardoor minder mest op het land mag worden verdeeld). Daarentegen hebben hoge graanprijzen in het jaar t-1 een positieve invloed op de eindproductie. Gezien de tijd tussen het nemen van teeltbeslissingen en de oogst is een jaar vertraging op het effect aannemelijk. Ook wordt de eindproductiewaarde positief beïnvloed door een uitbreiding van het ABC rond graanteelt (gemeten aan de hand van tewerkstelling) en door een toenemende binnenlandse vraag. Dit leidt tot een streefbeeld 2013 voor granen waarbij de potentiële eindproductiewaarde (47 miljoen EUR) lager ligt dan in 2004 maar hoger dan een gewone trendanalyse.

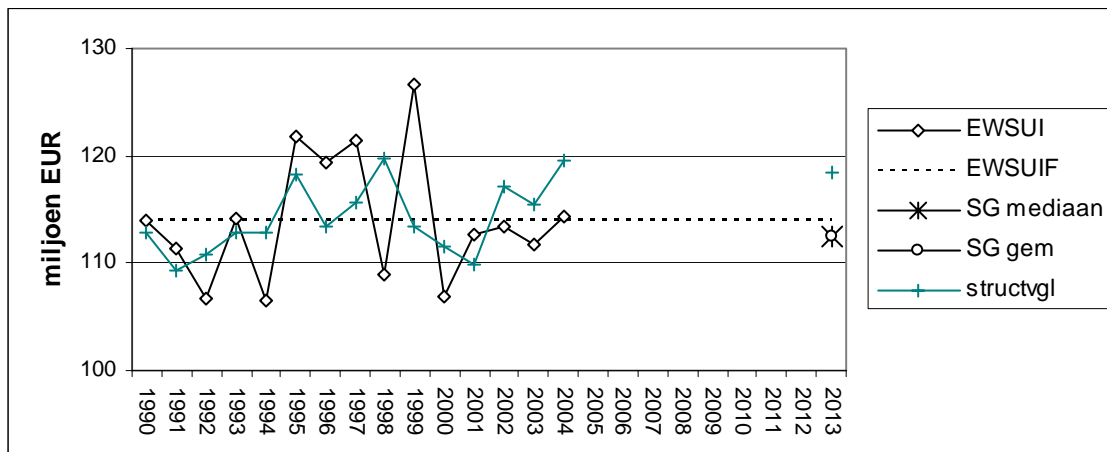

Figuur 6-1 Eindproductiewaarde granen: werkelijke waarde 1990-2004 (EWGRA), trendberekening 1990-2013 (EWGRAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

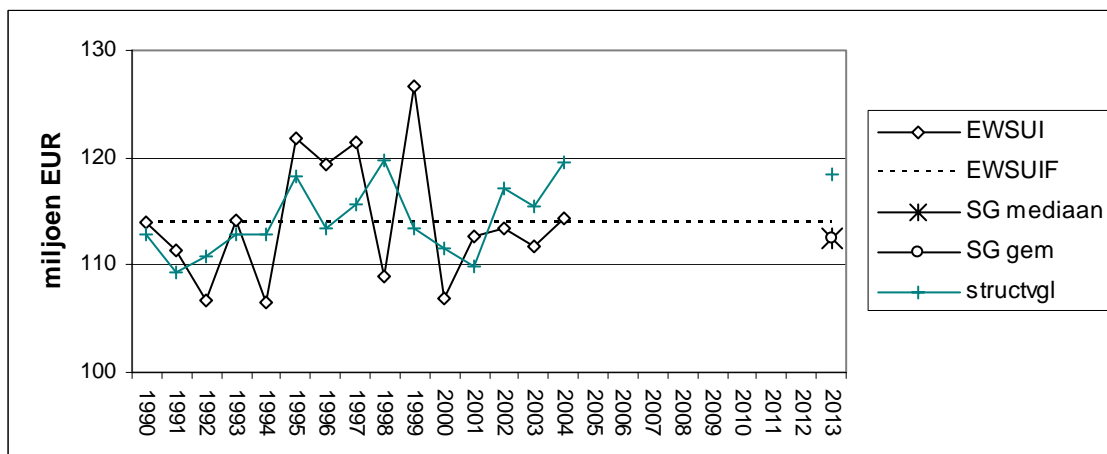
Hoewel de suikerquota voor een constante eindproductiewaarde van suikerbieten per jaar hebben gezorgd, daalt de reële waarde van de productie. De evolutie in de toekomst zal voornamelijk afhankelijk zijn van eventuele wijzigingen in de suikerquota. De hervorming van het GLB is oorzaak van negatieve verwachtingen (bijvoorbeeld door een verwachte daling van de minimum suikerbietenprijs van 39%), net als de stijgende concurrentie van niet-biet suikers. Daarentegen ontstaan nieuwe kansen voor de teelt van suikerbieten ten behoeve van de bio-energieproductie. De structurele analyse toont evenwel aan dat de eindproductiewaarde van suikerbieten negatief wordt beïnvloed door een hoge vraag naar bio-energie. Bij een stijgende vraag naar bio-energie zullen de landbouwers meer energieteelten (koolzaad) aanplanten in plaats van suikerbieten. Concurrentie treedt op tussen de suikerbieten die in overvloed aanwezig zijn en het momenteel nog vrij schaarse koolzaad. Indien in de toekomst het areaal suikerbieten afneemt en relatieve schaarste optreedt, kan dit effect veranderen. Ook zal de eindproductiewaarde negatief beïnvloed worden door een dalende export van suiker en lagere producentensubsidies. Dit alles zorgt voor een potentiële

eindproductiewaarde die lager ligt dan 2004 en aansluit bij de mening van de workshop (streefbeeld 2013 van 112 miljoen EUR)

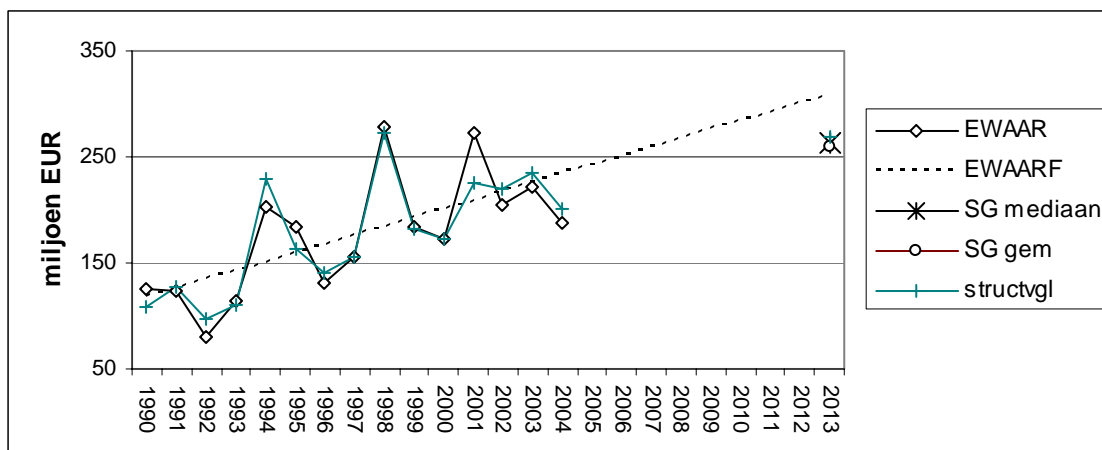

Figuur 6-2

Figuur 6-2 Eindproductiewaarde suikerbieten: werkelijke waarde 1990-2004 (EWSUI), trendberekening 1990-2013 (EWGRAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

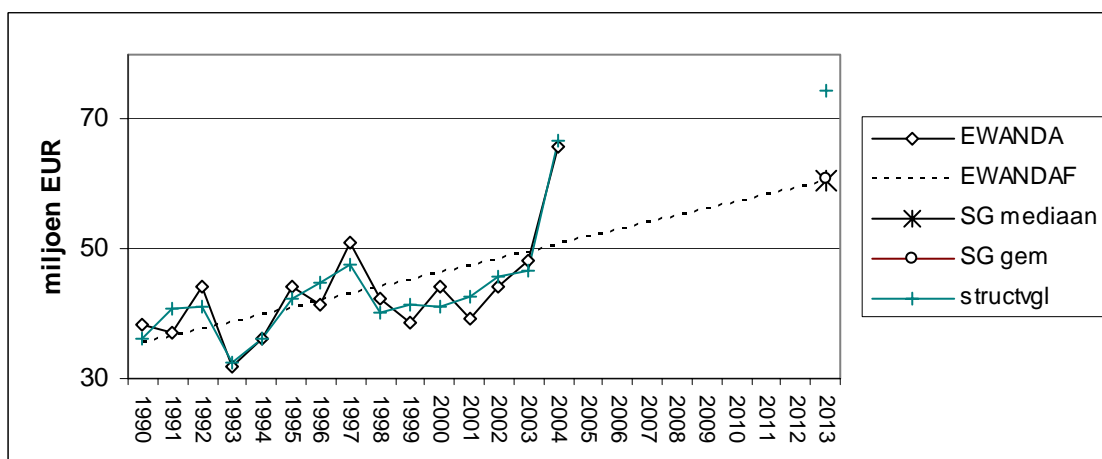
Op basis van de trendanalyse wordt verwacht dat de eindproductiewaarde van **aardappelen** zal blijven stijgen, waarbij de stijging van de laatste 10 jaar zich verder doorzet tot in 2013 (Figuur 6-3). De verklaring hiervoor is veelzijdig: gunstige klimaat, de mogelijkheden voor aanwending van aardappelen in bio-energieproductie of andere toepassingen, grotere exportmogelijkheden, hoge aardappelprijzen, hoge steun aan investeringen, sterk omringend ABC, vraag naar bio-energie... Deze positieve evoluties worden beperkt door een verdere daling van de consumptie van aardappelen en grotere concurrentie (voor ruimte) van andere teelten of grotere concurrentie van aardappelen uit de nieuwe lidstaten. Daardoor wordt het gekozen streefbeeld 2013 gekenmerkt door een potentiële eindproductiewaarde hoger dan 2004 maar lager dan de trendanalyse (op 257 miljoen EUR).

Figuur 6-3 Eindproductiewaarde aardappelen: werkelijke waarde 1990-2004 (EWAAR), trendberekening 1990-2013 (EWGRAAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem^o) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

De trendvoorspelling van de eindproductiewaarde van korrelmaïs geeft aan dat de sector zeker groeipotentieel heeft, maar dat de waarde van 2004 waarschijnlijk een extreem hoge waarde was (

Figuur 6-4). Een grote en positieve invloed gaat uit van de uitbreiding van de EU (de vraag neemt sterker toe dan de concurrentie), een sterk ABC van de veevoeding en een hoge eindproductiewaarde in de varkenssector. De link met de dierlijke productie komt sterk naar voren. De mogelijkheid bestaat dat het areaal zal afnemen doordat veel andere producten, zoals de nevenproducten van bio-energieproductie, beschikbaar komen voor veevoeder. Ook mogelijkheden voor andere toepassingen van maïs, bijvoorbeeld biogasproductie, zullen ontstaan. De finale waarde (het streefbeeld 2013) wordt gekozen, hoger dan de waarde van 2004, op 67 miljoen EUR.

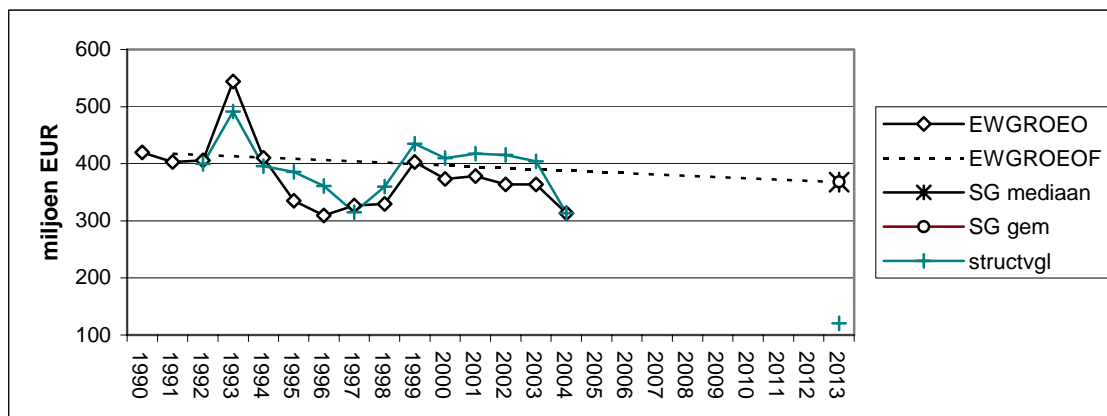

Figuur 6-4 Eindproductiewaarde maïs: werkelijke waarde 1990-2004 (EWANDA), trendberekening 1990-2013 (EWANDAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem^o) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

6.2 Tuinbouw

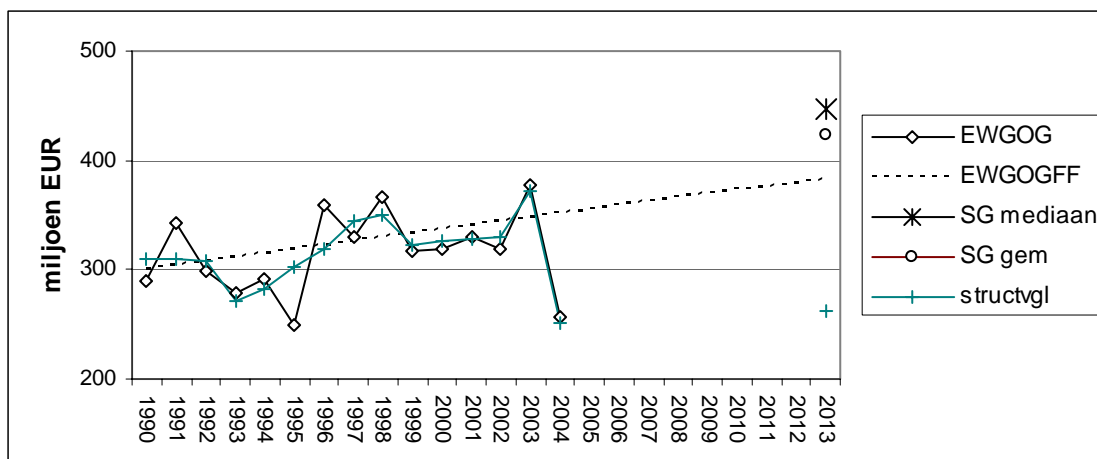
De eindproductiewaarde van **groenten in open lucht** wordt verwacht te stijgen (Figuur 6-5). Deze verwachting is vooral een weerspiegeling van de evoluties in het ABC. Enerzijds wordt het moeilijk voor diepvriesproducten om nog schapruimte te verkrijgen in supermarkten.

Anderzijds wordt gesteld dat het volume diepvriesgroenten op een plateau zit, maar niet zal afnemen. De prijzen zullen terug stijgen, omdat de verwerkende sector geen voorraden meer heeft (momenteel bestaat een tekort aan aanbod van groenten en fruit) en omdat de groenteprijzen mee zullen stijgen met de graanprijzen. Daarenboven wordt de evolutie in de eindproductiewaarde positief beïnvloed door een grote export en een verstrenging van het milieubeleid (een grotere hoeveelheid mest moet worden verwerkt en geëxporteerd waardoor veetelers bereid zijn om een hogere prijs te betalen om mest af te zetten op het areaal groenten). Uiteindelijk wordt de finale waarde (het streefbeeld 2013) vastgelegd op een hoger niveau dan 2004 (nl. 368 miljoen EUR). Deze waarde is hoger dan de waarde van de structurele analyse, waarin de negatieve invloed van de uitbreiding van de EU sterker doorweegt.

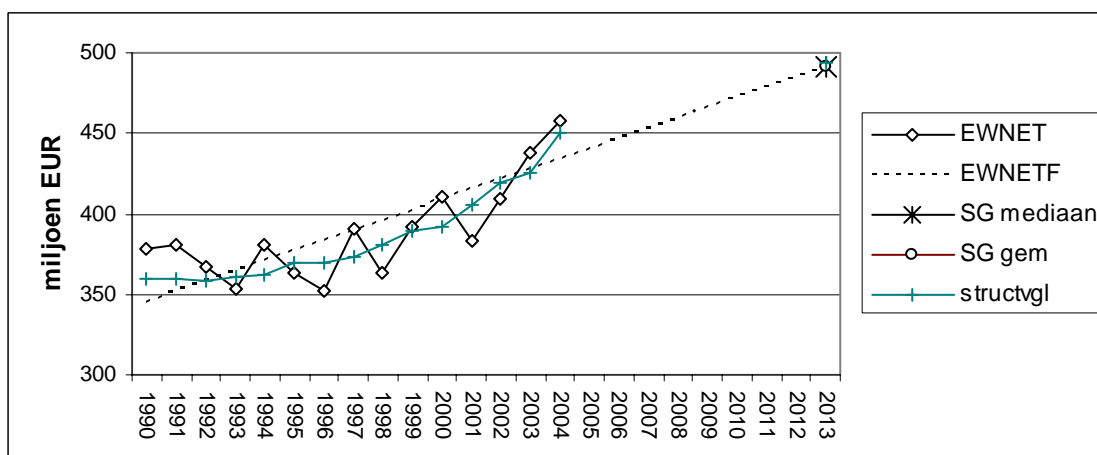
Figuur 6-5 Eindproductiewaarde groenten in open lucht: werkelijke waarde 1990-2004 (EWGROEO), trendberekening 1990-2013 (EWGRAAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

De schatting van de eindproductiewaarde van **groenten onder glas** naar 2013 toe wordt vooral bepaald door het al dan niet in rekening brengen van de daling in 2004. De daling in eindproductiewaarde is het gevolg van een toename in de productiekosten in de sector (onder meer door hoge energieprijzen, een sterke Euromunt, EU-uitbreiding, wisselende weersomstandigheden) samen met een lage verkoopprijs (VILT, 2004). Indien deze daling zich doorzet in de komende jaren zal de eindproductiewaarde merkkelijk lager liggen. De deelnemers aan de workshop verwachten toch een zeker potentieel voor de sector (Figuur 6-6). De stijgende brandstofprijzen dwingen de glastuinbouwers om efficiënter te werken (door bv. te investeren in warmtekrachtkoppeling). Daarenboven is transport ook duur, waardoor de productie zich opnieuw in toenemende mate verplaatst naar waar de consumenten zich bevinden. Tot op heden hebben de uitbreiding van de EU (waardoor de concurrentie toeneemt) en de toenemende macht van de verwerkende sector (waardoor de landbouwer in een zwakkere onderhandelingspositie komt te staan) een negatieve impact op de evolutie van de eindproductiewaarde. De keuze van het finale streefbeeld 2013 wordt sterk beïnvloed door de mening van de workshop en stuurgroep en ligt daardoor op een hoog niveau (nl. 423 miljoen EUR).

Figuur 6-6 Eindproductiewaarde groenten onder glas: werkelijke waarde 1990-2004 (EWGOG), trendberekening 1990-2013 (EWGRAFF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

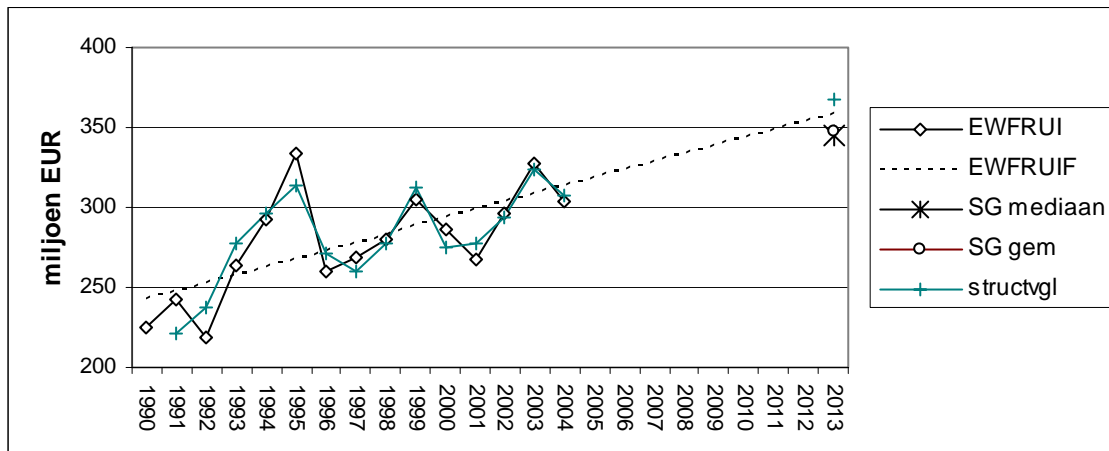
Voor de sector **niet-eetbare tuinbouwteelten** wordt een grote potentiële groei voorzien (Figuur 6-7), hoewel de toekomst niet voor alle teelten even rooskleurig is. De glasteelten zullen het moeilijk krijgen door concurrentie uit het zuiden. Enkel bepaalde nicheproducten zijn rendabel. Voor de boomkwekerij en andere teelten in open lucht zijn de vooruitzichten positief. De evolutie van de eindproductiewaarde wordt positief beïnvloed door de uitbreiding van de EU (de grotere afzetmarkt is belangrijker dan toenemende concurrentie). Het verband tussen de stijgende grondprijzen en een toenemende eindproductiewaarde is positief, wat noodzakelijk is om te overleven. Alle drie de voorspellingen (trendwaarde, waarde o.b.v. workshop en structurele waarde) leveren gelijkaardige resultaten waardoor een streefbeeld 2013 van 492 miljoen EUR wordt gekozen.

Figuur 6-7 Eindproductiewaarde niet eetbare tuinbouwproducten: werkelijke waarde 1990-2004 (EWNET), trendberekening 1990-2013 (EWNETF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

In de **fruit**sector is groeipotentieel, maar jaren van groei zullen gevolgd worden door jaren van afname. De eindproductiewaarde van fruit wordt gekenmerkt door een cyclus van ongeveer vijf jaar. De stijgende trend (Figuur 6-8) is vooral het gevolg van de teelt van peren en in mindere mate van de teelt van clubrassen van appels. De evolutie in eindproductiewaarde van fruit wordt negatief beïnvloed door een uitbreiding van de EU (de toegenomen concurrentie heeft een grotere invloed dan de uitbreiding van de afzetmarkt). Een eventuele afname van de versnippering van het landschap en een toename van de export van

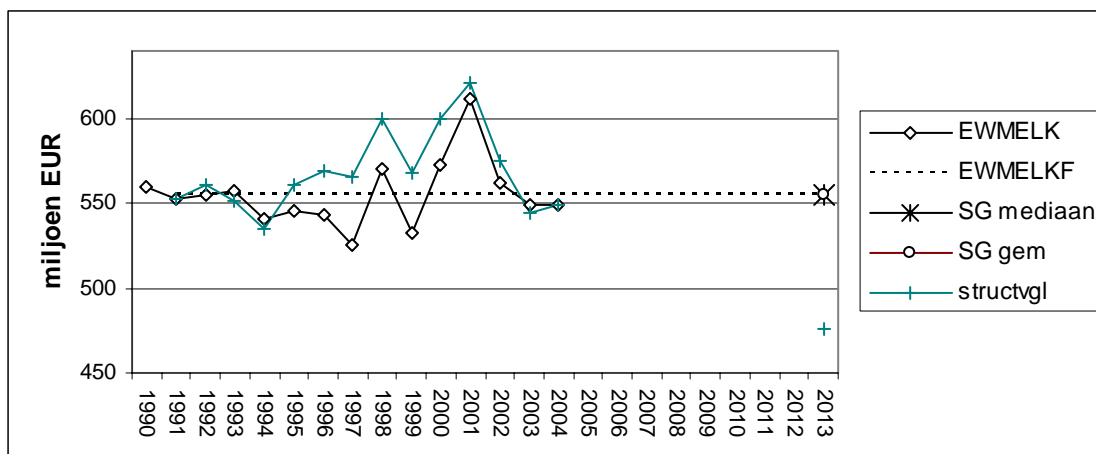
fruit daarentegen zorgen voor een toename van de eindproductiewaarde. Dit alles leidt tot een finale waarde (het streefbeeld 2013) hoger dan die van 2004 (nl. 360 miljoen EUR).

Figuur 6-8 Eindproductiewaarde fruit: werkelijke waarde 1990-2004 (EWFRUI), trendberekening 1990-2013 (EWGRAFI -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem^o) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

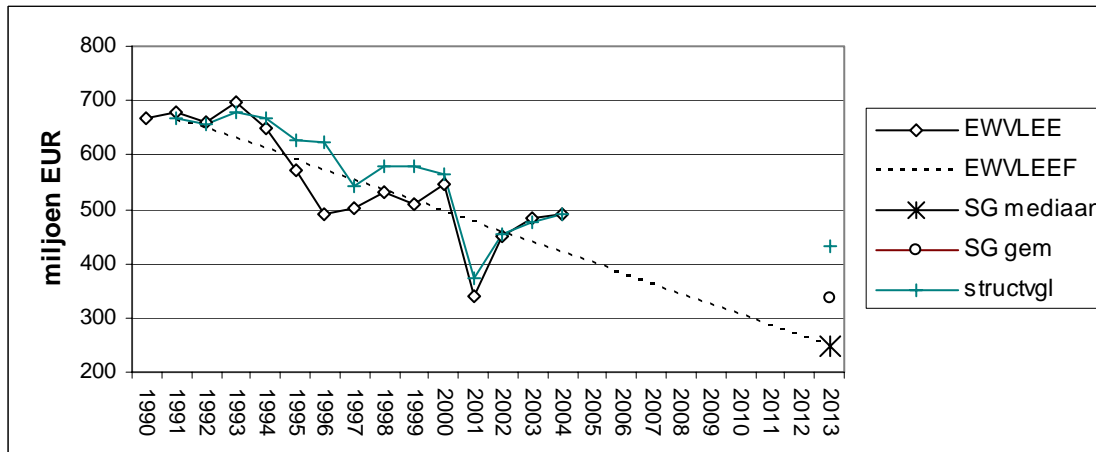
6.3 Graasdieren

De eindproductiewaarde van **melk** wordt op basis van de trendanalyse verwacht constant te blijven in 2013 (Figuur 6-9). Dit wordt vooral verantwoord door het behoud van de melkquota. De schatting naar de toekomst zal afhangen van de evolutie van de melkprijs en het quotum. De melkprijs zal door de hervormingen van het GLB dalen naar de wereldmarktprijs. Vlaanderen heeft het voordeel van een goed klimaat en een jaarrond stabiele productie zodat een sterke positie wordt ingenomen ten opzichte van grote wereldspelers zoals Nieuw-Zeeland en Australië. Daar is de productie sterker afhankelijk van het weer. In het verleden zijn belangrijke prijsstijgingen opgetreden na sterke droogte. De evolutie in eindproductiewaarde van melk wordt negatief beïnvloed door een toename van de voederprijzen, door een afname van de melkconsumptie en door een afname van de tewerkstelling in de ABC van de dranken (waartoe de nicheproducten als yoghurt dranken en dergelijke behoren). Algemeen wordt besloten dat de finale waarde (het streefbeeld 2013) een niveau gelijkwaardig als dat van 2004 zal bereiken (530 miljoen EUR).

Figuur 6-9 Eindproductiewaarde melk: werkelijke waarde 1990-2004 (EWMELK), trendberekening 1990-2013 (EWGRAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

De eindproductiewaarde van (rund)vlees is gedaald gedurende de periode 1990-2005, met een sterke daling tussen 2000 en 2001. Dit is het gevolg van de BSE crisis en de tijdelijke sluiting van de markten ter voorkoming van de uitbreiding van mond- en klauwzeer (Van Gijsegem, et al., 2004). De trendberekening toont een verdere gestage daling (Figuur 6-10). Dit is te verklaren door de grotere concurrentie van buiten de EU, de afbouw van de Europese veestapel gestimuleerd door het Europese beleid, de risico's van het werken met het witblauw ras en de strengere mestwetgeving. De finale waarde (het streefbeeld 2013) ligt daardoor ook lager dan de waarde in 2004 op een niveau van 335 miljoen EUR.

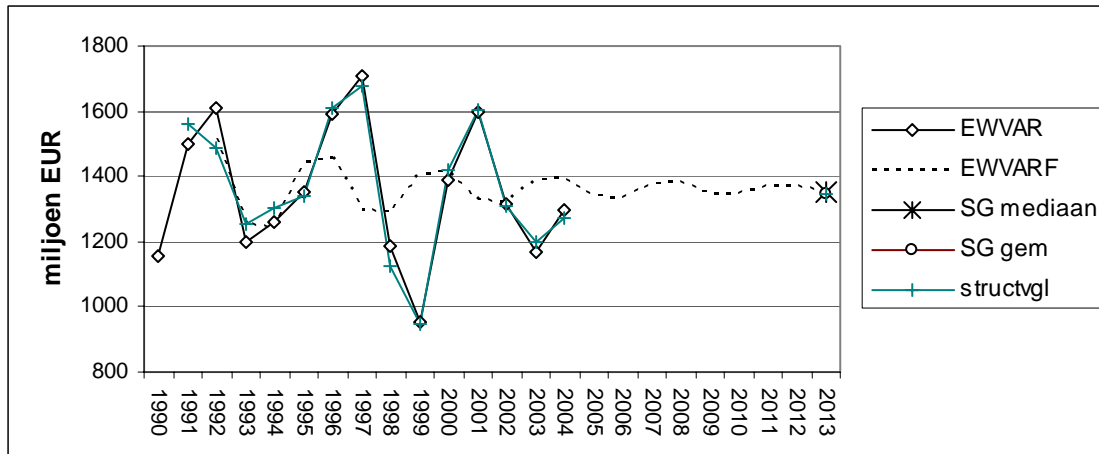

Figuur 6-10 Eindproductiewaarde rundvlees: werkelijke waarde 1990-2004 (EWWLEE), trendberekening 1990-2013 (EWGRAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

6.4 Niet-graasdieren

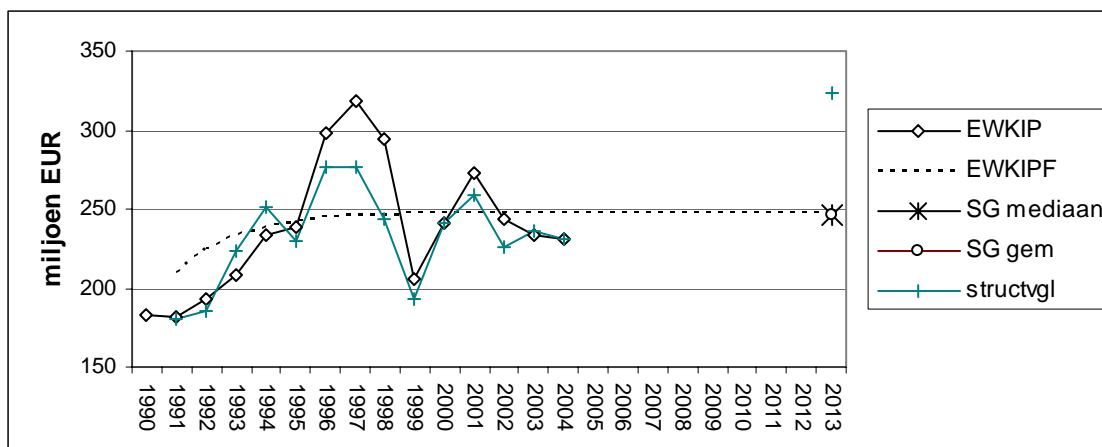
De varkenssector wordt gekenmerkt door grote schommelingen in de eindproductiewaarden. Naar de toekomst wordt een daling in de eindproductiewaarde verwacht (Figuur 6-11), ondermeer door de toenemende beperkingen opgelegd door het MAP en door stijgende grondprijzen. De eindproductiewaarde wordt hoger naarmate het MAP strenger werd. Deze ogenschijnlijke tegenstelling kan verklaard worden doordat de meer efficiënte bedrijven overblijven (gelinkt aan het MAP bestaat ook een uitstapregeling). De mestverwerking wordt

vernoemd als kans voor de sector om aan de mestproblematiek het hoofd te bieden. De concurrentie (en dan voornamelijk op de Duitse markt) zal voor problemen zorgen indien de sector geen werk maakt van een oplossing voor de afzet- en commercialiseringsmoeilijkheden. De aanwezigheid van de havens kan opnieuw voordelen bieden in de toekomst want bij hoge graanprijzen kunnen gemakkelijk andere producten worden geïmporteerd als alternatief veevoeder. Ook wordt de eindproductiewaarde positief beïnvloed door een groter en sterker uitgebouwd ABC van (verschillende) voedingsindustrieën. Het verwachte potentieel van deze activiteit (streefbeeld 2013) ligt hoger dan de waarde van 2004, namelijk op 1338 miljoen EUR.

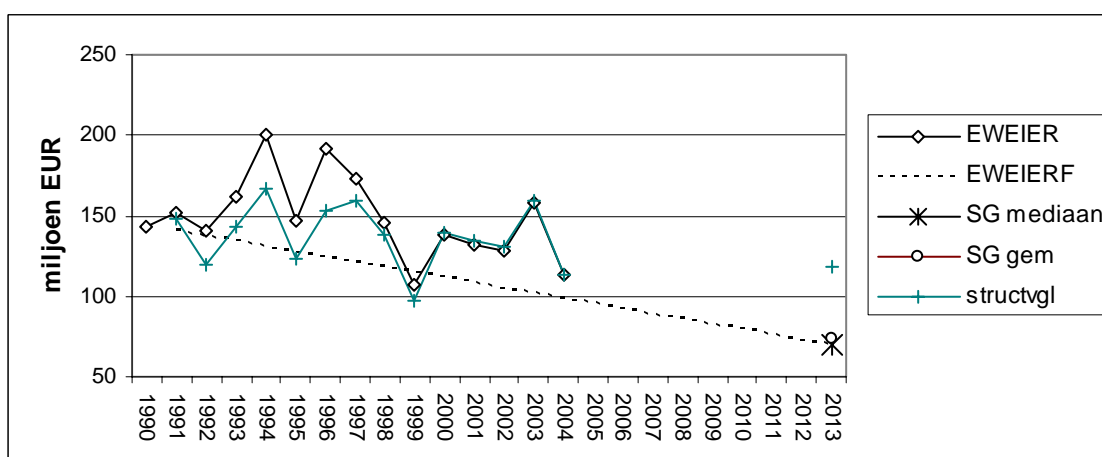
Figuur 6-11 Eindproductiewaarde varkens: werkelijke waarde 1990-2004 (EWVAR), trendberekening 1990-2013 (EWGRAF -----), stuurgroep keuze 2013 (SG mediaan* en SG gem°) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

De analyse van de eindproductiewaarde van **kippen** is een moeilijke opgave, vooral omwille van de sterke stijging tot 1997, gevolgd door een sterke daling. De groter wordende internationale concurrentie beperkt de kansen voor de sector in Vlaanderen (voornamelijk voor verwerkte producten). De versmarkt en bulkproductie kunnen wel nog belangrijk blijven, zeker indien de consumenten verse producten blijven verkiezen. Hogere graanprijzen en lagere verkoopprijzen van kip hebben een negatieve invloed op de eindproductie. Hoe verder geëvolueerd het mestbeleid is (verder stadium van MAP), hoe hoger de eindproductiewaarde (enkel de meest efficiënte bedrijven blijven over). Tussen de eindproductiewaarde en de toenemende verstedelijking (noodzaak om productiever te zijn bij grotere grondschaarste) is ook een positief verband. Dit alles leidt tot een potentiële eindproductiewaarde (het streefbeeld 2013) van 246 miljoen EUR (hoger dan 2004) (Figuur 6-12).

Figuur 6-12 Eindproductiewaarde braadkippen: werkelijke waarde 1990-2004 (EWKIP), trendberekening 1990-2013 (-----), stuurgroep keuze 2013 (* en °) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

De trendanalyse van de eindproductiewaarde van **eieren** schetst geen goede toekomstverwachtingen (Figuur 6-13). Een grondige hervorming is nodig om de eindproductiewaarde terug te doen stijgen. Een grote bedreiging is het afschaffen van de legbatterij in 2012. Er wordt verwacht dat veel bedrijven zullen afhaken tevens omdat veel leghenouders de pensioengerechtigde leeftijd bereikt zullen hebben. De eindproductiewaarde van de leghennen wordt negatief beïnvloed door een toename van de graanprijzen (hogere voederkosten) en positief beïnvloed door een afname van steun¹⁶ aan de sector (aangezien de sector vooral ondersteund wordt bij crisissituaties), door een toename in de prijs van eieren en door een toename in de binnenlandse vraag naar eieren. De finale eindproductiewaarde 2013 ligt dan ook lager dan de waarde in 2004, namelijk op 73 miljoen EUR.

Figuur 6-13 Eindproductiewaarde leghennen: werkelijke waarde 1990-2004 (EWEIER), trendberekening 1990-2013 (-----), stuurgroep keuze 2013 (* en °) en structurele verklaring 1992-2004 (structvgl) en schatting 2013(+), in miljoen EUR.

¹⁶ Hoewel dit een sector is die onder de lichte marktordening valt, krijgt ze toch bepaalde steun. De totale steun aan producenten bestaat voornamelijk uit steun voor het al dan niet gebruiken van bepaalde grondstoffen.

7 Streefbeelden 2020

De resultaten van de structurele analyse in combinatie met de SOR (zie 2.2.3) zijn voor de drie scenario's samengevat in onderstaande tabel. De eindproductiewaarde volgens de structurele analyse wordt naar 2020 aangepast in functie van de SOR. Tabel 7-1 geeft met andere woorden de streefbeelden 2020 van de verschillende productieactiviteiten onder de drie scenario's weer (zie ook methodologie 2.2.5). De meerwaarde moet voornamelijk gezocht worden in de algemene (richting van de) evolutie.

Tabel 7-1 Eindproductiewaarden (streefbeelden) in 2020 volgens de aangepaste structurele analyse en evolutie van de eindproductiewaarde in het referentiescenario, het globale scenario en het regionale scenario naar 2020 in vergelijking met 2013, in miljoen EUR.

	2004-2013	EW 2020, referentie *miljoen EUR	2013-2020, referentie	EW 2020, globaal *miljoen EUR	2013-2020, globaal	EW 2020, regionaal *miljoen EUR	2013-2020, regionaal
Akkerbouw							
Graan	--	38	--	28	--	47	0
Suikerbieten	-	123	++	101	--	123	++
Aardappelen	++	386	+++	334	++	386	+++
Tuinbouw							
Groenten in open lucht	++	442	++	405	++	478	++
Groenten onder glas	+++	635	+++	592	++	635	+++
Siereteelt	+	443	--	344	--	541	++
Fruit	++	540	+	504	++	540	+++
Veeteelt							
Melkvee	-	477	--	424	--	530	0
Rundvee	--	235	--	235	--	268	--
Varkens	+	2007	+++	1873	++	2007	+++
Braadkippen	+	271	++	221	--	295	++
Leghennen	--	51	--	51	--	58	--

Legende: + voor een verwachte stijging onder 10%;
 ++ voor een verwachte stijging tussen 10% en 50%;
 +++ voor een verwachte stijging van meer dan 50%;
 - voor een verwachte daling kleiner dan 10%;
 -- voor een verwachte daling tussen 10% en 50% en
 --- voor een verwachte daling onder de 50%.

Hieronder volgt een beschrijving van de belangrijkste resultaten uit de workshop per productieactiviteit: wat zijn de belangrijkste zwaktes, sterktes, kansen en bedreigingen van de verschillende productieactiviteiten (zie bijlage 4) in het licht van 2020. Met andere woorden, in welke mate stellen de sterktes de productieactiviteit in staat om de kansen te benutten en bedreigingen te overwinnen en in welke mate verhinderen de zwaktes de productieactiviteit om de kansen te benutten en bedreigingen te overwinnen.

7.1 Akkerbouw

Algemeen blijft **graanteelt** in de Vlaamse context ook naar 2020 een essentieel product, onafhankelijk van het scenario. Dit heeft te maken met verschillende redenen:

- graan blijft een onderdeel van het bedrijfsplan voor zeer veel bedrijven (vruchtwisseling),
- graan is inzetbaar in tal van verwerkende bedrijven (flexibele meelsector),
- het kan gebruikt worden als additie bij ingevoerd broodgraan of als voedergraan,
- graan heeft een goede conserveerbaarheid en transporteerbaarheid,
- de plant kan integraal worden vergist (bio-energie).

Graan kan een typische “partnerschapsteelt” zijn in Vlaanderen en is perfect inpasbaar in de idee van “verbreding”. Vermits het Europese landbouwbeleid ten aanzien van de graansector als eerste hervormd is en we nu aan een dieptepunt qua prijs zitten, kan de toestand alleen maar verbeteren. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Oost-Europese landen is graan geen “verplicht nummer” met alle nadelen van dien: graan moet in Vlaanderen in relatie tot andere landbouwactiviteiten gezien worden waarmee het in soepel aanpasbare verhoudingen (op bedrijfsniveau en hoger) kan geteeld worden.

Wanneer naar 2020 wordt gekeken vanuit het *referentiescenario*, zijn de perspectieven voor granen iets beter dan tussen 2004-2013. Dit heeft onder andere te maken met de kansen die voor de graansector gezien worden in bio-energie. Een andere kans is de ontkoppeling van de premies in het GLB. Hierdoor kan de akkerbouwer zijn productie beter afstemmen op de marktsituatie. Ook sterke afzetstructuren bieden belangrijke kansen voor granen. De landbouwbedrijven binnen de graansector hebben echter ook enkele zwaktes, waaronder de beperkte marktgerichtheid één van de belangrijkste is. Deze zwakte kan bijvoorbeeld een goede afstemming op de marktsituatie verhinderen. Dankzij een goede interne structuur en een hoge productiviteit kunnen de bedreigingen (nl. de afbouw van steun van het GLB en de concurrentie uit graanoverschotgebieden) wel grotendeels overwonnen worden. Algemeen wordt ook verwacht dat de meeste kansen die op de sector afkomen kunnen worden benut. Wanneer dergelijke verwachting in cijfermateriaal wordt uitgedrukt en ingevuld in de structurele vergelijking, is er toch nog steeds een daling in eindproductiewaarde tussen 2013-2020 van 19% die wel minder sterk is dan de daling tussen 2004 en 2013 (29%).

Wanneer wordt nagedacht over 2020 in de twee andere scenario's, dan blijkt het *globale scenario* negatievere perspectieven op te leveren. Er wordt enerzijds verwacht dat graan het goed zal blijven doen aangezien de graanmarkt al bijna volledig geliberaliseerd is. Anderzijds worden in dit scenario de kansen betreffende eigen productie van bio-energie kleiner en de bedreiging ontstaan uit concurrentie van graanoverschotgebieden worden groter. Dit leidt tot een sterkere daling van de eindproductiewaarde tussen 2013 en 2020 dan in het referentiescenario, namelijk een daling van 40%.

Vanuit het idee van het *regionale scenario* volgt dat graan geen echte wereldmarktteelt hoeft te zijn om in Vlaanderen te blijven bestaan. Graan kan immers fungeren als een “regionale passe-partout teelt”. Dit komt vooral door de plaats van graan binnen de teeltrotatie. Deze sterkte kan ervoor zorgen dat de graansector de bedreiging van de concurrentie uit graanoverschotgebieden kan overwinnen. Ook de afzetstructuren bieden in dit scenario betere perspectieven dan in de andere scenario's. De zwaktes van de sector (bodemerrosie, versnipperde percelen, kleinschalige bedrijven, weinig marktgericht) zullen de sector niet

verhinderen om in te gaan op de kansen. Het regionale scenario voorziet daarom geen wijziging in eindproductiewaarde tussen 2013 en 2020 (0%).

De evolutie van de **suikerbietenteelt** naar 2020 toe zal voornamelijk afhankelijk zijn van twee trends die vandaag voorkomen. De eerste trend is het fenomeen van de sluitende suikerfabrieken en de daarbij horende bekommernis of de verwerking van suiker in binnenlandse of buitenlandse handen zal blijven. De tweede trend is de onzekerheid over suiker (believers versus non-believers) die voornamelijk te wijten is aan de hervormingen van het Europese beleid.

In het *referentiescenario* wordt verwacht dat de sterktes van de sector (hoge productiviteit en goede organisatie van telers) ervoor zullen zorgen dat bijna alle kansen kunnen worden benut. Vooral het feit dat Vlaanderen een gunstig klimaat heeft om suikerbieten te telen, stelt vertrouwen in de toekomst. Ook in bio-energie en het gebruik van de bijproducten van suikerbieten worden kansen gezien. Echter, de sector heeft ook een aantal zwaktes die het benutten van deze kansen kan verhinderen. Hierbij wordt vooral gedacht aan de kleinschaligheid van de bedrijven waardoor deze mogelijk niet kunnen inspelen op bio-energie, de versnipperde percelen en de beperkte marktgerichtheid. De ont koppeling van de GLB premies zorgen niet echt voor een kans voor de sector. De bedreigingen die op de sector afkomen (afbouw steun van het GLB, concurrentie op de wereldmarkt, dalende binnenlandse consumptie van suiker en innovatie in suikervervangende producten) kunnen niet worden overwonnen door een suikersector zoals die vandaag bestaat. Doordat kansen wel kunnen worden benut maar bedreigingen niet worden overwonnen, bestaat er geen duidelijk beeld naar 2020 toe. De verwachting is dan ook dat de eindproductiewaarde niet sterk zal wijzigen. Volgens het structurele model betekent dit tussen 2013 en 2020 een lichte toename van 10%.

Noch het globale scenario, noch het regionale scenario biedt een veel gunstiger perspectief t.o.v. het referentiescenario. In *globale scenario*, waarin verdergaande globalisering centraal staat, wordt niet langer verwacht dat de sector de kansen kan benutten, nog in het minst de ont koppeling. Daarnaast zullen ook de bedreigingen zwaarder doorwegen en zal de sector hier nog minder kunnen op in spelen. Vooral de concurrentie met de wereldmarkt zal een veel negatievere impact hebben in een scenario waarin internationalisering zo belangrijk wordt. Daardoor zal de eindproductiewaarde naar 2020 toe afnemen met 10%.

Hoewel voor andere akkerbouwteelten het *regionale scenario* betere kansen biedt dan het referentiescenario, is dit minder duidelijk voor suikerbieten. De kansen van bio-energie en ont koppeling zijn iets belangrijker dan in het referentiescenario, maar de dalende binnenlandse consumptie zorgt in een regionaal georganiseerde sector voor een grotere bedreiging. De toename in eindproductiewaarde is voor het regionale scenario daarom niet verschillend van het referentiescenario (10%).

Een van de belangrijkste zwaktes van de **aardappel**sector die problemen kan geven voor de evolutie in de toekomst en ook naar 2020, is de bodemmoeheid. Doordat er te weinig teeltrotatie is, zijn veel van de Vlaamse percelen besmet met nematoden of aaltjes. Binnenkort verschijnt er een Europese richtlijn rond deze nematoden waardoor percelen moeten gecontroleerd worden. Indien de nematoden in grote concentraties aanwezig zijn, zal er een teeltverbod van 12 jaar komen op dat perceel. Het wordt verwacht dat een deel van de aardappelpercelen op heden niet voldoen aan de voorwaarden van de EU. Een aantal

belangrijke sterktes omvatten het grote aandeel van Bintje (ondanks het probleem van bodemmoeheid), de hooggespecialiseerde Vlaamse verwerkende industrie en de prijs die is mee geëvolueerd met de stijgende levenskosten.

Naar 2020 toe wordt in het *referentiescenario* verwacht dat de aardappelverwerkende sector en aardappelhandel een belangrijke kans zal vormen die door de aardappelsector, dankzij de sterktes (hoge productiviteit, marktgerichte sector en promotie) en ondanks de zwaktes (erosie, kleinschaligheid, versnippering en focus op bintje), zeker zal kunnen worden benut. Daarnaast wordt ook verwacht dat de consumptie van aardappelen een blijvende kans zal creëren. Het inzetten van aardappelteelt in de productie van bio-energie is ook een mogelijke kans, maar naar 2020 toe wordt deze iets minder belangrijk geschat. De sector zal dankzij de sterktes in staat zijn om een aantal belangrijke bedreigingen te overwinnen. Hierbij wordt vooral gedacht aan de bedreigingen van toenemende concurrentie en de prijsdruk van de retailsector. Hoewel Vlaanderen voor verse aardappelen een netto invoerder is en dus afhankelijk is van de export en import, valt de aardappelsector toch gedeeltelijk buiten de echte internationale markt. Daarnaast is uit het verleden gebleken dat de prijs van aardappelen vaak is mee geëvolueerd met de stijgende levenskosten en wordt verwacht dat de prijsdruk van de retailsector in de toekomst niet sterker zal zijn. Op basis van deze veronderstellingen, wordt verwacht dat de aardappelteelt naar 2020 zeer positief zal evolueren. Dit wordt ook weerspiegeld in een zeer grote verwachte toename van de eindproductiewaarde (een stijging van 50% tussen 2013 en 2020). De stijging in het model is voornamelijk het gevolg van de versterking van het ABC, goede outputprijzen en de export-import verhouding.

In het *globale scenario* wordt de evolutie van de aardappelteelt niet echt nadelig bevonden, omdat de sector eerder buiten de echte internationale markt valt. Toch is de evolutie minder positief dan in het referentiescenario. De (binnenlandse) concurrentie vormt een grotere bedreiging omdat de aardappel vooral lokaal geteeld en verhandeld wordt. Er wordt ook verwacht dat een aantal zwaktes van de sector belangrijker zullen worden in het globale scenario, waardoor iets minder goed kan worden ingespeeld op de kansen gecreëerd door toenemende consumptie en door de aardappelverwerkende sector en handel. Hierdoor is de stijging van de eindproductiewaarde tussen 2013 en 2020 in het globale scenario minder sterk dan in het referentiescenario, namelijk 30%.

Net als bij de graanteelt wordt verwacht dat het *regionale scenario* een voordeligere verwachting biedt naar 2020 toe. Enerzijds kan de aardappelteelt verder worden ingezet in de eigen markt en anderzijds zijn er grote potenties voor afzet via de eigen verwerking. De kansen die de consumptie en de bio-energie bieden worden sterker benut in het dit scenario. Bio-energie biedt binnen de akkerbouwteelten wel de minste kansen voor de aardappelsector. De structurele analyse geeft een stijging, gelijk aan deze van het referentiescenario (50%).

De belangrijkste vraag omtrent de ontwikkeling van **energiegewassen** naar 2020 toe is een ruimtevraag. Is in Vlaanderen bio-energie een kwestie van veel en grote ruimtes, of eerder van restruimtes? Vlaanderen wordt gekenmerkt door beperkt beschikbare ruimtes en de teelt van energiegewassen op grote schaal kan veel efficiënter worden uitgevoerd in het buitenland. Daarnaast is de koolzaadteelt in Vlaanderen een risicoteelt, ondermeer wegens de incompatibiliteit met de bietenteelt en de lage knowhow (en bijhorende teeltonzekerheid) die de Vlaamse landbouwers hier momenteel rond hebben. Daarom wordt gekozen voor de idee dat energiegewassen in Vlaanderen te beschouwen zijn als “passe-partout” in relatie tot andere teelten of in relatie tot andere bedrijven. Voor Vlaanderen zijn energiegewassen eerder

een nevenproduct dan een hoofdproduct waarbij wordt verwacht dat er geen of weinig gespecialiseerde biobrandstofbedrijven zullen ontstaan. Energieteelten zullen eerder de huidige (verplichte) braak vervangen. Het *regionale scenario* (waarin ondermeer meer belang wordt gehecht aan het milieu en het zoeken naar hernieuwbare hulpbronnen) schetst een gunstiger beeld voor 2020 dan het *globale scenario* (waarin de concurrentie met andere landen die beter geschikt zijn om energiegewassen te telen sterker wordt). Het *referentiescenario* vormt het midden tussen de twee andere scenario's.

7.2 Tuinbouw

De grootste kansen voor **groenten in open lucht** worden gezien in het *regionale scenario* waarbij de interne sterktes (de teelttechnische knowhow en de markgerichtheid van de sector) ten volle kunnen worden benut zodoende in te spelen op de potenties van een stijgende consumptie binnen een regionaal georiënteerde marktscenario. De algemene teneur is echter dat de toonaangevende verwerkende sector in het verleden belangrijke kansen heeft laten liggen wat betreft het differentiëren van het gamma aan afgewerkte eindproducten, met name het versnijden van groenten (= het zogenaamde vierde gamma¹⁷). Doordat de verwerkende sector zich de afgelopen decennia nagenoeg uitsluitend heeft georiënteerd op de diepvriesverwerking, zou het nu te laat kunnen zijn om alsnog in te spelen op de groeiende markt van afgewerkte eindproducten. Een bijkomende bedreiging die aangehaald wordt is de waterkwantiteit. In het globale scenario kan dit probleem door de sector zelf in de toekomst opgelost worden, wat echter niet het geval is in het regionale scenario. De globale evolutie in eindproductiewaarde wordt voor dit scenario uiteindelijk toch positief ingeschat (een stijging van 30% in eindproductiewaarde tussen 2013 en 2020).

In het *globale scenario* worden de zwaktes (kleinschalige, arbeidsintensieve landbouwbedrijven met intensief gebruikte percelen) als een ernstige hindernis beschouwd om de kansen die de toonaangevende verwerkende sector alsnog zou bieden ten volle te benutten. De impact van de consumptie op deze activiteit is voornamelijk afhankelijk van het geloof in niches of niet. De evolutie in eindproductiewaarde is volgens de structurele analyse minder positief dan in het regionale scenario (10%).

Het is opmerkelijk dat de zwaktes die de sector vandaag kenmerken (kleinschalige, arbeidsintensieve landbouwbedrijven met intensief gebruikte percelen) in het *referentiescenario* als sterktes worden beschouwd: net de kleinschaligheid van de landbouwbedrijven biedt de noodzakelijke flexibiliteit om bij tegenvallende teelten omschakelingen te kunnen doorvoeren zonder al te grote verliezen. De evolutie in eindproductiewaarde ligt tussen de streefwaarden van het regionale en het globale scenario, namelijk op 20%.

De grootste kansen voor de **groenten onder glas** worden gezien in het *globale scenario* waarbij de interne sterktes (de goede structuur van de agribusinesscomplexen, de kwalitatieve eindproducten, de marktgerichte sector en de energiebesparende technieken) ten volle kunnen worden benut zodoende in te spelen op de potenties die verbonden zijn aan de centrale ligging binnen de Europese afzetmarkt. De toename van het aanbod aan legale, goedkope arbeidskrachten (voor seizoensarbeid) wordt voornamelijk als een kans gezien om de zwakte die de sector kenmerkt (kleinschaligheid, lage automatiseringsgraad, arbeidsintensief) op te

---

¹⁷ Het versnijden van groenten is het vierde gamma, naast de andere gamma's vers niet-behandeld, vers en verpakt en diepgevroren of geconserveerd.

lossen. Dit geldt ook voor het *referentiescenario*, maar des te meer voor het globale scenario. Daartegenover staat echter dat in het globale scenario de zwaktes van deze productieactiviteit als een ernstige handicap worden beschouwd om kansen zoals stijgende consumptie of uitbreiding van de afzetmarkt naar de EU ten volle te kunnen benutten, zeker bij verder stijgende energieprijzen. De kleinschaligheid van de bedrijven is in deze productieactiviteit niet zozeer een voordeel, deze bedrijven zijn namelijk niet noodzakelijk flexibeler (zoals wel het geval is bij groenten in open lucht). Over het algemeen zorgen de zwaktes en de bedreigingen van groenten onder glas ervoor dat de eindproductiewaarde in het globale scenario minder sterk stijgt dan in de andere scenario's (40%).

Voor het *regionale scenario* geldt de beperkte ruimte (en de rechtszekerheid hieromtrent) als voornaamste handicap door het belang dat aan het landschap en de groene ruimte wordt gehecht in dit scenario. De perspectieven zijn hier wel positiever dan in het globale scenario (een stijging van 50%) doordat binnenlandse consumptie een belangrijke kans wordt. Kwaliteit geldt hier bovendien als een belangrijke sterkte.

Ook binnen het *referentiescenario* wordt een stijging in eindproductiewaarde van 50% geschat. Doordat dit scenario ook een globaal karakter heeft, maar bovendien ook belang hecht aan kwaliteitsproductie is deze sterkte belangrijker dan in het globale scenario. Bijgevolg is de stijging in eindproductiewaarde groter dan in het globale scenario

De grootste kansen voor de **niet eetbare tuinbouwproducten** worden gezien in het *regionale scenario* waarbij de interne sterktes (de kwalitatieve eindproducten, de rijke traditie en naambekendheid en de beschikbaarheid van energiebesparende technieken) ten volle kunnen worden benut zodoende in te spelen op de potenties die verbonden zijn aan de centrale ligging binnen de Europese afzetmarkt. Er wordt in dit scenario uitgegaan van een toenemende steun van de overheid voor onderzoek en omschakeling naar energiebesparende methoden, waardoor de sterktes van de sector (namelijk het reeds beschikken over dergelijke methoden) beter in staat zullen zijn om de bedreigingen te overwinnen (door bijvoorbeeld de invoer van een systeem van 'groene' cheques). Deze positieve inschattingen leiden tot een toename in eindproductiewaarde van 10% tussen 2013 en 2020.

In het *globale scenario* wordt minder belang gehecht aan de centrale ligging in de EU omdat de sierteelt producten in dit scenario bulkproducten worden waardoor kwaliteit en naambekendheid niet langer als sterkte gelden. Het gebrek aan samenwerking en de kleinschaligheid van de Vlaamse bedrijven verhinderen de sector om in te spelen op de centrale ligging in de EU. Net zoals bij groenten onder glas gaat kleinschaligheid niet gepaard met flexibiliteit. Ook hier geldt dat de toename van het aanbod aan legale, goedkope arbeidskrachten (voor seizoensarbeid) eerder als een kans wordt gezien om de zwaktes die de sector kenmerkt op te lossen (kleinschaligheid, beperkte samenwerking, gebrek aan marktinnovatie), dan als een kans die inspeelt op de interne sterktes. Hetzelfde geldt voor de nabijheid van de afzetstructuren in Nederland. De specifieke sterktes van de sector (namelijk kwaliteit en naambekendheid) kunnen niet bijdragen tot afzet in Nederland omdat het net de overschotten en minder kwaliteitsvolle producten zijn die daar worden verkocht. De zwaktes van deze productieactiviteit worden bovendien nog belangrijker bij verder stijgende energieprijzen en een verdere prijsdruk van de retailsector. De sector zal moeten zoeken naar energiebesparende productiemethodes om concurrentieel te blijven met andere landen. Over het algemeen wordt de evolutie in het globale scenario eerder negatief ingeschat (een daling van 30% tussen 2013 en 2020).

De mate waarin de sector kan inspelen op ruimtelijk en vergunningenbeleid is sterk verschillend per scenario: in het globale scenario wordt eerder een no-rules idee ontwikkeld waardoor uitbreidingen veel makkelijker worden en in het regionale scenario wordt de wetgeving strenger waardoor uitbreidingen of behoud van bedrijven zeer moeilijk worden.

Het *referentiescenario* vormt het midden tussen het regionale scenario en het globale scenario met een daling in eindproductiewaarde van 10%.

De grootste kansen voor de **fruit**teelt worden gezien in het *regionale scenario* waarbij de interne sterktes (teelttechnische expertise, marktgerichtheid van de sector en innovatie) ten volle kunnen worden benut zodoende in te spelen op de stijgende consumptie in een regionaal georiënteerde markt (met veel vraag naar nicheproducten). De typische kleinschaligheid zal bij dergelijke niche productie minder nadelig zijn. De toenemende concurrentie zal in het regionale scenario minder belangrijk worden omdat vooral de regionale omgeving als afzetmarkt dient. Daartegenover staat dat strengere restricties m.b.t. ruimtelijke randvoorwaarden in het regionale scenario een belemmering kunnen vormen voor de innovatie van de sector. Algemeen wordt de evolutie wel positief ingeschat (een stijging in eindproductiewaarde van 50%).

Minder strikte wetgeving rond uitbreidingen zal in het *globale scenario* de sector in staat stellen om verder te innoveren en te experimenteren. Ook hier geldt dat de toename van het aanbod aan legale, goedkope arbeidskrachten (voor seizoensarbeid) als een kans wordt gezien om de zwakte die de sector kenmerkt op te lossen (kleinschaligheid, lage mechanisatiegraad, gebrek aan ketenwerking). De zwaktes worden in dit scenario wel als een serieuze handicap beschouwd bij toenemende concurrentie uit het Zuiden (appelen) en Oost-Europa (kersen, krieken, pruimen) en bij toenemende prijsdruk vanuit de retailsector. De stijging in eindproductiewaarde is onder dit scenario dan ook minder sterk, namelijk 40% tussen 2013 en 2020.

Ook in het *referentiescenario* vormt de concurrentie uit het Zuiden en Oost-Europa een belangrijke bedreiging die echter minder groot is dan onder het globale scenario. Bovendien zorgen de sterktes van de sector ook hier dat een aantal belangrijke kansen worden benut, maar in mindere mate dan onder het regionale scenario. Dit betekent een stijging in eindproductiewaarde die vergelijkbaar is met het regionale scenario (50%).

Vooraf voor de productieactiviteit fruit zorgt omgaan met de bedreiging van productieschommelingen ten gevolge van het weer voor een moeilijke schatting onder de drie scenario's.

7.3 Graasdieren

In het *referentiescenario* wordt de **melkvee**sector enerzijds gekenmerkt door kansen betreffende toenemende consumptie van verwerkte zuivelproducten, weinig beperkingen op uitbreidingen, versoepeling van de quotumtransfer en afschaffing van de quota regeling. De hoge productiviteit van de sector zorgt ervoor dat deze kansen worden benut, maar de nood aan een continue verbetering van deze productiviteit blijft bestaan. Het gebrek aan een sterk ABC complex en A-merken zijn interne kenmerken die de sector verhinderen om de kansen volledig te benutten. Ook de valorisatie kan beter op de verse markt en idealiter moet gezocht

worden naar meer continuïteit en stabiliteit qua prijsniveau. Naar 2020 toe ontstaat de vraag hoe de consument zal reageren op een meer intensieve veeteelt waarbij het beeld van de koe in de wei verdwijnt. Daardoor is het onzeker of alle kansen benut kunnen worden in de toekomst, waarbij wordt verwacht dat enkel de mogelijkheid tot uitbreiding de sector zeker zal stimuleren. De ruimte-impact zal zich voordoen onder de vorm van de bouw van grotere stallen met vooral een landschappelijke impact. De evolutie naar het meer grondloze melkveebedrijf ligt voor de hand waarbij gronden uitsluitend zullen gebruikt worden voor voeder en mest en minder als weiland voor grazende runderen.

Anderzijds wordt de sector gekenmerkt door bedreigingen die voortkomen uit de macht van de retailsector, uit de strenger wordende regelgeving inzake MAP, waterkwantiteit en – kwaliteit en uit stijgende voederprijzen. De kleinschaligheid van de bedrijven en de beperkte marktgerichtheid van de sector zorgen ervoor dat de sector niet in staat zal zijn om in te gaan tegen de machtsuitbreiding van de retailsector. De stijgende voederprijzen zullen worden beperkt door het invoeren van voeder uit bv. Brazilië. Algemeen kunnen een beperkt aantal kansen worden benut en een beperkt aantal bedreigingen overwonnen. Dit betekent uiteindelijk volgens de structurele analyse een daling in eindproductiewaarde van 10% tussen 2013 en 2020.

Het *globale scenario* scheidt ten opzichte van het referentiescenario een negatiever beeld voor de melkveesector, namelijk een daling in eindproductiewaarde van 20%. De sterktes zijn in dit scenario niet meer in staat om de bedreigingen te overwinnen. Vooral de bedreiging ontstaan uit de toename van de macht van de retailsector wordt verwacht sterker te worden.

Het *regionale scenario* is positiever dan het referentiescenario, doordat er een sterkere lokale markt zal ontstaan voor verwerkte zuivelproducten en de sector beter zal kunnen omgaan met de versoepeling van de quotumtransfer en afschaffing van de quota regeling (kleinere impact op regionale of lokale niveau). Enkel de problematiek van het MAP en strenger wordende maatregelen rond waterkwantiteit en – kwaliteit bedreigen de sector meer in het regionale scenario dan in het referentiescenario. Er wordt verwacht dat de eindproductiewaarde in dit scenario op het niveau van 2013 zal blijven.

In het *referentiescenario* vormt de ambachtelijkheid van **vleesvee** het belangrijkste probleem, waarbij op technisch vlak veelal amateuristisch wordt gewerkt. De grotere fokbedrijven zitten in Wallonië. Een aantal van de kansen die vaak worden vernoemd voor deze sector kunnen niet worden benut. De aanwijzingen uit het recente verleden dat de vraag naar vlees zou toenemen, worden niet verwacht zich verder door te zetten. Ook de mogelijkheid tot verbreding en tot uitbreidingen zullen in de toekomst minder belangrijk zijn dan eerst verwacht. Daarenboven is de sector, gekenmerkt door kleinschaligheid, beperkte marktgerichtheid en met een slecht imago, niet in staat om op deze kansen in te spelen. Ook de bedreigingen ontstaan door de afbouw van de beschermende maatregelen onder druk van de WTO kunnen niet zomaar worden overwonnen. Naast het imagoprobleem wordt de sector ook gekenmerkt door ziekte-uitbraken en geconfronteerd met een toenemend bewustzijn omtrent dierenwelzijn. Uit dit alles volgt dat deze productieactiviteit in het *referentiescenario* negatief wordt beoordeeld (een daling van 30% ten opzichte van 2013). De kansen worden heel beperkt benut en de bedreigingen kunnen door een sector met de huidige structuur niet worden overwonnen.

Ook het *globale scenario* geeft een negatief beeld voor de productieactiviteit. Enkel verbreding biedt in dit scenario nog een kleine kans, maar in zeer beperkte mate, gezien

verbreding over het algemeen al weinig betekenis heeft in het globale scenario. Andere kansen worden nauwelijks gegrepen en de bedreigingen kunnen niet afgewend worden. De evolutie in eindproductiewaarde is bijgevolg gelijkaardig aan de evolutie volgens het referentiescenario (een daling van 30%).

Het *regionale scenario* schept een positiever beeld waarbij enkel de consumptie minder kansen biedt. Er ontstaat meer ruimte voor verbreding en de uitbreidingen worden makkelijker. Op regionaal niveau kan makkelijker worden omgegaan met ziekte-uitbraken en crisissen en de impact van de WTO is beperkter in dit scenario. De daling in eindproductiewaarde is in dit scenario minder sterk, namelijk 20%.

7.4 Niet-graasdieren

Algemeen wordt de toekomst voor **varkens** in het *referentiescenario* sterk positief benaderd. Een oplossing voor het mestprobleem is in de maak en de knowhow wordt beschouwd als één van de hoogste op wereldvlak. De kansen die op heden worden geïdentificeerd zijn de toenemende consumptie, de sterke integratie met de toelevering en afzet en de nieuwe technologie inzake mestverwerking. Vooral de integratie wordt als positief gezien voor een sector met hoge karkaskwaliteit en veel teelttechnische knowhow en innovatie. De emissiearme stallen zijn tot op vandaag nog van slechte kwaliteit en de hoge investeringskost wordt als problematisch aangegeven. Toch wordt verwacht dat de sector zal kunnen omgaan met toenemende concurrentie, met ziekte-uitbraken en crisissen, met toenemende eisen inzake dierenwelzijn, met versterkte ruimtelijke beperkingen en met aanpassingen in het MAP. De evolutie wordt bijgevolg sterk positief gezien (een stijging in eindproductiewaarde van 50% tussen 2013 en 2020)

In het *globale scenario* wordt een negatievere evolutie verwacht dan in het referentiescenario, maar over het algemeen zal de sector toch in staat zijn om de kansen te benutten en bedreigingen te overwinnen. Het gebrek aan marktinnovatie, prospectie en promotie kan in dit scenario echter leiden tot het minder goed inspelen op toenemende consumptie. Ook de grotere concurrentie zal leiden tot grotere bedreigingen voor een sector die toch zeer milieubelastend produceert. De stijging in eindproductiewaarde is bijgevolg minder sterk (40%).

De evolutie in het *regionale scenario* wordt ook zeer positief ingeschat. Enkel de bedreiging van het MAP zal in dit scenario in combinatie met de zwaktes een grotere bedreiging vormen dan in het referentiescenario. Ook het omgaan met ziekte-uitbraken en dierenwelzijn wordt moeilijker. Toenemende consumptie vormt wel een belangrijke kans in dit scenario. De structurele analyse geeft een toename in eindproductiewaarde van 50% tussen 2013 en 2020.

In het *referentiescenario* wordt de toekomstige ontwikkeling van **braadkippen** positief beschouwd. Vooral het efficiënt inspelen op een strenger wordend MAP ligt hiervoor aan de basis. Wel worden nieuwe productontwikkelingen in 2020 voor de braadkippen moeilijk. De ontwikkeling van een biologische kippensector mag niet overschat worden. Daarbij komt nog dat biologische landbouw, gericht op prestige en op die manier op een meerprijs, niet enkel afhangt van de producent, maar van de volledige keten die volgens de biologische principes moet werken. Daardoor is de afhankelijkheid van de afnemer van het product veel belangrijker. De ombouw van braadkip naar scharrelkip is moeilijk indien hiervoor stallen moeten verbouwd worden en is dus realistischer bij nieuwbouw. Het gezonde imago blijft wel

een sterk gewaardeerde kans samen met toenemende consumptie van al dan niet verwerkt kippenvlees en een efficiënte mestverwerking. De emissiearme stallen als interne sterkte van de sector is minder belangrijk voor 2020 dan de sterkte van de verticale integratie, grote en dynamische bedrijven en kennis en ervaring. De sector zal in de toekomst slechts beperkt in staat zijn om de bedreigingen te overwinnen. Enerzijds zorgen de sterktes van de sector ervoor dat de toenemende concurrentie kan worden tegengegaan, maar zwaktes zoals een slechte marktpositie, milieubelastende productie en gebrek aan innovatie zorgen ervoor dat de concurrentie altijd belangrijk zal blijven. De evolutie in eindproductiewaarde is uiteindelijk licht positief (een stijging van 10% tussen 2013 en 2020).

Het *globale scenario* schept een negatiever beeld voor de braadkippensector dan het referentiescenario. Vooral de concurrentie vormt hier een grotere bedreiging. Ook de kans die consumptie biedt kan in dit scenario niet voldoende aangewend worden. De evolutie in eindproductiewaarde is hierdoor een daling van 10% dalend.

Het *regionale scenario* is licht positiever dan het referentiescenario (een stijging in eindproductiewaarde van 20%). In dit scenario wordt nog meer aandacht besteed aan de efficiënte mestverwerking en aan het inspelen op ziekte-uitbraken en crisissen en op de toenemende eisen inzake dierenwelzijn.

De productie van de **legghennen** sector wordt (nu en in de toekomst) volgens het *referentiescenario* als marginaal beschouwd. Grootwarenhuizen bevoorraden zich immers vooral via het buitenland. Enkel de versmarkt biedt beperkte mogelijkheden. Door een gebrek aan kwaliteitssystemen, marktinnovatie en een slecht imago van de productiemethode zal de sector niet kunnen inspelen op nieuwe consumentenvoorkeuren. Efficiënte mestverwerking wordt wel gezien als een te benutten kans. De verzwakte positie binnen de EU wordt verwacht zich verder door te zetten. De sector gekenmerkt door verticale integratie, grote bedrijven, kennis en ervaring en emissie arme stallen zal gedeeltelijk de bedreiging van ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en impact hiervan op het imago van eieren kunnen overwinnen. De algemene evolutie is echter negatief, een daling in eindproductiewaarde van 30%.

Het globale scenario geeft een gelijkaardig beeld en het regionale scenario een positiever beeld in vergelijking met het referentiescenario. In het *globale scenario* zal de sector minder kunnen inspelen op nieuwe consumentenvoorkeuren en meer te leiden hebben onder de concurrentie vanuit de EU. Dit effect is niet zo sterk in vergelijking met het referentiescenario en in de structurele analyse wordt eenzelfde daling verwacht (30%). In het *regionale scenario* daarentegen zal de sector de gewijzigde consumentenvoorkeur beter kunnen benutten en zal de verzwakte positie binnen de EU minder nadelig zijn. De daling in eindproductiewaarde is in het regionale scenario dan ook minder sterk (21%).

8 Ruimtebehoefte in 2013 en 2020

8.1 Verwachte productiviteit in 2013 en 2020

De bekomen streefbeeld 2013 en 2020, uitgedrukt onder de vorm van eindproductiewaarde (zie hoofdstukken 5.1 en 7, Tabel 6-1 en Tabel 7-1) worden via de methode uitgelegd in 2.2.6 omgezet naar een ruimtebehoefte op basis van de verwachte economische productiviteit van de verschillende productieactiviteiten in 2013 en 2020. Aangezien de gebruikte eindproductiewaarden uitgedrukt zijn in lopende prijzen, is het noodzakelijk om de productiviteit ook in lopende prijzen uit te drukken, waardoor deze economische productiviteit een prijseffect (inflatie) alsook een technisch effect bevat.

Tabel 8-1 Economische productiviteit, per productieactiviteit, 1990, 1995, 2000, 2004, 2013 en 2020, in EUR/ha.

economische productiviteit, euro per ha		1990	1995	2000	2004	2013	2020
akkerbouwteelten	granen	774	685	666	728	672	651
	suikerbieten	2794	3199	3152	3455	2379	2417
	aardappelen	3317	4657	3985	4482	4973	5071
	korrelmaïs	2407	1378	933	1028	1359	1393
tuinbouwteelten	groenten in open lucht	18494	14245	14356	11290	17508	17933
	teelten onder glas	240459	197510	250269	174745	237438	235072
	niet-eetbare tuinbouwteelten	84281	72590	75387	80596	70921	69707
	fruitteelt	18985	24539	19516	20115	21534	21534
Graasdieren	graasdieren	777	717	802	849	789	789
niet-graasdieren	varkens	181	193	197	216	202	202
	kippen	17	18	17	19	19	19
	eieren	10	8	6	6	6	6

8.1.1 Akkerbouwteelten

De evolutie van de economische productiviteit van **granen** is vooral het gevolg van prijsevoluties. De technische productiviteit is gestegen van 6,2 ton per hectare in 1990 tot 9,1 ton per hectare in 2004. Er wordt verwacht dat deze stijging zich verder zal doorzetten, waarbij tegelijkertijd ook een verdere daling van de prijs voor graan wordt verwacht, weliswaar een minder sterke daling dan vorige jaren. In 2013 zorgt de prijsdaling gecombineerd met een toename in de technische productiviteit ervoor dat de economische productiviteit ongeveer constant blijft (waarde van 473 EUR/ha) en in 2020 wordt de prijsdaling meer dan gecompenseerd door de toename in de productiviteit, waardoor de economische productiviteit licht toeneemt (waarde van 486 EUR/ha).

De economische productiviteit van **suikerbieten** is gestegen van 2800 EUR per ha in 1990 tot bijna 3500 EUR per ha in 2004. De stijging is te wijten aan het feit dat de prijs in het verleden kunstmatig hoog gehouden werd door het quotasysteem, waardoor bij suikerbieten de stijging van de technische productiviteit niet teniet gedaan werd door een prijsdaling. Gezien de hervorming van het suikerbeleid kan verwacht worden dat de prijsdaling relatief groter zal worden dan de technische productiviteitsstijging waardoor de economische productiviteit niet

zal stijgen, maar eerder gelijk zal blijven of dalen. De verwachtingen zijn dat de prijs met 20% zal dalen naar 2013 toe. Voor 2020 wordt dezelfde prijs van 2013 genomen. De technische productiviteit wordt verwacht jaarlijks te blijven toenemen.

De economische productiviteit van **aardappelen** gemeten tussen 1990 en 2004 vertoont geen duidelijke trend. De technische productiviteit is gestegen van 36 ton per hectare in 1990 tot 50 ton per hectare in 2004 en gaat gepaard met een schommelende prijs die geen duidelijke trend vertoont (dit is in overeenstemming met de aanname gemaakt in deel 2). Daardoor is de verwachting dat de economische productiviteit in de toekomst licht zal toenemen.

De technische productiviteit van **korrelmaïs** is toegenomen van 7,5 ton/ha in 1990 tot meer dan 10 ton/ha in 2004. Tegelijkertijd is de prijs in dezelfde periode jaarlijks gedaald. Indien deze trend wordt doorgetrokken, wordt een zeer lage, niet te verklaren of verwachten prijs bekomen. Naar 2013 en 2020 toe wordt dan ook gewerkt met een gemiddelde prijs. In combinatie met de stijgende technische productiviteit zorgt dit voor een stijgende economische productiviteit naar 2013 en 2020.

8.1.2 Tuinbouwproducten

De technische productiviteit van **groenten in open lucht** is sinds 1990 sterk toegenomen van 16 ton/ha tot 24 ton/ha in 2004. Deze stijging wordt verwacht zich door te zetten naar 2013 en 2020, weliswaar afgezwakt. Daarnaast vertoont de gemiddelde prijs voor openlucht groenten een dalende trend tussen 1990 en 2004. In 2020 geeft deze trend aanleiding tot een prijs van 0 EUR. Omdat dit geen realistische verwachting is, wordt aangenomen dat de prijs op een gemiddeld niveau (van de laatste vijf jaar) zal blijven. Hierdoor neemt de economische productiviteit naar 2013 en 2020 toe.

De technische productiviteit voor **teelten onder glas** is gedaald tussen 1990 en 2000 maar stijgt daarna tot 2004. De stijging in de laatste jaren is echter beperkt in vergelijking met de jaren ervoor waardoor we verwachten dat tot 2013 en 2020 deze productiviteit terug zal dalen (maar beperkt). De gemiddelde prijs voor groenten onder glas (wat natuurlijk een grote groepering is) schommelt sterk tussen 1990 en 2004 waardoor naar de toekomst toe een gemiddelde waarde wordt genomen als referentie. De combinatie van de technische productiviteit en prijs zorgt voor een lichte daling in de economische productiviteit naar 2013 en 2020 toe.

De prijs voor **niet eetbare tuinbouwteelten** is gedaald tussen 1990 en 1998 om daarna te stijgen tot 2004. De verwachtingen zijn dat de prijs verder licht zal stijgen naar 2013 en 2020. De combinatie van prijs en technische productiviteit van teelten onder glas, zorgt ervoor dat de economische productiviteit verwacht wordt te dalen naar 2013 en 2020.

De technische productiviteit van **fruitteelt** (ton appels en peren per hectare) schommelt sterk tussen 1990 en 2004, daarom wordt naar 2013 en 2020 niet met een trend gewerkt, maar wordt de gemiddelde waarde overgenomen. Ook de prijs schommelt jaarlijks sterk, waardoor ook hiervoor de gemiddelde waarde wordt genomen voor 2013 en 2020. Bijgevolg wordt de economische productiviteit constant verondersteld tussen 2013 en 2020 op een gemiddelde waarde bepaald door de waarden van 1990 tot 2004.

8.1.3 Graasdieren

Er wordt verwacht dat de technische productiviteit van **melkvee** zal toenemen in de toekomst. Deze van de **vleesveeteelt** wordt niet verwacht te stijgen (omwille van de traditionele aard van deze productieactiviteit). De prijs van melk alsook die van rundvlees vertonen tussen 1990 en 2004 geen duidelijke trend. Aangezien aangenomen wordt dat alle runderen samen alle grasland en voederteelten benutten als voedsel, is een uitsplitsing naar grond voor melk- en vleesvee niet zo nuttig. Dit bemoeilijkt wel de gevolgde methode, omdat er een gemiddelde moet worden gezocht tussen de productiviteit van vleesvee en melkvee. Daarom wordt in deze analyse de verwachte evolutie van de totale economische productiviteit bekeken. Een eenduidige verwachting naar de toekomst toe is echter zeer moeilijk en jaarlijkse gegevens kunnen sterk fluctueren. Daarom wordt hier gebruik gemaakt van de gemiddelde economische productiviteit van de laatste vijf jaren.

8.1.4 Niet-graasdieren

Zowel de technische productiviteit in de **varkenssector** als de prijs voor varkensvlees schommelen sterk tussen 1990 en 2004. Daarom wordt voor de economische productiviteit in 2013 en 2020 de gemiddelde waarde uit de vorige periode genomen.

De prijs voor **kippenvlees** wordt verwacht te dalen naar de toekomst. Dit gaat hoogstwaarschijnlijk gepaard met een toename in de technische productiviteit. Uiteindelijk wordt verwacht dat de economische productiviteit constant zal blijven en daarom wordt de gemiddelde waarde tussen 1990 en 2004 overgenomen naar 2013 en 2020 toe.

Ook de prijs van **eieren** wordt verwacht te zullen dalen in de toekomst. In tegenstelling tot de braadkippen sector, wordt in de leghennensector geen evenredige stijging van de technische productiviteit voorspeld. Daardoor daalt de economische productiviteit in 2013 en 2020.

8.2 Netto-ruimtebehoefte

De resultaten voor de netto-oppervlakte (cultuuroppervlakte volgens de 15 metelling van het NIS) in zowel 2013 als 2020 (voor drie scenario's) worden weergegeven in Tabel 8-2. Deze netto-oppervlakten worden steeds bekomen door de streefcijfers (eindproductiewaarden) uit hoofdstuk 6 en 7 te delen door de verwachte productiviteit zoals hierboven beschreven. Gezien in 2020 per scenario een deel van de eindproductiewaarde door ketenbedrijven wordt gerealiseerd en een ander deel door partnerschapsbedrijven (volgens Tabel 2-4), wordt ook de gevraagde ruimte gedifferentieerd naar deze bedrijfsmodellen.

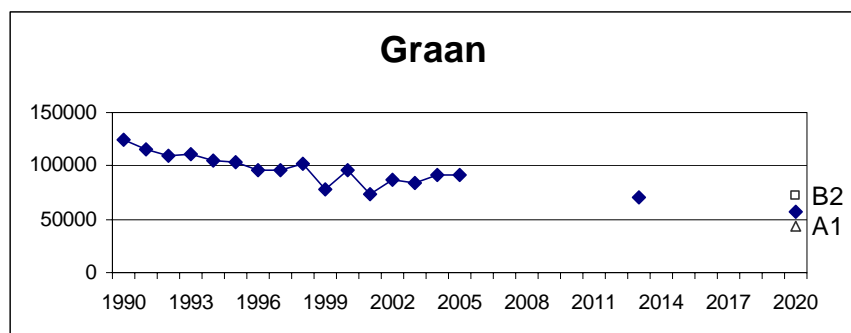
Tabel 8-2 Gevraagde netto-oppervlakte per productieactiviteit, 2005, 2013 en 2020, in ha.

	Gevraagde netto-oppervlakte (ha)	2005	2013	2020, referentie	2020, referentie (keten)	2020, referentie (partnerschap)	2020, regionaal	2020, regionaal (keten)	2020, regionaal (partnerschap)	2020, globaal	2020, globaal (keten)	2020, globaal (partnerschap)
Akkerbouw	Granen	91.264	69.897	57.741	40.419	17.322	72.177	43.306	28.871	42.999	34.399	8.600
	Suikerbieten	32.743	40.656	44.013	30.809	13.204	43.941	26.365	17.576	36.082	28.865	7.216
	Aardappelen	40.210	51.676	76.014	53.210	22.804	76.113	45.668	30.445	65.859	52.688	13.172
	Andere akkerbouw	65.333	49.292	48.113	33.679	14.434	48.113	28.868	19.245	48.113	38.490	9.623
	Energiegewassen	150	569	1.138	797	341	2.276	1.366	910	0	0	0
	Totaal Akkerbouw	229.700	212.090	227.019	158.914	68.105	242.620	145.573	97.047	193.053	154.442	38.611
Tuinbouw	Groenten in open lucht	26.912	27.857	32.630	22.841	9.789	35.288	21.173	14.115	29.899	23.919	5.980
	Groenten onder glas	1.456	1.782	2.701	2.701	0	2.701	2.701	0	2.518	2.518	0
	NET	5.745	6.937	6.352	5.717	635	7.761	6.209	1.552	4.935	4.935	0
	Fruitteelt	14669	16.718	25.076	17553	7523	25076	15046	10031	23405	18724	4681
	Totaal Tuinbouw	48.782	53.294	66.759	48.812	17.947	70.826	45.129	25.698	60.757	50.096	10.661
Veeteelt	Runderen	345.469	357.109	335.468	167.734	167.734	375.988	150.395	225.593	310.496	186.298	124.198
	Paarden	9.525	12.185	14.067	0	14.067	14.067	0	14.067	14.067	1.407	12.660
	Varkens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Braadkippen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Leghennen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal Veeteelt	354.994	369.294	349.535	167.734	181.801	390.055	150.395	239.660	324.563	187.705	136.858	
Totaal Vlaamse Landbouw	633.476	634.678	643.313	375.460	267.853	703.501	341.097	362.405	578.373	392.243	186.130	

Opm. De netto-oppervlakte voor varkens, braadkippen en leghennen is 0, gezien deze oppervlakte tot het tarra-areaal gerekend wordt.

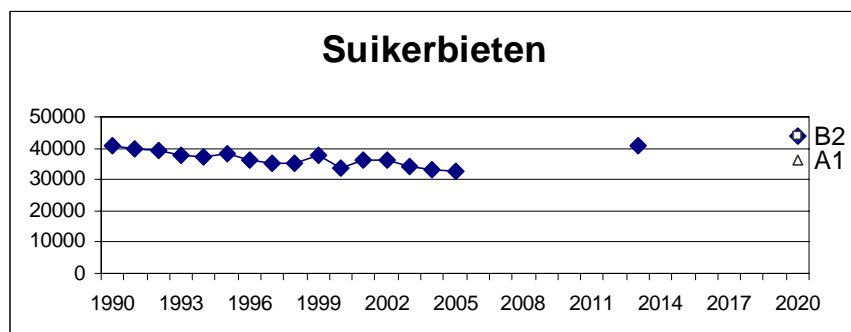
8.2.1 Akkerbouwteelten

De combinatie van een dalende eindproductiewaarde voor **granen** met een constante economische productiviteit zorgt voor een dalende vraag naar landbouwgrond in 2013 en verder naar 2020 (Figuur 8-1). De verwachte eindproductiewaarde ligt hoger in het regionale en lager in het globale scenario, wat ertoe leidt dat ook de vraag naar ruimte respectievelijk hoger is voor het regionale en lager voor het globale scenario dan voor het referentiescenario.

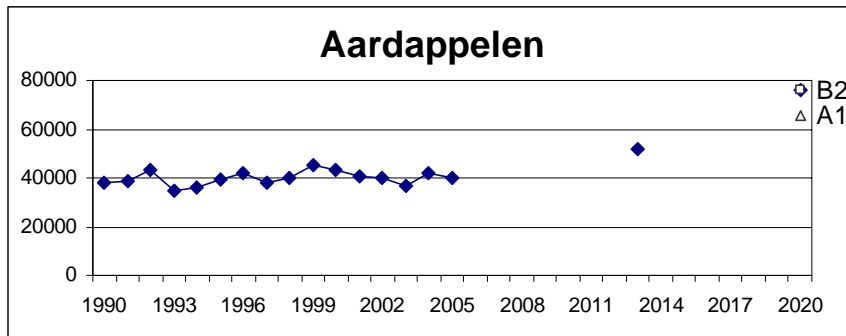
Figuur 8-1 Cultuuroppervlakte graan, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor graanteelt, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

De combinatie van de verwachte eindproductiewaarde voor **suikerbieten** met de economische productiviteit leidt tot een areaal suikerbieten in 2013 dat iets groter is dan dat van 2004 (Figuur 8-2). In vergelijking met de andere scenario's, zorgt de lagere verwachte eindproductiewaarde in 2020 in het globale scenario ervoor dat de gevraagde oppervlakte kleiner is.

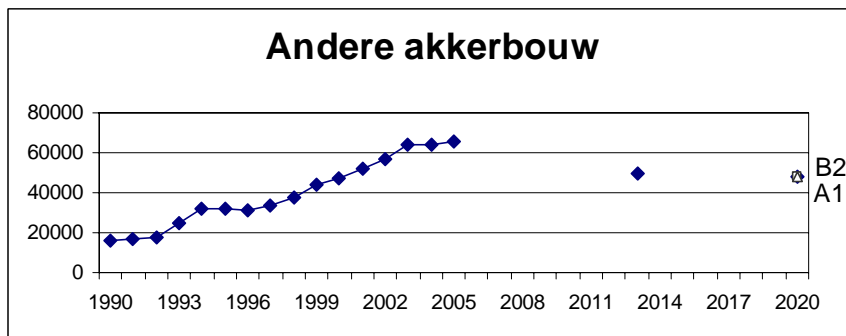
Figuur 8-2 Cultuuroppervlakte suikerbieten, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor suikerbietenteelt, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

De toenemende economische productiviteit van **aardappelen** zorgt er voor dat de toename in de productiewaarde niet gepaard gaat met een even grote toename in ruimte in 2013 of 2020. Toch stijgt de vraag naar ruimte ten opzichte van de afgelopen jaren zowel in 2013 als in het referentiescenario van 2020 (Figuur 8-3). Het regionale scenario levert een gelijkaardige vraag op als het referentiescenario en het globale scenario stelt dat dezelfde productiewaarde kan bereikt worden met gebruik van minder ruimte.

Figuur 8-3 Cultuuroppervlakte aardappelen, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor aardappelteelt, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

Omdat de eindproductiewaarde van **korrelmaïs** constant blijft en per hectare meer waarde kan worden gecreëerd, daalt de vraag naar landbouwgrond (Figuur 8-4). De resultaten zijn gelijkaardig voor alle drie scenario's omdat te weinig gegevens beschikbaar zijn om te differentiëren.

Figuur 8-4 Cultuuroppervlakte andere akkerbouwgewassen, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor teelt van andere akkerbouwgewassen, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

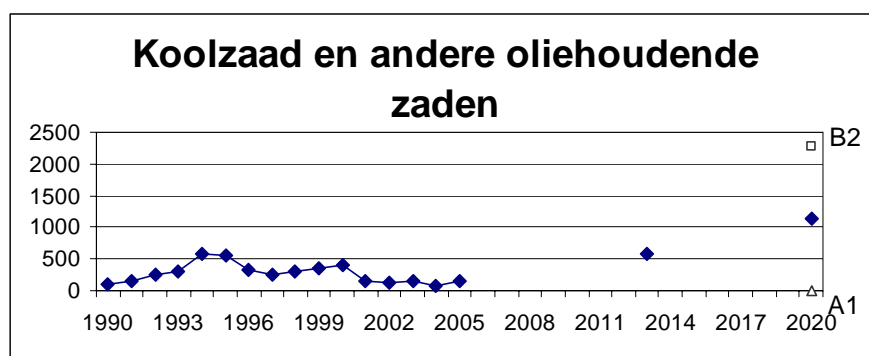
Vaak wordt aangehaald dat in Vlaanderen in de toekomst een groot areaal voorbehouden moet worden voor energiegewassen. Een deel van dergelijke gewassen valt reeds onder de andere akkerbouwgewassen, maar **koolzaad en andere oliehoudende gewassen** wordt apart behandeld.

In het verleden is echter gebleken dat het areaal aan dergelijke gewassen zeer beperkt is en een STEDULA studie (Cidad, et al., 2003) toont aan dat slechts met een enorme toename enigszins zou kunnen voorzien worden in de energievraag in Vlaanderen. Zo blijkt dat om twee procent van het brandstofverbruik te dekken met brandstoffen uit energiegewassen, 90.000 ha winterkoolzaad nodig is, of meer dan het huidig suikerbietenareaal. Een dergelijke sterke toename is naar 2013 niet te verwachten. Daarom wordt voor 2013 gekozen om het maximale areaal aan dergelijke gewassen uit de periode 1990-2004 te nemen (dit komt overeen met het areaal in de jaren 1994-1995). Indien een andere verwachting wordt gehanteerd, neemt het areaal toe. Dergelijke verwachting zal zeer sterk afhangen van de evoluties in de nabije toekomst (areaal in 2005 en 2006): wordt koolzaad in de toekomst geïmporteerd of in Vlaanderen geteeld? De algemene teneur is dat het overgrote deel geïmporteerd zal worden, vandaar de lage verwachting in 2013.

De ruimtebehoefte voor 2020 van koolzaad en andere oliehoudende gewassen wordt bepaald via een interpretatie van de drie scenario's (Figuur 8-5):

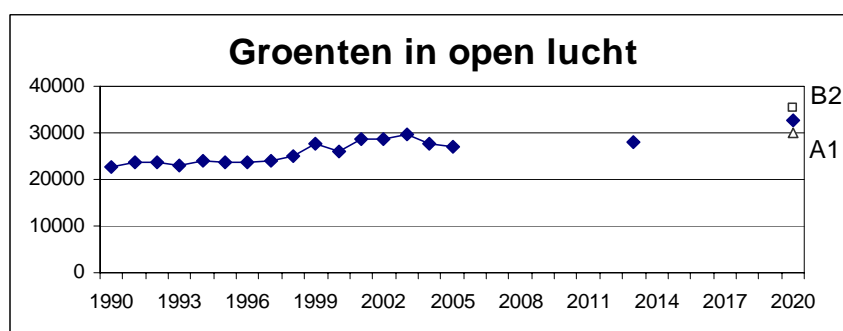
- Globaal scenario: Dit is een scenario waarin de markt sterk speelt. Het is logisch om in dit scenario te veronderstellen dat er in Vlaanderen geen specifieke energiegewassen (onder de vorm van oliehoudende gewassen) geteeld worden, gezien dit goedkoper en/of efficiënter in het buitenland kan gebeuren.
- Referentiescenario. Er gaat behoorlijk wat aandacht naar energiegewassen, maar het besef blijft dat Vlaanderen hierin nooit een belangrijke speler kan worden in een geglobaliseerde markt. In dit scenario wordt een verdubbeling van het tot op heden maximale areaal in Vlaanderen verondersteld.
- Regionaal scenario: Dit is het scenario met een sterke overheidsregulering. Gezien in dit scenario veel aandacht gaat naar bio-energie en bovendien een regionaal scenario, wordt een verviervoudiging van het tot op heden maximale areaal in Vlaanderen verondersteld.

Figuur 8-5 Cultuuroppervlakte koolzaad en andere oliehoudende zaden, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor teelt van koolzaad en andere oliehoudende zaden, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

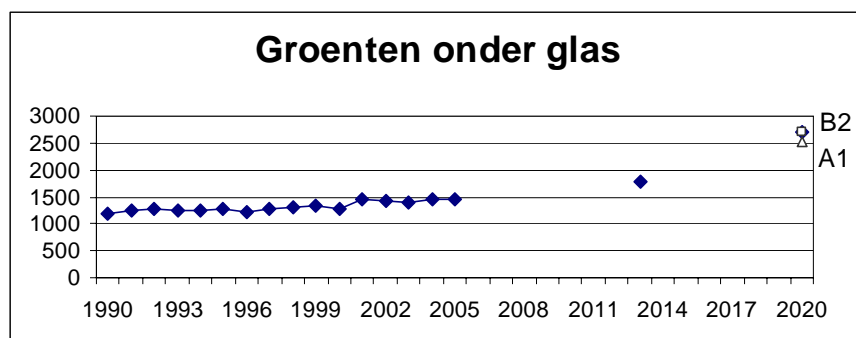
8.2.2 Tuinbouwproducten

De combinatie van een stijgende economische productiviteit en een stijgende eindproductiewaarde zorgt in het geval van de **groenten in open lucht** voor een licht stijgende vraag naar ruimte in 2013 en een verdere toename tot 2020 (Figuur 8-6). Wanneer naar 2020 wordt gekeken vanuit een regionaal scenario stijgt de vraag verder en vanuit een globaal scenario daalt de vraag naar ruimte in vergelijking met het referentiescenario.

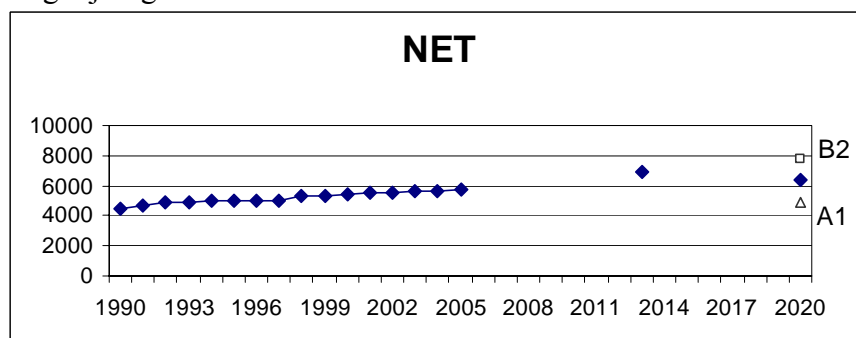
Figuur 8-6 Cultuuroppervlakte groenten in open lucht, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor teelt van groenten in open lucht, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

De productieactiviteit **groenten onder glas** zal in de toekomst meer ruimte nodig hebben (Figuur 8-7). Tegen 2020 wordt bijna een verdubbeling van de nood aan ruimte verwacht, voornamelijk te verklaren door de verwachte positieve evolutie van de eindproductiewaarde. De verschillende scenario's leiden tot zeer gelijkaardige resultaten.

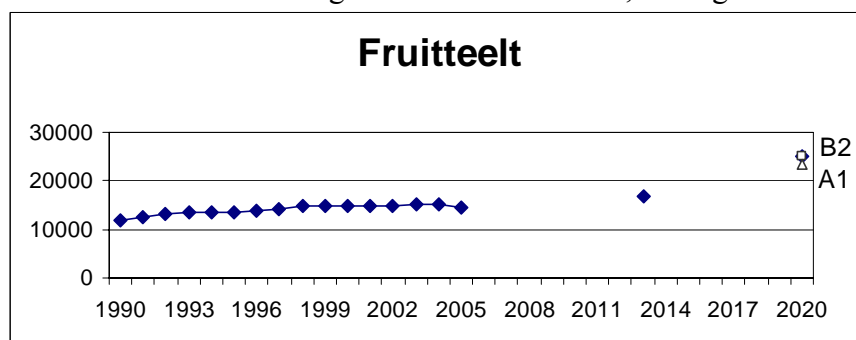
Figuur 8-7 Cultuuroppervlakte groenten onder glas, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor teelt van groenten onder glas, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

In 2013 zorgt de gestegen eindproductiewaarde van de **niet-eetbare tuinbouwproducten** (NET) samen met de lage economische productiviteit voor een grotere vraag naar ruimte (Figuur 8-8). In 2020 daalt deze vraag tot een niveau net boven dat van 2004. In het regionale scenario is de vraag naar ruimte iets groter en in het globale scenario iets kleiner in vergelijking met het referentiescenario.

Figuur 8-8 Cultuuroppervlakte NET, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor NET-teelt, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

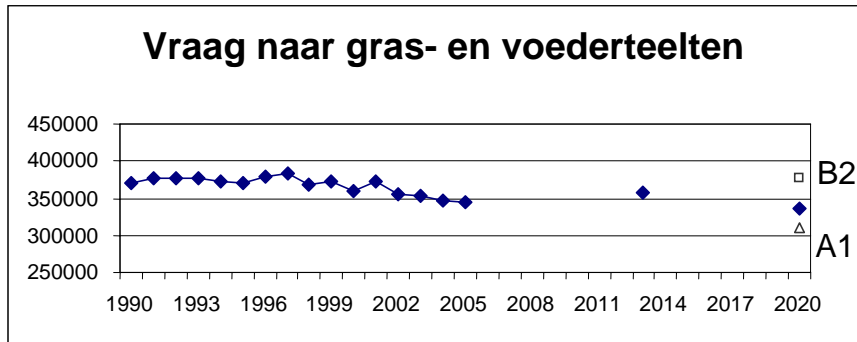
De combinatie van een toename in eindproductiewaarde van **fruitteelt** met een constante productiviteit zorgt voor een toename in de vraag naar ruimte (Figuur 8-9). In 2020 wordt een sterke toename in de vraag naar ruimte verwacht, weinig verschillend volgens scenario.

Figuur 8-9 Cultuuroppervlakte fruit, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor fruitteelt, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

8.2.3 Graasdieren

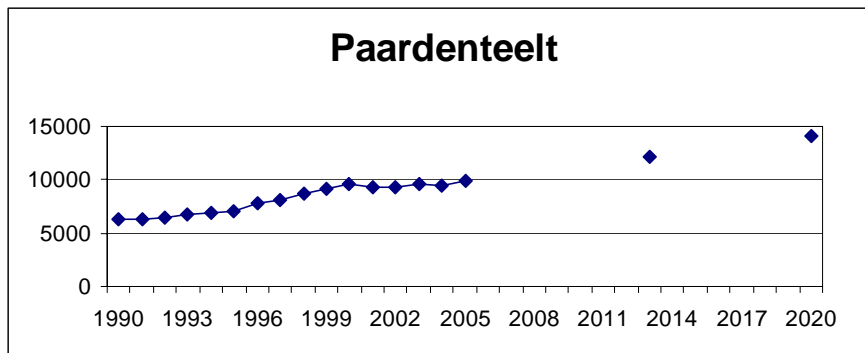
De combinatie eindproductiewaarde en economische productiviteit zorgen voor een dalende vraag naar ruimte in 2013 en 2020 voor runderen (Figuur 8-10). In het regionale scenario (waar meer aandacht wordt besteed aan milieu, natuur en omgeving) neemt de vraag naar ruimte voor voedergewassen en grasland toe ten opzichte van 2013 en beide andere scenario's.

Figuur 8-10 Cultuuroppervlakte gras en voederteelt, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar ruimte voor grasland en voedergewassen, 2013 en 2020 (3 scenario's (A1=globaal scenario, B2=regionaal scenario)), in ha.

Gezien voor de **paardensector** geen cijfers over eindproductiewaarde voorhanden zijn, wordt de vraag bepaald via een doortrekking van de trend van het aantal paarden opgegeven in de 15 meitelling van het NIS naar 2013 en 2020. Het aldus geëxtrapoleerde aantal paarden wordt vermenigvuldigd met 2,2 paarden per ha (Viaene, et al., 2003).

Het is onduidelijk in welke mate paarden een belangrijke activiteit zullen vormen binnen de landbouw en in welke mate dit verschilt per scenario. Daarom wordt eenzelfde vraag naar ruimte verondersteld voor de drie scenario's in 2020 (Figuur 8-11).

Figuur 8-11 Cultuuroppervlakte paardenteelt, 1990 tot 2004, en de nettovraag naar landbouwgrond voor paardenteelt, 2013 en 2020 (3 scenario's), in ha.

8.3 Bruto-ruimtebehoefte

8.3.1 Vraag naar ruimte voor gebouwen voor varkens en pluimvee

De combinatie van de evoluties van productiviteit en eindproductiewaarde zorgt voor een stijging van het aantal **varkens**, vooral naar 2020 toe. Door deze toename in aantal dieren te vermenigvuldigen met de verplichte hokruimte voor varkens, wordt de gevraagde stalruimte bekomen. Dit wordt verhoogd met 10% om te komen tot de gebouwruimte en zo wordt

verwacht dat de varkensteelt 427 ha nodig heeft in 2013. In 2020 wordt 641 ha gevraagd in het referentiescenario en het regionale scenario en 598 ha in het globale scenario.

Door de combinatie van de evolutie van productiviteit en eindproductiewaarde, wordt verwacht dat het aantal **braadkippen** zal stijgen naar 2013 en 2020. In het regionale scenario zal deze stijging nog sterker zijn. Opnieuw kan dit aantal vermenigvuldigd worden met de verplichte hokruimte en met de gebouwruimte bovenop de hokruimte om tot een gevraagde oppervlakte te komen van 110 ha in 2013. In 2020 stijgt dit in het referentiescenario tot 121 ha, in het regionale scenario tot 132 ha en daalt in het globale scenario tot 99 ha.

De combinatie van een dalende eindproductiewaarde en van lage economische productiviteit zorgt voor een daling van het aantal **legghennen** in 2013 en 2020. De verschillende scenario's leveren geen grote verschillen op. Opnieuw kan de gevraagde oppervlakte bekomen worden door het aantal dieren te vermenigvuldigen met de verplichte minimale hokruimte en de ruimte voor gebouwen. In 2013 ontstaat zo een vraag van 95 ha, in 2020 en het referentiescenario een vraag van 71 ha, in 2020 en het regionale scenario een vraag van 81 ha en in 2020 en het globale scenario een vraag van 71 ha.

8.3.2 Totale bruto-ruimtebehoefte

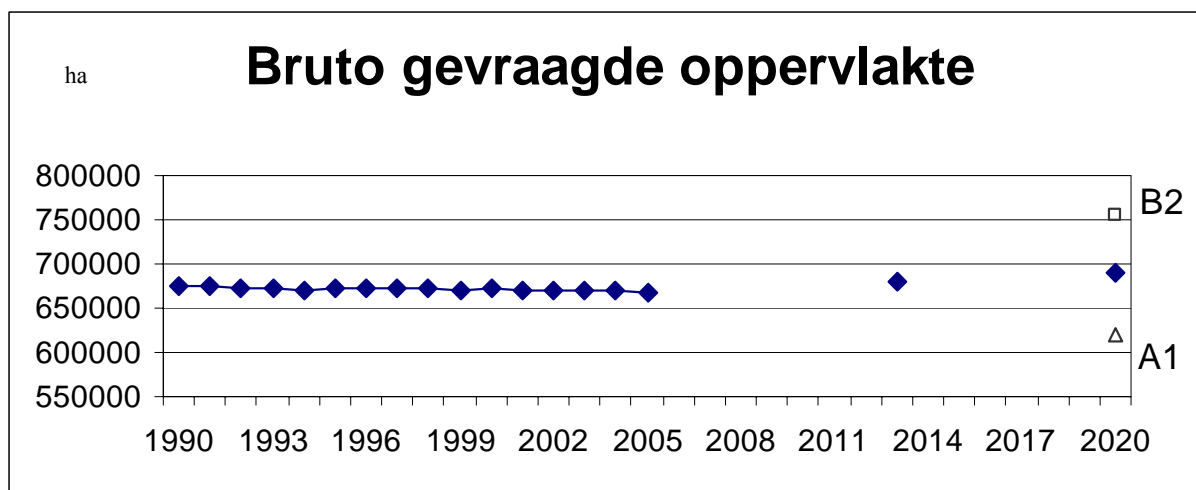
De bruto vraag naar landbouwgrond voor 2013 en 2020 wordt berekend als de vermeerdering van de netto vraag van elke productieactiviteit (cultuuroppervlakte) met de sectorspecifieke tarraoppervlakte, uitgedrukt als een percentage van de netto-oppervlakte (zie Tabel 2-1 en Tabel 2-2). Hierbij wordt bovendien de nodige stalruimte voor varkens, leghennen en braadkippen geteld, ook vermeerderd met de sectorspecifieke tarraoppervlakte.

Voor 2020 wordt het tarrapercentage gedifferentieerd naar de twee types van bedrijfsmodellen (ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven), zoals beschreven in 2.2.6 (Bepalen van Ruimtebehoefte 2013 en 2020, punt 3a).

De totale bruto-ruimtebehoefte van de verschillende productieactiviteiten in 2013 en in 2020 (volgens de drie scenario's) wordt weergegeven in Figuur 8-12 en Tabel 8-3.

Tabel 8-3 Gevraagde bruto-oppervlakte per productieactiviteit, 2005, 2013 en 2020, in ha.

	Gevraagde bruto-oppervlakte (ha)	2005	2013	2020, referentie	2020, referentie (keten)	2020, referentie (partnerschap)	2020, regionaal	2020, regionaal (keten)	2020, regionaal (partnerschap)	2020, globaal	2020, globaal (keten)	2020, globaal (partnerschap)
Akkerbouw	Granen	93.363	71.528	59.035	41.268	17.767	73.827	44.215	29.612	43.942	35.121	8.820
	Suikerbieten	33.496	41.605	44.998	31.456	13.543	44.946	26.918	18.028	36.873	29.472	7.402
	Aardappelen	41.135	52.881	77.717	54.327	23.390	77.853	46.627	31.227	67.304	53.794	13.510
	Andere akkerbouw	66.835	50.442	49.191	34.386	14.804	49.213	29.474	19.739	49.168	39.299	9.870
	Energiegewassen	153	582	1.163	813	350	2.328	1.394	934	0	0	0
	Totaal Akkerbouw	234.982	217.038	232.104	162.250	69.854	248.167	148.628	99.540	197.287	157.686	39.602
Tuinbouw	Groenten in open lucht	33.183	34.357	39.939	27.638	12.302	43.357	25.619	17.738	36.457	28.942	7.515
	Groenten onder glas	3.392	4.151	5.935	5.935	0	5.935	5.935	0	5.533	5.533	0
	NET	9.094	10.981	9.761	8.719	1.043	12.017	9.468	2.548	7.526	7.526	0
	Fruitteelt	15.006	17.108	25.638	17.922	7.716	25.650	15.362	10.288	23.918	19.117	4.801
	Totaal Tuinbouw	60.675	66.597	81.273	60.214	21.061	86.959	56.384	30.574	73.434	61.118	12.316
Veeteelt	Runderen	369.652	382.107	358.950	178.301	180.649	402.833	159.870	242.963	331.796	198.034	133.762
	Paarden	10.191	13.038	15.150	0	15.150	15.150	0	15.150	15.130	1.495	13.635
	Varkens	903	995	1.408	1.408	0	1.425	1.267	158	1.314	1.314	0
	Braad-kippen	231	256	265	265	0	292	260	32	216	216	0
	Leghennen	353	222	159	141	18	182	142	40	157	157	0
	Totaal Veeteelt	381.330	396.618	375.932	180.115	195.817	419.882	161.539	258.343	348.613	201.216	147.397
	Totaal Vlaamse Landbouw	676.987	680.253	689.309	402.579	286.732	755.008	366.551	388.457	619.334	420.020	199.315

Figuur 8-12 Bruto landbouwoppervlakte, 1990 – 2020, in ha.

De bruto gevraagde oppervlakte landbouwgrond in 2013 bedraagt 680.256 ha waardoor de sector meer ruimte zal vragen dan in 2005, indien de ontwikkelingskansen van de sector maximaal benut worden. In het referentiescenario stijgt de vraag naar ruimte verder tot 689.311 ha in 2020. Het regionale scenario resulteert over het algemeen in een hogere oppervlaktevraag in vergelijking met het referentiescenario (namelijk 755.010 ha). Dit heeft te maken met de extra aandacht die in dit scenario gaat naar eigen producten, milieu, natuur en extensievere vormen van landbouw. Het globale scenario resulteert over het algemeen in een lagere oppervlaktevraag in vergelijking met het referentiescenario (namelijk 619.334 ha). De globalisering met weinig overheidsinterventie beperkt het potentieel van een aantal activiteiten. De resultaten verschillen sterk per activiteit en het is vooral dit verschil en de evolutie per activiteit die meer informatie kunnen bieden.

8.4 Vergelijking van de ruimtebehoefte in 2020 met het ruimtegebruik in 2005

De resultaten voor het aanbod aan ruimte voor bedrijfsmodellen per scenario worden weergegeven in tabel 8-6. Deze oppervlaktecijfers worden geconfronteerd met de oppervlaktevraag in 2020, gedifferentieerd naar de twee bedrijfsmodellen (zie voor de vraag ook Tabel 8-3).

Tabel 8-4 Oppervlakteverdeling van het aanbod naar bedrijfsmodellen en per scenario, 2020, in % en ha.
Bron: NIS, 2005 en vergelijking met de vraag.

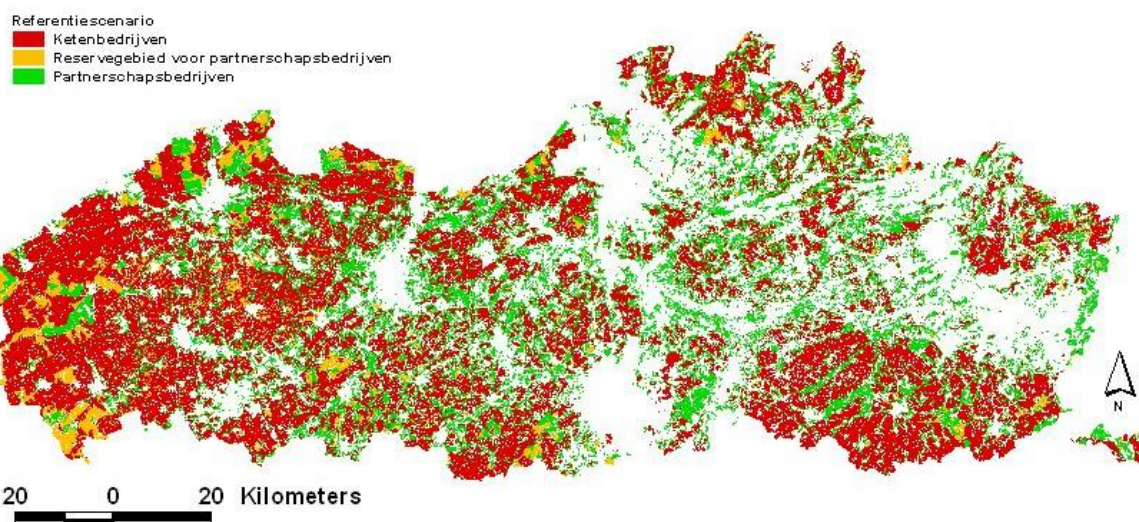
Scenario	Bedrijfsmodel	% v/d totale opp.	oppervlakte Aanbod (ha)	Oppervlakte Vraag (ha)
Referentiescenario	<i>Ketenbedrijven</i>	58	392.053	402.580
	<i>Partnerschapsbedrijven</i>	35	233.412	286.731
	<i>Reservegebied partnerschapsbedrijven</i>	7	47.823	
	<i>Totaal</i>	100	673.288	689.311
Regionaal scenario	<i>Ketenbedrijven</i>	22	145.777	366.553
	<i>Partnerschapsbedrijven</i>	45	302.217	388.457
	<i>Reservegebied ketenbedrijven</i>	33	225.294	
	<i>Totaal</i>	100	673.288	755.010
Globaal scenario	<i>Ketenbedrijven</i>	70	469.276	420.020
	<i>Partnerschapsbedrijven</i>	16	108.085	199.314
	<i>Reservegebied partnerschapsbedrijven</i>	14	95.927	
	<i>Totaal</i>	100	673.288	619.334

Door de aanbodcijfers ten opzichte van de vraagcijfers te plaatsen, komt naar voor dat in het referentiescenario een gebrek aan geschikte ruimte voor ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven ontstaat. In het regionaal scenario (B2) bestaat een tekort aan ruimte voor partnerschapsbedrijven. In het globaal scenario (A1) is er een overschot aan ruimte voor zowel keten- als partnerschapsbedrijven.

De kaartbeelden (figuren 8-13 tem 8-15) geven per scenario het aanbodgebied weer voor ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven met een reservegebied voor één van beide bedrijfsmodellen, zoals bepaald volgens de methode, beschreven in hoofdstuk 2.2.7. Het aanbodgebied voor partnerschapsbedrijven of ketenbedrijven duidt op de locaties die ruimtelijk het meest geschikt zouden zijn voor de bedrijfsmodellen. Het reservegebied duidt op de locaties die in tweede instantie (afhankelijk van de vraag) benut kunnen worden door het toegewezen bedrijfsmodel. Het aanbodgebied voor ketenbedrijven is het grootst in het Globale scenario, het aanbodgebied voor partnerschapsbedrijven is het grootst in het regionale scenario. Het referentiescenario vormt het midden tussen deze twee scenario's.

8.4.1 Referentiescenario

In het referentiescenario bestaat een aanbod van 392.052 ha voor ketenbedrijven en 233.412 ha voor partnerschapsbedrijven. Daarnaast is nog 47.842 ha landbouwgrond over die indien nodig ook geschikt is voor de ontwikkeling van partnerschapsbedrijven.

Figuur 8-13 Kaartbeeld referentiescenario (B1).

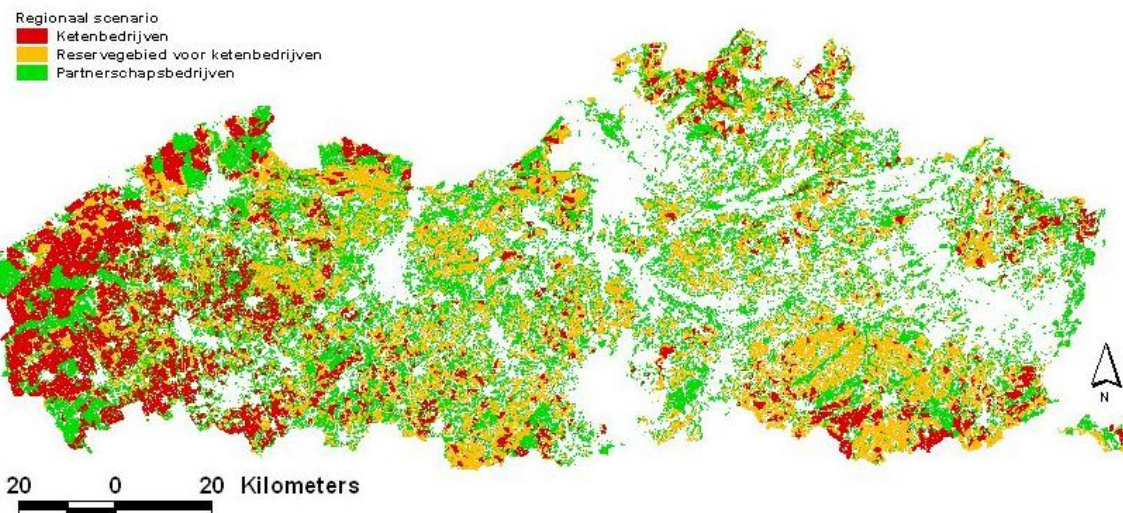
In dit scenario overtreft de vraag het aanbod voor zowel ketenbedrijven als partnerschapsbedrijven, ook wanneer het reservegebied benut wordt. Dit creëert een tekort van 10.528 ha voor ketenbedrijven en 5.495 ha voor partnerschapsbedrijven. Dit betekent een totaaltekort aan ruimte van ongeveer 16.023 ha in vergelijking met het huidige aanbod (2005).

Tabel 8-5 Confrontatie tussen vraag en aanbod voor het referentiescenario, 2020, in ha.

Bedrijfsmodel	Bruto-vraag (ha)	Bruto-aanbod (ha)	+ extra aanbod uit reservegebied (ha)	verschil (ha)
Keten	402.580	392.052	0	-10.528
Partnerschap	286.731	233.412	47.824	-5.495
Totaal	689.311	625.464	47.824	-16.023

8.4.2 Regionaal scenario

In het regionaal scenario bestaat een aanbod van 145.777 ha voor ketenbedrijven en 302.217 ha voor partnerschapsbedrijven. Daarnaast is nog 225.294 ha landbouwgrond over die indien nodig ook geschikt is voor de ontwikkeling van ketenbedrijven.

Figuur 8-14 Kaartbeeld regionaal scenario (B2).

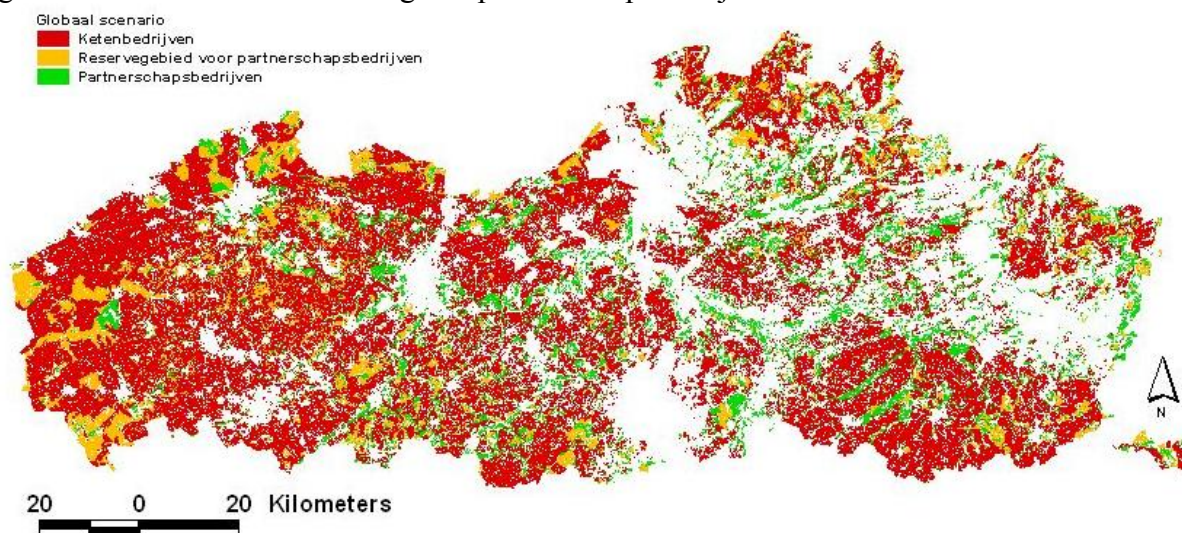
In het regionale scenario B2 overtreft de vraag naar partnerschapsbedrijven het aanbod en ontstaat een tekort van 86.240 ha. Voor ketenbedrijven bestaat een overschot aan ruimte (4.518 ha) na de toevoeging van het reservegebied in het aanbod.

Tabel 8-6 Confrontatie tussen vraag en aanbod voor het regionaal scenario, 2020, in ha.

Bedrijfsmodel	Bruto-vraag (ha)	Bruto-aanbod (ha)	+ extra aanbod uit reservegebied (ha)	verschil (ha)
Keten	366.553	145.777	225.294	4.518
Partnerschap	388.457	302.217	0	-86.240
Totaal	755.010	447.994	225.294	-81.722

8.4.3 Globaal scenario

In het globaal scenario bestaat een aanbod van 469.276 ha voor ketenbedrijven en 108.085 ha voor partnerschapsbedrijven. Daarnaast is nog 95.927 ha landbouwgrond over die ook geschikt is voor de ontwikkeling van partnerschapsbedrijven.

Figuur 8-15 Kaartbeeld globaal scenario (A1).

In het globale scenario A1 is voldoende ruimte beschikbaar voor zowel ketenbedrijven als partnerschapsbedrijven. M.a.w. een overschot aan ruimte voor beide bedrijfsmodellen ontstaat: 49.256 ha voor ketenbedrijven en 4.698 ha voor partnerschappen. Dit betekent een totaaloverschot van 54.000 ha.

Tabel 8-7 Confrontatie tussen vraag en aanbod voor het globaal scenario, 2020, in ha.

Bedrijfsmodel	Bruto-vraag (ha)	Bruto-aanbod (ha)	+ extra aanbod uit reservegebied (ha)	verschil (ha)
Keten	420.020	469.276	0	49.256
Partnerschap	199.314	108.085	95.927	4.698
Totaal	619.334	577.361	95.927	53.954

9 Besluit

9.1 Landbouwpotentieel en ruimtebehoefte

De oorspronkelijke hypothese van deze studie was tweezijdig. Enerzijds zou de professionele landbouwsector ook na het jaar 2020 een significante behoefte aan ruimte hebben in het Vlaamse buitengebied en anderzijds zou de omvang en aard van de benodigde ruimte niet noodzakelijk identiek zijn aan deze van de ruimte die momenteel door landbouw in gebruik is.

Deze studie heeft duidelijk aangetoond dat bepaalde sectoren en activiteiten van de landbouw zeker *potentieel hebben* om te groeien en dat in het jaar 2020 nog een grote ruimtebehoefte zal bestaan vanuit de landbouw. Dit potentieel wordt bepaald door niet enkel rekening te houden met de sterktes en kansen, maar ook met de zwaktes en bedreigingen van elke productieactiviteit binnen de landbouwsector. Het potentieel wordt uitgedrukt in termen van eindproductiewaarde, een weerspiegeling van de bijdrage van de sector tot de Vlaamse economie, en vormt aldus een belangrijke bestaansgrond van de landbouw. Door deze cijfers van eindproductiewaarde om te zetten in een ruimtebehoefte via productiviteitscijfers, kan bovendien rekening gehouden worden met een aantal beperkingen inzake productiviteitsstijging (bv. omwille milieubeperkingen of milieubijdragen). Sommige sectoren zullen het potentieel enkel bereiken indien meer ruimte ter beschikking komt, andere zullen door een stijgende productiviteit evenveel produceren op een kleinere oppervlakte. Dit betekent een verschuiving in productieactiviteiten.

De toekomstbeelden van 2013 en 2020 worden onderbouwd met behulp van een studie van de onderliggende drijvende krachten. Door alle drijvende krachten, intern en extern, van de Vlaamse landbouw te onderzoeken is het mogelijk om toekomstige evoluties in de sector beter in te schatten (structurele analyse). De SWOT analyse geeft bovendien per deelsector of activiteit duidelijker aan welke drijvende krachten belangrijk zullen zijn voor welke deelsector. Niet elke kracht heeft immers een gelijkaardige impact op de verschillende productieactiviteiten. Aannames betreffende de drijvende krachten bepalen het potentieel van de sector en deelsectoren. Indien andere aannames in de toekomst waarschijnlijker zijn, kan de analyse worden aangepast en herrekend.

De ruimtebehoefte voor **2013** is voornamelijk het gevolg van een *genuanceerde* doortrekking van de geobserveerde trend tussen 1990 en 2004 in eindproductiewaarde per productieactiviteit. De trend uit het verleden wordt niet zomaar doorgetrokken, maar op verschillende manieren (via de SWOT-analyse, een structurele analyse en een experten-workshop) wordt rekening gehouden met recente en verwachte ontwikkelingen betreffende de verschillende drijvende krachten.

Stijgingen in eindproductiewaarde zijn te verwachten voor aardappelen, groenten onder glas, varkens, korrelmaïs, fruitteelt, niet eetbare tuinbouwproducten en braadkippen. Voor **aardappelen** hebben verwachtingen voor onder andere grotere exportmogelijkheden, hogere aardappelprijzen, sterker ABC en afzetmogelijkheden voor bio-energieproductie een positieve invloed op de trend. **Groenten onder glas** hebben volgens de experts op de workshop, ondanks de daling in 2004 zeker potentieel om verder te groeien door kwaliteitsproductie, energiebesparende technieken en een sterk ABC. De productieactiviteit **varkens** heeft

ondanks de beperkingen inzake mestafzet toch potentieel om licht te groeien door mestverwerking, een sterk ABC en de centrale ligging. Ook **korrelmaïs** heeft potenties om te groeien door een toenemende vraag, een sterk ABC van veevoeding en een hoge eindproductiewaarde in de varkenssector. De stijgende trend bij **fruitteelt** wordt voornamelijk verklaard door de groei van de perenteelt. Voor de **niet-eetbare tuinbouwproducten** worden de grootste kansen gezien voor de boomkwekerijen en teelten in open lucht. Voor de **braadkippen** tot slot is een licht positieve evolutie in eindproductiewaarde waar te nemen onder andere door het belang van de versmarkt en bulkproductie.

De grootste *daling in eindproductiewaarde* wordt verwacht voor vleesvee, maar ook de deelsectoren van granen, suikerbieten en leghennen vertonen een daling ten opzichte van 2004. De daling voor **vleesvee** is onder andere het gevolg van sterke concurrentie, de afbouw van de Europese veestapel en de strenge mestwetgeving. De hervorming van het GLB en de stijgende concurrentie hebben impact op een dalende eindproductiewaarde voor **suikerbieten**. De afschaffing van de legbatterij, hogere voederkosten hebben een negatieve impact op de eindproductiewaarde van **leghennen**.

Een *constante eindproductiewaarde* wordt verwacht voor **melkvee**. Dit wordt vooral verantwoord door het behoud van de melkquota.

Door een combinatie van de verwachte eindproductiewaarden (EUR) met de verwachte economische productiviteit (EUR/ha) per deelsector, wordt ook een ruimtebehoefte per productieactiviteit bekomen. Door het sommeren van de ruimtevraag per productieactiviteit wordt de totale ruimtebehoefte 2013 berekend. Uit de berekening volgt dat de landbouwsector in 2013 ongeveer evenveel ruimte nodig heeft (680.00 ha in 2013 t.o.v. 677.000 ha in 2005) indien de sector de ontwikkelingskansen die zich aandienen ten volle wil benutten.

Gezien de toekomstverwachtingen voor **2020** nog onzeker zijn worden meerdere scenario's vooropgesteld: (i) een referentie scenario, gekenmerkt door globalisering, maar ook door een duidelijke overheidsregulering, (ii) een globaal scenario waarin de handel in landbouwproducten verder globaliseert en de overheidsregulering wordt afgebouwd en (iii) een scenario waarin de landbouw in hoofdzaak voor regionale markten produceert en sterk gestuurd wordt door duurzaamheidsmaatregelen van de overheid.

Op basis van voornamelijk expertenkennis wordt ook voor 2020 een eindproductiewaarde geschat per productieactiviteit, maar ook per scenario. Op een workshop met experts wordt op basis van een SOR-analyse een grondige onderbouwing gegeven van de toekomstverwachtingen voor de verschillende productieactiviteiten onder een gegeven scenario. De experts zien in het licht van 2020 onder het referentiescenario de grootste kansen voor varkens, fruitteelt, groenten onder glas, groenten in open lucht, braadkippen en suikerbieten. De perspectieven zijn minder rooskleurig voor granen, sierteelt, rundvee en melkvee.

De totale gevraagde ruimte is sterk afhankelijk van het gekozen scenario en de drie verschillende scenario's resulteren in een verschillende ruimtebehoefte. In het regionale scenario waarbij veel aandacht wordt geschonken aan sociale waarden, milieunormen, eigen identiteit en regionale afzet is meer ruimte nodig om alle taken van de landbouw (meer dan alleen producent van voedsel) te kunnen vervullen (755.000 ha in 2020 t.o.v. 677.000 ha in 2005). Het is een scenario met meer aandacht voor verbredingsactiviteiten, waardoor productieactiviteiten zoals granen en melkvee meer kansen krijgen. In het globaal scenario waarin een aantal van de productietaken evengoed door buitenlandse producenten kunnen

worden vervuld, moet in Vlaanderen minder ruimte worden vrijgehouden voor landbouw (619.000 ha in 2020 t.o.v. 677.000 ha in 2005). Het is bovendien een scenario met weinig aandacht voor verbreding. In het referentiescenario dat uitgaat van gelijkaardige eisen naar milieu en maatschappij als vandaag en van verdere ontwikkelingen op de internationale markt zoals die nu bestaan, ontstaat in 2020 een lichte meervraag naar ruimte (in vergelijking met 2005) om de potenties die zich aandienen in te vullen (689.000 ha in 2020 t.o.v. 677.000 ha in 2005).

Door in 2020 een differentiatie te maken naar twee bedrijfsmodellen, ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven, wordt gewezen op het belang van efficiënte productie en ketenvorming door eerder grootschalige bedrijven enerzijds (de ketenbedrijven) en anderzijds op het belang van functieverbreiding binnen de landbouw (de partnerschapsbedrijven). Het globale scenario biedt meer mogelijkheden voor ketenbedrijven. Het regionale scenario biedt meer mogelijkheden voor partnerschapsbedrijven. In het referentiescenario wordt een meer gebalanceerde invulling voorzien, gegeven de maatschappelijke verwachtingen t.o.v. landbouw.

De totale ruimtebehoefte van de landbouw wordt steeds berekend zonder bovengrens om op die manier te kunnen nagaan wat het maximale potentieel is van de landbouw zonder beperkingen vanuit andere sectoren op te leggen. Om na te gaan hoe realistisch de gevraagde ruimte vanuit de landbouw in 2020 is wordt een gebiedsgerichte confrontatie uitgevoerd met het huidige landbouwareaal. Hierbij wordt rekening gehouden met ruimtelijke kenmerken om geschikte gebieden voor ketenbedrijven of partnerschapsbedrijven te situeren. Hieruit komt een tekort aan ruimte in zowel het referentie- als in het regionale scenario naar voor. In het referentiescenario ontbreekt het aan ruimte voor zowel ketenbedrijven (10.500 ha) als partnerschapsbedrijven (5.500 ha), in het regionale scenario bestaat ruimtetekort voor partnerschapsbedrijven (86.500 ha). Dit is ook logisch, gezien in dit laatste scenario de vraag naar functieverbreiding ook groter is. In het globale scenario is er een totaaloverschot aan ruimte van 54.000 ha.

9.2 Bruikbaarheid in het kader van RSV 2020

Het RSV is een instrument dat het ruimtelijk beleid moet toelaten tot afwegingen tussen en invullingen van diverse maatschappelijke taken te komen. Samengevat zijn deze taken voor het ruimtelijk beleid: het creëren van ruimtelijke kwaliteit, het faciliteren van bepaalde ontwikkelingen en het bieden van rechtszekerheid. Qua visie op de rol van de landbouw dient bij de herziening van het RSV zowel de toegevoegde waarde voor het landbouweconomisch productieproces als de maatschappelijke meerwaarde als open ruimtebeheerder op een evenwichtige wijze aan bod te komen. Dit moet zich uiten in enerzijds ondersteuning van de intensivering van het grondgebruik (verdieping) en anderzijds het scheppen van mogelijkheden voor richtingen die zich meer zullen toespitsen op landschapsbeheer (verbreding).

De visie die vertrekt van landbouw als economische speler hecht veel belang aan rechtszekerheid en een kwantitatief ingeschreven oppervlakte. De resultaten van deze studie geven oppervlakttes aan met inbegrip van een functionele tarra. In functie van de ruimtebalans van het RSV moeten deze oppervlakttes gecorrigeerd worden met een planologische tarra (waarbij rekening wordt gehouden met alle zonevreemd grondgebruik binnen de bestemming

agrarisch gebied). Onderzoek naar deze planologische tarra maakte geen deel uit van deze studie.

Om tot een rationele doorwerking op het terrein te komen is het evenwel zondermeer aangewezen het RSV niet louter als een algemeen beleidskader met bijhorende ruimtebalans te beschouwen maar veeleer als een strategisch beleidsplan waarin op specifieke projecten wordt ingezet voor de komende beleidsperiode. De te vrijwaren oppervlakte voor landbouw kan dan als een soort streefcijfer fungeren. Voor de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden voor landbouw zal moeten worden gezocht (1) naar gebieden waar dusdanige conflicten aanwezig zijn dat deze een geïntegreerde oplossing op korte termijn behoeven, (2) naar landbouwthema's die generiek dusdanig conflictueus zijn dat ruimtelijke oplossingen moeten gezocht worden (bijvoorbeeld bij grootschalige intensivering, bij overheersend recreatief gebruik van landbouwgronden,...), (3) naar strategieën voor doelgroepen in de landbouwsector die dusdanige karakteristieken hebben dat deze ruimtelijk moeten ondersteund worden en (4) naar actoren die een bepalende rol kunnen spelen bij het realiseren van bepaalde oplossingen op het terrein. Het accent zou bij een herziening van het RSV minder op de ruimtebalans moeten liggen en meer op strategische projecten op Vlaams niveau, die garanties bieden voor een toekomstgericht landbouwbeleid.

Het is ook duidelijk dat het werken met twee gedifferentieerde bedrijfsmodellen (ketenbedrijven en partnerschapsbedrijven) ook een andere ruimtelijke context en invulling impliceert. Bij ketenbedrijven primeert vooral het ter beschikking hebben van gronden zonder bijkomende beperkingen om zo efficiënt mogelijk te produceren. Partnerschapsbedrijven zijn daarentegen beter in te passen in zones waar ook andere functies van de ruimte verwacht worden. Dit betekent niet dat partnerschapsbedrijven geen volwaardige landbouwbedrijven zijn of niet economisch rendabel moeten zijn (en hiervoor de nodige oppervlakte ter beschikking moeten hebben), maar wel dat deze ook efficiënt kunnen zijn (in de zin van sociaal-maatschappelijk kostenbesparend) in het (mede-)beheer van open ruimte. In die zin geeft deze studie ook pistes naar een gedifferentieerde afbakening en kwantificering bij de afbakening van de ruimte voor landbouwproductie. Dergelijke pistes moeten natuurlijk verder worden onderzocht en onderbouwd.

Tijdens de bevraging van bevoorrechte getuigen omtrent hun appreciatie van de beleidsmatige vertaling van de ruimtebehoefte van de landbouwsector in het huidige RSV werden verder een aantal concepten, categorisering en uitwerkingen doorgelicht. Interessant zou zijn vanuit de conclusies van deze studie verder onderzoek te kunnen doen m.b.t. wenselijkheid, zin- of onzin van deze concepten, categorisering en uitwerkingen (zoals bijvoorbeeld landbouw in stedelijke gebieden, bouwvrije gebieden, specifieke gebundelde concentraties, enz.) evenals de doorwerking hiervan naar de ruimtelijke structuurplannen op provinciaal niveau.

10 Referenties

- Administratie Land- en Tuinbouw. (2000). *Programma voor Plattelandsontwikkeling in Vlaanderen (PDPO), periode 2000 - 2006*.
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/landbouw/downloads/pdpo.pdf>.
- Administratie Milieu- Natuur- Land- en Waterbeheer afdeling Water (2000). *Van nature overstroombare en recent overstroombare gebieden in Vlaanderen*, Brussel.
- Aminal (Administratie Milieu- Natuur- Land- en Waterbeheer) afdeling Land (1996). *Concrete afbakening en differentiatie van agrarische gebieden in Vlaanderen*, Brussel.
- Anoniem (1998). *Belgisch Staatsblad - 01.12.1998 - Hoofdstuk II. Regels van toepassing voor de productie*. 38294.
- Antonides, G. en van Raaij, F. (1998). *Consumer Behaviour, A European Perspective*. Erasmus University, Rotterdam, John Wiley & Sons.
- Bain, J. S. (1968). *Industrial Organization*, New York, John Wiley & Sons Inc.
- Boerenbond (2003). *Grondgebruik in land- en tuinbouw - inventaris Boerenbond. Voorstel voor afbakening agrarische structuur*, Leuven.
- Cardol, G. (1988). *Ruimte voor agribusiness-complexen : structuur, positie en dynamiek van het Noordlimburgse tuinbouwcomplex vanuit functioneel, geografisch en regionaal perspectief*, Amsterdam, Koninklijk Nederlands aardrijkskundig genootschap.
- Cidad, G., Mathijs, V., Nevens, F. en Reheul, D. (2003). *Energiegewassen in de Vlaamse landbouwsector*. in: *Publicatie 1*. Steunpunt Duurzame Landbouw. Merelbeke pp. 94.
- De Nocker, L., Joris, I., Van Roy, D., Vandecasteele, B., Meiresonne, L., Van der Aa, B., De Vos, B., De Keersmaecker, L., Vandekerckhove, K., Gerard, M., Backx, H., Van Balleer, B., Van Hove, D., Meire, P., Van Huylenbroeck, G. en Bervoets, K. (in press). *Multifunctionaliteit van overstromingsgebieden: wetenschappelijke bepaling van de impact van waterberging op natuur, bos en landbouw*. AMINAL; VITO; INBO; UA en UGent, Brussel.
- Driesen, L. (1997). *Imago-onderzoek: burger denkt weinig goeds over landbouw en tuinbouw* *VILT*. 7: (10), 7 Maart 1997.
- Eurostat (2006). *Food: From farm to fork statistics* Pocketbooks.
- FOD Economie - Afdeling Statistiek (2004). *Bevolking per gemeente (Population per municipality)*.
- Geers, R. (2006). *Stalruimte voor pluimvee en varkens*, Kirsten Bomans, Leuven.

- Goddard, E., Weersink, A., Chen, K. en Turvey, C. G. (1993). Economics of Structural-Change in Agriculture. *Canadian Journal of Agricultural Economics-Revue Canadienne D Economie Rurale*. **41**: (4) pp. 475-489, December 1993.
- Hajer, M. (1995). *The politics of environmental discourse, ecological modernisation and the policy process*, Oxford, Clarendon Press.
- Helming, J. L. (2002). *Mid term review GLB : mogelijke gevolgen op regionaal niveau voor Vlaanderen*, Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouw (VOLT).
- IDEA Consult en Belconsulting (2006). *Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling (PDPO) 2007-2013*. Startnota.
- Instituut voor Natuurbehoud (2001). *Biologische waarderingskaart van het Vlaams Gewest, versie 2*, Geïntegreerd digitaal bestand, Brussel.
- Kesteloot, C. (2001). *Verstedelijking in Vlaanderen: problemen, kansen en uitdagingen voor het beleid in de 21e eeuw*. Vlaamse Gemeenschap, Cel Stedenbeleid, Brussel.
- Klijn, J. A., Vullings, L. A. E., Van den Berg, M., Van Meijl, H., Van Lammeren, R., Van Rheenen, T., Tabeau, A. A., Veldkamp, A., Verburg, P. H., Westhoek, H. en Eickhout, B. (2005). *The Eururalis study: Technical document*. Alterra Rapport 1196, Wageningen pp. 215.
- Koolen, J. (2006). Het paard als nieuwe economische drager van het platteland. http://www.rlg.nl/website/uitgaven/lezingen/lezing_12.html.
- Leterme, Y. (2004). *Beleidsnota Landbouw, Zeevisserij en Plattelandsbeleid (Policy program on Agriculture, Fishing and Rural policy)*. Minister President van de Vlaamse Regering en Vlaams Minister van Landbouw; Zeevisserij en Plattelandsbeleid.
- Maas, J. H. M. (1994). *De Nederlandse agrosector: geografie en dynamiek.*, Assen, Van Gorcum.
- McNally, S. (2001). Farm diversification in England and Wales - what can we learn from the farm business survey? *Journal of Rural Studies*. **17**: (2) pp. 247-257, April 2001.
- Mens en Ruimte (1998). Natuur- en bosgebieden.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1998). *Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen*. Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting, Monumenten en Landschappen en Afdeling Ruimtelijke Planning, Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001a). *Gewestplan*, Brussel, Departement LIN - AROHM - Afdeling Ruimtelijke Planning,.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001b). *Landschapsatlas: Ankerplaatsen*, Brussel, Departement LIN - AROHM - Monumenten en Landschappen,.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001c). *Van nature overstroombare en recent overstroomde gebieden*, Brussel, Departement LIN - AMINAL - Afdeling Water.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) (2004). *Landbouwtelling*, Statistische Studiën, Brussel.
- Nationale Bank van België (NBB) (2005). BelgoStat. *Nationale Bank van België*.
- OC-GISVlaanderen (2001). Bodemgebruikskaart Vlaanderen.
- OC-GISVlaanderen (2003). *Middenschalige kleurenorthofoto's, luchtopname 2003, vlietschall 1/12.000*. aangemaakt in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij en de provincies.
- Porter, M. (1990). *The competitive advantage of nations*, London, Basingstoke, MacMillan.
- Reinhard, S., Vreke, J., Wijnen, W., Gaaff, A. en Hoogstra, M. (2003). *Integrale afweging van ruimtegebruik, ontwikkeling van een instrumentarium voor het beoordelen van veranderingen in aanwending van ruimte*. LEI, Den Haag, LEI.
- Scherer, F. M. en Ross, D. (1990). *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Stalpaert, L. (2005). Bodem: Bodembedreigingen bekend, hoe aanpakken? in: *Landbouw: Druk door nutriënten, biodiversiteit onder druk. Bodemerosie*, MIRA, VMM, Uitgeverij LannooCampus.
- Stedula (2004). *Op grond van morgen. Visie op landbouw in Vlaanderen*. Steunpunt Duurzame Landbouw, Gontrode.
- Van de Velde, L., Calus, M., Lecoutere, E., Vanslembrouck, I., Mettepenningen, E. en Van Huylenbroeck, G. (2005). Landbouwverbreding in West-Vlaanderen. www.west-vlaanderen.be pp. 216.
- Van der Ploeg, J. D. en Roep, D. (2003). Multifunctionality and rural development: the actual situation in Europe. in: *Multifunctional agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development*. Van Huylenbroeck, G. en Durand. Aldershot, Ashgate pp. 37-54.
- van Eck, W., van den Ham, A., Reinhard, A. J., Leopold, R. en de Poel, K. R. (2002). *Ruimte voor landbouw; uitwerking van vier ontwikkelingsrichtingen*, Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.
- Van Gijseghe, D., Bernaerts, E., Caboor, L., Carels, K., Demuyne, E., Hernalsteen, H., Heyman, J., Lauwers, L., Lenders, L., Platteau, J., Sanders, A., Vandenberghe, K., Van Kerckvoorde, D., Vleurick, L. en Wustenberghs, H. (2004). Landbouwbeleidsrapport 2003. in: Dirk van Gijseghe (red.). Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Administratie Land- en Tuinbouw, Afdeling Monitoring en Studiën.

- Van Hecke, E. (2001). Measuring poverty among farmers in Belgium. *Belgeo*. **1**: (3) pp. 247-263.
- Van Hecke, E., Boon, J., Delien, A. en Vandenhoeck, H. (2003). *Ruimtegebruik in Vlaanderen*. Geografie, I. v. S. e. E., Studie uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse milieumaatschappij, MIRA, KULeuven.
- Van Huylenbroeck, G., Van Hecke, E., Meert, H., Vandermeulen, V., Verspecht, A., Vernimmen, T., Boulanger, A. en Luyten, S. (2005). *Overlevingsstrategieën voor Multifunctionele Landbouw in Verstedelijkte Gebieden (Development strategies for a multifunctional agriculture in peri-urban areas)*. Plan voor Wetenschappelijke Ondersteuning van een Beleid Gericht op Duurzame Ontwikkeling, Deel 1: Duurzame productie- en consumptiepatronen, Federaal Wetenschapsbeleid, Brussel.
- Vandaele, K., Librecht, I., Neven, H., Swerts, M., Vandekerckhove, L. en N., L. (2002). Werk maken van erosie. *Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Advies- en ingenieursbureau Soresma nv*.
- Verbeke, W. (2006). *Interview omtrent consumptiepatronen en evoluties in België*, Vandermeulen, V., Gent.
- Vereijken, P. H. en Agricola, H. J. (2004). *Transitie naar niet-agrarisch gebruik van het buitengebied*, Alterra, Wageningen.
- Verhelst, P. (2003). *De Europese exportsubsidies en hun invloed op de ontwikkeling van de landbouw in de derde wereld*. Faculty of Bioscience Engineering, Gent, Ugent pp. 128.
- Verspecht, A., Van Lierde, D. en Taragola, N. (2003). *Werkverwachtingen van schoolverlaters in het land-en tuinbouwonderwijs in Vlaanderen*. Centrum voor Landbouweconomie, Brussel.
- Viaene, J., Gellynck, X. en De Belder, T. (2003). *Het economische belang van de paardensector*, In opdracht van de Belgische Confederatie van het Paard, Gent, Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen pp. 82.
- Viaene, J., Goossens, E. en Michiels, J. (1996). *Afbakening en differentiatie van de agrarische gebieden in Vlaanderen*, Gent, Universiteit Gent.
- VILT (2004). Leterme wil liquiditeit van tuinders beschermen. *Vlaams Informatiecentrum over land- en tuinbouw, Archief*, 23 Augustus 2004.
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM) (2002). *Beheersovereenkomsten Natuur*, Brussel, Nationaal Instituut voor de Statistiek - Het Leefmilieuportaal.
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM) (2004). Ruilverkaveling Reninge.
- Willekens, A., Orshoven, J. en Feyen, J. (1996). *Globale afbakening en differentiatie van agrarische gebieden in Vlaanderen*. KULeuven, Leuven.

11 Bijlagen

Bijlage 1 Stuurgroepleden, deelnemers interviews en workshop

Naam	Organisatie
Leden van de stuurgroep, 28 maart, 4 juli, 9 november en 19 december 2006	
Bert Barla	VLM
Caroline Vrijens	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
Christophe Vandevoot	Departement Ruimtelijke ordening en wonen
Dirk Van Gijseghe	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
F. Coussement	Kabinet Leterme
Fons Beyers	Boerenbond
Geert Rogiers	VLM
Guy Depraetere	ABS
Johan Verstringe	Departement Landbouw en Visserij – Duurzame Landbouwontwikkeling
Joris Relaes	Kabinet Leterme
Jules Van Liefferinge	Departement Landbouw en Visserij – Secretariaat-generaal
Koen Carels	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
Lieve Vandebroeck	Departement Landbouw en Visserij – Duurzame Landbouwontwikkeling
Luc Uytendwilligen	Agentschap voor landbouw en visserij – Structuur en Investerings
Michael Vanombergen	Departement Landbouw en Visserij – Duurzame Landbouwontwikkeling
René Van der Lecq	Departement Ruimtelijke ordening en wonen
Aanwezigen op de expertenworkshop, 4 oktober 2006	
Adrien Saverwys	Consulent sierteelt, Merelbeke
Bert Barla	VLM
Caroline Vrijens	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
Christophe Vande Voort	ARP
Dewaele Ignace	Subel
Dirk Van Gijseghe	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
Fons Beyers	Boerenbond
Francois Huyge	Boerenbond
Geert Rogiers	VLM
Hubert Hernalsteen	Departement landbouw en visserij
Johan Heyman	Departement landbouw en visserij
Johan Zoons	Proefcentrum Geel (pluimvee)
Jozef De Krock	Departement Landbouw en Visserij
Koen Carels	Departement Landbouw en Visserij – Monitoring en Studie
Lieve Vandebroeck	Departement Landbouw en Visserij
Norbert Vettenburg	Departement Landbouw en Visserij
Peter Van Bossuyt	Boerenbond
Rik Decadt	REO-Veiling
Roger Lips	KULeuven
Stefaan Lemiegre	Fortis

Sylvie Van de Velde	Erov
Interviews in het kader van de SWOT analyse, september 2006	
Camiel Adriaens	POVLT
Eric Mathijs	KULeuven
Joris Relaes	Kabinet Leterme
Ludwig Lauwers	ILVO
Peter Van Bossuyt	Boerenbond
Interviews in het kader van de doorwerking van het RSV, mei 2006	
Christophe Vande Voort	ARP
Fons Beyers	Boerenbond
Griet Celen	VLM
Johan Peymen	INBO
Joris Relaes	Kabinet Leterme
Marnix Devrieze	Aminal
Peter Brugman	Boerenbond

Bijlage 2   Kritische lezing RSV en vragenlijst ter voorbereiding van de gesprekken met bevoorrechte getuigen

1) Inleiding

Het doel van de nota

Onderstaande nota heeft in het algemeen als doel een kritische reflectie tot stand te brengen. Hiervoor verwijst zij eerst naar de manier waarop landbouw als activiteit in het bestaande ruimtelijk structuurplan Vlaanderen (1997) is besproken en de richtinggevende en bindende uitspraken die in dit verband zijn opgenomen. Via een aantal vragen wordt de korte samenvatting aangevuld met bedenkingen en mogelijke probleemstellingen. Dit moet toelaten het onderzoek te richten in functie van de herziening van het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen en een vergelijking mogelijk te maken zonder daarom als vanzelfsprekend de gestelde probleemstellingen en gebruikte methodes in dit RSV over te nemen.

De opbouw van de nota

De eerste drie hoofdstukken geven achtereenvolgens een synthese van de beschrijving in het informatief gedeelte en van de opties in het richtinggevend en bindend gedeelte in het RSV. Elk onderdeel wordt kritisch bevraagd. De vragen zijn opgenomen in een kader.

Doordat het gaat om vragen die gebaseerd zijn op een kritische evaluatie van het betreffend onderdeel kan het voorkomen dat vragen herhaald worden of anders geformuleerd terug aan de orde worden gesteld. Bovendien kunnen zij voortvloeien uit een combinatie van het beschouwde onderdeel en onderdelen die voordien reeds aan bod zijn gekomen.

De conclusies zijn in de nota eveneens als vragen geformuleerd. In de concluderende vraagstelling zijn daarom een aantal veeleer algemeen beschouwende vraagstellingen opgenomen, maar zijn ook een aantal van de terugkomende vragen herhaald.

Verduidelijkingen bij de gehanteerde terminologie (Van der Ploeg en Roep, 2003)

- Verdieping: het hervormen, uitbreiden en heroriënteren van de landbouwproductie om zo een hogere meeropbrengst per landbouwproduct te bekomen (vb. intensivering, kwaliteitsverbetering van de producten, het creëren van een directe afzetmarkt van de producten via thuisverkoop).
- Verbreding: het gericht gebruik van de (ruimtelijke) positie van het landbouwbedrijf binnen haar omgeving (met haar karakteristieken) om zo bijkomende inkomsten te genereren (vb. agrotourisme, natuur- en landschapsbeheer, zorgboerderijen, energieproductie).
- Herbronning: het aanboren van nieuwe inkomsten op basis de mobiliteit van de grondstoffen op het landbouwbedrijf waardoor zij voor verschillende activiteiten ingezet kunnen worden en waardoor het landbouwbedrijf zelf minder afhankelijk wordt van bepaalde verwickelingen of bepaalde trends in de landbouwsector zelf (vb.

het gebruik van kennis aanwezig op het landbouwbedrijf om daarnaast ook een activiteit in de (brede) dienstensector uit te oefenen, het verhuur van materialen).

2) *Het informatief gedeelte van het RSV*

De beschrijving van de bestaande ruimtelijke structuur

Het informatief gedeelte van het RSV maakt in haar beschrijving van de bestaande ruimtelijke structuur een onderverdeling tussen een stedelijke structuur, een open-ruimte-structuur, een ruimtelijk-economische structuur en een lijninfrastructuur. Landbouw wordt hierin als structuurbepalende functie van de open-ruimte-structuur besproken.

a. De agrarische structuur als onderdeel van de open-ruimte-structuur in Vlaanderen (RSV: 1A.2.1.2)

Landbouw wordt omschreven als een structuurbepalende functie voor de open ruimte. Het belang van de landbouw wordt in het RSV aangetoond aan de hand van

- de omvang, de ruimtelijke spreiding en de structuur van de werkgelegenheid in de landbouw
- de ruimtelijke spreiding en de aard van de landbouwbedrijven en de cultuuroppervlakte
- de mate en de ruimtelijke spreiding van de grondgebondenheid
- de ruimtelijke situering van het opvolgingspatroon en de dynamiek
- de productiestructuur met een opdeling in functionele agribusinesscomplexen, geïntegreerde ketens van productie, verwerking en distributie (van voedingsmiddelen).

De verschillende elementen geven een beeld van een evolutie en leiden via een aantal indicatoren tot de omschrijving van een bepaald ruimtelijk patroon. Inhoudelijk was dit ruimtelijk patroon van de landbouw in Vlaanderen in 1993 sterk verscheiden. Grondloze agrarische bedrijven kwamen voor naast grondgebonden agrarische bedrijven. Verschillende teelten komen in eenzelfde gebied voor. Toch werd op Vlaams niveau op basis van de opdeling in agribusinesscomplexen enerzijds en de ruimtelijke patronen anderzijds een zogeheten agrarische macrostructuur onderscheiden. Zij bestond uit regio's met gemengde landbouw, regio's met concentratie en specialisatie van grondloze veehouderij, regio's met concentratie en specialisatie van intensief grondgebonden tuinbouw en regio's met concentratie en specialisatie van tuinbouw onder glas of plastic. Deze concentraties worden bepaald aan de hand van het BSS/ha ¹⁸ cultuurgrond van de productierichting in een gemeente.

Structuurbepalende regio's zijn:

- de grondloze veehouderij in de Noorderkempen (ten zuiden van Turnhout en de omgeving van Hoostraten) en in West-Vlaanderen (Tielt en Roeselare)

---

¹⁸ Het brutosaldo van een productierichting is volgens het RSV de gemiddelde monetaire waarde van de productie na aftrek van de belangrijkste specifieke kosten van de productie. Het wordt een bruto standaardsaldo (BSS) genoemd wanneer het kan worden beschouwd als gemiddelde van een gegeven streek. Op de technische werkgroep van 21/02/2006 werd het bruto standaardsaldo (BSS) omschreven als de waarde van de opbrengsen verminderd met specifieke kosten, zoals zaai- en pootgoed, bestrijdingsmiddelen, meststoffen, vervanging van dieren en veevoeder. Het werd algemeen omschreven als de toegevoegde waarde per jaar voor heel België, maar kan voor de indeling van de bedrijven naar productierichting ook op bedrijfsniveau omschreven worden.

- de tuinbouw onder glas of plastic, gesitueerd in concentratiegebieden voor groenten en niet-eetbare tuinbouwproducten in de streek ten zuiden van Antwerpen, in de streek ten oosten van Gent en Drogenbos
- de laagstamboomgaarden in de onmiddellijke omgeving van Sint-Truiden.

De melkveehouderij is van grote betekenis, maar kent een lage concentratie en wordt aldus niet als structuurbepalend beschouwd.

- Zijn er bepaalde evoluties in dit patroon? Duiken er nieuwe concentraties op? Hebben zij dezelfde kenmerken als de concentraties beschreven in het RSV of gaat om een totaal ander type van concentraties?
- Biedt deze beschrijving een voldoende beeld van het ruimtelijk functioneren van de landbouw (in 2006)?
- Zijn er sturende krachten die leiden tot de ruimtelijke (des)integratie van de verschillende productierichtingen en/of productiestappen ¹⁹? In welke mate zijn deze sturende krachten ook ruimtelijk te situeren als structuurbepalende elementen voor het beschreven patroon?
- Zijn er randvoorwaarden die de potenties tot een integratie met activiteiten buiten de klassieke landbouwactiviteiten en aanverwanten verlagen/verhogen? Zijn deze randvoorwaarden ook ruimtelijk te situeren?
- Beperken deze ruimtelijke randvoorwaarden zich tot elementen die te typeren zijn als onderdelen van de 'open-ruimte-structuur'?

b. Trends (RSV 1A.2.3.2.)

Het RSV geeft aan dat in de landbouw zich volgende structurele ontwikkelingen manifesteren met een belangrijke impact op de ruimtelijke structuur van de open ruimte:

- afname van het aantal bedrijven, toename van de bedrijfsgrootte en verjonging ²⁰
- beïnvloeding van de productiestructuur door het beleid
- beïnvloeding van de productiestructuur door de veranderende vraag
- regressie van de grondgebonden productierichtingen (melkvee, veecombinaties met accent op graasdieren, tarwe en suikerbieten)
- expansie van productierichtingen die weinig grond innemen (braadkippen en glastuinbouw) en van fruit en tuinbouw in open grond

In het RSV worden met deze trends vooral kwantitatieve verbanden gelegd met veranderingen in de gebruiksoppervlaktes (totaal en per bedrijf). Daarnaast worden de ontwikkelingen in de gebruiksoppervlaktes gedifferentieerd per provincie.

- Zijn de beschreven trends nog van kracht? Worden zij doorgezet? Of is hier verandering in opgetreden?
- Zijn er trends, maatschappelijke ontwikkelingen die een ruimtelijke differentiatie/integratie in de hand werken? Welke zijn deze?
- Hebben deze of andere trends ruimtelijke repercussies op de manier waarop de landbouwactiviteiten zich met andere activiteiten verweven? Hebben zij impact op het (beheer van) het landschap? Welke? Is deze impact overal dezelfde?
- Welke schaalniveaus ontstaan als we de samenhang tussen deze (afzonderlijke) trends en de omvorming van de ruimte beschouwen? Hoe hangen deze schaalniveaus samen?

¹⁹ Anders geformuleerd: kunnen sturende krachten of redenen benoemd worden die de stijging/daling van het hoevetoeisme, het al dan niet samen voorkomen van bijvoorbeeld sierteelt en groenteteelt, het al dan niet concentreren van opkweek plantgoed tot verkoop op de boerderij in én bedrijf of één locatie of het ontstaan van streekgebonden samenwerkingsverbanden tussen bedrijven op een bepaald vlak (cfr. streekgebonden samenwerkingsverbanden voor wijnproductie in Frankrijk).

²⁰ Met verjonging wordt in het RSV verwezen naar de toename met 13% van het aantal bedrijfsleiders jonger dan 40 jaar in de periode 1984-1989 en de afname met 38% van het aantal bedrijfsleiders ouder dan 60 jaar in diezelfde periode.

c. Problemen en potenties m.b.t. de open-ruimte-structuur (RSV 1A.2.4.)

De structuurbepalende open-ruimte-functies hebben behoefte aan grotere samenhangende gehelen en aan continuïteit. Voor de landbouwfunctie vertaalt dit zich algemeen in een behoefte aan een voldoende ruimtelijke samenhang en een voldoende oppervlakte om exploiteerbaar te zijn. Net als de andere open-ruimte-functies is zij gevoelig voor de versnippering van die open ruimte.

De interne en externe problematieken in de agrarische structuur aangehaald in het RSV betreffen:

- de versnippering van het landbouwareaal door de verspreide en niet-geplande inplanting van woon- en bedrijfsbebouwing (incl. agrarische bebouwing)
- de intensivering van de bedrijfsvoering en haar aanverwante problemen zoals:
  - de mestproblematiek (problematiek van afzet mest op landbouwgronden, problematiek van ammoniak)
  - de besmettingsproblematiek (problematiek verhoogd besmettingsgevaar voor zowel planten als dieren bij hogere concentratie)
  - de beschikbaarheid van voldoende water van voldoende kwaliteit in regio's met concentratie en specialisatie in de open-grondtuinbouw.

Volgende potentiële problemen die een zekere relatie hebben met de intensivering in de tuinbouw worden vernoemd:

- de afwezigheid van afzetstructuren voor de tuinbouwproducten in regio's waar een conversie van akker- naar tuinbouw mogelijk kan plaatsvinden
- de hoge grondprijzen en het beperkt aanbod van pachtgronden in een aantal regio's met een concentratie en specialisatie zoals rond Mechelen of Roeselare.

Verder wordt de landbouw nog vernoemd in de probleemschets waar het gaat om:

- het verdwijnen van structuurbepalende landschapselementen en –componenten door de technische evolutie in de landbouw
- het vervagen van de landschappelijke elementen en structuren ten gevolge van de uitvoering van ruilverkavelingen ('oude stijl') in het verleden

Potenties voor de toekomstige ontwikkeling m.b.t. landbouw (RSV, 1A.2.4.2.):

- Projectvestiging in de glastuinbouw en agrarische bedrijvzones voor de intensieve veehouderij mits een aantal voorwaarden (cfr. besmettingsproblematiek) zijn mogelijke denkpistes voor de ontwikkeling van beperkte concentraties aan de rand van de bebouwde gebieden.
- Voedertechische maatregelen, mestdistributie- en grootschalige mestverwerkingsystemen, aangepaste stallen en mestopslag op termijn bieden aanvullende mogelijkheden in verband met de grondloze productietakken.
- Extensivering van de grondgebonden productietakken biedt nieuwe ruimtelijke ontwikkelingsperspectieven. Landinrichting, beheersovereenkomsten en beheerslandbouw openen in dit kader nieuwe perspectieven.
- In kader van duurzame ontwikkeling vormt het agrificatiemodel (aanwending van landbouwproducten voor non-food toepassingen) een belangrijk te nemen optie.

- In welke mate blijven de gestelde problematieken actueel? Duiken nieuwe problematieken op?
- Kan nog steeds zo prominent als in 1997 worden gesteld dat continuïteit zich voor de structuurbepalende landbouwfunctie vertaalt in een behoefte aan een voldoende ruimtelijke samenhang en een voldoende oppervlakte?

- Zijn de denkplaatjes in verband met projectvestiging en agrarische bedrijvengebieden nog geldig? Zijn hier goede voorbeelden van? Wat zijn behalve de besmettingsproblematiek de randvoorwaarden? Wat zijn de redenen waarom ze wel/niet zijn ontwikkeld? (vb. studieopdracht macrogebieden glastuinbouw?, agrarische bedrijvengebieden in gemeentelijk ruimtelijk structuurplan Sint-Truiden).
- In welke mate kunnen landinrichtingsprojecten, beheersovereenkomsten, beheerslandbouw (in natuur- of landschapsinrichting) en het ‘nieuwe’ plattelandsbeleid de extensivering van de grondgebonden productietakken ondersteunen? Blijft extensivering een blijvende denkplaatje? Wat zijn de kansen op slagen? Wat zijn de voorwaarden?
- Kan de ruimtelijke planning over deze beleidstypes uitspraken doen over de beleidsdomeinen heen? Hoe, onder welke voorwaarden en met welke bedoeling kan/mag zij dit doen? Hoe diep kan/moet het RSV op dergelijke beleidsdomeinen ingaan?
- In welke mate kan/moet vanuit het ruimtelijk beleid de ontwikkeling van afzetstructuren, mestdistributie- en mestverwerkingssystemen enzovoort ondersteund/(aan)gestuurd worden?
- Wat zijn de mogelijkheden voor agrisficatie (energieproductie, medicinale toepassingen,...)? Op welke manier kan/moet de ruimtelijke planning hierin een sturende of ondersteunende rol spelen?

Prognoses

Tijdens de opstelling van het RSV werd de landbouwsector geconfronteerd met een aantal structurele beleidswijzigingen op internationaal Europees en gewestelijk niveau. Het doortrekken van de trend uit het verleden werd daarom niet als zinvol beschouwd. Daarom is gekozen enkel een prognose te maken naar het jaar 2000, en dit zowel naar de productie als naar de schaal. In de prognose werd rekening gehouden met de structurele bedrijfsveranderingen in het verleden, de effecten van bovenregionale (economische) (beleids)ontwikkelingen, de evolutie van het areaal voor de grondgebonden productierichtingen op macro-vlak en van daaruit de te verwachte aanpassingen van de bedrijfsgrootte en –structuur enerzijds en de productiviteitstoename anderzijds op micro-vlak.

- In welke mate hebben de ontwikkelingen in de landbouwsector zich gestabiliseerd?
- Waardoor zal de toekomstige evolutie in de landbouwsector bepaald worden?
- Hoe zal deze evolutie zich ruimtelijk manifesteren? (kwantitatief naar oppervlakte, kwalitatief naar integratie, verbreding, inrichting).
- Zijn ook andere ruimtelijke ontwikkelingen bepalend?
- Welke structurele beleidswijzigingen hebben zich sedert 1997 voorgedaan? Welke beleidswijzigingen zijn te verwachten na 2006?

3) *Het richtinggevend gedeelte van het RSV*

Naar analogie met de beschrijving van de bestaande ruimtelijke structuur wordt een opdeling gemaakt tussen de stedelijke gebieden en het buitengebied. Voor de toekomstige ontwikkeling van de landbouw in de stedelijke gebieden zijn specifieke waarborgen ingeschreven. De ontwikkelingsperspectieven voor landbouw in het buitengebied komen aan bod in termen van een afbakening van de gebieden van de agrarische structuur en principes voor een verdere differentiatie.

- Is een opdeling tussen de ontwikkelingsperspectieven voor landbouw in de stedelijke gebieden en het buitengebied (nog) relevant?
- Wat met de landbouw in de overgangszones tussen stad of platteland of (versnipperde) open ruimten die onder residentiële, recreatieve of andere druk staan?

Waarborgen voor landbouw in stedelijke gebieden²¹

In kader van de afbakening van de stedelijke gebieden moet aandacht gaan naar de ruimtelijke inpassing van de landbouw. De ruimtelijke inpassing van de landbouw in de stedelijke gebieden kan in de gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen worden gespecificeerd.

De stedelijke landbouw heeft een eigen karakter en moet de nodige ontwikkelingsmogelijkheden behouden rekening houdend met ontwikkelingsperspectieven van andere ruimtebehoevende functies in de stedelijke gebieden. Zij draagt bij tot het beheer van delen van het randstedelijk groen, levert een bijdrage tot de stedelijke ecologie en laat recreatief medegebruik toe. Anderzijds is het stedelijk gebied een afzetmarkt en biedt zij een hoogwaardig transport- en energie-infrastructuurnetwerk aan. Het beperken van de wederzijdse nadelige beïnvloeding (verstedelijkingsdruk en milieudruk) moet worden nagestreefd.

In functie van de aanwezige ruimtelijke stedelijke kwaliteiten zijn in dergelijke gebieden vormen van hoog-technologische tuinbouw (glastuinbouw, sierteelt) en andere vormen van landbouw mogelijk. Anderzijds is er ruimte voor andere landbouwactiviteiten zoals deeltijdse en/of hobby-land- en tuinbouw, kinderboerderijen, volkstuintjes,...

Indien blijkt dat de aanwezige landbouwgebieden voor de beroepslandbouw moeten worden gevrijwaard en dat hiervoor de nodige ontwikkelingsperspectieven moeten worden gegeven, moeten deze landbouwgebieden als onderdeel van de agrarische structuur worden aanzien.

- Waaruit blijkt in de praktijk dat het karakter van de stedelijke landbouw zo anders is dan de landbouw in het buitengebied? Of is dit onderscheid, in navolging van ‘de verweving van stad en platteland’ veeleer vaag?
- Is bijvoorbeeld de sterke ontwikkeling van hobbylandbouw typerend? Hoe moet hiermee worden omgegaan? Vertalen de ontwikkelingen inzake niet-beroepslandbouw zich in bepaalde kwantitatieve behoeften? Hoe? Kan/mag hobbylandbouw een economische betekenis krijgen (vb. door verhuur van gronden voor paarden, “plukboerderijen”)? Op welke manier moet het ruimtelijk beleid hierop inspelen? Welke (beperkende en/of stimulerende) randvoorwaarden moeten hierbij worden gecreëerd?
- Wat zou de toekomstige rol kunnen zijn voor de landbouw in verstedelijkte gebieden? Wat zijn de voorwaarden om deze rol waar te maken? Hoe zou dit zich vertalen in een ruimtebehoefte voor de beroepslandbouw? Welke stimulansen zijn nodig en hoe kunnen zij enige uitwerking hebben?
- Kent U voorbeelden waar de ontwikkeling van landbouw in stedelijke gebiedscontext op een kwalitatieve manier is omschreven? Hoe is in die voorbeelden naar randvoorwaarden voor een kwalitatieve inpassing van de aanwezige landbouw gezocht? (cfr. Gent-Parkbos/landinrichting Scheldevelde?, Zoektocht naar concentratie glastuinbouw in het Gentse...)
- Kent U voorbeelden van ruimtelijke structuurplannen (bijvoorbeeld voor gemeenten in stedelijk gebied) waar de ontwikkeling van de landbouw op een kwalitatieve manier is omschreven?

---

²¹ RSV: 2.III.1.4.11

Landbouw in het buitengebied en in de gebieden voor economische activiteiten²²

a. Principes bij de afbakening van de gebieden van de agrarische structuur²³

De gebieden die belangrijk zijn voor het functioneren van de landbouw worden afgebakend in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen. Dit wordt geoperationaliseerd door de afbakening van gebieden van de agrarische structuur. De afbakening heeft tot doel (RSV, 2.III.2.4.1.1.):

- een betere landbouwstructuur te bereiken in deze gebieden
- te voorkomen dat andere aanwezige functies voorwaarden opleggen aan de aanwezige landbouwfunctie of het functioneren van de landbouw op termijn kunnen bemoeilijken
- ruimtelijke condities te creëren die de inzet van sectorale beleidsinstrumenten (aanleg van specifieke infrastructuur, gezamenlijke waterzuivering, ruilverkaveling,...) mogelijk maken
- een beleid te ontwikkelen dat er op gericht is nieuwe niet-agrarische functies (hobbyland- en tuinbouw) die het functioneren van de landbouw op termijn zouden kunnen belemmeren te weren. Voor hobbyland- en tuinbouw moet ruimte worden voorzien in de stedelijke landbouwgebieden en in de kernen van het buitengebied.

Voor wat betreft de afbakening zelf worden volgende randvoorwaarden ingebouwd (RSV, 2.III.2.4.1.2.):

- Binnen de gebieden van de agrarische structuur moet de nodige ruimte worden gelaten voor structurele bedrijfsveranderingen. De differentiatie van de gebieden van de agrarische structuur is zodanig opgevat dat deze de hiervoor noodzakelijke ruimte laat.
- Omwille van onder andere de gedeeltelijke overlap met gebieden van de natuurlijke structuur (m.n. natuurverwevingsgebieden en natuurverbindingsgebieden) dient de afbakening van de gebieden van de agrarische structuur in ruimtelijke uitvoeringsplannen op gelijkwaardige basis en gelijktijdig te gebeuren met de afbakening van de gebieden van de natuurlijke structuur.

In het RSV (2.III.2.4.1.3.) wordt noch vanuit landbouwoogpunt, noch vanuit ruimtelijk oogpunt een differentiatie in functie van de teelten noodzakelijk geacht. Er wordt wel een differentiatie vooropgesteld in functie van de bebouwingsmogelijkheden. De bedrijfszetels zijn essentieel voor het functioneren van de agrarische structuur, maar niet alle gebouwen met een landbouwfunctie kunnen als structuurondersteunend beschouwd worden. Een differentiatie naar bebouwingsmogelijkheden heeft als voordeel dat

- de ruimtelijke spreiding van gebouwen beheerst wordt
- de leefbaarheid van landbouwbedrijven en de potenties van de agrarische structuur gevrijwaard worden
- de inplanting van nieuwe agrarische bedrijven niet ten koste gaat van de landbouwstructuur en de leefbaarheid van bestaande bedrijven
- bestaande agrarische bedrijven kunnen uitbreiden in relatie tot de externe landbouwstructuur (zodat bestaande investeringen duurzaam zijn).

– Draagt het afbakenen van gebieden van de agrarische structuur bij tot de realisatie van de vooropgestelde doelstellingen? Heeft het afbakenen de potentie de vooropgestelde doelstellingen te helpen realiseren? Welke randvoorwaarden moeten worden ingebouwd om deze doelstellingen alsnog te realiseren?

²² RSV: 2.III.2 en RSV:2.III.3

²³ RSV: 2.III.2.4.1

- Heeft het afbakenen van gebieden voor de agrarische structuur mogelijke neveneffecten? Houdt zij voldoende rekening met de verweving van verschillende activiteiten/problemen in de open ruimte? Vormt zij de aanleiding tot het uitsluitend toe-eigenen van gebieden voor landbouw-economische doeleinden waardoor overleg met andere invalshoeken met hun eigen schaalniveau (landschap, fysisch systeem, recreatie in de open ruimte,...) over de ruimtelijk-kwalitatieve inrichting of de eventuele rol van deze gebieden onmogelijk wordt?
- De beleidsoptie om het agrarisch gebied (nagenoeg) volledig op Vlaams niveau af te bakenen is vrij centralistisch. In welke mate kunnen lokale accenten in het overleg worden ingebracht? In welke mate wordt overleg ingebouwd? In welke mate wordt de lokale invulling en differentiatie geblokkeerd door invullingen en afbakeningen door de hogere beleidsniveau's?
- De gelijktijdige afbakening vertaald zich op het terrein in een aantal proefprojecten (vb. Haspengouw-Voeren, Kust-Polders-Westhoek). Biedt deze aanpak de mogelijkheid tot een echte afstemming en verweving of blijft de afbakening beperkt tot het verhaal van een ruimtebalans en een (gedeeltelijke) bevestiging van het gewestplan?
- Een differentiatie op basis van de teelten werd in het RSV op Vlaams niveau niet noodzakelijk geacht. Staat een dergelijke uitspraak een verdere differentiatie op lokaal niveau of bij de uiteindelijke afbakening van de bouwvrije gebieden in de weg? Lijkt een differentiatie op basis van de teelten alsnog mogelijk/wenselijk? Waarom (niet)? Zou een differentiatie in teelten bijvoorbeeld een meerwaarde kunnen betekenen of zelfs noodzakelijk kunnen zijn om de verbredingsmogelijkheden of multifunctionalisering slaagkansen te bieden?

b. De differentiatie van de agrarische structuur²⁴

i. Bouwvrije zones

In de lijn van een differentiatie gebaseerd op het al dan niet voorkomen van bebouwing wordt de afbakening van bouwvrije zones in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen vooropgesteld. Het zijn samenhangende zones die veeleer beperkt zijn in oppervlakte. Criteria hierbij zijn:

- de afwezigheid van bestaande bedrijfszetels of andere bebouwing in deze gebieden
- de aanwezigheid van belangrijke kwaliteiten of mogelijkheden voor grondgebonden agrarische functie in een groter geheel
- het aaneengesloten karakter van de cultuurgronden
- het behoud van ruimtelijke ontwikkelingsperspectieven voor agrarische bedrijfsgebouwen net buiten de bouwvrije zone
- de aanwezigheid van belangrijke landschappelijke kwaliteiten.

Het beleid binnen deze zones is er op gericht om de externe (ruimtelijke) landbouwstructuur te optimaliseren in functie van de ontwikkelingsperspectieven van de grondgebonden agrarische bedrijvigheid (schaalvergroting, ruilverkaveling,...)

- In hoeverre is de afbakening gerealiseerd? Zijn er voorbeelden aanwezig van een dergelijke afbakening? (vb. Jongemansbos) Wat was het doorslaggevende argument (landschap, landbouw,...) om iets als bouwvrije zone in te tekenen?
- Welke problemen duiken op bij een dergelijke afbakening?
- In welke mate moeten ook uitspraken worden geformuleerd over de inrichting en het beheer van deze bouwvrije gebieden? Door wie en met welke doeleinden kunnen deze uitspraken geformuleerd worden? Welke principes voor uitspraken in dit verband kunnen worden opgenomen in het RSV? Hoe ver kan/moet het RSV hierin gaan?

²⁴ RSV 2.III.2.4.1.3.

- Zie ook hogere vraagstelling in verband met andere open-ruimte functies: in welke mate is er plaats voor een verbrede maatschappelijke invulling van de landbouwfunctie in dergelijke bouwvrije gebieden? In welke mate mag/moet deze plaats worden verzekerd in het RSV? Kunnen/moeten in het RSV bijvoorbeeld ook randvoorwaarden in verband met landschapszorg geformuleerd worden bij de afbakening van de bouwvrije gebieden?

i. Bedrijfsgebouwen

Voor de verschillende types van agrarische bebouwing wordt de mogelijkheid tot een gedifferentieerde aanpak op lokale schaal vooropgesteld. In functie van hun ruimtelijk-functionele relatie met de landbouw kan hierbij een onderscheid worden gemaakt tussen:

- agrarische bedrijven in hoofd- of nevenberoep (met mogelijkheden voor aanvullende toeleverende of verwerkende activiteiten)
- lokale toeleverende en verwerkende bedrijven
- regionale toeleverende en verwerkende bedrijven
- kleinhandels- en dienstverlenende bedrijven
- toeristisch-recreatieve infrastructuur in het buitengebied.

In functie van de impact op de omgeving zijn er voor dergelijke ruimtelijk-functioneel aan de landbouw gerelateerde bedrijven ontwikkelingsmogelijkheden in andere beleidscategorieën voorzien.

- Binnen de afbakening van de gebieden van de agrarische structuur bestaat de mogelijkheid om agrarische bedrijvzones af te bakenen voor de inplanting van nieuwe grondloze agrarische bedrijven. Zij dienen niet voor de inplanting van toeleverende of verwerkende bedrijven. Wel kunnen, in aanvulling aan de agrarische bedrijven zelf, bepaalde gemeenschappelijke aanvullende voorzieningen ingeplant worden voor de bedrijven van dat terrein (mestopslag- of verwerkingsinstallatie, groente-inpakbedrijf). Aanvullend stelt het RSV dat om een geordende ontwikkeling van grondloze agrarische bedrijven te stimuleren, er in sommige gevallen nieuwe grondloze agrarische bedrijven ingeplant kunnen worden op specifiek te ontwikkelen agrarische bedrijvzones.
- In de differentiatie van regionale bedrijventerreinen is een categorie ‘regionale bedrijventerreinen voor agro-industrie’ opgenomen. Zij worden voorbehouden voor de vestiging van regionale toeleverende en verwerkende bedrijven die de toelevering van landbouwgrondstoffen noodzakelijk voor of de verwerking van landbouwproducten afkomstig van de beroepslandbouwactiviteiten in de regio verzorgen (RSV, 2.III.3.3.2.3.). Voor regionale bedrijventerreinen geldt dat zij uitsluitend gesitueerd kunnen worden in stedelijke gebieden, gemeenten van het netwerk Albertkanaal en in economische knooppunten. Daarnaast is er in principe de mogelijke opname van dergelijke bestaande bedrijven in gebieden voor historisch gegroeide bedrijven.
- Voor de ontwikkelingsperspectieven van kleinhandels- en dienstverlenende activiteiten wordt in het RSV verwezen naar de bundeling van kleinhandel in de stedelijke gebieden of in de kernen in het buitengebied.
- In verband met de toeristisch-recreatieve infrastructuur (maneges, kinderboerderijen, plattelandstoerisme) wordt gesteld dat recreatie en toerisme in het buitengebied als hoofdfunctie kan voorkomen, maar dat zij niet structuurbepalend is voor het buitengebied. Het gaat om meekoppelende functies en activiteiten (RSV, 2.II.2.7.).

- Er kunnen in overleg met de betrokken beroepssector agrarische bedrijvenzones worden afgebakend. Is dit reeds gebeurd? Welke elementen hebben ervoor gezorgd dat men (nog) niet tot een uitvoering ervan is gekomen? Welke problemen zijn er op dit vlak te bespeuren? (cfr. aanduiding in gemeentelijk ruimtelijk structuurplan Sint-Truiden en zoektocht naar mogelijkheden inzake glastuinbouw).
- Er is richtinggevend sprake van de afbakening van regionale bedrijventerreinen voor agro-industrie. Zijn dergelijke terreinen al afgebakend? Waarom wel/niet?
- Moet het afbakenen van bouwvrije gebieden samen met de uitspraken over de ontwikkelingsperspectieven voor de aan landbouw gerelateerde bedrijven kaderen binnen een gebiedsgericht beleid? In hoeverre is het onderscheid tussen de gebieden voor economische activiteiten en het buitengebied zoals dit het geval is in het RSV relevant of wenselijk voor het ruimtelijk gedifferentieerd ontwikkelingsperspectief voor landbouw? In welke mate kunnen de accenten inzake de ontwikkelingsmogelijkheden van de aan landbouw gerelateerde bedrijven worden losgekoppeld van de afbakening en ontwikkeling van de bouwvrije gebieden?
- In welke mate kan nog worden gesteld dat recreatie en toerisme niet als structuurondersteunend mogen worden beschouwd voor het buitengebied? Wat betekent dit voor het ruimtelijk beleid en haar ondersteunende rol voor de landbouw?
- In het RSV zijn de ontwikkelingsmogelijkheden van toeristisch-recreatieve infrastructuur slechts vaag omschreven. In welke mate is een verdere concretisering nodig als we kijken naar de manier waarop de ontwikkelingsmogelijkheden op vlak van functiewijzigingen generiek via het vergunningenbeleid zijn gerealiseerd?

ii. Erkenning en ondersteuning van de agrarische macro-structuur

De agrarische macrostructuur (RSV, 2.II.4.2.1.) moet worden beschouwd als de ruimtelijke vaststelling van een aantal concentratie- en specialisatiegebieden van de landbouw in Vlaanderen. Deze agrarische macrostructuur moet het uitgangspunt voor positieve en structuurondersteunende maatregelen vanuit het ruimtelijk en het sectoraal beleid. In het RSV worden met name veeleer algemene ontwikkelingsperspectieven gegeven voor:

- regio's met concentratie en specialisatie van grondloze veehouderij (met behoud van de concentratie en het opstellen van een inrichtingsplan als actie op termijn)
- regio's met concentratie en specialisatie van intensieve grondgebonden tuinbouw in open lucht (met uitspraak activiteiten te richten naar regio's waar voldoende oppervlaktewateren beschikbaar zijn en/of gemeenschappelijke watertoevoer kan worden gerealiseerd, bijkomende studie is vereist)
- regio's met gemengde landbouw (zowel grondloze als grondgebonden landbouw)
- regio's met concentratie en specialisatie van tuinbouw onder glas of plastic (knelpunten en mogelijkheden moeten per regio worden onderzocht; optimale verweving tuinbouw onder glas of plastic met grondgebonden landbouw wordt nagestreefd i.f.v. sanitaire randvoorwaarden, zij het met optimale bundeling i.f.v. water; uitbouw nieuwe regio's blijft mogelijk mits aanwezigheid of concrete programmatie van een toeleverings-, afzet en opleidingsstructuur en de nabijheid van warmtebronnen).

- Is een dergelijke opdeling op basis van de agrarische macrostructuur nog relevant als zij enkel rekening houdt met de aanwezige specialisaties? Of vormt zij juist een interessante piste om bepaalde ontwikkelingen te sturen via de gelokaliseerde inzet van middelen in structuurondersteunende maatregelen? In welke mate heeft deze indeling reeds repercussies gehad in de uitvoering van het beleid? In welke mate heeft deze indeling al effecten gehad op de landbouwsector?
- Bestaat de mogelijkheid om, via een dergelijke gebiedsgerichte differentiatie ook andere accenten te leggen (vb. in functie van de verbreding van de landbouw)? Is dit wenselijk?
- Kan naar deze differentiatie van de agrarische macrostructuur worden gerefereerd bij (1) de afbakening en differentiatie van de gebieden van agrarische structuur en (2) de aanduiding van specifieke bedrijvenzones (vb. regionale bedrijventerreinen voor agro-industrie)? Is dit reeds gebeurd?

In verband met de gebieden voor economische activiteiten wordt in het RSV (2.III.3.2.2) het ondersteunen van de economische sterkte van iedere economische subregio als één van de doelstellingen geformuleerd. Het gaat om regio's die, vaak omwille van specifieke omgevingsfactoren, een specialisatie kennen in een cluster van activiteiten. Aan de provincies wordt hier de taak toevertrouwd deze ondersteuning waar te maken, de economische sterkten van deze regio's te analyseren en een ruimtelijk-economische visie voor deze regio's te ontwikkelen.

- In welke mate is het aangewezen de agrarische concentratiegebieden uitsluitend binnen de ruimtelijk-economische context te positioneren zoals dit het geval is in het RSV? (Zie ook hogere vraag in verband met gebiedsgericht beleid.)
- In de omgeving van Roeselare (Staden, Meulebeke) worden bijvoorbeeld agrarische verwerkingsbedrijven in deze context geplaatst.

4) De bindende bepalingen van het RSV

Principes en acties in verband met de open ruimte in de bindende bepalingen

Het Vlaams Gewest bakent in het buitengebied

- in de gewestplannen of in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen 750.000 ha als agrarisch gebied ruimtelijk bestemd voor de beroepslandbouw af
- in de gewestplannen of in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen 150.000 ha in overdruk als natuurverwevingsgebied af
- in de gewestplannen of in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen in overdruk 125.000 ha als grote eenheden natuur en grote eenheden natuur in ontwikkeling af, wat een toename inhoudt van 38.000 ha natuur- en reservaatgebied (t.o.v. 1-1-1994) tot een totaal van 150.000 ha
- in de gewestplannen of in gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen 10.000 ha als bijkomend bosgebied of bosuitbreidingsgebied af tot een totaal van 53.000 ha bosgebied

Binnen de 750.000 ha agrarisch gebied worden bouwvrije zones aangeduid, samenhangende zones die veeleer beperkt zijn in oppervlakte.

- In welke mate is deze afbakening reeds uitgevoerd?
- In welke mate zijn de geformuleerde kwantitatieve opties nog relevant?
- Dienen bindend kwalitatieve uitspraken geformuleerd te worden? Waarover dienen deze uitspraken te handelen?

5) Concluderende vragen

Vanuit voorgaande bedenkingen kunnen nog bijkomende vraagstellingen en bedenkingen worden geformuleerd. De afbakening van de gebieden van de agrarische structuur is er nog niet. De vraag blijft evenwel of bijvoorbeeld alleen al de intentie tot afbakening al effect heeft gehad. Veralgemeend kunnen in dit verband volgende vragen naar voor geschoven worden:

- Hoe werkt(e) het RSV door op de landbouwsector?
- Hebben de richtinggevende uitspraken enig effect gehad?
- Kunnen we stellen dat de ruimtelijke planning veeleer passief volgend dan actief sturend is/was?

Daarnaast kan het blijken dat niet alle bovenstaande vraagstellingen éénduidig en op korte termijn te beantwoorden zijn. Alles beschrijven en regelen is nu eenmaal een onmogelijke

zaak. De vraag is dan ook op welke manier met de onzekerheden die met de vragen tot uiting komen moet worden omgegaan.

Tot slot willen we een aantal thema's als mogelijke aandachtspunten samenvattend weergeven.

- In het RSV blijkt slechts in zeer beperkte mate te zijn ingegaan op de verbredingsmogelijkheden. Moet hier sterker op worden ingezoomd? Welke consequenties zal dit hebben voor de verschillende delen van het RSV?
- Het RSV is sterk opgebouwd vanuit een bepaalde (fysionomische) typologie. In het richtinggevend gedeelte wordt bijvoorbeeld een onderscheid gemaakt tussen stedelijke gebieden en het buitengebied maar wordt ook specifiek gesproken over gebieden voor economische activiteiten. Is het aanhouden van een dergelijke indeling wenselijk en moet de studie in dit verband een standpunt innemen?
- Het RSV lijkt relatief weinig aandacht te besteden aan de ruimtelijke positionering van de drijvende krachten en hun de invloed op de ruimtelijke diversiteit inzake landbouw. In welke mate dient dit een aandachtspunt te zijn bij bijvoorbeeld de definiëring van die drijvende krachten en de interpretatie van de feitelijke evoluties versus de prognoses?
- Het RSV bespreekt in het informatief gedeelte de differentiatie naar teelten, naar werkgelegenheid, naar landbouwoppervlakte en bedrijven en naar zekerheid van bedrijfsopvolging. Op basis van de ketenstructuur enerzijds en deze diversiteit anderzijds omschrijft zij vervolgens een soort agrarische macrostructuur. Ook in het richtinggevend gedeelte wordt deze macrostructuur gewaardeerd. De uitspraken blijven evenwel veeleer beperkt tot de stelling dat het beleid met het bestaan van deze zones rekening moet houden. Concreter zijn dan de uitspraken over de methodiek inzake de differentiatie van bebouwingmogelijkheden. Op basis van deze vaststelling zijn volgende (deels samenhangende) vragen mogelijk:
  - Is het aangewezen ook (typologieën voor) andere differentiaties dan deze inzake bebouwingmogelijkheden aan te brengen? Moet het RSV zich richten op een verdere differentiatie inzake gebruiksmogelijkheden zodat de verweving van gebruiksmogelijkheden sterker wordt ingecalculeerd bij de vertaling naar het uiteindelijk kwantitatief aanbod? Moet het RSV zich beperken tot de beschrijving van een aantal 'ruimtelijke' (fysionomische) randvoorwaarden om deze verweving mogelijk te maken?
  - Moet het RSV zich beperken tot het aangeven van dergelijke methodieken om de ruimte te differentiëren en de gebruiksfuncties te verweven? Of kunnen differentiaties zoals de macrostructuur de aanzet zijn om de ruimtelijke planning een veel actievere, al dan niet regisserende rol toe te kennen? In welke mate moet dit dan leiden tot een sterkere uitwerking van afspraken en verbanden met andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus?

Bijlage 3 Proxies gebruikt in de structurele vergelijking

CODE	beschrijving	overeenkomstige drijvende kracht
BEV	bevolkingsdruk	hulpbronnen, arbeid
BEVEU	bevolking in de EU	hulpbronnen, arbeid & economische krachten, consumptie
GRONDPR	grondprijs landbouwgrond	hulpbronnen, grond
VERSN	versnipperingsgraad	hulpbronnen, verstedelijking
TEW	tewerkstelling in ABC	economische krachten, ABC
CONS	Vlaamse consumptie	economische krachten, consumptie & sociale krachten relaties burger-consument
XM	export t.o.v. import	economische krachten, handel
OP	outputprijzen	economische krachten, prijzen
AK	kosten arbeid t.o.v. kapitaal	economische krachten, prijzen
AT	kosten arbeid t.o.v. totaal	economische krachten, prijzen
KT	kosten kapitaal t.o.v. totaal	economische krachten, prijzen
KGKT	kosten grondstoffen t.o.v. totaal	economische krachten, prijzen
KBKG	kosten brandstoffen t.o.v. grondstoffen	economische krachten, prijzen
KBKT	kosten brandstoffen t.o.v. kosten totaal	economische krachten, prijzen
BIOGANG	biologische t.o.v. gangbare landbouw	sociale krachten, relaties burger- landbouwer
BEVAGR	agrarische bevolking	sociale krachten, relaties burger-landbouwer & politieke krachten, ruimtelijk beleid
PSE	subsidies aan producenten	politieke krachten, landbouwbeleid
VLIFSTEUN	steun vlif	politieke krachten, landbouwbeleid
VLIFVAR	vlif steun voor varkens	politieke krachten, landbouwbeleid
MESTAFZ	mestafzetruimte	politieke krachten, milieubeleid
PLAATSB	plaatsbare stikstof of fosfor	politieke krachten, milieubeleid
BOHA	totale ha onder beheersovereenkomsten	politieke krachten, plattelandsbeleid

Bijlage 4 SWOT's per productieactiviteit

Tabel 1: SWOT GRAANTEELT (zonder maïs)

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bio-energie ▪ Afzetstructuren oa. in Gentse haven en veevoederindustrie ▪ Ontkoppeling van de premies (GLB) kan zorgen voor betere afstemming op marktgebeuren 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Afbouw steun GLB ▪ Concurrentie uit graanoverschotgebieden
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoge productiviteit ▪ Plaats binnen teeltrotatie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemende problematiek op vlak van bodemkwaliteit, oa toenemende erosieproblematiek (streekgebonden) ▪ Versnipperde percelen ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Weinig marktgerichte sector

KANSEN

Bio-energie

Granen kunnen aangewend worden voor het produceren van bio-energie. Bovendien wordt verwacht dat de prijzen voor alle akkerbouwgewassen, dus ook granen, zullen stijgen door de toenemende competitie voor ruimte tussen voedselgewassen en energiegewassen.

Sterke afzetstructuren

De teler kan zijn graan afzetten bij de veevoederindustrie. Anderzijds valt het te verwachten dat de Gentse haven zal uitgroeien tot een centrum van bio-energie. Dit zal nieuwe afzetmogelijkheden bieden voor de landbouwsector.

Ontkoppeling van de premies (GLB)

Door het ontkoppelen van de landbouwsubsidies van de productie, kan de akkerbouwer zijn productie beter afstemmen op de marktsituatie.

BEDREIGINGEN

Afbouw steun GLB

Het GLB voor graansector is reeds verregaand hervormd. In de toekomst zal de steun verder afnemen zowel onder druk van de WTO als van de burgers van de EU.

Concurrentie uit graanoverschotgebieden

Vlaanderen is niet zelfvoorzienend voor granen. Er zijn andere gebieden die duidelijk concurrentieel voordeel hebben (grotere oppervlakten) ten opzichte van Vlaanderen. Onder andere door de uitbreiding van de EU zal de concurrentie vanuit deze meer typische akkerbouwgebieden nog toenemen.

STERKTES

Hoge productiviteit

In Vlaanderen beschikken we naast een goed geschikte bodem over een belangrijke technische knowhow, waardoor we een hoge productiviteit per hectare halen.

Plaats binnen teeltrotatie

Ondanks dat de graanteelt niet de meest rendabele teelt in Vlaanderen is wordt deze niet verwacht zomaar te verdwijnen aangezien de teelt een zeer belangrijke plaats inneemt binnen de teeltrotatie.

ZWAKTES

Bodemerosie

Elk jaar spoelt gemiddeld 1,5 miljoen ton vruchtbare Vlaamse landbouwgrond weg door bodemerosie. Dit is voornamelijk een probleem in het zuidelijk deel van Vlaanderen (Zandleem- en Leemstreek). Hier situeert zich tevens de grootste concentratie aan graan.

Kleinschalige bedrijven

In vergelijking met de bepaalde delen van Europa zijn onze akkerbouwbedrijven zeer klein, wat problemen geeft naar het efficiënt inzetten van machines en dergelijke.

Versnipperde percelen

De grote versnippering in Vlaanderen is een probleem voor het efficiënt uitbaten van een akkerbouwbedrijf.

Weinig marktgerichte sector

Door de jarenlange sterke ondersteuning vanuit Europa is de sector weinig marktgericht. De bekommernis van het landbouwbedrijf is beperkt tot de afzet van granen tegen een zo hoog mogelijke prijs. Wat naderhand met het product gebeurt (naar de markt, dan wel naar interventie) is geen item voor de boer.

Tabel 2: SWOT AARDAPPELTEELT

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie <ul style="list-style-type: none"> ○ In 2005 terug stijgende interne consumptie van aardappelen en aardappelproducten ○ Stijgende wereldvraag naar voedsel door toenemende bevolking ○ Nieuwe consumentenvoorkeuren voeding (gezond,convenience,...) ▪ Sterke aardappelverwerkende sector en aardappelhandel (ook export) ▪ Bio-energie: onrechtstreeks door stijgende prijzen akkerbouwproducten. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grotere concurrentie door EU uitbreiding (Polen) ▪ Sterke prijsschommelingen afhankelijk van het weer ▪ Prijsdruk verwerkende- en retailsector
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoge productiviteit ▪ Marktgerichte sector ▪ Promotie (VLAM) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemende problematiek op vlak van bodemkwaliteit, oa toenemende erosieproblematiek ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Versnipperde percelen ▪ Grote focus op Bintje (spuitproblematiek)

KANSEN

Consumptie

De daling van de binnenlandse consumptie van verse aardappelen is in 2004 gestopt, en in 2005 is er zelfs een lichte stijging in de consumptie. De aardappel is zijn ouderwets imago aan het afschudden. Ook de wereldvraag naar aardappel blijft stijgen.

Consumentenvoorkeuren: verse tafelaardappelen passen binnen de trend naar meer gezonde voeding. Verwerkte producten op basis van aardappelen passen dan weer meer in de trend naar convenience voeding.

Aardappelverwerkende sector en aardappelhandel

De verwerkende sector heeft de laatste tien jaar een verviervoudiging van de hoeveelheid verwerkte aardappelen gekend. Het grootste aandeel van deze productie is bestemd voor de export. De export is nog steeds stijgende. België is de vierde grootste verwerker van aardappelen in Europa. Ook de aardappelhandel is een sterke sector.

Bio-energie

Aardappelen zijn niet meteen het meest geschikte gewas om te gebruiken in de productie van bio-energie. Er wordt echter verwacht dat de prijzen voor alle akkerbouwgewassen, dus ook aardappelen, zullen stijgen door de toenemende competitie voor ruimte tussen voedselgewassen en energiegewassen.

BEDREIGINGEN

Concurrentie

Door de uitbreiding van de EU wordt verwacht dat er een grotere concurrentie vanuit de nieuwe lidstaten zal zijn. Vooral Polen is een geschikt land voor de aardappelteelt.

Prijsschommelingen

Onder invloed van het weer zijn er sterke jaarlijkse schommelingen in het aanbod en de prijs van aardappelen. Dit is nadelig voor de stabiliteit van de cash flow en bijgevolg voor de aantrekkelijkheid van de sector.

Prijstdruk retailsector

Het toenemende marktaandeel van de supermarkten resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

STERKTES

Hoge productiviteit

In Vlaanderen beschikken we naast een geschikt klimaat en bodem over een belangrijke technische knowhow, waardoor we een hoge productiviteit per hectare halen.

Marktgerichte sector

De aardappelsector is steeds een “vrije” sector geweest, zonder marktondersteuning vanuit het GLB.

Promotie (VLAM)

De aardappelsector kan op een sterk promotieorgaan rekenen, dankzij de VLAM. Dit zorgt voor een positief imago voor de sector en het product.

ZWAKTES

Bodemerosie

Elk jaar spoelt gemiddeld 1,5 miljoen ton vruchtbare Vlaamse landbouwgrond weg door bodemerosie. Dit is voornamelijk een probleem in het zuidelijk deel van Vlaanderen (Zandleem- en Leemstreek). Hier situeert zich tevens het grootste areaal aardappelen.

Kleinschalige bedrijven

In vergelijking met bepaalde delen van Europa zijn onze akkerbouwbedrijven zeer klein, wat problemen geeft naar het efficiënt inzetten van machines en dergelijke.

Versnipperde percelen

De grote versnippering in Vlaanderen is een probleem voor het efficiënt uitbaten van een akkerbouwbedrijf.

Grote focus op bintje

Nog steeds bestaat meer dan 50% van het areaal aardappelen uit het ras Bintje. Gezien de grote ziektedruk op dit ras, moeten er veel sproeistoffen gebruikt worden. Enerzijds geeft dit risico's naar resistentie, anderzijds zou dit het imago van de aardappelsector kunnen schaden.

Tabel 3: SWOT SUIKERBIETENTEELT

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Goed geschikt klimaat voor suikerbieten ▪ Bio-energie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bio-energie productie in België ○ Stijgende vraag naar bio-ethanol in Brazilië ▪ Mogelijkheden tot afzet van bijproducten van suikerproductie als veevoeding ▪ Ontkoppeling van de premies (GLB) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dalende binnenlandse consumptie suiker ▪ Wereldmarkt: grotere concurrentie: suiker kan elders veel goedkoper geproduceerd worden ▪ Afbouw steun GLB <ul style="list-style-type: none"> ○ daling interventieprijs met 36% ○ afbouw quotumregeling ▪ Innovatie suikervervangende producten
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoge productiviteit ▪ Goede organisatie van telersvereniging 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Versnipperde percelen ▪ Weinig marktgerichte sector ▪ Afhankelijkheid verwerkende sector

KANSEN

Gunstig klimaat

Binnen Europa beschikken we over een zeer gunstig klimaat voor de suikerbietenteelt. Dit zorgt voor een concurrentieel voordeel bij de dalende suikerprijzen. Wanneer de productie in andere Europese landen (Ierland, Spanje,...) wordt stopgezet omdat ze niet meer rendabel is na de suikerhervorming, geeft dit kansen voor de suikerbietenteelt in Vlaanderen.

Bio-energie

Suikerbieten kunnen aangewend worden voor de productie van bio-energie (als bio-ethanol of via het proces van bio-methanisatie).

Ook op wereldvlak kan de stijgende vraag naar bio-ethanol op basis van rietsuiker (voornamelijk in Brazilië) het aanbod aan suiker op zodanige manier beperken dat de suikerprijzen op de wereldmarkt stijgen.

Bijproducten van suikerproductie

Bij de suikerproductie ontstaan bijproducten, namelijk pulp, schuimaarde en melasse. Deze zijn betrekkelijk waardevol voor de landbouw. Pulp kan rechtstreeks vervoerd worden, en is in principe eigendom van de landbouwer die de bieten leverde, melasse wordt aangewend in de veevoederproductie en ook voor alcoholproductie, en schuimaarde kan aangewend worden als meststof of om de vruchtbaarheid en de structuur van de grond te verbeteren. (Jaarlijks gaat het om een waarde van ongeveer 52 miljoen EUR, berekend aan prijzen van geïmporteerde pulp en melasse)

Ontkoppeling van de premies (GLB)

De dalende suikerbietenprijzen worden gedeeltelijk gecompenseerd door een rechtstreekse premie aan de landbouwer. Deze premie is gebaseerd op het areaal suikerbieten uit het verleden, en niet gelinkt aan de huidige productie van suikerbieten. Op deze manier kan de landbouwer zijn teeltkeuze beter afstemmen op de marktsituatie.

BEDREIGINGEN

Dalende binnenlandse consumptie suiker

De consumptie van suiker neemt af, dit door de trends naar meer gezonde voeding.

Concurrentie wereldmarkt

De productie van suiker kan zeer goedkoop gebeuren op basis van suikerriet in de tropen. Door de toenemende openstelling van de Europese markt, onder druk van de WTO, zal er een grotere concurrentie zijn voor de suiker.

Afbouw steun GLB

Door de recente hervorming van het suikerbeleid zal de minimum suikerbietenprijs met 39 % dalen over een periode van drie jaar. Verder mag de C-suiker niet meer op de wereldmarkt gebracht worden, en in de verdere toekomst kunnen de quota afgeschaft worden.

Innovatie suikervervangende producten

Er worden steeds nieuwe suikervervangende producten op de markt gebracht. Deze stoffen hebben het voordeel dat ze minder calorieën bevatten, en anderzijds een veel grotere zoetkracht hebben dan gangbare suiker.

STERKTES

Hoge productiviteit

In Vlaanderen beschikken we naast een goed geschikt klimaat en bodem over een belangrijke technische knowhow, waardoor we een hoge productiviteit per hectare halen. De kennis is hoofdzakelijk opgebouwd door het Koninklijk Belgisch Instituut tot Verbetering van de Biet. Dit instituut wordt gesubsidieerd door de suikerfabrikanten en de suikerbietentelers.

Telersvereniging

De Belgische bietentelers zijn goed georganiseerd in de Confederatie van de Belgische Bietplanters (CBB). Op deze manier staan ze sterker, zowel in onderhandelingen met de suikerfabrikanten als met het beleid.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven

In vergelijking met de bepaalde delen van Europa zijn onze akkerbouwbedrijven zeer klein, wat problemen geeft naar het efficiënt inzetten van machines en dergelijke.

Versnipperde percelen

De grote versnippering in Vlaanderen is een probleem voor het efficiënt uitbaten van een akkerbouwbedrijf.

Weinig marktgerichte sector

Door de jarenlange sterke ondersteuning vanuit Europa is de sector weinig marktgericht. De bekommernis van het landbouwbedrijf is beperkt tot de afzet van de suikerbieten tegen een zo hoog mogelijke prijs. Wat naderhand met het product gebeurt (naar de markt, dan wel naar interventie) is geen item voor de boer.

Afhankelijkheid verwerkende sector

De suikerbietentelers kunnen uitsluitend leveren aan de suikerproducerende bedrijven. Indien deze sluiten of hun voorwaarden tot levering aanpassen kan de telers nergens naartoe met de bieten. Een voorbeeld hiervan is het dalende aantal suikerfabrieken in België: Door de sluitingen nemen de transportafstanden toe. Dit zorgt voor een lagere rendabiliteit van de teelt voor veel boeren die voorheen hun product zelf tot in de fabriek konden brengen.

Tabel 4: SWOT GROENTEN IN OPEN LUCHT

	+	-
	KANSEN	BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie:<ul style="list-style-type: none"> ○ Stijgende wereldvraag naar fruit en groenten ○ Nieuwe consumentenvoorkeuren voeding (gezond,...) ▪ Toonaangevende verwerkende sector in EU en de wereld	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stagnerende markt voor diepvriesgroenten (versus vers) in West-Europa ▪ Concurrentie (Oost-Europa en rest van wereld) ▪ Prijsdruk retailsector. ▪ Water kwaliteit en kwantiteit
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Marktgerichte sector ▪ Teelttechnische know-how (hoge productiviteit voor prei, broccoli en bloemkool) en kwalitatieve eindproducten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Arbeidsintensief ▪ Intensief gebruik percelen (bodemmoetheid en overbemesting)

KANSEN

Consumptie

Er is een stijging van de wereldvraag naar fruit en groenten. Ook in het binnenland is er een grote consumptie van groenten en fruit, mede dankzij de veranderende consumentenvoorkeuren naar meer gezonde voeding. De diepvriesgroenten spelen tevens in op de trend naar meer convenience producten.

Toonaangevende verwerkende sector in EU en de wereld

De Vlaamse diepvriesgroentesector is Europese marktleider. Zelfs op wereldschaal is onze verwerkende sector toonaangevend. Dit biedt goede afzetmogelijkheden voor de Vlaamse groenteproducenten.

BEDREIGINGEN

Stagnerende markt voor diepvriesgroenten (versus vers) in West-Europa

In West-Europa neemt het aandeel van diepvriesgroenten af ten opzichte van het marktaandeel van verse groenten. Dit mede doordat de supermarkten hun aanbod verse groenten steeds sterker in de kijker zetten aangezien ze hier grotere marges op hebben. Ook shift in consumentenvoorkeuren naar meer gezonde en verse producten werkt dit in de hand. Er is een toenemende concurrentie vanuit Oost-Europa en de rest van de wereld op de diepvriesgroentenmarkt.

Prijzdruk retailsector

Het toenemende marktaandeel van de supermarkten resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

Water kwantiteit en kwaliteit (gebruik grondwater)

Er worden beperkingen gezet op het gebruik van grondwater: in bepaalde streken worden geen nieuwe grondwaterputten toegestaan (en wordt zelfs het gebruik van bestaande putten verboden). Er moet naar alternatieve waterbevoorrading gezocht worden (regenwater, oppervlaktewater).

STERKTES

Teelttechnische know-how (hoge productiviteit voor prei, broccoli en bloemkool)

De Vlaamse groenteteler beschikt over een belangrijke teelttechnische knowhow waardoor hij een hoge productiviteit bereikt, voornamelijk voor prei, broccoli en bloemkool, en gelijktijdig kwalitatief hoogstaande eindproducten aflevert. De goede teeltkennis wordt mede gerealiseerd door de goede ondersteuning vanuit het kenniscentrum te Beitem.

Marktgerichte sector

De tuinbouw is steeds een “vrije” sector geweest, zonder marktondersteuning vanuit het GLB. Hierdoor is de sector beter afgestemd op het produceren wat de consument vraagt.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven

De Vlaamse groentebedrijven zijn kleinschalig, wat problemen geeft naar het efficiënt inzetten van machines en dergelijke. De bedrijven hebben weinig schaalvoordelen.

Arbeidsintensief

De groenteteelt is een arbeidsintensieve sector, wat zorgt voor hoge productiekosten. De sector is nog onvoldoende geautomatiseerd.

Intensief gebruik percelen (bodemmoetheid en overbemesting)

De groenteteelt in open lucht heeft een intensief karakter waardoor er verschillende bodemproblemen kunnen ontstaan. Enerzijds is er het probleem van overbemesting, doordat er meerdere teelten per jaar op eenzelfde perceel staan. Hierdoor wordt al snel de bemestingsnorm overschreden. Anderzijds treedt vaak het probleem van bodemmoetheid op doordat er te weinig teeltrotatie gebeurt. Hierdoor kunnen parasieten zoals aaltjes zich sterk ontwikkelen en kunnen er problemen ontstaan met een te laag organisch stof gehalte in de bodem.

Tabel 5: SWOT GLASTUINBOUW

	+	-
	KANSEN	BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Stijgende wereldvraag naar fruit en groenten ○ Nieuwe consumentenvoorkeuren voeding (gezond,...) ▪ Centrale ligging in Europa (afzetmarkt) ▪ Uitbreiding EU zorgt voor toename aanbod legale, goedkope arbeidskrachten (seizoensarbeid) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beperkte ruimte: <ul style="list-style-type: none"> ○ Verstedelijking: minder inpassingmogelijkheden voor bedrijven etc. ○ Ruimtelijk beleid en vergunningenbeleid: moeilijk nieuwe vestigingen en rechtsonzekerheid ○ Schaalvergroting in Nederland ▪ Stijgende energieprijzen (hogere kosten) ▪ Prijsdruk retailsector
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Goede structuur ABC: <ul style="list-style-type: none"> ○ Coöperatieve afzetstructuur. ○ Vennootschappen meest ingeburgerd in deze sector ▪ Kwalitatief hoogstaande eindproducten (Flandria en Eurepgap) en hoge productiviteit ▪ Marktgerichte sector ▪ Energiebesparende technieken beschikbaar (Warmtekrachtkoppeling, gesloten kassen) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven. ▪ Lage automatiseringsgraad/arbeidsintensief ▪ Voldoende innovatie? ▪ Bij opvolging steeds nieuwe serres nodig (want snel verouderd)

KANSEN

Consumptie

Er is een stijging van de wereldvraag naar fruit en groenten. Ook in het binnenland is er een grote consumptie van groenten en fruit, mede dankzij de veranderende consumentenvoorkeuren naar meer gezonde voeding.

Centrale ligging EU

Door de centrale ligging in de EU beschikken we over een grote afzetmarkt, wat voor verse groenten en fruit belangrijk is.

Toename aanbod arbeidskrachten

De uitbreiding van de EU zorgt voor een toename van het aanbod legale, goedkope arbeidskrachten. Bovendien is sinds 1 juni 2006 is de procedure voor de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten voor knelpuntberoepen (waaronder de land- en tuinbouw) sterk vereenvoudigd. Hierdoor is het mogelijk om de grote behoefte aan seizoensarbeiders op een goedkope en legale manier in te vullen. In de zomer van 2006 zijn reeds drie maal zoveel arbeidsvergunningen uitgeschreven, waarvan de meerderheid in de land- en tuinbouwsector.

BEDREIGINGEN

Beperkte ruimte (Ruimtelijk beleid en vergunningen)

Door het sterk verstedelijkte karakter van Vlaanderen en het gevoerde ruimtelijk beleid zijn er moeilijk nieuwe vestigingsplaatsen voor serres te vinden. Daarenboven verloopt het verlengen van bestaande vergunningen niet altijd even vlot, waardoor rechtsonzekerheid ontstaat, hetgeen investeren ontmoedigt.

De Nederlandse glastuinbouwsector is met een nieuwe golf van schaalvergrotingen begonnen. In Noord-Holland is een glastuinbouwcomplex annex distributiecentrum van 450 hectare gepland, dat mogelijk met nog eens 550 hectare kan worden uitgebreid. Door deze schaalvergroting zal de Nederlandse sector efficiënter kunnen produceren. Het is niet zeker dat de Vlaamse bedrijven kunnen blijven concurreren.

Stijgende energieprijzen

De brandstofprijzen zijn sinds 1999 sterk gestegen. De brandstofkosten maken ongeveer 20% van de totale kosten van een glastuinbouwbedrijf uit²⁵. De stijgende brandstofprijzen zorgen voor stijgende kosten voor de glastuinbouwbedrijven en zetten de sector zwaar onder druk.

Prijsdruk retailsector

Het toenemende marktaandeel van de supermarkten resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

---

²⁵ Rendabiliteit van het Vlaamse tuinbouwbedrijf, CLE. Boekjaar 2003.

STERKTES

Goede structuur ABC

De glastuinbouwsector beschikt over een performante afzetstructuur met de veilingen. Bovendien heeft de tuinbouwer zelf inspraak in deze structuur doordat de veilingen **coöperatieve structuren** zijn.

Daarnaast zijn de **vennootschappen** het meest ingeburgerd in deze sector (in vergelijking met andere land- en tuinbouwsectoren). Deze bedrijfsvorm stimuleert eerder een langere termijn visie dan de traditionele familiale bedrijfsstructuur. De vennootschappen vallen niet onder het traditionele, forfaitaire belastingssysteem. Het vennootschappen belastingssysteem stimuleert investeringen, doordat deze fiscaal aftrekbaar zijn, verspreid over een bepaald aantal jaren. Zodra de investering afgeschreven is, moet er meer belastingen betaald worden, wat nieuwe investeringen stimuleert. Vennootschappen zijn dan ook over het algemeen modernere bedrijven dan de traditionele familiale bedrijven.

Kwalitatief hoogstaande eindproducten (Flandria en Eurepgap)

De Vlaamse glastuinbouwsector kan bogen op een grote teelttechnische know-how, waardoor ze een kwalitatief hoogstaand eindproduct leveren. Dankzij de Flandria en Eurepgap labels en lastenboeken wordt de hoogstaande kwaliteit gegarandeerd naar de afnemers. De goede teeltkennis wordt mede gerealiseerd door de goede ondersteuning vanuit het kenniscentrum Kruishoutem.

Marktgerichte sector

De glastuinbouw is steeds een “vrije” sector geweest, zonder marktondersteuning vanuit het GLB. Hierdoor is de sector beter afgestemd op het produceren wat de consument vraagt.

Energiebesparende technieken beschikbaar (Warmtekrachtkoppeling, gesloten kassen)

Er zijn heel wat ontwikkelingen in de glastuinbouw die de energie-efficiëntie moeten verhogen. Zo is er het gesloten kassysteem, waarbij de warmte van de zomermaanden ondergronds opgeslagen wordt om in de winter te gebruiken. Ook het water- en nutriëntenverbruik worden geoptimaliseerd in dit systeem.

Warmtekrachtinstallaties zijn elektriciteitscentrales waar de restwarmte gerecupereerd wordt voor nuttige toepassingen zoals de verwarming van serres. Daardoor zijn warmtekrachtinstallaties veel efficiënter dan de opwekking van elektriciteit en warmte afzonderlijk in klassieke elektriciteitscentrales en stookketels. WKK kan de energiekost voor glastuinbouwbedrijven in toom houden en bovendien heeft men als tuinder met de combinatie van WKK en rookgasreiniging het voordeel van CO₂-dosering. Recent is een nieuw besluit goedgekeurd door de Vlaamse regering wat de twee bestaande warmtekrachtbesluiten vervangt en een aantal problemen bij het opstarten en uitbaten van WKK-installaties oplost. Hierdoor wordt de WKK interessanter voor de tuinbouwer.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven.

De Vlaamse glastuinbouwsector wordt gekenmerkt door kleinschalige bedrijven (zeker in vergelijking met Nederland, onze grootste concurrent). Hierdoor kunnen we onvoldoende

schaalvoordelen genieten, en zijn automatisatie en andere noodzakelijke moderniseringën onvoldoende mogelijk.

Lage automatiseringsgraad/arbeidsintensief

De glastuinbouw is een arbeidsintensieve sector, wat zorgt voor hoge productiekosten. De sector is nog onvoldoende geautomatiseerd.

Gebrek aan marktinnovatie

De sector dient meer aandacht te besteden aan marktinnovatie. Het is niet voldoende een kwalitatief hoogstaand product voort te brengen, er dient ook aandacht besteed te worden aan marketing, en aan het identificeren wat juist de wensen van de consument zijn.

Bij opvolging steeds nieuwe serres nodig (want snel verouderd)

Door de snelle evoluties in de technologie van de glastuinbouw, is het bij een bedrijfsovername meestal noodzakelijk om volledig nieuwe serres op te richten.

SWOT 6: SIERTEELT

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Centrale ligging in Europa (afzetmarkt) ▪ Uitbreiding EU zorgt voor toename aanbod legale, goedkope arbeidskrachten (seizoensarbeid) ▪ Nabijheid afzetstructuren (Nederland) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ruimtelijk beleid en vergunningenbeleid: moeilijk nieuwe vestigingen en rechtsonzekerheid ▪ Stijgende energieprijzen (hogere kosten) ▪ Prijsdruk retailsector
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kwalitatieve eindproducten ▪ Rijke traditie en naambekendheid (rond Gent) ▪ Energiebesparende technieken beschikbaar (Warmtekrachtkoppeling, gesloten kassen) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Beperkte samenwerking <ul style="list-style-type: none"> ○ Verouderde commerciële relaties ▪ Gebrek aan markt-innovatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Beperkte inzet andere management-tools (enkel productkwaliteit is belangrijk)

KANSEN

Centrale ligging EU

Door de centrale ligging in de EU beschikken we over een grote en kapitaalcrachtige afzetmarkt.

Toename aanbod arbeidskrachten

De uitbreiding van de EU zorgt voor een toename van het aanbod legale, goedkope arbeidskrachten. Bovendien is sinds 1 juni 2006 de procedure voor de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten voor knelpuntberoepen (waaronder de land- en tuinbouw) sterk vereenvoudigd. Hierdoor is het mogelijk om de grote behoefte aan seizoensarbeiders op een goedkope en legale manier in te vullen. In de zomer van 2006 zijn reeds drie maal zoveel arbeidsvergunningen uitgeschreven als het jaar voorheen, waarvan de meerderheid in de land- en tuinbouwsector.

Nabijheid afzetstructuren Nederland

Nederland is het wereldcentrum voor sierteelt. Meer dan de helft van alle bloemen die verhandeld worden op wereldschaal, gaan via Nederland. De Vlaamse siertelers kunnen hierop inspelen door gebruik maken van de Nederlandse afzetstructuren. Nederland zorgt voor de bulkleveringen terwijl de Vlaamse telers voor een aantal gespecialiseerde teelten zorgen.

BEDREIGINGEN

Ruimtelijk beleid en vergunningenbeleid.

Door het sterk verstedelijkte karakter van Vlaanderen en het gevoerde ruimtelijk beleid zijn er moeilijk nieuwe vestigingsplaatsen voor serres te vinden. Daarenboven verloopt het verlengen van bestaande vergunningen niet altijd even vlot, waardoor rechtsonzekerheid ontstaat, hetgeen investeren ontmoedigd.

Stijgende energieprijzen

De brandstofprijzen zijn sinds 1999 sterk gestegen. De brandstofkosten maken ongeveer 20% van de totale kosten van een glastuinbouwbedrijf uit²⁶. De stijgende brandstofprijzen zorgen voor stijgende kosten voor de glastuinbouwbedrijven en zetten de sector zwaar onder druk.

Prijsdruk retailsector

Het toenemende marktaandeel van de retailsector resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

---

²⁶ Rendabiliteit van het Vlaamse tuinbouwbedrijf, CLE. Boekjaar 2003.

STERKTES

Kwalitatieve eindproducten

De Vlaamse sierteeltsector kan bogen op een belangrijke teelttechnische knowhow, waardoor een kwalitatief hoogstaand eindproduct geleverd wordt. De goede teeltkennis wordt mede gerealiseerd door de deskundige ondersteuning vanuit het proefcentrum voor de sierteelt in Destelbergen. Ook zijn er veel nieuwe ontwikkelingen op het vlak van biotechnologie die aangewend worden in de sierteelt.

Rijke traditie en naambekendheid (rond Gent)

De sierteelt is hoofdzakelijk geconcentreerd in de regio rond Gent. Deze streek kan bogen op een rijke traditie en naambekendheid op gebied van de sierteelt. In de Vlaamse sierteeltsector hebben we bovendien een aantal wereldspelers zoals Floreac en Deroose, welke voor de sector een voortrekkersrol vervullen.

Energiebesparende technieken beschikbaar voor teelten onder glas.

Er zijn heel wat ontwikkelingen in de glastuinbouw die de energie-efficiëntie moeten verhogen. Zo is er het gesloten kassysteem, waarbij de warmte van de zomermaanden ondergronds opgeslagen wordt om in de winter te gebruiken. Ook het water- en nutriëntenverbruik worden geoptimaliseerd in dit systeem.

Warmtekrachtinstallaties zijn elektriciteitscentrales waar de restwarmte gerecupereerd wordt voor nuttige toepassingen zoals de verwarming van serres. Daardoor is warmtekrachtkoppeling (WKK) veel efficiënter dan de opwekking van elektriciteit en warmte afzonderlijk in klassieke elektriciteitscentrales en stookketels. WKK kan de energiekost voor glastuinbouwbedrijven drukken en bovendien heeft men als tuinder met de combinatie van WKK en rookgasreiniging het voordeel van CO₂-dosering. Recent is een nieuw besluit goedgekeurd door de Vlaamse regering wat de twee bestaande warmtekrachtbesluiten vervangt en een aantal problemen bij het opstarten en uitbaten van WKK-installaties oplost. Hierdoor wordt de WKK interessanter voor de tuinbouwer.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven

De Vlaamse sierteeltsector wordt gekenmerkt door kleinschalige bedrijven (zeker in vergelijking met Nederland, onze grootste concurrent). Hierdoor kunnen we onvoldoende van schaalvoordelen genieten, en zijn automatisatie en andere noodzakelijke moderniseringën moeilijk te realiseren.

Beperkte samenwerking

In de sierteeltsector wordt onvoldoende samengewerkt tussen de verschillende schakels in het ABC. Door het inefficiënt werken van de keten wordt de kostprijs verhoogd. Ook door de verouderde commerciële relaties bestaat onvoldoende informatieuitwisseling in de sector. Vaak komt slechts één enkele handelaar over de vloer, waardoor de sierteler zich in een zwakke onderhandelingspositie bevindt.

Gebrek aan marktinnovatie

De Vlaamse sierteler dient meer aandacht te besteden aan marktinnovatie. Het is niet voldoende een kwalitatief hoogstaand product voort te brengen, er dient ook aandacht besteed te worden aan marketing en aan het identificeren wat precies de wensen van de consument zijn.

Tabel 7: SWOT FRUITTEELT

	+	-
	KANSEN	BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie <ul style="list-style-type: none"> ○ Stijgende wereldvraag naar fruit ○ Nieuwe consumentenvoorkeuren voeding (gezond,...) ○ Centrale ligging in Europa (afzetmarkt) ○ Verbreding (thuisverkoop, toerisme,...) ▪ Uitbreiding EU zorgt voor toename aanbod legale, goedkope arbeidskrachten (seizoensarbeid) ▪ Weinig beperkingen op uitbreidingen (ruimtelijk en vergunningenbeleid) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sterke productieschommelingen als gevolg van het weer ▪ Concurrentie uit het Zuiden (appel) en Oost-Europa (kersen, krieken, pruimen) ▪ Prijsdruk retailsector
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Teelttechnische know-how en kwalitatieve eindproducten ▪ Marktgerichte sector ▪ Innovatie (vb clubbrassen) 	<p>Kleinschalige bedrijven</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Lage mechanisatiegraad ▪ Gebrek aan ketenwerking

KANSEN

Consumptie

Er is een stijging van de wereldvraag naar fruit en groenten. Verder kan er een trend opgetekend worden naar een veranderende consumentenvoorkeur voor meer gezonde voeding.

Door de centrale ligging in de EU beschikken we over een grote afzetmarkt, wat voor verse groenten en fruit belangrijk is.

Binnen de fruitsector zijn er kansen tot verbreding, dankzij de grote landschappelijke waarde van de boomgaarden. Hierdoor kunnen de bedrijven inspelen op het hoevetoerisme, en ook thuisverkoop is mogelijk (met bijvoorbeeld de nieuwe trend naar het zelf plukken van fruit). Op die manier kan meer toegevoegde waarde gecreëerd worden op bepaalde bedrijven.

Toename aanbod arbeidskrachten

De uitbreiding van de EU zorgt voor een toename van het aanbod legale, goedkope arbeidskrachten. Bovendien is sinds 1 juni 2006 de procedure voor de aanwerving van buitenlandse arbeidskrachten voor knelpuntberoepen (waaronder de land- en tuinbouw) sterk vereenvoudigd. Hierdoor is het mogelijk om de grote behoefte aan seizoensarbeiders op een goedkope en legale manier in te vullen. In de zomer van 2006 zijn reeds drie maal zoveel arbeidsvergunningen uitgeschreven, waarvan de meerderheid in de land- en tuinbouwsector. Dit jaar plukken 5.800 Oost-Europeanen het Vlaamse fruit, in 90 procent van de gevallen zijn het Polen.

Weinig beperkingen op uitbreidingen (ruimtelijk en vergunningenbeleid)

In vergelijking met andere tuinbouwsectoren ondervindt de fruitsector weinig beperkingen op uitbreidingen, boomgaarden ondervinden weinig problemen met de landschappelijke inplanting en ook het verkrijgen van vergunningen verloopt relatief makkelijk.

BEDREIGINGEN

Sterke productieschommelingen als gevolg van het weer

Het weer, meer bepaald late vorst in het voorjaar of stormen in de zomer, kunnen zorgen voor sterke productieschommelingen in de fruitsector.

Concurrentie uit het Zuiden (appel) en Oost-Europa (kersen, krieken, pruimen)

De fruitsector ondervindt een stijgende concurrentie, zowel vanuit het zuiden als vanuit Oost-Europa. In Oost-Europa heeft men onder andere een stabiel klimaat, waardoor de productie van kersen, krieken en pruimen zich reeds sterk naar die regio verplaatst heeft.

Prijsdruk retailsector

Het toenemende marktaandeel van de supermarkten resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

STERKTES

Expertise (peren, appels en aardbeien)

De Vlaamse fruitsector kan bogen op een grote teelttechnische knowhow, waardoor ze een kwalitatief hoogstaand eindproduct leveren. Dankzij het Flandria label en lastenboek wordt de hoogstaande kwaliteit gegarandeerd naar de afnemers. De goede teeltkennis wordt mede gerealiseerd door de goede ondersteuning vanuit het proefcentrum voor fruitteelt (PCF). Bovendien hebben we in Vlaanderen een geschikt microklimaat voor de teelt van peren, wat bijdraagt aan de hoge kwaliteit van ons product.

Marktgerichte sector

De fruitsector is steeds een “vrije” sector geweest, zonder marktondersteuning vanuit het GLB. Hierdoor is de sector beter afgestemd op het produceren wat de consument vraagt.

Innovatie (vb clubrassen)

De European Fruit Cooperation (EFC), een koepel van drie coöperatieve veilingen in België, Nederland en Duitsland en de grootste erkende telersvereniging in de Europese fruitsector, werkt aan het op punt stellen van nieuwe appelrassen. Greenstar en Kanzi zijn hier voorbeelden van. Deze nieuwe appels zijn zogenaamde clubrassen. Belangrijke principes in een club zijn een strikte aanbodbeheersing en strenge kwaliteitscontrole, met centrale sortering en commercialisering. Op die manier probeert EFC te voorkomen dat de nieuwe appelrassen afglijden tot een bulkproduct zoals Jonagold en Elstar.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven

De Vlaamse fruitbedrijven zijn kleinschalig, wat problemen geeft naar het efficiënt inzetten van machines en dergelijke. De bedrijven hebben weinig schaalvoordelen.

Lage mechanisatiegraad

In de fruitsector is er een lage mechanisatiegraad. De pluk en snoei van de bomen zijn arbeidsintensief, waardoor er een grote vraag naar seizoensarbeiders is.

Gebrek aan ketenwerking

In de fruitsector wordt onvoldoende samengewerkt tussen de verschillende schakels in het ABC van het fruit. Door het niet efficiënt werken van de keten wordt de kostprijs verhoogd. Zo speculeren de telers bijvoorbeeld sterk over het tijdstip waarop het fruit op de markt gebracht wordt, wat een continue toelevering bemoeilijkt.

Tabel 8: SWOT MELKVEETEELT

	+	-
	KANSEN	BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemende consumptie verwerkte zuivelproducten ▪ Verbreding ▪ Weinig beperkingen op uitbreidingen bedrijf ▪ Quota:<ul style="list-style-type: none"> ○ Versoepelde quota-transfers ○ Eventueel afschaffen van melk quota na 2013	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prijsdruk retailsector ▪ Stijgende voederprijzen ▪ Water kwantiteit en kwaliteit (gebruik grondwater) en MAP
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeer hoge productie per dier ▪ Positief imago sector ▪ IKM-systeem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven ▪ Weinig marktgerichte sector

Melkvee

KANSEN

Toenemende consumptie van verwerkte zuivelproducten

Op de wereldmarkt wordt een toenemende vraag naar zuivelproducten genoteerd, vooral als gevolg van de bevolkingsgroei en economische groei. Zowel de vraag naar eiwit als naar vet stijgt. Op de West-Europese en in het bijzonder de Belgische markt wordt een toenemend verbruik van kaas en andere producten met een hogere toegevoegde waarde genoteerd (yoghurt, drinks, ...). Daarenboven kunnen zuivelproducten genieten van een gezond imago, hetgeen aansluit bij nieuwe consumentenvoorkeuren zoals functionele voeding.

De lokale afzetmarkt is belangrijk voor melkproducten, des te meer omdat er wordt overgeschakeld naar yoghurt drinks en dergelijke, welke toch meestal een beperkte houdbaarheid hebben.

Aansluitend bij de lokale consumptie, bestaan in de melkveehouderij veel kansen voor het aangaan van beheersovereenkomsten (groene en blauwe diensten) en voor thuisverwerking en -verkoop van zuivelproducten. Ook het hoevetoerisme biedt veel kansen voor de melkveehouderij doordat het een meer "romantische" sector is dan bijvoorbeeld de varkens- of kippenhouderij. Op die manier kan meer toegevoegde waarde gecreëerd worden op bepaalde bedrijven.

Weinig beperkingen op uitbreidingen

In vergelijking met andere veeteeltsectoren is het voor de melkveesector minder moeilijk om een vergunning te verkrijgen voor de inplanting van een nieuwe stal. Ook voor weilanden is er geen probleem met de landschappelijke inpassing. Wel moet het areaal permanent grasland behouden blijven (opgelegd door Europa).

Versoepeling quotumtransfer en afschaffing quota regeling

Het huidige quotasysteem wordt steeds meer een beperking voor de melkveehouderij: de quota zijn ingesteld als onderdeel van een beschermend systeem, echter door de hervormingen van het GLB komt de melkprijs steeds dichterbij de wereldmarktprijs en dus is de bescherming niet meer relevant. Maar gelijktijdig ondervinden de melkveehouders wel nog de nadelen van het quotasysteem (hoge quotumkosten en beperkte groeimogelijkheden).

Door het versoepelen van de regels voor quotum-transfers werden reeds meer groeimogelijkheden gecreëerd. Het mogelijks afschaffen van de quota in 2013 biedt positieve vooruitzichten voor de melkveehouderij.

BEDREIGINGEN

Macht retailsector

Het toenemende marktaandeel van de supermarkten resulteert in strengere leveringsvoorwaarden wat betreft prijs, kwaliteit en bijkomende criteria. Het gevolg is dat aan de producenten steeds bijkomende eisen gesteld worden waar niet altijd een bijkomende vergoeding tegenover staat.

De verwerkende bedrijven kiezen vaker voor niche-producten met een hogere toegevoegde waarde, maar hierbij worden minder liters melk als grondstof verwerkt bv. yoghurt-drinks.

MAP en waterkwantiteit – en kwaliteit

De bemestingsnormen en de verwerkingsplicht gelden niet alleen voor de intensieve veehouderij, maar ook voor de rundveehouderij. Als dusdanig kunnen ook melkveebedrijven een tekort aan gronden ondervinden voor het afzetten van mest. De grote bedrijven moeten daarenboven voldoen aan de mestverwerkingsplicht, wat voor hogere productiekosten zorgt. Er worden ook beperkingen gezet op het gebruik van grondwater: in bepaalde streken worden geen nieuwe grondwaterputten toegestaan (en wordt zelfs het gebruik van bestaande putten verboden). Grote hoeveelheden water worden verbruikt in de melkveesector (drinken van de dieren (80 liter per dier per dag) en onderhoud melkinstallatie) waardoor naar alternatieve waterbevoorrading moet worden gezocht (regenwater, oppervlaktewater).

Stijgende voederprijzen

De kosten voor aangekocht veevoeder maken ongeveer 12% van de totale kosten van een melkveebedrijf uit. De algemeen verwachte trend is dat de voederprijzen zullen stijgen.

STERKTES

Positief imago sector en productiemethode

De melkveehouderij heeft een positief imago doordat deze sector het meest bijdraagt tot het landschap. De sector is ook het meest zichtbaar door “de koetjes in de weide”.

Hoge productiviteit per dier

In Vlaanderen beschikken we naast een goed klimaat voor melkveehouderij, over een grote technische know-how, waardoor we een hoge productiviteit per dier halen.

IKM-systeem

Het IKM-systeem (Integrale Kwaliteitszorg Melk) is een autocontrole systeem, wat gegroeid is vanuit de sector zelf. 98% van de totale Vlaamse melkplas wordt gecontroleerd door het systeem. Er worden controles uitgevoerd over vijf aspecten van het productieproces: diergezondheid, dierenwelzijn, milieu, hygiënische melkwinning en reiniging. Ook de melkophaling, het melktransport en de melkverwerking zijn onderworpen aan specifieke eisen en controles. Dankzij dit systeem kunnen er verregaande garanties inzake traceerbaarheid en voedselveiligheid geboden worden, wat de concurrentiepositie van de Vlaamse melkveehouderij versterkt.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven

In vergelijking met een aantal buurlanden, zijn de melkveebedrijven in Vlaanderen zeer kleinschalig, waardoor schaalvoordelen niet optimaal kunnen worden benut.

Weinig marktgerichte sector

De sector is steeds zwaar ondersteund geweest door het GLB, dus zal zich sterk moeten aanpassen bij de omschakeling naar een meer vrije markt. Historisch gezien heeft de sector veel voor interventie geproduceerd (melkpoeder en boter). Traditioneel is de Belgische zuivelsector gericht op bulkproducten, inclusief cheddar.

Tabel 9: SWOT RUNDVEETEELT (vlees).

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Groeiende wereldvraag naar vlees (door groeiend inkomen in ontwikkelingslanden). ○ Centrale ligging in Europa (afzetmarkt): verse producten ▪ Verbreding: beheersovereenkomsten (blauwe diensten); hoevertoerisme, ... ▪ Weinig beperkingen op uitbreidingen (vergunningen) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ WTO en GLB: grotere concurrentie en afbouw steun ▪ Ziekte-uitbraken en crisissen ▪ MAP
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoge karkaskwaliteit (Blanc-Bleu-Belge) ▪ Mager vlees ▪ Grote teelttechnische kennis 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kleinschalige bedrijven/ Slechte structuur bedrijven ▪ Weinig marktgerichte sector (EUsteun, maar ook blanc bleu: keizersnede, musculatuur,...) (smaak) ▪ Hormonen (imago sector)

KANSEN

Consumptie

De consumptie per capita van rundvlees in Vlaanderen wordt niet verwacht nog te groeien (verzadiging). Er zijn sterke schommelingen in het consumptiepatroon door de crisissen in het verleden, doch op de lange termijn wordt verwacht dat het consumptiepatroon vrij constant blijft.

Op de wereldmarkt wordt een toenemende vraag naar vlees genoteerd, vooral als gevolg van de bevolkingsgroei en economische groei.

Door de centrale ligging in de EU beschikken we over een grote afzetmarkt, wat voor vers vlees belangrijk is.

Verbreding

Doordat de rundveehouderij een grondgebonden activiteit is liggen er vrij veel kansen in het aangaan van beheersovereenkomsten (groene en blauwe diensten). Ook het hoefvetoerisme biedt kansen voor de rundveehouderij. Daarnaast liggen er ook kansen in de thuisverwerking en –verkoop van vleesproducten, alhoewel hiervoor meer inspanningen moeten worden geleverd dan voor de thuisverwerking en –verkoop van zuivelproducten. Op die manier kan meer toegevoegde waarde gecreëerd worden op bepaalde bedrijven.

Weinig beperkingen op uitbreidingen

In vergelijking met andere veeteeltsectoren is het voor de rundveesector minder moeilijk om een vergunning te verkrijgen voor de inplanting van een nieuwe stal. Ook voor weilanden is er geen probleem met de landschappelijke inpassing. Verder moet het areaal permanent grasland behouden blijven (opgelegd door Europa).

BEDREIGINGEN

WTO en GLB

Onder druk van de WTO moet Europa zijn beschermende maatregelen afbouwen. Voor het rundvlees gaat het hierbij meer concreet om het verlagen en afschaffen van uitvoersubsidies en beperken van importheffingen. Hierdoor ondervinden de Europese landbouwers meer concurrentie van de grote vleesproducerende landen zoals Argentinië. Momenteel wordt de sector nog sterk ondersteund door het GLB. De verwachtingen op langere termijn zijn echter dat de landbouwsteun zal afnemen, zowel onder druk van de WTO als van de burgers van de EU.

Ziekte-uitbraken en crisissen

De rundveesector bleef in het verleden niet gespaard van crisissen (BSE). Deze crisissen zijn uiteraard een grote bedreiging voor de sector gezien op zulke momenten de consumptie ineens daalt en er vaak exportbeperkingen opgelegd worden.

MAP

De bemestingsnormen en de verwerkingsplicht gelden niet alleen voor de intensieve veehouderij, maar ook voor de rundveehouderij. Als dusdanig kunnen ook rundveebedrijven

een tekort aan gronden ondervinden voor het afzetten van mest. De grote bedrijven moeten daarenboven voldoen aan de mestverwerkingsplicht.

STERKTES

Hoge karkaskwaliteit

Het belangrijkste foktechnisch kenmerk van het Belgisch witblauw is de extreme bespiering. Het slacht- en versnijdingsrendement zijn uitzonderlijk hoog (resp. 70% en 80%). Dit betekent dat weinig gewicht van de geslachte dieren verloren gaat bij de opeenvolgende bewerkingen die kadaver en karkas ondergaan. Daardoor is het Belgisch witblauw wereldwijd koploper wat economische efficiëntie betreft.

Technische know-how

De Vlaamse rundveetelers beschikken over een grote technische kennis voor het fokken van het Belgisch witblauw ras. Daarnaast worden ze omringd door hooggeschoolde veeartsen en andere dienstverleners.

Mager vlees

Het vlees van het Belgische witblauw is van een uitstekende kwaliteit: mager, mals en sappig dankzij de fijne spiervezels.

ZWAKTES

Kleinschalige bedrijven/slecht gestructureerde bedrijven

De rundvleessector is een sector met een relatief groot aandeel uitbollende bedrijven (soms melkveebedrijven die hun melkquotum afstoten en enkel nog wat beesten houden) en hobby bedrijven. Er is nog veel ruimte voor een meer efficiënte organisatie.

Weinig marktgerichte sector

De sector wordt sterk ondersteund door het GLB. Daarnaast is de sector weinig innovatief, en wordt er zeer sterk gefocust op één product: 95% van het Belgische vleesvee is van het Witblauwe ras.

Hormonen

Door de hormonenschandalen in het verleden, en het recent terug opflakkeren van de problematiek, staat de sector niet altijd in een positief daglicht, dit heeft negatieve gevolgen voor zowel de consumptie als de mogelijke opvolging in de sector.

Tabel 10: SWOT INTENSIEVE VEETEELT: VARKENS

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie <ul style="list-style-type: none"> ○ Toenemende inlandse consumptie van varkensvlees (op lange termijn zal er een stabilisatie tot daling zijn) ○ Groeiende wereldvraag naar vlees ○ Centrale ligging EU (afzetmarkt) ▪ Sterke ABC (mengvoeder, slachthuizen, verwerking) ▪ Inspelen op verstrengde mestwetgeving 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ WTO: grotere concurrentie uit bv Brazilië ▪ Ziekte-uitbraken en crisissen (dioxine, ...) ▪ Streng milieue (MAP) en dierenwelzijnwetgeving beperkt de concurrentiepositie (hogere kosten cfr. mestverwerking) ▪ Ruimtelijke ordening en vergunningen: lagere acceptatiegraad burgers voor inplanting varkensstallen
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Teelttechnische know-how (lage productiekosten) ▪ Innovatie (stalbouw, voeders, rassen) ▪ Hoge karkaskwaliteit (iets hogere prijs dan concurrenten op afzet markten wat de iets hogere kostprijs compenseert) ▪ Emissie-arme stallen (minder geurhinder etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Milieubelastende productie (mestproblematiek) ▪ Weinig marktinnovatie/-prospectie/promotie

KANSEN

Consumptie

De binnenlandse consumptie van varkensvlees is hoog. Op de wereldmarkt wordt een toenemende vraag naar vlees genoteerd, vooral als gevolg van de bevolkingsgroei en economische groei.

Door de centrale ligging in de EU beschikken we over een grote afzetmarkt, wat voor vers vlees belangrijk is.

Sterke integratie met toelevering en afzet

De varkenssector is goed geïntegreerd met zowel de toelevering (mengvoederindustrie) als de afzet (slachterijen en vleesverwerking). Dit biedt extra kansen voor de sector.

Inspelen op verstrengde milieuwetgeving

Het efficiënt aanpakken van de mestproblematiek kan een nieuwe kans creëren voor de Vlaamse varkenssector. Enerzijds maakt de nieuwe Europese wetgeving emissierechten verhandeling mogelijk en stimuleert zo het groeien van bedrijven. Anderzijds, wordt het noodzakelijk om de technieken voor de verwerking van varkensmest op punt te stellen, zeker indien Vlaanderen volledig als kwetsbaar gebied wordt beschouwd. Er wordt verwacht dat de problemen inzake mestverwerking zullen worden opgelost.

Daarnaast heeft het gevoerde milieubeleid reeds gezorgd voor de exit van de minder productieve bedrijven.

BEDREIGINGEN

Grotere concurrentie

Door het afbouwen van de Europese handelsbeschermingen onder invloed van de WTO zal de import vanuit derde landen toenemen. We denken hier vooral aan Brazilië.

Daarnaast ontstaat ook steeds meer concurrentie vanuit de kippensector: de consumptie van varkensvlees wordt gedeeltelijk vervangen door kippenvlees.

Ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en crisissen

In de varkenssector zijn in het verleden reeds verschillende ziekte-uitbraken en crisissen geweest, bijvoorbeeld de varkenspest en de dioxine. Ondanks de verbeterde waakzaamheid kan niet uitgesloten worden dat in de toekomst nieuwe crisissen zullen ontstaan. Deze crisissen zijn uiteraard een grote bedreiging voor de sector gezien op zulke momenten de consumptie ineenstuipt en er vaak exportbeperkingen opgelegd worden.

Daarenboven brengen de steeds hogere welzijnseisen, die vanuit de maatschappij en de overheid opgelegd worden, extra kosten voor de producenten met zich mee.

Ruimtelijke beperkingen

Het is voor de varkenssector niet makkelijk om vergunningen te verkrijgen voor het bouwen van nieuwe stallen, dit mede omwille van de lage acceptatiegraad van buurtbewoners. Ook gelden er strenge afstandsregels voor de inplanting van stallen.

Daarnaast worden er worden beperkingen gezet op het gebruik van grondwater: in bepaalde streken worden geen nieuwe grondwaterputten toegestaan (en wordt zelfs het gebruik van bestaande putten verboden). Er moet naar alternatieve waterbevoorrading gezocht worden (regenwater, oppervlaktewater), wat voor kostenverhoging zorgt.

De opeenvolgende fasen van het MAP in Vlaanderen werken kostprijsverhogend en resulteerden reeds in een productiedaling. Bij het volledig afbakenen van Vlaanderen als kwetsbaar gebied zal deze problematiek nog verscherpen.

STERKTES

Technische knowhow en innovaties

De Vlaamse varkenshouderij beschikken over een belangrijke technische kennis. Onze beste bedrijven zijn bij de meest kostenefficiënte varkensbedrijven ter wereld. Er wordt constant geïnnoveerd met betrekking tot de stallenbouw, de gebruikte voeders en de rassen. Dit zorgt ervoor dat we steeds kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen.

Dankzij de technieken van de emissie-arme stallen zijn er minder milieuproblemen en is er minder geurhinder voor de nieuwe stallen.

Daarnaast wordt ook de toeleverende en afnemende sector gekenmerkt door veel knowhow.

Hoge karkaskwaliteit

De Belgische varkens beschikken over een hoge karkaskwaliteit. Slechts een beperkt deel van het gewicht van de geslachte dieren gaat verloren bij de opeenvolgende bewerkingen die kadaver en karkas ondergaan. Dit zorgt voor een hoge economische efficiëntie.

ZWAKTES

Milieubelastende productie

De varkenssector blijft een sector met een sterk milieubelastende productie. Momenteel doet de sector nog steeds aan nutriëntenimport.

Weinig marktinnovatie

De sector is traditioneel meer marktgericht dan bijvoorbeeld de rundveesector aangezien de productie niet werd ondersteund vanuit het GLB. De sector blijft echter gericht op bulkproductie, waardoor er te weinig toegevoegde waarde gecreëerd wordt. Ook wordt er slechts in zeer beperkte mate aan marktinnovatie en marktprospectie gedaan. Verder wordt er slechts beperkt promotie gevoerd rond varkensvlees. De ganse keten wordt gekenmerkt door een individualistische mentaliteit en is soms niet zo goed gestructureerd en georganiseerd.

Tabel 11: SWOT INTENSIEVE VEETEELT: Braadkippen

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consumptie <ul style="list-style-type: none"> ○ Stijgende consumptie kippenvlees ○ Groeiende wereldvraag naar vlees ○ Centrale ligging EU (afzetmarkt) ▪ Gezond imago voor kippenvlees (Label Belplume) ▪ Mestverwerking (export) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grotere concurrentie (EU en Brazilië/Thailand) ▪ Ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en crisissen (vogelpest, ...) ▪ Stijgende voederprijzen ▪ Ruimtelijke beperkingen + MAP
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertikale integratie (mengvoederfabrikanten) ▪ Grote en dynamische bedrijven (flexibel) ▪ Kennis en ervaring met aanpassingen aan milieu en dierenwelzijnseisen ▪ Emissie-arme stallen (minder geurhinder, milieuproblemen) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Slechte marktpositie ▪ Milieubelastende productie ▪ Gebrek aan innovatie (product- en marktinnovatie) ▪ Braadkip weinig toegevoegde waarde

KANSEN

Consumptie

De binnenlandse consumptie van kip stijgt. Er is een duidelijke heropleving van de consumptie na de crisissen. Het marktaandeel van kip ten opzichte van de andere vleessoorten groeit verder in 2004. Kippenvlees wordt ervaren als relatief goedkoop met veel variatiemogelijkheden. Ook convenience-producten zijn sterk in opmars voor pluimveevlees (ruim assortiment vleesbereidingen, kip als maaltijdcomponent, kant-en-klaarmaaltijden,...).

Op de wereldmarkt wordt een toenemende vraag naar vlees genoteerd, vooral als gevolg van de bevolkingsgroei en economische groei. Door de centrale ligging in de EU beschikt België over een grote afzetmarkt, wat voor vers vlees belangrijk is. België is netto-exporteur van kippenvlees. In 2003 bedroeg de zelfvoorzieningsgraad voor kippenvlees 148 %. Zowel de verwerkende sector als de exportsector van kip zijn goed gestructureerd en zorgen voor een vlotte verkoop over de grenzen heen.

Gezond imago kippenvlees

Kip heeft een gezond imago bij de verbruiker. In vergelijking met varkens- en rundvlees scoort kippenvlees duidelijk beter op vlak van gezondheid en veiligheid.

Voor de braadkippensector is Belplume het kwaliteitssysteem dat instaat voor de integrale ketenbewaking. Dit biedt kansen voor het afzetten en promoten van de kip in binnen- en buitenland.

Mestverwerking

Kippenmest is vrij makkelijk te drogen, en als dusdanig te exporteren.

BEDREIGINGEN

Grotere concurrentie

De productiekosten van kip in Brazilië en Thailand liggen nagenoeg 30% lager dan in België en Nederland. Hierdoor is enerzijds de export vanuit België bedreigd en anderzijds zal er een stijgende import vanuit deze landen komen, dit doordat Europa zijn markt minder kan afschermen onder druk van de WTO.

Ook de concurrentie binnen de EU neemt toe. Hoofdzakelijk de aanvoer van vers pluimveevlees uit de nieuwe lidstaten van de EU is een bedreiging.

Ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en crisissen

In de sector speelt de identificatie en beheersing van sanitaire risico's een belangrijke rol. De economische gevolgen van uitbraken van besmettelijke ziekten bij pluimvee (Aviaire Influenza) zijn nefast. Daarnaast vormen pathogenen zoals Salmonella een aanzienlijke bedreiging. De kosten van het Salmonella-bestrijdingsprogramma, opgelegd door het FAVV lopen hoog op. Ook de mogelijke aanwezigheid van residuen (medicamenten) vormen een risico.

Ook voor de braadkippen is er een voorontwerp van een dierenwelzijnsrichtlijn. Deze hogere welzijnseisen (lagere bezettingsgraad, etc.) zullen extra kosten voor de producenten met zich meebrengen.

Ruimtelijke beperkingen

Het is voor de kippensector moeilijker dan voor andere sectoren om vergunningen te verkrijgen voor het bouwen van nieuwe stallen, dit omwille van de lage acceptatiegraad van buurtbewoners. Ook gelden er strenge afstandsregels voor de inplanting van stallen.

Er worden beperkingen gezet op het gebruik van grondwater: in bepaalde streken worden geen nieuwe grondwaterputten toegestaan (en wordt zelfs het gebruik van bestaande putten verboden). Er moet naar alternatieve waterbevoorrading gezocht worden (regenwater, oppervlaktewater). Gezien kippen zeer gevoelig zijn voor de kwaliteit van het drinkwater is overschakelen een dure aangelegenheid.

STERKTES

Verticale integratie

De pluimveesector is gekarakteriseerd door een hoge graad van verticale integratie. 90% van de braadkippenproductie wordt gerealiseerd onder contracten met de voedersector. De belangrijkste reden voor de prijsgarantiecontracten is dat de producent verantwoordelijk blijft voor de afzetkosten van mest waardoor de productie stagneert. Andere bepalende factoren zijn voedselveiligheid (werken volgens strikte regels), ketenmanagement (informatie en transparantie), sanitaire situatie (hygiënestandaarden) en productdifferentiatie (labels).

Grote en dynamische bedrijven

De braadkippensector heeft in vergelijking met de rest van de EU relatief grote bedrijven, waardoor er veel schaalvoordelen zijn. Bovendien zijn het dynamische en flexibele bedrijven.

Kennis en ervaring met aanpassingen aan milieu- en dierenwelzijnseisen

De pluimveesector (zowel braad- als legkippen) heeft reeds heel wat ecologische en ethische aanpassingen doorgevoerd. In dat verband werd heel wat know how opgebouwd, is er in de pluimveesector een oplossingsgerichte houding ontstaan en zijn er een aantal initiatieven ontwikkeld.

Dankzij de technieken van de emissie-arme stallen zijn er minder milieuproblemen en is er minder geurhinder rond de nieuwe stallen.

ZWAKTES

Gebrek aan innovatie; weinig toegevoegde waarde

De kippensector is weinig innovatief met betrekking tot de voortgebrachte producten en slaagt er niet in bijkomende attributen waarin de consument geïnteresseerd is aan te brengen. Hierdoor is de sector ook niet in staat om een meerprijs te krijgen voor de voortgebrachte kippen.

Milieubelastende productie

De kippensector blijft een sector met een sterk milieubelastende productie. Mestverwerking en export worden binnen MAP 3 gezien als de enige uitweg tot behoud, maar vergen niettemin hoge afzetkosten van mest.

Tabel 12: SWOT INTENSIEVE VEETEELT: Leghennen

	+	-
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ KANSEN 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ BEDREIGINGEN
Extern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nieuwe consumentenvoorkeuren: scharreleieren, etc. ▪ Mestverwerking 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Concurrentie binnen EU ▪ Ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en impact op het imago van eieren ▪ Ruimtelijke ordening, water kwantiteit en kwaliteit (
	STERKTES	ZWAKTES
Intern	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertikale integratie (mengvoederfabrikanten) ▪ Grote bedrijven ▪ Kennis en ervaring met aanpassingen aan milieu en dierenwelzijnseisen ▪ Emissie-arme stallen (minder geurhinder, milieuproblemen) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan kwaliteitssysteem ▪ Gebrek aan marktinnovatie ▪ Slecht imago productiemethode (legbatterijen)

KANSEN

Nieuwe consumentenvoorkeuren

Er is een toenemende vraag naar eieren van kippen met buitenloop en biologische eieren. In 2004 zijn reeds 36% van de verkochte eieren scharreleieren en 4% zijn biologische eieren. In Nederland wordt de productie van scharreleieren gesubsidieerd waardoor er tot op heden niet naar Nederland kan worden geëxporteerd. Ook op de Duitse markt is het niet makkelijk om eieren af te zetten omwille van het negatieve imago van de sector. De markt voor scharreleieren bestaat en wordt nog niet door Belgische eieren ingevuld.

Mestverwerking

Kippenmest is vrij makkelijk te drogen, en als dusdanig te exporteren.

BEDREIGINGEN

Verzwakte positie binnen EU

De sector ondervindt een grote concurrentie vanuit Nederland op de Duitse markt (voornamelijk door het ontbreken van een kwaliteitssysteem) en vanuit de rest van Europa op de eigen markt (structurele overproductie van eieren). De macht van de verwerkende en retail sector stijgt omwille van deze grote keuze van aanbod. Daardoor kunnen zij steeds strengere leveringsvoorwaarden instellen inzake de prijs, kwaliteit en andere criteria. De producenten krijgen zo een lage prijs voor hun eieren en daarenboven stijgen de productiekosten door de toenemende voederkost die een bepalende factor is in de totale kostprijs van het eindproduct.

Ziekte-uitbraken, dierenwelzijn en de impact op het imago van eieren

Het grootste deel van de legkippen wordt vandaag gehouden in legbatterijen. Met de richtlijn 1999/74/EG verbiedt de Europese Unie elk gebruik van batterijkooien vanaf 1 januari 2012. Hierdoor speelt de Unie een voortrekkersrol op wereldvlak in de welzijnsdiscussie. De Europese Unie dreigt echter zichzelf op wereldvlak uit de eiermarkt te zetten wanneer andere landen niet volgen en de Unie geen extra maatregelen mag nemen om de eigen leghennenhouders te beschermen. België heeft de richtlijn betreffende de huisvesting van leghennen nog niet omgezet in een nationale wetgeving en het regeringsbesluit dat de Europese richtlijn zonder meer zou omzetten is opnieuw uitgesteld.

Bij de productie van eieren speelt de identificatie en beheersing van sanitaire risico's een belangrijke rol. De economische gevolgen van uitbraken van besmettelijke ziekten bij pluimvee (Aviaire Influenza) zijn nefast. Daarnaast vormen pathogenen zoals Salmonella een aanzienlijke bedreiging. Het vers verbruik van consumptie-eieren daalt door een ongezond imago (cholesterol, Salmonella). Voor de legsector lopen de kosten van het Salmonella-bestrijdingsprogramma, dat door het FAVV opgelegd wordt, hoog op. Ook de mogelijke aanwezigheid van residuen (medicamenten) vormen een risico.

Ruimtelijke ordening, water kwantiteit en kwaliteit

Het is voor de kippensector moeilijker dan voor andere sectoren om vergunningen te verkrijgen voor het bouwen van nieuwe stallen, dit omwille van de lage acceptatiegraad van buurtbewoners. Ook gelden er strenge afstandsregels voor de inplanting van stallen.

Er worden ook beperkingen gezet op het gebruik van grondwater: in bepaalde streken worden geen nieuwe grondwaterputten toegestaan (en wordt zelfs het gebruik van bestaande putten verboden). Er moet naar alternatieve waterbevoorrading gezocht worden (regenwater, oppervlaktewater). Gezien kippen zeer gevoelig zijn voor de kwaliteit van het drinkwater is overschakelen een dure aangelegenheid.

STERKTES

Verticale integratie

De pluimveesector is gekarakteriseerd door een hoge graad van verticale integratie. Sinds 1965 wordt twee derde van de eiproduktie gerealiseerd onder contracten met de voedersector. De belangrijkste reden voor de prijsgarantiecontracten is dat de producent verantwoordelijk blijft voor de afzetkosten van mest waardoor de produktie stagneert. Andere bepalende factoren zijn voedselveiligheid (werken volgens strikte regels), ketenmanagement (informatie en transparantie), sanitaire situatie (hygiënestandaarden) en productdifferentiatie (labels) [32].

Grote bedrijven

De legkippensector heeft in vergelijking met de rest van de EU relatief grote bedrijven, waardoor er veel schaalvoordelen zijn.

Kennis en ervaring met aanpassingen aan milieu- en dierenwelzijzen

De pluimveesector (zowel braad- als legkippen) heeft reeds heel wat ecologische en ethische aanpassingen doorgevoerd. In dat verband werd heel wat knowhow opgebouwd, is er in de pluimveesector een oplossingsgerichte houding ontstaan en zijn er een aantal initiatieven ontwikkeld.

Zo zorgen de technieken van de emissie-arme stallen ervoor dat er minder milieuproblemen zijn en minder geurhinder rond de nieuwe stallen.

ZWAKTES

Gebrek aan kwaliteitssysteem:

In België bestaat er nog geen kwaliteitssysteem voor eieren. Binnen de pluimveeorganisaties werd reeds meerdere malen de discussie gevoerd over het invoeren van een kwaliteitslastenboek voor de Belgische eieren naar analogie van het Belplume lastenboek voor de vleeskolom. Het doel van een kwaliteitssysteem is om het Belgische ei in binnen- en buitenland beter te promoten.

Gebrek aan marktinnovatie

De sector is weinig innovatief met betrekking tot de voortgebrachte producten en slaagt er niet in bijkomende attributen waarin de consument geïnteresseerd is aan te brengen (cholesterol, kwaliteit, ...)

Slecht imago produktiemethode

De sector op zich heeft een slecht imago door de produktiemethode (legbatterijen).

Bijlage 5 Voorbeeld SOR-matrix: Graanteelt

		Kansen					Bedreigingen				
Sterktes	Hoge productiviteit Plaats binnen teeltrotatie	Alle sterktes samen, stellen de sector in staat om de volgende kansen te benutten.					Alle sterktes samen, stellen de sector in staat om de volgende beperkingen te overwinnen.				
	— —		Ref	A1	B2		Ref	A1	B2		
		Bio-energie				Afbouw steun GLB					
		Sterke afzetstructuren				Concurrentie graanoverschotgebieden uit					
	Ontkoppeling premies GLB										
Zwaktes	Bodemerosie Versnipperde percelen Kleinschalige bedrijven Weinig marktgericht	Alle zwaktes die de sector kenmerken, verhinderen de sector om de kansen te benutten.					Alle zwaktes die de sector kenmerken, verhinderen de sector om de beperkingen te overwinnen.				
	— — — —		Ref	A1	B2		Ref	A1	B2		
		Bio-energie				Afbouw steun GLB					
		Sterke afzetstructuren				Concurrentie graanoverschotgebieden uit					
	Ontkoppeling premies GLB										
Helemaal akkoord	niet			Neutraal			Helemaal akkoord	wel			
-3		-2	-1	0	+1	+2	+3				

Geen mening, geen impact of niet van belang: X

